

ORTAÖĞRETİM

SOSYOLOJİ

DERS KİTABI

TUNA
MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.

ORTAÖĞRETİM

SOSYOLOJİ

DERS KİTABI

Yazar

Murat YURTSEVEN

Bu kitap, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının **18 Nisan 2019** tarih ve **8** sayılı kararıyla (listenin 47. sırasında) **2019-2020** öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle **ders kitabı** olarak kabul edilmiştir.

TUNA
MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.

Bahçekapı Mah. 2460 Sok. No.: 7 06370 Şaşmaz/ANKARA
tel.: (0-312) 278 30 11 (pbx) belgeç: (0-312) 278 30 48

Haberleşme Adresi

TUNA MATBAACILIK AŞ

Bahçekapı Mah. 2460. Sok. No.: 7 06370 Şaşmaz/ANKARA

tel.: (0 312) 278 34 84 (pbx) belgeç: (0 312) 278 30 46

www.tunamatbaacilik.com.tr

e-posta: tuna@tunamatbaacilik.com.tr

Sertifika No.: 16102

ISBN: ???

Dil Uzmanı

Pelin ÖZÜPEK

Görsel Tasarımcı

Serkan AVCI

Bu kitabın tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayınlayan şirketin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır. Bu kitabın tüm hakları, TUNA MATBAACILIK AŞ'ye aittir.

Baskı ve Cilt

TUNA
MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.

tel.: (0 312) 278 34 84 (pbx) belgeç: (0 312) 278 30 46

www.tunamatbaacilik.com.tr

e-posta: tuna@tunamatbaacilik.com.tr

Baskı Yeri ve Yılı

Ankara, 2020

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

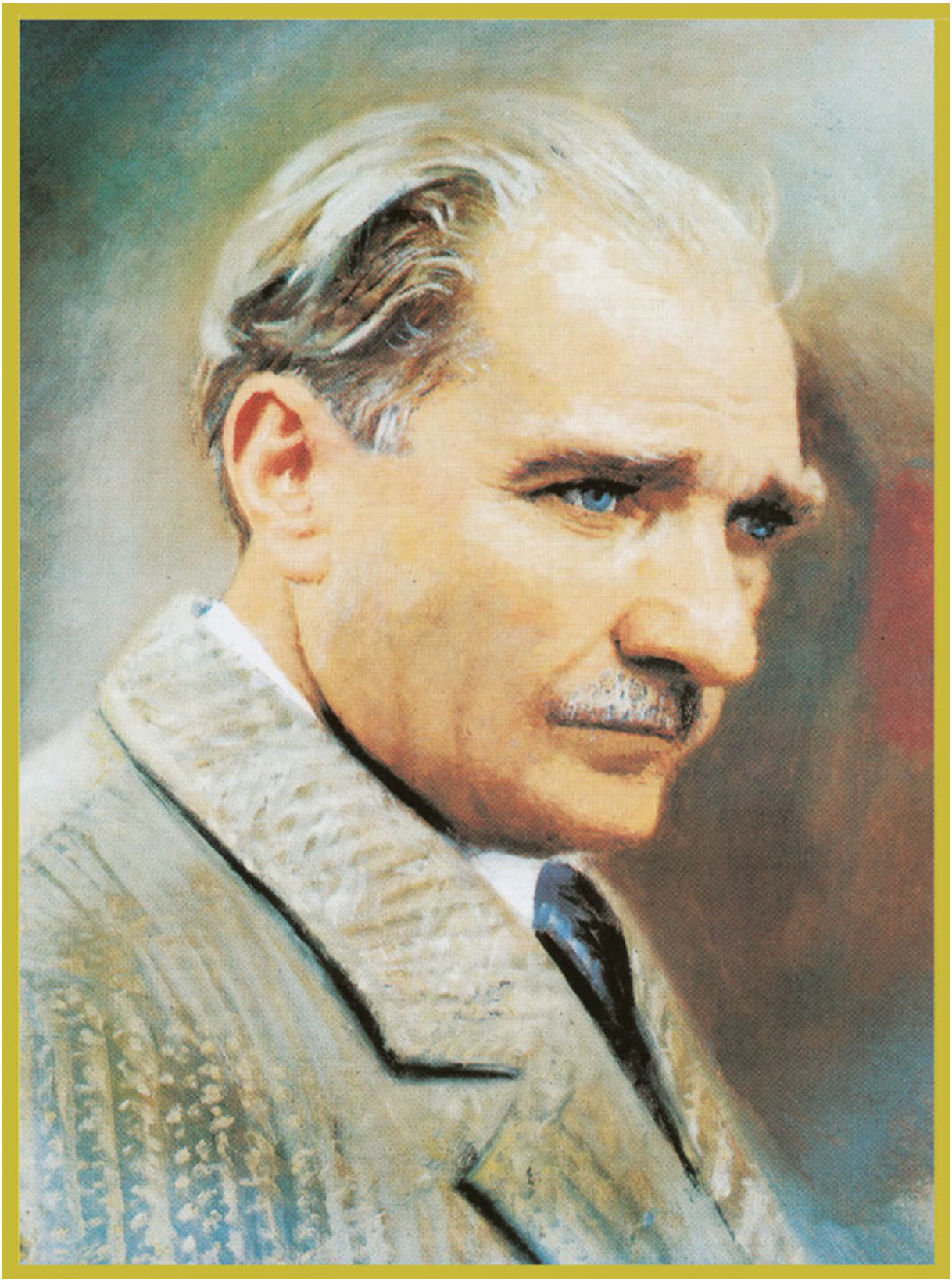
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

Mustafa Kemal ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

ORGANİZASYON ŞEMASI 9
SOSYOLOJİ DERSİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ (ÖĞRETİM YILI BAŞI) 12

1.ÜNİTE: SOSYOLOJİYE GİRİŞ 13
1.1. SOSYOLOJİNİN KONUSU VE DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ 14
1.1.1. GÜNDELİK HAYATTAN SOSYOLOJİK KESİTLER 14
1.1.2. SOSYOLOJİK DÜŞÜNMENİN BİREYE VE TOPLUMA KATKILARI 16
1.1.3. SOSYOLOJİNİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ 16
1.2. TOPLUMU OLUŞTURAN ÖGELER 17
1.2.1. SOSYAL GRUPLAR, SOSYAL GRUPLARIN ÖZELLİKLERİ VE İŞLEVLERİ 19
1.2.2. SOSYAL GRUPLARIN ÇEŞİTLERİ 20
1.3. SOSYOLOJİNİN BAĞIMSIZ BİR BİLİM HÂLİNE GELİŞİ 22
1.3.1. SOSYOLOJİNİN DOĞMASINDA ETKİLİ OLAN BAŞLICA GELİŞMELER 23
1.3.2. SOSYOLOJİNİN DOĞUŞUNA KATKIDA BULUNAN BAŞLICA SOSYOLOGLARIN GÖRÜŞLERİ 24
1.4. SOSYOLOJİDE TEMEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ 26
1.5. TÜRK SOSYOLOGLARININ SOSYOLOJİYE KATKILARI 28
1.5.1. ZİYA GÖKALP (1876-1924) 28
1.5.2. PRENS SABAHATTİN (1879-1952) 29
1.5.3. MÜBECCEL BELİK KIRAY (1923-2007) 29
1. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI 30

2.ÜNİTE: BİREY VE TOPLUM 33
2.1. SOSYALLEŞME VE SOSYALLEŞMEYİ ETKİLEYEN UNSURLAR 34
2.2. HAYAT BOYU SOSYALLEŞME VE SOSYALLEŞMENİN TOPLUMSAL İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 37
2.3. SOSYAL STATÜ, SOSYAL ROL VE SOSYAL SAYGINLIK 40
2.4. SOSYAL DEĞERLER VE SOSYAL NORMLAR 43
2.4.1. SOSYAL DEĞERLER 43
2.4.2. SOSYAL NORMLAR 44
2.5. SOSYAL KONTROL VE SOSYAL SAPMA 46
2.5.1. SOSYAL KONTROL 46
2.5.2. SOSYAL SAPMA 47
2.6. STATÜ VE ROLLERDEN DOĞAN HAKLAR VE GÖREVLER 49
2. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI 50

3. ÜNİTE: TOPLUMSAL YAPI 53
3.1. TOPLUMSAL YAPI VE TOPLUMSAL YAPININ UNSURLARI 54
3.1.1. TOPLUMSAL YAPI 54
3.1.2. TOPLUMSAL YAPININ UNSURLARI 56
3.2. TOPLUMSAL ETKİLEŞİM TİPLERİ 59
3.2.1. MÜBADELE (DEĞİŞ-TOKUŞ) 60
3.2.2. İŞ BİRLİĞİ 60
3.2.3. REKABET 60
3.2.4. ÇATIŞMA 60
3.2.5. UYARLAMA 60

3.2.6. BENZEŞTİRME 60
3.2.7. UYUM 60
3.3. TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL TABAKALAŞMA 61
3.3.1. TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE TEMEL KAVRAMLAR 62
3.3.2. TARİHSEL BAKIMDAN TOPLUMSAL TABAKALAŞMA SİSTEMLERİ 63
3.3.3. TÜRK TOPLUMUNDA TOPLUMSAL TABAKALAŞMA 65
3.4. TOPLUMSAL HAREKETLİLİK 67
3. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI 69

4. ÜNİTE: TOPLUMSAL DEĞİŞME VE GELİŞME 73
4.1. TOPLUMSAL DEĞİŞME VE TOPLUMSAL DEĞİŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER 74
4.1.1. TOPLUMSAL DEĞİŞME 75
4.1.2. TOPLUMSAL DEĞİŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER 76
4.1.3. TOPLUMSAL DEĞİŞME VE KÜLTÜR 82
4.1.4. BİLİM, TEKNOLOJİ VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ TOPLUMSAL DEĞİŞİME ETKİLERİ 85
4.2. MODERNLEŞME VE KÜRESELLEŞME 88
4.2.1. MODERNLEŞME 88
4.2.2. KÜRESELLEŞME 91
4.3. TOPLUMSAL GELİŞME VE TOPLUMSAL GELİŞMENİN ÖGELERİ 93
4.4. TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME 96
4.5. TOPLUMSAL ÇÖZÜLME 98
4.5.1. TOPLUMSAL ÇÖZÜLMENİN BAŞLICA NEDENLERİ 99
4.5.2. TOPLUMSAL ÇÖZÜLMENİN SONUÇLARI 99
4.5.3. TOPLUMSAL ÇÖZÜLMEYİ ÖNLEME 100
4. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI 102

5. ÜNİTE: TOPLUM VE KÜLTÜR 105
5.1. KÜLTÜR KAVRAMININ ANLAMI 106
5.2. KÜLTÜRÜN ÖGELERİ VE TEMEL KAVRAMLAR 108
5.2.1. KÜLTÜRÜN ÖGELERİ 109
5.2.2. KÜLTÜREL GECİKME 110
5.2.3. KÖKLEŞMİŞ KÜLTÜREL ÖGELER 111
5.2.4. KÜLTÜR VE MEDENİYET 112
5.3. KÜLTÜRÜN İŞLEVLERİ VE TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞMEYE KATKISI 113
5.3.1. KÜLTÜRÜN KAZANILMASI 113
5.3.2. KÜLTÜRÜN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ 115
5.3.3. KÜLTÜRÜN TOPLUMSAL KURUMLARLA VE TOPLUMSAL DEĞİŞMEYLE ETKİLEŞİMİ 116
5.3.4. KÜLTÜRÜN TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞMEYE KATKISI 117
5.4. TEMEL KÜLTÜREL SÜREÇLER 117
5.4.1. POPÜLER KÜLTÜR 117
5.4.2. BASKIN KÜLTÜR 118
5.4.3. KÜLTÜR ŞOKU 118
5.4.4. KÜLTÜR EMPERYALİZMİ 119
5.4.5. KÜLTÜRLENME 119

5.4.6. KÜLTÜRLEŞME 120
5.4.7. KÜLTÜREL YOZLAŞMA 120
5.5. KÜLTÜRLENME VE KÜLTÜRLEŞME SÜRECİNDE TOPLUMSAL KÜLTÜRÜMÜZÜN ÖNEMİ 120
5.5.1. TOPLUMSAL KÜLTÜRÜMÜZÜN ÖNEMİ 121
5.5.2. KÜLTÜR MERKEZCİLİĞİ 123
5.5.3. YABANCI KÜLTÜR HAYRANLIĞI 123
5.5.4. KÜLTÜREL GÖRELİLİK 124
5.6. KÜLTÜREL TUTUMLAR VE KÜLTÜRLER ARASI ETKİLEŞİM 124
5.7. TÜRK VE İSLAM KÜLTÜRÜNÜN DÜNYA UYGARLIĞINA KATKILARI 125
5. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI 127

6. ÜNİTE: TOPLUMSAL KURUMLAR 129
6.1. TOPLUMSAL KURUMLAR VE TOPLUMSAL KURUMLARIN İŞLEVLERİ 130
6.2. AİLE KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT 132
6.2.1. TOPLUMSAL HAYAT VE SOSYALLEŞME AÇISINDAN AİLENİN ÖNEMİ 133
6.2.2. EVLİLİK 134
6.2.3. AİLE KURUMUNUN YAPISI VE AİLE TÜRLERİ 137
6.2.4. KADININ AİLE VE TOPLUM İÇİNDEKİ KONUMU 140
6.2.5. ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCEDE KADININ YERİ 141
6.3. EĞİTİM KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT 142
6.3.1. EĞİTİMİN TOPLUMSAL HAYATTAKİ ÖNEMİ 142
6.3.2. EĞİTİMİN SOSYALLEŞME SÜRECİNDEKİ ÖNEMİ 143
6.3.3. ATATÜRK VE EĞİTİM 144
6.4. DİN KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT 146
6.4.1. DİNİN TOPLUMSAL HAYATTAKİ ÖNEMİ 147
6.4.2. DİN VE LAİKLİK 148
6.5. EKONOMİ KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT 150
6.5.1. EKONOMİNİN TOPLUMSAL HAYATTAKİ ÖNEMİ VE EKONOMİNİN TEMEL KAVRAMLARI 151
6.5.2. TOPLUMSAL HAYATTA EKONOMİNİN TEMEL ÖGELERİ 152
6.5.3. TEMEL EKONOMİK SİSTEMLER VE ATATÜRK'ÜN EKONOMİK SİSTEMLERLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 156
6.6. SİYASET KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT 158
6.6.1. SİYASET KURUMUNUN TEMEL KAVRAMLARI 159
6.6.2. SİYASAL YÖNETİM ŞEKİLLERİ 160
6.6.3. DEMOKRATİK YÖNETİMİN BİÇİMLERİ 162
6.6.4. DEMOKRASİ VE KUVVETLER AYRILIĞI 163
6.6.5. ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ VE ÖNEMİ 163
6. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI 165

CEVAP ANAHTARI 168
SOSYOLOJİ DERSİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ (ÖĞRETİM YILI SONU) 170
SÖZLÜK 171
KAYNAKÇA 174
GENEL AĞ KAYNAKÇASI 175
GÖRSEL KAYNAKÇA 177
TÜRKİYE SİYASİ HARİTASI 184

ORGANİZASYON ŞEMASI

Aşağıda, kitabın hazırlanmasında esas alınan özellikler ve uygulamalara ilişkin şematik bir sunum verilmiştir. Kitaba ilişkin bu organizasyon şemasını inceleyerek kitaptan daha doğru biçimde yararlanabilirsiniz.

Üniteye Başlangıç Sayfaları

Sosyoloji kitabı 6 üniteden oluşmaktadır. Sosyoloji ders kitabında bulunan 6 ünitenin her birinde bulunan üniteye başlangıç sayfalarında bir kapak görseli ve konular başlığı bulunmaktadır.

Konular

Ünitelerin başlangıç sayfasındaki "Konular" başlığının altında o ünitede ele alınacak konular genel başlıkları ile verilmiştir. Bu kısmı inceleyerek ünitede hangi konuların ele alınacağını görebilirsiniz.

Uyarı

Bir konuda önemli olan, gözden kaçabilecek ya da karıştırılabilecek bilgileri vurgulamaya yöneliktir.

Düşünelim

Öğrencinin öğrenme sürecine katılımını artırmaya yönelik "Düşünelim" uygulaması bir tür "etkinlik"tir. Burada asıl amaç ele alınan konuya dair öğrencinin örnekleme, karşılaştırma, ilişkilendirme, yorumlama gibi bilişsel becerilerini öne çıkarmasını kolaylaştırmaktır.

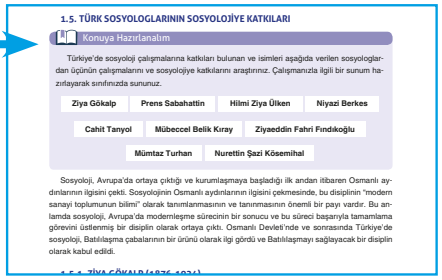
Bilgi Notu

Belli bir konuya dair önemli veya konuyu tamamlayıcı kısa bilgilerden oluşmaktadır.

Konuya Hazırlanalım

Konulara ya da alt konulara başlamadan önce bir yandan ön bilgilerinizi ortaya çıkarmaya diğer yandan da konuya dair çağrışımları artırarak öğrenmenizi kolaylaştırmaya yönelik sorulardan oluşmaktadır.

1.5. TÜRK SOSYOLOGLARININ SOSYOLOJİYE KATKILARI

Konuya Hazırlanalım

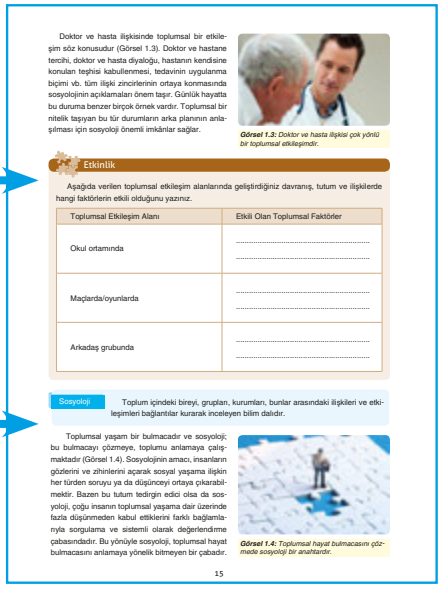
Türkiye'de sosyoloji çalışmalarına katkıları bulunan ve isimleri aşağıda verilen sosyologlardan üçünün çalışmalarını ve sosyolojiye katkılarını araştırınız. Çalışmanızla ilgili bir sunum hazırlayarak sınıfınızda sununuz.

Ziya Gökalp | Prens Sabahattin | Hilmi Ziya Ülken | Niyazi Berkes | Cahit Tanyol | Mübeccel Belik Kıray | Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu | Mümtaz Turhan | Nurettin Şazi Kösemihal

Sosyoloji, Avrupa'da ortaya çıktığı ve kurumlaşmaya başladığı ilk andan itibaren Osmanlı aydınlarının ilgisini çekti. Sosyolojinin Osmanlı aydınlarının ilgisini çekmesinde, bu disiplinin "modern sanayi toplumunun bilimi" olarak tanımlanmasının ve tanınmasının önemli bir payı vardır. Bu anlamda sosyoloji, Avrupa'da modernleşme sürecinin bir sonucu ve bu süreci başarıyla tamamlama görevini üstlenmiş bir disiplin olarak ortaya çıktı. Osmanlı Devleti'nde ve sonrasında Türkiye'de sosyoloji, Batılılaşma çabalarının bir ürünü olarak ilgi gördü ve Batılılaşmayı sağlayacak bir disiplin olarak kabul edildi.

Etkinlik

Her bir ünitede yer verilen "Etkinlikler" öğrencinin öğrenme sürecini katılım düzeyini artırmayı amaçlayan sorulardan oluşmaktadır. Bu sorularda öğrencilerin konuya dair kendi görüşleri, örnekleri ve değerlendirmeleri istendiği için mutlaka bir doğru cevap yoktur.

Doktor ve hasta ilişkisinde toplumsal bir etkileşim söz konusudur (Görsel 1.3). Doktor ve hastane tercihi, doktor ve hasta diyaloğu, hastanın kendisine konulan teşhisi kabullenmesi, tedavinin uygulanma biçimi vb. tüm ilişki zincirlerinin ortaya konmasında sosyolojinin açıklamaları önem taşır. Günlük hayatta bu duruma benzer birçok örnek vardır. Toplumsal bir nitelik taşıyan bu tür durumların arka planının anlaşılması için sosyoloji önemli imkânlar sağlar.

Görsel 1.3: Doktor ve hasta ilişkisi çok yönlü bir toplumsal etkileşimdir.

Etkinlik

Aşağıda verilen toplumsal etkileşim alanlarında geliştirdiğiniz davranış, tutum ve ilişkilerde hangi faktörlerin etkili olduğunu yazınız.

Toplumsal Etkileşim Alanı	Etkili Olan Toplumsal Faktörler
Okul ortamında	....
Maçlarda/oyunlarda	....
Arkadaş grubunda	....

Sosyoloji: Toplum içindeki bireyi, grupları, kurumları, bunlar arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri bağlantılar kurarak inceleyen bilim dalıdır.

Toplumsal yaşam bir bulmacadır ve sosyoloji; bu bulmacayı çözmeye, toplumu anlamaya çalışmaktadır (Görsel 1.4). Sosyolojinin amacı, insanların gözlerini ve zihinlerini açarak sosyal yaşama ilişkin her türden soruyu ya da düşünceyi ortaya çıkarabilmektir. Bazen bu tutum tedirgin edici olsa da sosyoloji, çoğu insanın toplumsal yaşama dair üzerinde fazla düşünmeden kabul ettiklerini farklı bağlamlarıyla sorgulama ve sistemli olarak değerlendirme çabasındadır. Bu yönüyle sosyoloji, toplumsal hayat bulmacasını anlamaya yönelik bitmeyen bir çabadır.

Görsel 1.4: Toplumsal hayat bulmacasını çözmede sosyoloji bir anahtardır.

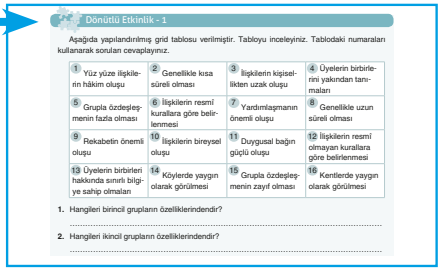
15

Bilgi Kutucukları

Kimi zaman konu içinde verilen önemli tanımları algısal olarak ayırt etmemizi kolaylaştırmakta, kimi zamansa bir konuyla ilişkili açıklayıcı bir örnek, proje ya da metin içerebilmektedir.

Dönütlü Etkinlik

Konu içinde ele alınan kavramlara ve bilgilere yönelik kısa cevaplı sorulardan oluşmaktadır. Dönütlü etkinlikler sayesinde öğrenme düzeyinizi, başarınızı ve eksikliklerinizi kolayca değerlendirebilirsiniz. Bu soruların doğru cevaplarını kitabın sonundaki "Cevap Anahtarı" kısmından kontrol edebilirsiniz.

Dönütlü Etkinlik - 1

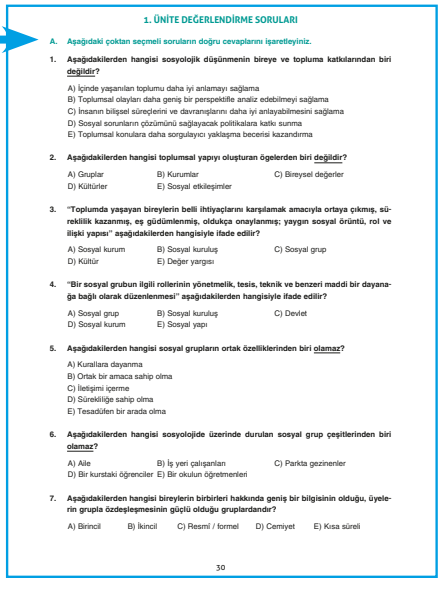
Aşağıda yapılandırılmış grid tablosu verilmiştir. Tabloyu inceleyiniz. Tablodaki numaraları kullanarak soruları cevaplayınız.

1 Yüz yüze ilişkilerin hâkim oluşu	2 Genellikle kısa süreli olması	3 İlişkilerin kişisellikten uzak oluşu	4 Üyelerin birbirlerini yakından tanımaları
5 Grupla özdeşleşmenin fazla olması	6 İlişkilerin resmî kurallara göre belirlenmesi	7 Yardımlaşmanın önemli oluşu	8 Genellikle uzun süreli olması
9 Rekabetin önemli oluşu	10 İlişkilerin bireysel oluşu	11 Duygusal bağın güçlü oluşu	12 İlişkilerin resmî olmayan kurallara göre belirlenmesi
13 Üyelerin birbirleri hakkında sınırlı bilgiye sahip olmaları	14 Köylerde yaygın olarak görülmesi	15 Grupla özdeşleşmenin zayıf olması	16 Kentlerde yaygın olarak görülmesi

1. Hangileri birincil grupların özelliklerindendir?
.....
2. Hangileri ikincil grupların özelliklerindendir?
.....

Değerlendirme Soruları

Her bir ünitenin sonunda, ünitede ele alınan kazanımlara uygun biçimde farklı yöntem ve tekniklerle hazırlanmış sorular bulunmaktadır.

1. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. **Aşağıdakilerden hangisi sosyolojik düşünmenin bireye ve topluma katkılarından biri değildir?**
A) İçinde yaşanılan toplumu daha iyi anlamayı sağlama
B) Toplumsal olayları daha geniş bir perspektifle analiz edebilmeyi sağlama
C) İnsanın bilişsel süreçlerini ve davranışlarını daha iyi anlayabilmesini sağlama
D) Sosyal sorunların çözümünü sağlayacak politikalara katkı sunma
E) Toplumsal konulara daha sorgulayıcı yaklaşma becerisi kazandırma

2. **Aşağıdakilerden hangisi toplumsal yapıyı oluşturan ögelerden biri değildir?**
A) Gruplar B) Kurumlar C) Bireysel değerler
D) Kültürler E) Sosyal etkileşimler

3. **"Toplumda yaşayan bireylerin belli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmış, süreklilik kazanmış, eş güdümlenmiş, oldukça onaylanmış; yaygın sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısı" aşağıdakilerden hangisiyle ifade edilir?**
A) Sosyal kurum B) Sosyal kuruluş C) Sosyal grup
D) Kültür E) Değer yargısı

4. **"Bir sosyal grubun ilgili rollerinin yönetmelik, tesis, teknik ve benzeri maddi bir dayanağa bağlı olarak düzenlenmesi" aşağıdakilerden hangisiyle ifade edilir?**
A) Sosyal grup B) Sosyal kuruluş C) Devlet
D) Sosyal kurum E) Sosyal yapı

5. **Aşağıdakilerden hangisi sosyal grupların ortak özelliklerinden biri olamaz?**
A) Kurallara dayanma
B) Ortak bir amaca sahip olma
C) İletişimi içerme
D) Sürekliliğe sahip olma
E) Tesadüfen bir arada olma

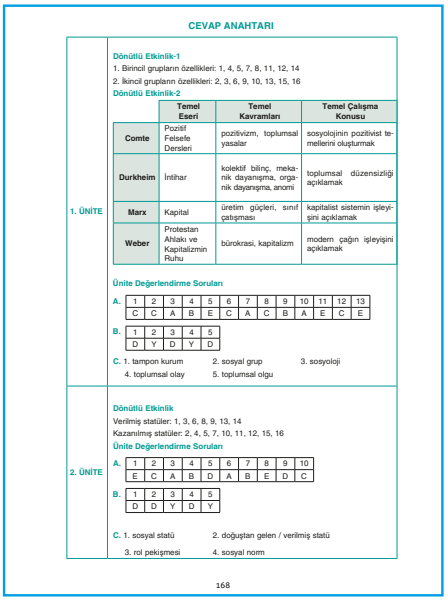
6. **Aşağıdakilerden hangisi sosyolojide üzerinde durulan sosyal grup çeşitlerinden biri olamaz?**
A) Aile B) İş yeri çalışanları C) Parkta gezinenler
D) Bir kurstaki öğrenciler E) Bir okulun öğretmenleri

7. **Aşağıdakilerden hangisi bireylerin birbirleri hakkında geniş bir bilgisinin olduğu, üyelerin grupla özdeşleşmesinin güçlü olduğu gruplardandır?**
A) Birincil B) İkincil C) Resmî / formel D) Cemiyet E) Kısa süreli

30

Cevap Anahtarı

Kitabın sonunda yer almaktadır. Ünite içlerinde yer alan “dönütlü etkinlikler”in ve ünite sonlarında yer alan “değerlendirme soruları”nın doğru cevaplarını buradan kontrol edebilirsiniz.

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE

Dönütlü Etkinlik-1

1. Birincil grupların özellikleri: 1, 4, 5, 7, 8, 11, 12, 14
2. İkincil grupların özellikleri: 2, 3, 6, 9, 10, 13, 15, 16

Dönütlü Etkinlik-2

	Temel Eseri	Temel Kavramları	Temel Çalışma Konusu
Comte	Pozitif Felsefe Dersleri	pozitivizm, toplumsal yasalar	sosyolojinin pozitivist temellerini oluşturmak
Durkheim	İntihar	kolektif bilinç, mekanik dayanışma, organik dayanışma, anomi	toplumsal düzensizliği açıklamak
Marx	Kapital	üretim güçleri, sınıf çatışması	kapitalist sistemin işleyişini açıklamak
Weber	Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu	bürokrasi, kapitalizm	modern çağın işleyişini açıklamak

Ünite Değerlendirme Soruları

A.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
C	C	A	B	E	C	A	C	B	A	E	C	E

B.

1	2	3	4	5
D	Y	D	Y	D

C. 1. tampon kurum 2. sosyal grup 3. sosyoloji 4. toplumsal olay 5. toplumsal olgu

2. ÜNİTE

Dönütlü Etkinlik

Verilmiş statüler: 1, 3, 6, 8, 9, 13, 14

Kazanılmış statüler: 2, 4, 5, 7, 10, 11, 12, 15, 16

Ünite Değerlendirme Soruları

A.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
E	C	A	B	D	A	B	E	D	C

B.

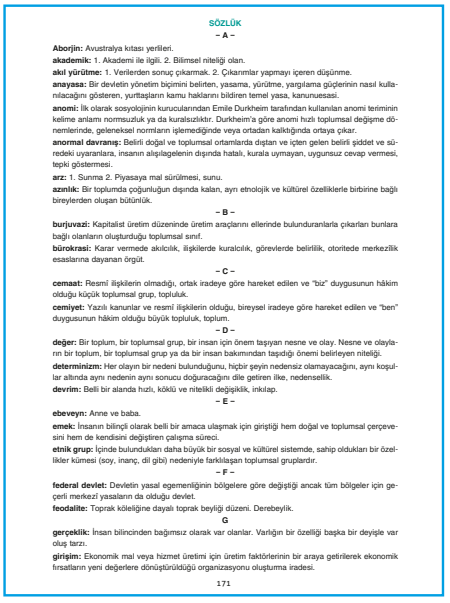
1	2	3	4	5
D	D	Y	D	Y

C. 1. sosyal statü 2. doğuştan gelen / verilmiş statü 3. rol pekişmesi 4. sosyal norm

168

Sözlük

Kitapta geçen ve anlamını bilmediğiniz terimlerin açıklamalarını Sözlük bölümünden öğrenebilirsiniz.

SÖZLÜK

– A –

Aborjin: Avustralya kıtası yerlileri.

akademik: 1. Akademi ile ilgili. 2. Bilimsel niteliği olan.

akıl yürütme: 1. Verilerden sonuç çıkarmak. 2. Çıkarımlar yapmayı içeren düşünme.

anayasa: Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasa, kanunuesasi.

anomi: İlk olarak sosyolojinin kurucularından Emile Durkheim tarafından kullanılan anomi teriminin kelime anlamı normsuzluk ya da kuralsızlıktır. Durkheim'a göre anomi hızlı toplumsal değişme dönemlerinde, geleneksel normların işlemediğinde veya ortadan kalktığında ortaya çıkar.

anormal dayranış: Belirli doğal ve toplumsal ortamlarda dıştan ve içten gelen belirli şiddet ve süredeki uyaranlara, insanın alışılagelenin dışında hatalı, kurala uymayan, uygunsuz cevap vermesi, tepki göstermesi.

arz: 1. Sunma 2. Piyasaya mal sürülmesi, sunu.

azınlık: Bir toplumda çoğunluğun dışında kalan, ayrı etnolojik ve kültürel özelliklerle birbirine bağlı bireylerden oluşan bütünlük.

– B –

burjuvazi: Kapitalist üretim düzeninde üretim araçlarını ellerinde bulunduranlarla çıkarları bunlara bağlı olanların oluşturduğu toplumsal sınıf.

bürokrasi: Karar vermede akılcılık, ilişkilerde kuralcılık, görevlerde belirlilik, otoritede merkezilik esaslarına dayanan örgüt.

– C –

cemaat: Resmî ilişkilerin olmadığı, ortak iradeye göre hareket edilen ve "biz" duygusunun hâkim olduğu küçük toplumsal grup, topluluk.

cemiyet: Yazılı kanunlar ve resmî ilişkilerin olduğu, bireysel iradeye göre hareket edilen ve "ben" duygusunun hâkim olduğu büyük topluluk, toplum.

– D –

değer: Bir toplum, bir toplumsal grup, bir insan için önem taşıyan nesne ve olay. Nesne ve olaların bir toplum, bir toplumsal grup ya da bir insan bakımından taşıdığı önemi belirleyen niteliği.

determinizm: Her olayın bir nedeni bulunduğunu, hiçbir şeyin nedensiz olamayacağını, aynı koşullar altında aynı nedenin aynı sonucu doğuracağını dile getiren ilke, nedensellik.

devrim: Belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik, inkılap.

– E –

ebeveyn: Anne ve baba.

emek: İnsanın bilinçli olarak belli bir amaca ulaşmak için giriştiği hem doğal ve toplumsal çerçevesini hem de kendisini değiştiren çalışma süreci.

etnik grup: İçinde bulundukları daha büyük bir sosyal ve kültürel sistemde, sahip oldukları bir özellikler kümesi (soy, inanç, dil gibi) nedeniyle farklılaşan toplumsal gruplardır.

– F –

federal devlet: Devletin yasal egemenliğinin bölgelere göre değiştiği ancak tüm bölgeler için geçerli merkezî yasaların da olduğu devlet.

feodalite: Toprak köleliğine dayalı toprak beyliği düzeni. Derebeylik.

G

gerçeklik: İnsan bilincinden bağımsız olarak var olanlar. Varlığın bir özelliği başka bir deyişle var oluş tarzı.

girişim: Ekonomik mal veya hizmet üretimi için üretim faktörlerinin bir araya getirilerek ekonomik fırsatların yeni değerlere dönüştürüldüğü organizasyonu oluşturma iradesi.

171

Kaynakça

Bilimsel ve akademik çalışmanın önemli bir gereği de bir bilimsel alanda yararlanılan kaynakları göstermektir. Bu kitabın hazırlanmasında yararlanılan ve konu içinde dikkati dağıtabileceği gerekçesiyle yer verilmeyen kaynakları buradan inceleyebilirsiniz.

KAYNAKÇA

Akan, V. (2014). Birey ve toplum, İ. Sezal (Ed.), *Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Beta.

Aksoy, N. D. ve Arslantaş, H. A. (2010). Ulus, uluçuluk ve ulus-devlet. *Tübar, sayı 28.*

Akyılmaz, G. (2004). Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıf - reaya ayrımı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 8, Sayı 1.*

Alav, O. (2001). *Yerel kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşumuna etkisi: İsparta örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Aktan, H. Z. (2008). Bir sürgünlük biçimi: metropol yaşamı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, cilt 34, sayı 1.

Arslan, M. (2005). Ziya Gökalp'te kültür ve uygarlık anlayışı. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, *Cilt 3, sayı 10.*

Avrupa Konseyi. (2008). Kültürlerarası diyalog için beyaz kitap. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.

Aydın, M. (2014). *Kurumlar sosyolojisi*. İstanbul: Açılım.

Ayın, F. (1998). Atatürk ve milliyetçilik. *Atatürk Araştırmaları Dergisi, sayı 42.*

Aysan, M. (1986). Atatürk'ün ekonomik görüşü: devletçilik. *Atatürk Araştırmaları Dergisi, sayı 6.*

Bayındır Uluskan, S. (2010). *Atatürk'ün sosyal ve kültürel politikaları*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Bilton, T. (2009). *Sosyoloji*. (K. Inal, Çev.) Ankara: Siyasal.

Bostancı, N. (2014). Toplum ve kültür. İ. Sezal (Ed.), *Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Beta.

Bozkurt, V. (2015). *Değişen dünyada sosyoloji*. Bursa: Ekin.

Coşkun, S., Özgenç N. ve Güneş S. (2015). 'Sosyal performansın ölçümünde yeni yöntem, sosyal gelişme endeksi ve Türkiye'nin görünümü', *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, sayı 34.*

Çavdarcı, M. (2002). *Türkiye'de sosyal değerlerin aşınması ve kültür sömürgeciliği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Çelebi, A. (2014). Toplum ve siyaset, İ. Sezal (ed.), *Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Beta.

Çelebi, N. (1991). Metodolojik sorunlara bir bakış. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, sayı 2.*

Çelikcan, P. (1997). Türk sinemasında sınıf atlama sorunu. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, sayı 6.*

Çınar, R. ve Çubukcu, İ. (2009). Tüketim toplumunun şekillenmesi ve tüketici davranışları: karşılaştırmalı bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 13.*

Çiftçi, O. (1991). Çocuğun sosyalleşmesinde ailenin rolü. *Aile ve Toplum Dergisi, cilt 1, sayı 2.*

Çoban Esen, A., Güney, N. ve Doğan, T. (2010). Öğretmen adaylarının kültürel farklılıklara yönelik bakış açılarının çeşitli demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, cilt 10, sayı 1.*

Doğan, A. (2005). Demokrasi ve ekonomik gelişme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, sayı 25.*

Dönmezer, S. (1988). Atatürk inkılapları ve sosyal değişme teorileri. *Atatürk Araştırmaları Dergisi, sayı 15.*

Ergun, D. (1974). *100 soruda sosyoloji nedir?*. İstanbul: Gerçek.

Erkal, M. (2004). *Sosyoloji*. İstanbul: Der.

Erkal, M. (2008). Sosyal gelişme ve sivil toplum gerçeği. *Sosyoloji Konferansları Dergisi, sayı 38.*

Erkenekli, M. (2013). 'Toplumsal kültür araştırmaları için değer merkezli bütünleşik bir kültür modeli önerisi', *Savunma Bilimleri Dergisi, cilt 12, sayı 1.*

Erkun, S. (1990). 'Atatürk'ün ülkü ve ilkeleri arasındaki bütünlük ve uyum', *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, sayı 18.*

Fichter, J. (2015). *Sosyoloji nedir?*. (N. Çelebi, Çev.) Ankara: Anı.

Figlali, E. R. (2012). *Atatürk'ün din ve laiklik anlayışı*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.

Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji, C. Güzel (Ed.)*. İstanbul: Kırmızı.

Gönencan, Z. (1986). Atatürk ve sosyal güvenlik. *Atatürk Araştırmaları Dergisi, sayı 19.*

Gözgül, F. ve Mutioğlu, H. (2012). Toplumun değişen yüzü: bilgi toplumu ve bilişim kültürü. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, cilt 1, sayı 1.*

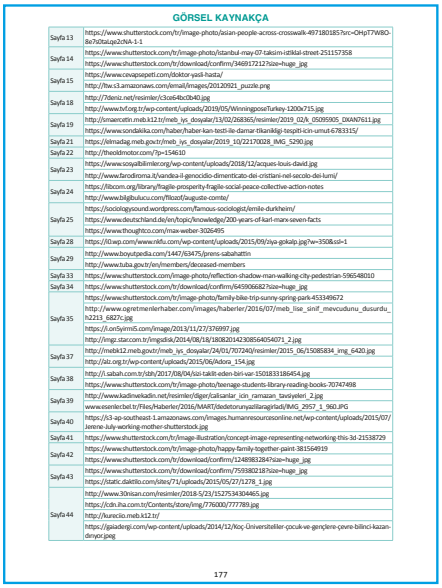
Gözübüyük, Ş. (2002). *Açıklamalı Türk anayasaları*. Ankara: Turhan.

Güveng, B. (1985). *Kültür konusu ve sorunlarımız*. İstanbul: Remzi.

174

Görsel Kaynakça

Konuları anlamlandırmayı kolaylaştıracak görsellerin hangi siteden ya da kaynaktan alındığını görsel numarası ile buradan kontrol edebilirsiniz.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Sayfa 13	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/asian-people-across-crosswalk-497180185?src=OHp17W8O-8e7s0taUqe2cNA-1-1
Sayfa 14	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/istanbul-may-07-taksim-istiklal-street-251157358
	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/346917212?size=huge_jpg
Sayfa 15	https://www.cevapsepeti.com/doktor-yasli-hasta/
	http://tw.s3.amazonaws.com/email/images/20120921_puzzle.png
Sayfa 18	http://7deniz.net/resimler/c3ce64bc0b40.jpg
	http://www.tvf.org.tr/wp-content/uploads/2019/05/WinningposeTurkey-1200x715.jpg
Sayfa 19	http://sinaercetin.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/13/02/268365/resimler/2019_02/k_05095905_DKAN7611.jpg
	https://www.sondakika.com/haber/haber-kan-testi-ile-damar-tikanikligi-tespiti-icin-umut-6783315/
Sayfa 21	https://elmadag.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_10/22170028_IMG_5290.jpg
Sayfa 22	http://theoldmotor.com/?p=154610
Sayfa 23	https://www.sosyalbilimler.org/wp-content/uploads/2018/12/jacques-louis-david.jpg
	http://www.farodiroma.it/vandea-il-genocidio-dimenticato-dei-cristiani-nel-secolo-dei-lumi/
Sayfa 24	https://flbcom.org/library/fragile-prosperity-fragile-social-peace-collective-action-notes
	http://www.bilgibulucu.com/filozof/auguste-comte/
Sayfa 25	https://sociologysound.wordpress.com/famous-sociologist/emile-durkheim/
	https://www.deutschland.de/en/topic/knowledge/200-years-of-karl-marx-seven-facts
	https://www.thoughtco.com/max-weber-3026495
Sayfa 28	https://i0.wp.com/www.nkfu.com/wp-content/uploads/2015/09/jaya-gokalp.jpg?w=350&ssl=1
Sayfa 29	http://www.boyutpedia.com/1447/63475/prens-sabahattin
	http://www.tuba.gov.tr/en/members/deceased-members
Sayfa 33	https://www.shutterstock.com/image-photo/reflection-shadow-man-walking-city-pedestrian-596548010
Sayfa 34	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/645906682?size=huge_jpg
Sayfa 35	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/family-bike-trip-sunny-spring-park-453349672
	http://www.ogretmenlerhaber.com/images/haberler/2016/07/meb_lise_sinif_mevcudunu_dusurdu_h2213_68271.jpg
	https://i.ion5yirmi5.com/image/2013/11/27/376997.jpg
	http://imgz.starcom.tr/imgsdisk/2014/08/18/1808201423085640540l71_2.jpg
Sayfa 37	http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/24/01/707240/resimler/2015_06/15085834_img_6420.jpg
	http://biz.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/Adora_154.jpg
Sayfa 38	http://i.sabah.com.tr/sbh/2017/08/04/isi-takilt-eden-biri-var-1501833186454.jpg
	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/teenage-students-library-reading-books-70747498
Sayfa 39	http://www.kadinvekadin.net/resimler/diger/calisanlar_icin_ramazan_tavsiyeleri_2.jpg
	www.sesnerkbelt.tr/Files/Haberler/2016/MART/dedetorunyazilaragirladi/IMG_2957_1_960.JPG
Sayfa 40	https://s3-ap-southeast-1.amazonaws.com/images.humanresourcesonline.net/wp-content/uploads/2015/07/Jerene-July-working-mother-shutterstock.jpg
Sayfa 41	https://www.shutterstock.com/tr/image-illustration/concept-image-representing-networking-this-3d-21538729
Sayfa 42	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/happy-family-together-paint-381564919
	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/124898328474?size=huge_jpg
Sayfa 43	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/759380218?size=huge_jpg
	https://static.dakitbi.com/sites/71/uploads/2015/05/27/1278_1.jpg
Sayfa 44	http://www.30nisan.com/resimler/2018-5/23/152753430465.jpg
	https://cdn.iha.com.tr/Contents/store/img/776000/777789.jpg
	http://kureciio.meb.k12.tr/
	https://gaiadergi.com/wp-content/uploads/2014/12/Koç-Üniversiteliler-çocuk-ve-gençlere-çevre-bilinci-kazandırıyor.jpeg

177

SOSYOLOJİ DERSİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ
(Öğretim Yılı Başı)

Adı ve soyadı : .....

Sınıfı : .....

Açıklama : Aşağıda bu yıl göreceğiniz sosyoloji dersine ilişkin tutumlarınızı belirlemeye yönelik cümleler ve karşılarında seçenekler verilmiştir. Bunları okuduktan sonra kendinize uygun seçeneği işaretleyiniz.

ÖLÇÜTLER	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1. Sosyoloji dersi konuları hakkında bilgiye sahip değilim.					
2. Sosyoloji dersine yönelik ilgi ve yeteneklerimin var olduğuna inanıyorum.					
3. Sosyoloji dersinin konularını öğrenmekten zevk alacağıma inanıyorum.					
4. Sosyoloji dersi için ayrılan zamanın fazla olmasını isterim.					
5. Sosyoloji dersine çalışırken zamanımın verimli geçeceğine inanıyorum.					
6. Sosyoloji dersinin benim için gerekli olduğunu düşünüyorum.					
7. Sosyoloji dersinin bireyin sosyalleşmesine katkı sağlayacağına inanıyorum.					
8. Sosyoloji dersinde sınıf dışı öğretim tekniklerinin kullanılmasını istiyorum.					
9. Sosyoloji dersinin girişimcilik, yaratıcılık ve eleştirel becerimi açığa çıkaracağına inanıyorum.					
10. Sosyoloji dersi ile ilgili daha önceden edindiğim herhangi bir bilgim yoktur.					

Puanlama Anahtarı		
Seçenek	**Olumlu İfade Puanı**	**Olumsuz İfade Puanı**
Kesinlikle katılmıyorum.	1	5
Katılmıyorum.	2	4
Kararsızım.	3	3
Katılıyorum.	4	2
Tamamen katılıyorum.	5	1

1. ÜNİTE SOSYOLOJİYE GİRİŞ

KONULAR

1.1. SOSYOLOJİNİN KONUSU VE DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ

1.2. TOPLUMU OLUŞTURAN ÖGELER

1.3. SOSYOLOJİNİN BAĞIMSIZ BİR BİLİM HÂLİNE GELİŞİ

1.4. SOSYOLOJİDE TEMEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

1.5. TÜRK SOSYOLOGLARININ SOSYOLOJİYE KATKILARI

1.1. SOSYOLOJİNİN KONUSU VE DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ

Konuya Hazırlanalım

1. Divan şairlerinden Hayâlî'ye ait "O mâhîler ki deryâ içredür deryâyı bilmezler." (O balıklar ki denizin içindedirler, denizi bilmezler.) sözünü birey ve toplum ilişkisine uyarlayarak değerlendiriniz.
2. Bireylerin hangi özelliklerinin toplumsal etmenlerce biçimlendirildiğini değerlendiriniz.

Görsel 1.1: *Sosyoloji toplumsal hayatı daha iyi anlamamızı sağlar.*

Bireyler, içinde yaşadıkları toplumun ve çağın çocuğudur. Bireylerin değerlerinde, tutumlarında, eylemlerinde içinde yaşadıkları toplumun izleri görülür. Bireyler toplumdan etkilendikleri gibi toplumu da etkiler. Sosyoloji gündelik hayatta kişisel olduğu düşünülen düşünce, tutum, değer ve eylemlerin arkasındaki toplumsal etkenleri açıklamayı amaçlar (Görsel 1.1). Bu dersle birlikte siz de toplumsal hayatı daha iyi anlayabilmek için gerekli olan sosyolojik düşüncenin özelliklerini kavrayacaksınız.

1.1.1. GÜNDELİK HAYATTAN SOSYOLOJİK KESİTLER

Alışveriş sırasındaki satıcı ile müşteri ilişkisi ilk bakışta ekonomik bir olay gibi görünebilir. Ancak yakından incelendiğinde ilişkinin arka planında hiç de ekonomik olmayan pek çok toplumsal faktörün olduğu görülebilir (Görsel 1.2). Modadan kişisel zevk ve tercihlere, mağazanın isminden, semtine, satıcı ve müşterinin birbirlerine karşı tutumlarından, pazarlık eğilimlerine hatta bireylerin cinsiyetine kadar pek çok faktör satıcı ve müşteri ilişkisinde etkili olmaktadır. Bu faktörlerin açıklanmasında ise ekonomiden çok sosyolojiye ihtiyaç duyulur.

Görsel 1.2: *Satıcı ve müşteri ilişkisinde ekonomik olmayan pek çok toplumsal faktör etkilidir.*

Doktor ve hasta ilişkisinde toplumsal bir etkileşim söz konusudur (Görsel 1.3). Doktor ve hastane tercihi, doktor ve hasta diyaloğu, hastanın kendisine konulan teşhisi kabullenmesi, tedavinin uygulanma biçimi vb. tüm ilişki zincirlerinin ortaya konmasında sosyolojinin açıklamaları önem taşır. Günlük hayatta bu duruma benzer birçok örnek vardır. Toplumsal bir nitelik taşıyan bu tür durumların arka planının anlaşılması için sosyoloji önemli imkânlar sağlar.

Görsel 1.3: *Doktor ve hasta ilişkisi çok yönlü bir toplumsal etkileşimdir.*

Etkinlik

Aşağıda verilen toplumsal etkileşim alanlarında geliştirdiğiniz davranış, tutum ve ilişkilerde hangi faktörlerin etkili olduğunu yazınız.

Toplumsal Etkileşim Alanı	Etkili Olan Toplumsal Faktörler
Okul ortamında	....
Maçlarda/oyunlarda	....
Arkadaş grubunda	....

Sosyoloji Toplum içindeki bireyi, grupları, kurumları, bunlar arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri bağlantılar kurarak inceleyen bilim dalıdır.

Toplumsal yaşam bir bulmacadır ve sosyoloji; bu bulmacayı çözmeye, toplumu anlamaya çalışmaktadır (Görsel 1.4). Sosyolojinin amacı, insanların gözlerini ve zihinlerini açarak sosyal yaşama ilişkin her türden soruyu ya da düşünceyi ortaya çıkarabilmektir. Bazen bu tutum tedirgin edici olsa da sosyoloji, çoğu insanın toplumsal yaşama dair üzerinde fazla düşünmeden kabul ettiklerini farklı bağlamlarıyla sorgulama ve sistemli olarak değerlendirme çabasındadır. Bu yönüyle sosyoloji, toplumsal hayat bulmacasını anlamaya yönelik bitmeyen bir çabadır.

Görsel 1.4: *Toplumsal hayat bulmacasını çözmede sosyoloji bir anahtardır.*

1.1.2. SOSYOLOJİK DÜŞÜNMENİN BİREYE VE TOPLUMA KATKILARI

Bir sosyal bilim olarak sosyal gerçekliği pek çok yönü ile açıklamaya yönelen sosyoloji, bu amacının yanı sıra bireylere ve toplumlara önemli katkılar da sağlayabilir. Bunların başlıcaları aşağıda verilmiştir:

- ✔ İçinde yaşanılan toplumu / kurumu / grubu daha iyi anlamayı sağlar.
- ✔ Toplumsal olayları daha geniş bir perspektifle analiz edebilmeyi sağlar.
- ✔ İnsanın kendi davranışlarının nedenlerini daha iyi anlayabilmesini sağlar.
- ✔ Bireylere araştırmacı ve sorgulayıcı bir düşünce tarzı kazandırır.
- ✔ Sosyal sorunların nedenlerini açıklayarak bunların çözümüne katkı sağlar.
- ✔ Bilinen toplumsal gerçekliklerin arkasındaki ilişkilerin ve gerçekliğin görülmesini kolaylaştırır.
- ✔ Farklı kültür ve ülkelerdeki kişilerin davranışlarının anlaşılmasını, dolayısıyla empati becerisinin gelişmesini sağlar.

1.1.3. SOSYOLOJİNİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ

Sosyoloji sosyal gerçekliği bütüncül biçimde açıklamayı amaç edinen bir sosyal bilim dalıdır. Sosyal gerçeklik ise karmaşık ve çok yönlüdür. Bu nedenle sosyoloji sosyal gerçekliğin farklı yönlerini açıklamaya yönelen pek çok sosyal bilim dalıyla ilişkilidir ve o alanlarda üretilen bilgilerden yararlanır.

Aşağıda sosyolojinin en fazla ilişkili olduğu bilim dallarına dair kısa bilgiler verilmiştir:

A. Psikoloji: Psikoloji davranışları ve zihinsel süreçleri sistematik olarak inceleyen bilim dalıdır. Bireyin davranışlarını ve davranışların nedenlerini açıklamayı konu edinen psikolojinin, özellikle sosyal psikolojinin, sosyolojik araştırmalara önemli katkıları vardır. Bireylerin grup içindeki davranışlarını açıklamada önemli veriler sağlayan psikoloji, sosyal grupların ele alındığı sosyolojik çalışmalarda bilgiler sağlar.

B. Antropoloji: Sosyoloji, insanlığın ve toplumların tarihsel gelişim sürecinde geçtiği aşamaları ve geliştirdiği kültürel yapıları anlamada antropolojiden (insan bilimi) yararlanır.

C. Tarih: İnsan topluluklarının geçmişten günümüze kadar yaşadığı olayları, ilişkileri yer ve zaman göstererek açıklayan tarih bilimi, sosyolojinin en çok yararlandığı bilim dallarından biridir.

Ç. Ekonomi: Bir mal üretilirken, paylaşılırken ve tüketilirken bireylerin ve sosyal grupların birbirleriyle ilişkilerini inceleyen ekonomi bilimi toplumsal gerçekliği açıklamada sosyolojiye önemli katkılar sağlar.

D. Siyaset bilimi: Devletin oluşumunu, örgütlenişini, işleyişini, güç ve otoritenin kaynağını inceleyen siyaset bilimi sosyolojinin en fazla ilişkili olduğu sosyal bilimlerden biridir.

E. Coğrafya: Sosyoloji; toplumların üzerinde yaşadığı bölgenin ve bölge özelliklerinin toplumsal hayata etkisini anlayabilmek için coğrafyanın verilerinden yararlanır.

F. İletişim bilimleri: Sosyoloji; bilişim ve medya teknolojilerinin önem kazandığı günümüzde iletişimin toplumsal anlamı, topluma etkileri, toplum-iletişim ilişkisi, toplumsal iletişimin tarihsel süreç içindeki gelişimi gibi konuları açıklamada iletişim bilimlerinden yararlanır.

Toplumsal Olay	Toplumsal Olgu
Toplum hayatında tek tek ortaya çıkan, yeri ve zamanı belirli değişimlerdir. Bu yüzden somut ve özeldir. Örneğin bir ailenin köyden büyük bir şehre göç etmesi bir toplumsal olaydır.	Toplumsal olgu, toplumsal olayların tekrar etmesiyle doğan, mekândan ve zamandan bağımsız durumlardır. Göç, pek çok dönemde ve toplumda gözlenen bir toplumsal olgudur.

Uyarı

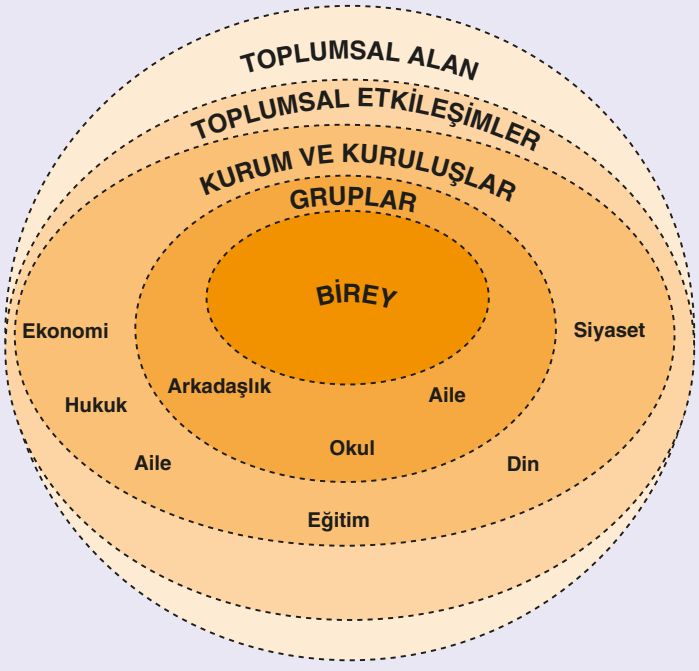
İndirgemeci Yaklaşımlar ve Bütünsel Yaklaşımlar

İndirgemeci sosyolojik yaklaşımlar, toplumsal olay ve olguları ekonomik, siyasi, ahlaki, dinî veya hukuki alanlardan yalnızca birine dayanarak açıklamaya çalışır. Bütünsel yaklaşımlar ise toplumsal olay ve olguların söz konusu alanların karşılıklı etkileşimine bağlı olarak oluştuğu görüşünü benimser.

1.2. TOPLUMU OLUŞTURAN ÖGELER

Konuya Hazırlanalım

Toplumsal yapıyı oluşturan ögeler ile bu ögeler arasındaki ilişkiyi gösteren aşağıdaki şemayı inceleyerek verilen soruları cevaplayınız.

Toplumsal yapı ve toplumsal ögelerin etkileşimi (İhsan SEZAL, Sosyolojiye Giriş, s. 28. Düzenlenmiştir.)

1. Şemadaki ögelerden hangileri sizin hayatınızı etkilemektedir?
2. Şemadaki ögeler arasında nasıl bir etkileşim vardır?
3. Şemada bulunan ögeler toplumlara ve zamana göre değişir mi?
4. Şemadaki ögelerin dışında bireyi hangi unsurlar etkiliyor olabilir?
5. Şemada olması gereken diğer unsurlar ile bu unsurlar arasındaki ilişkinin düzeyi ve niteliği nasıl olabilir?

Toplumun yapısı ve bireylerin davranışları arasında kaçınılmaz bir bağ vardır. Bu nedenle sosyoloji; bireylerin etkileşimlerine, bireylerin oluşturduğu gruplara ve grupların etkileşimlerine, toplumsal kurumlara, kuruluşlara (organizasyonlara) ve bunların birbirleriyle olan etkileşimlerine odaklanır.

Toplumsal yapının temel ögelerinden olan toplum, kurum, kuruluş, sosyal grup kavramlarını tanıyalım:

Toplum: Sınırları belli bir coğrafyada ortak yaşam kültürü geliştirmiş; tarih, kültür, zihniyet unsurlarında belirli bir ortak payda oluşturmuş ve kendini bulunduğu yere ait hisseden insanlardan meydana gelmiş bir yapıdır.

Kurum: Toplumda yaşayan bireylerin belli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmış, süreklilik kazanmış, eş güdümlenmiş, onaylanmış yaygın sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısıdır.

Kuruluş: Bir sosyal grubun ilgili rollerinin yönetmelik, tesis, teknik ve benzeri maddi bir dayanağa bağlı olarak düzenlenmesidir.

Sosyal Grup: Belli bir amaç etrafında toplanmış, üyelerinin karşılıklı ilişkileri sonucu ortaya çıkmış, çok işlevli bireyler topluluğudur. Grup her şeyden önce bir insan birlikteliğine işaret eder. Dolayısıyla somut bir varlığa sahiptir.

Toplum yapısı çeşitli türden grupları ve bu grupların organizasyonunu içerir. Sosyolojik açıdan toplum en büyük, en karmaşık ve en gelişmiş sosyal gruptur. Toplumu bir tür gruplar ağı veya organizasyonu şeklinde ele almak mümkündür. Toplum bir anlamda örgütlü insan grupları arasındaki etkileşimin bütünlüğüdür. Gruplar içinde ve gruplar arasındaki etkileşimlerin uyumu toplumsal hayatın düzenliliğini işaret eder. Toplumsal hayatın bu düzenli yapısı onun uyumsuzluk, gerilim ve sosyal gruplar arasındaki çeşitli türden anlaşmazlıkları içermemesi anlamına gelmez. Sosyal hayat içerisinde gruplar ve kurumlar arasındaki anlaşmazlıklarda süreç belirli kurallar ve sınırlar içinde yaşanır. Bu sürecin yöneldiği toplumsal durum yeni bir denge veya istikrardır.

Düşünelim

Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Bu görsellere göre verilen soruları cevaplayınız.

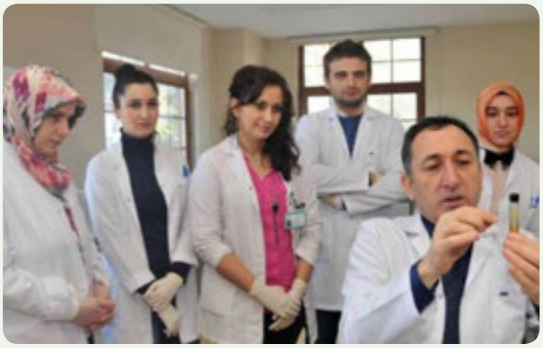
AFAD çalışanları

Türkiye A Millî Kadın Voleybol Takımı oyuncuları

Bir köy okulu öğrenci ve öğretmenleri

Bir sağlık kurumunun çalışanları

1. Görsellerde temsil edilen toplumsal ögelerin özellikleri nelerdir?
2. Bu toplumsal ögelerin farklarını belirtiniz.
3. Bireylerin bu toplumsal ögeleri nasıl etkilediğini ve bunlardan nasıl etkilendiğini değerlendiriniz.
4. Toplumu oluşturan farklı ögeler arasında nasıl bir etkileşim olduğunu değerlendiriniz.

1.2.1. SOSYAL GRUPLAR, SOSYAL GRUPLARIN ÖZELLİKLERİ VE İŞLEVLERİ

Üyeleri arasında belirli ilişkiler bulunan, belli bir sürekliliği olan insan toplulukları sosyal grupları oluşturur. Bireyler öncelikle bir aile grubunun içine doğar, zamanla ailenin dışında pek çok farklı sosyal grubun üyesi olurlar. Bireyler gruplar içinde temel kültür ögelerini öğrenirler, eğitim görürler ve sosyal ilişkiler geliştirirler.

Düşünelim

Sosyal grupların özelliklerini gösteren aşağıdaki şemayı inceleyiniz. Sınıfınızı oluşturan öğrenci grubunun hangi özelliklere sahip olduğunu örneklerle değerlendiriniz.

Etkinlik

Aşağıdaki tabloda sosyal grupların amaçları ve işlevleri verilmiştir. Belli bir grup örneği seçerek (arkadaşlık, okul, aile, takım gibi) bu amaç ve işlevlerin o grupta nasıl sağlandığını tablodaki noktalı yerlere yazınız.

Grupların İşlevleri	Grup Örneği	İşlevin Karşılanma Biçimi
İlişki kurma ihtiyacını karşılama	Arkadaşlık	Oyunlar sayesinde
Ait olma ihtiyacını karşılama	.....	.....
Güç sağlama	.....	.....
Sosyal kimlik kazandırma	.....	.....
Güvenlik sağlama	.....	.....
Benzerleriyle birliktelik sağlama	.....	.....

1.2.2. SOSYAL GRUPLARIN ÇEŞİTLERİ

Bireyler; aile, arkadaşlık, spor kulüpleri, siyasi partiler gibi çeşitli sosyal grupların üyesi olabilir. Bu gruplar birbirinden farklı özelliklere sahiptir (Görsel 1.5). Tablo 1.1'de farklı ölçütlere göre sosyal grupların sınıflandırılması yapılmıştır.

Tablo 1.1: *Sosyal Grupların Sınıflandırılması*

Grup Türleri	Özellikler
İlişki Biçimine Göre • Birincil Gruplar • İkincil Gruplar	Birincil grup üyeleri arasında yakınlık ve yüz yüze etkileşim vardır. Üyeler arasında yoğun bir ilişki ve duygusal bağ söz konusudur. Bireyler birbirleri hakkında geniş bir bilgiye sahiptir. Üyelerin grupla özdeşleşmesi güçlüdür. Genellikle uzun süreli gruplardır. Aile ve arkadaşlık grupları birincil gruplardır.
	İkincil grup ilişkileri kişisel değildir. Etkileşimleri genellikle belli bir konu üzerine odaklanmıştır. Üyeler birbirlerini bütün yönleriyle tanımazlar. Üyelerin grupla özdeşleşmesi zayıftır. Genellikle geçici gruplardır. Bir iş yerinde, devlet kuruluşunda çalışanlar daha çok ikincil gruba örnek sayılır.
Kuruluş Biçimine Göre • İnformel (Resmî olmayan) Gruplar • Formel (Resmî) Gruplar	İnformel gruplarda grup üyeleri temelde ahlak, örf, âdet, geleneklere göre kendilerine yön çizer ve davranırlar. Köyde yaşayanlar informel gruplardandır.
	Formel gruplarda kanunlar, tüzükler, yönetmelikler, yönergeler ve sözleşmeler ilişkileri düzenler. Banka çalışanları bu gruba örnek olarak verilebilir.

Büyüklüğüne Göre • Büyük Gruplar • Küçük Gruplar	Büyük gruplar; üye sayısı fazla olan, kuralların ve iş bölümünün daha yoğun olduğu gruplardır. Şehirde yaşayanlar, milletler bu gruplara örnektir.
	Küçük gruplar; üye sayısı az olan, yüz yüze ilişkilerin gerçekleştiği, iş bölümünün çeşitlenmediği gruplardır. Arkadaşlık grupları küçük gruplara örnektir.
Süresine Göre • Uzun Süreli Gruplar • Kısa Süreli Gruplar	Varlığı, kendini oluşturan üyelerinin varlığından daha uzun süren gruplardır. Üniversiteler ve uzun ömürlü firmalar buna örnektir.
	Oldukça kısa süreli ve geçici olan gruplar kısa süreli gruplardır. Bir kampanya için bir araya gelen insanlar tarafından oluşturulan ve görev tamamlandığında dağılan gruplar buna örnektir.
Dayanışma Türüne Göre • Cemaat (topluluk) • Cemiyet (toplum)	Cemaat kavramıyla modern endüstri toplumları öncesinde görülen, kişisel ve samimi ilişkilere dayanan yapılar ifade edilir. Topluluklar genellikle coğrafi anlamda yakın ve bağlantılı yaşarlar. Benzer özelliklere sahip bireylerden oluşurlar. Köy ve mahalle grupları cemaat türü gruplara örnektir.
	Cemiyet kavramıyla modern endüstriyel toplumlardaki resmî, geçici, rasyonelliğe sahip yapılar ifade edilir. Cemiyet, daha çok kent gruplarını yansıtır ve geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Genellikle farklı köken, sosyal sınıf ve kültürel çeşitlilik barındırır.
Katılım Biçimine Göre • İsteğe Bağlı Gruplar • İstek Dışı Gruplar	İsteğe bağlı gruplar bireyin kendi iradesi ile katıldığı gruplardır. Bir spor kulübüne ya da okuma grubuna katılım bu türden bir katılımdır.
	İstek dışı gruplar bireyin seçim hakkı olmaksızın üyesi olduğu gruplardır. Cinsiyet, dil ve etnik gruplar buna örnektir.

Görsel 1.5: *Bir sınıfın üyeleri bir sosyal gruptur.*

Dönütlü Etkinlik - 1

Aşağıda yapılandırılmış grid tablosu verilmiştir. Tabloyu inceleyiniz. Tablodaki numaraları kullanarak soruları cevaplayınız.

1 Yüz yüze ilişkilerin hâkim oluşu	2 Genellikle kısa süreli olması	3 İlişkilerin kişisellikten uzak oluşu	4 Üyelerin birbirlerini yakından tanımaları
5 Grupla özdeşleşmenin fazla olması	6 İlişkilerin resmî kurallara göre belirlenmesi	7 Yardımlaşmanın önemli oluşu	8 Genellikle uzun süreli olması
9 Rekabetin önemli oluşu	10 İlişkilerin bireysel oluşu	11 Duygusal bağın güçlü oluşu	12 İlişkilerin resmî olmayan kurallara göre belirlenmesi
13 Üyelerin birbirleri hakkında sınırlı bilgiye sahip olmaları	14 Köylerde yaygın olarak görülmesi	15 Grupla özdeşleşmenin zayıf olması	16 Kentlerde yaygın olarak görülmesi

1. Hangileri birincil grupların özelliklerindendir?

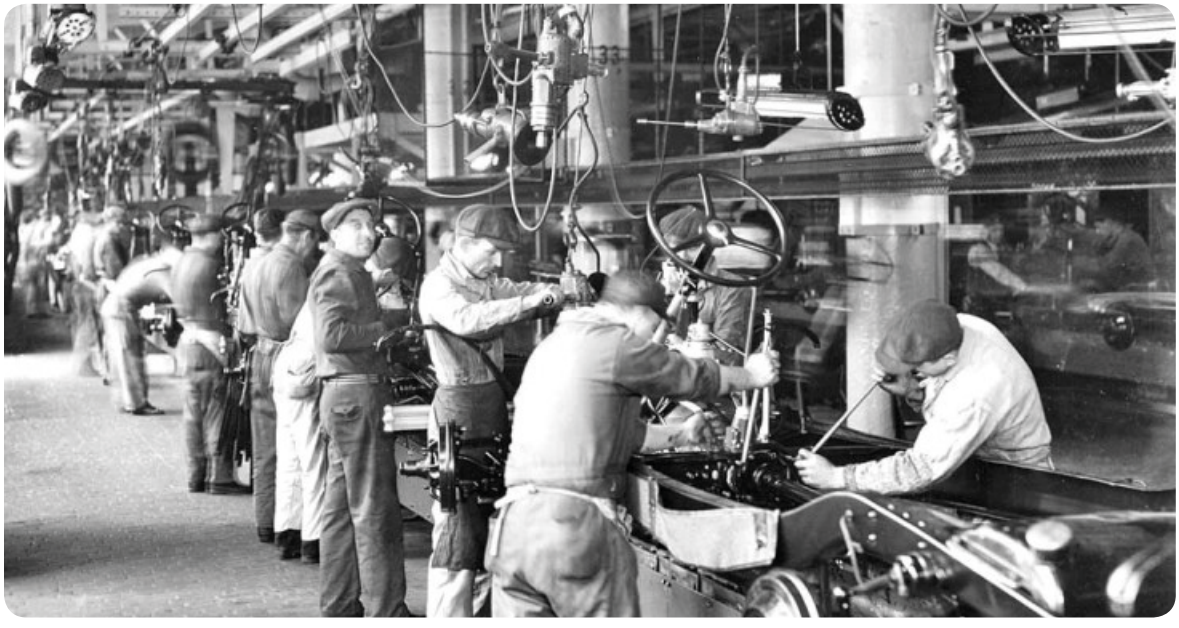
.....

2. Hangileri ikincil grupların özelliklerindendir?

.....

1.3. SOSYOLOJİNİN BAĞIMSIZ BİR BİLİM HÂLİNE GELİŞİ

Sosyoloji ortaya çıkmadan önce toplumların yapısını, toplumsal sorunların nedenlerini ve bu sorunların çözüm yollarını ele alan pek çok düşünür var olmuştur. 18. yüzyıldan önce genel olarak toplumsal düzenin ilkelerini, özel olarak da toplumsal bunalımların çözümünü ele alan çok sayıda çalışma yapılmıştır (Görsel 1.6).

Görsel 1.6: *Sosyolojinin doğuşu Avrupa'da Sanayi Devrimi ile başlayan toplumsal yapıdaki büyük dönüşüm sürecine denk gelir.*

Toplumların toplumsal gerçeği üzerine oluşan bu düşünceler gözlemlere, zaman zaman ise araştırmalara dayanmıştır. Aslında toplumsal gerçekliği anlamaya, onun sorunlarını çözmeye daha doğrusu bir toplumsal yapı düzenlemeye yönelen, bugün toplumsal felsefe ya da siyasal felsefe kavramlarıyla adlandırılan düşünce biçiminin tarihi, insan düşüncesi kadar eskidir. Bununla birlikte sosyolojik düşünceye katkıları ya da sosyolojiye öncülük etme dereceleri ne olursa olsun bu alanda çalışmış, üretmiş kişilere sosyolog denemez. Söz konusu düşünürlerin toplumsal hayat üzerine bilimsel değil, felsefi bilgi ürettiği söylenebilir. Çünkü on sekizinci yüzyıldan önce insan ve toplum konuları felsefe, din, metafizik ve ahlak içinde ya da bunlar açısından düşünülüyor, inceleniyordu. Böylece toplumsal bilim değil, toplumsal felsefe yapılıyordu.

Toplumsal gerçekliği açıklamaya yönelik çabaların tarihi çok eski zamanlara kadar gitmekle beraber toplumsal gerçekliği açıklama çalışmalarının sistematik ve bilimsel bir biçimde yapılması bazı önemli değişimlerin sonucu olmuştur.

1.3.1. SOSYOLOJİNİN DOĞMASINDA ETKİLİ OLAN BAŞLICA GELİŞMELER

Sosyolojinin bir bilim dalı olarak doğmasında en fazla etkili olmuş gelişmeler Aydınlanma Dönemi felsefesi, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi'dir. Aşağıda bu gelişmelere değinilmiştir.

A. Aydınlanma Felsefesi

18. yüzyıl Aydınlanma Çağı düşünürleri; doğa, insan ve toplum hakkında yeni bir düşünce sistemi oluşturmuş, akıl ile bilimin değerini ve toplumsal ilerleme fikirlerini geliştirerek bunlar üzerinde uzlaşmışlardır. Aydınlanma Çağı'nda (Görsel 1.7) insan ve toplum üzerine yeni düşünme yolları ortaya çıkmıştır. Bu durum, toplumsal süreçlerin anlaşılmasını sağlayacak olan sosyal bilimlerin gelişmesi için gereken koşulları oluşturmuştur.

Görsel 1.7: *Jacques Louis David'in (Jak Luis Devid) "The Tennis Court Oath (Dı Tenis Kort Oth)" adlı resmi. 1791, Versailles (Versay) Müzesi, Fransa.*

B. Fransız Devrimi

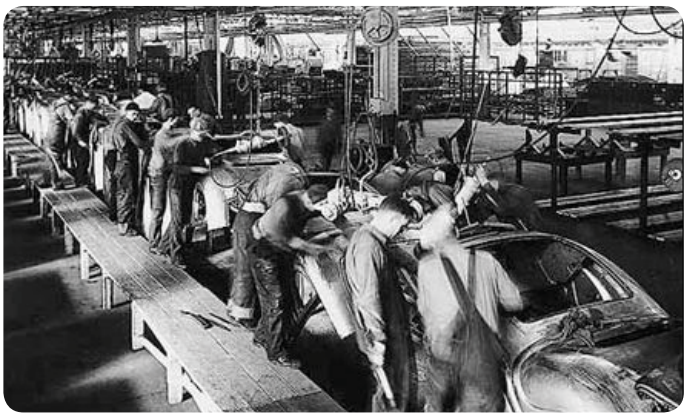
Sanayileşme sürecinde, imparatorlukların yerini ulus devletlerin alması kanlı bir şekilde gerçekleşmiştir (Görsel 1.8). Yeni düzen yanlılarıyla imparatorluk güç ve destekçileri arasında gerilimin, çatışmanın ve savaşın etkileri toplumsal hayatın diğer alanlarını da (statü değişimleri, tabakalaşma farklılıkları, ekonomik dengenin değişmesi, toplumsal düzensizlik vb.) derinden etkilemiştir. Bu durum toplumsal alanda birçok karışıklığı beraberinde getirmiştir.

Görsel 1.8: *Jean Sorieul'in (Can Soryel) "La Bataille du Mans" (La Batayil du Man)" adlı resmi. 1793, Tesse Müzesi, Fransa.*

C. Sanayi Devrimi

Sanayileşme sürecinde eğitimden dine, çalışma hayatından aileye, kültürden yaşama alışkanlıklarına, mimariden kurumsal yapılanmalara kadar her alanda köklü değişimler yaşanmıştır (Görsel 1.9). Tarım toplumunun bilindik, güvenli yapısı yerini çatışmaların, suçun ve bunalımın hâkim olduğu bir yapıya bırakmıştır. İnsanlarda topluma, toplumsal bütünlüğe yönelik sorunlar ortaya çıkmış, toplumsal düzenin sonunun geldiğine ilişkin korkular giderek artmıştır.

Görsel 1.9: *Sanayi Devrimi'yle beraber yeni toplumsal sınıflar ortaya çıkmış ve üretim ilişkileri gelişmiştir.*

Sanayileşme süreci ve Fransız Devrimi beraberinde toplumsal hayatın hemen her alanında düzensizlikler getirmiştir. Bu düzensizliklere çözüm getirmek için sistematik kuramlar geliştirerek toplumsal düzeni sağlama arayışı sosyolojinin çıkış noktasını oluşturmuştur. İlk sosyologlar, içinde yaşadıkları sanayileşme sürecinin toplumsal alanda yarattığı sorunları çözmek amacıyla toplumsal hayatın farklı alanlarını da kapsayan bütünlüklü, sistematik öneriler ortaya koydular. Aydınlanma Çağı düşünürleri, 18. yüzyılda toplumsal hayat üzerine önceki düşünürlerden daha sistematik ve tutarlı bir şekilde çalışmaya başlamışlardır. Çözümlemenin bilimsel ilkelerini insan, insan doğası ve topluma uygulayarak yöntemsel bir yola başvurmuşlardır. Bu düşünürler, aynı zamanda açık bir şekilde uzmanlaşmış bir toplum biliminin oluşmasını sağlamıştır. Bu nedenle birçok araştırmacı onları sosyolojinin öncüleri, kurucuları olarak kabul etmektedir.

1.3.2. SOSYOLOJİNİN DOĞUŞUNA KATKIDA BULUNAN BAŞLICA SOSYOLOGLARIN GÖRÜŞLERİ

Sosyolojinin bir bilim dalı olarak gelişmesinde çok sayıda düşünürün katkıları bulunmaktadır. Özellikle sosyolojinin ilk gelişim sürecinde dağınık olan, bir bütünlük arz etmeyen görüşler ortaya koyan ama sonraki düşünürlere temel sağlayan çok sayıda düşünürün sosyolojinin gelişimine katkıda bulunduğu söylenebilir. Sosyoloji tarihi açısından kalıcı iz bırakan dört isim sosyolojinin kurucu isimleri arasında sayılabilir. Bunlar Auguste Comte (Ogüst Komt), Emile Durkheim (Emil Durkaym), Karl Marx (Karl Marks) ve Max Weber'dir (Maks Veber).

A. Comte (1798-1857)

Comte, sosyolojinin kurucusu ve isim babası olarak kabul edilmektedir. Sosyoloji terimini ilk kez kullanmış, sosyolojiyi toplumu inceleyen pozitivist bir bilim dalı olarak tasarlamıştır. Toplumun çözümlenmesinde doğa bilimlerini model alarak kullanılacak pozitivist yöntemi gözlem, karşılaştırma ve deney olarak belirlemiştir. Doğa bilimlerinde olduğu gibi toplumsal yaşamın yasalarını bulmak istemiş ve bu yasaları, toplumsal gerçeği oluşturan ve açıklayan sosyolojik yasalar olarak tanımlamıştır. "Pozitif Felsefe Dersleri", görüşlerini ifade ettiği temel eseridir.

E. Durkheim (1858-1917)

Durkheim "kolektif bilinç" kavramını tanımlayarak toplumu bir arada tutan ana unsurun dayanışma olduğunu ileri sürmüştür. Tarım toplumundaki "mekanik dayanışma"dan sanayi toplumundaki "organik dayanışma"ya geçerken toplumsal bilincin zayıflaması ile oluşan ve düzensizlik anlamına gelen "anomi" kavramı üzerinde durmuştur. Ünlü sosyolog, "İntihar" adlı kitabında intiharı toplumsal bir sorun olarak ele almıştır. İşlevselci olarak adlandırılan bir toplum modeli benimsemiştir. Toplumu, bir bütünü oluşturmak amacıyla farklı işlevler üstlenmiş parçalardan oluşan biyolojik bir organizmaya benzetir. Toplumun, kendisini oluşturan bireylere indirgenemeyeceğini, bireylerin üzerinde bir gerçekliği olduğunu savunur.

K. Marx (1818-1883)

Marx, "Kapital" adlı eserinde kapitalist sistemin işleyiş biçimi üzerinde çalışmıştır. Toplumdaki üretim güçleri ile üretim araçlarının örgütlenme biçimi olan üretim biçiminin bir toplumun devamlılığını sağlayan temel yapı olduğunu savunmuştur. Kapitalist üretim sürecinin yarattığı "yabancılaşma" üzerinde durmuştur. Toplumsal yaşamı "sınıflar çatışması" temelinde açıklamıştır.

Hegel'in bakış açısından hareket eden Marx, onun diyalektik yaklaşımını materyalist bir öze kavuşturarak tarihsel materyalist bir bakış açısı geliştirir. Bu görüşe göre insanların toplumsal ilişkilerini bilinçleri belirlemez, aksine toplumsal ilişkileri bilinçlerini belirler.

M. Weber (1864-1920)

Pozitivistlerin aksine doğa bilimlerine ait yöntem ve kavramların sosyolojide aynen kullanılmasına karşı çıkan Weber'e göre düşünebilme yetisine sahip olan insan, toplumsal yaşamda başkalarının düşüncelerini ve tepkilerini hesaba katarak hareket eden kültürel bir varlıktır. Kültürel varlıklar olarak insanlar toplumsal yaşamda genellikle başkalarına yönelik, belirli anlamlar taşıyan eylemlerde bulunur. İnsan eyleminin toplumsal olduğunu düşünen Weber'e göre sosyologlar, toplumsal eylemi bilimsel olarak açıklamaya başlamadan önce bireyin eyleme atfettiği anlamı yorumlamak zorundadırlar.

Weber, kapitalizmin gelişimini açıklamak amacıyla "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" adlı eseri yazmıştır.

Dönütlü Etkinlik - 2

İlk sosyologlarla ilgili tabloyu bu ünitede öğrendiklerinize göre doldurunuz.

	Temel Eseri	Temel Kavramları	Temel Çalışma Konusu
Comte	....	....	....
Durkheim	....	....	....
Marx	....	....	....
Weber	....	....	....

1.4. SOSYOLOJİDE TEMEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

Bilim, ilgilendiği konular üzerinde açıklamalar yapmayı, tahminler geliştirmeyi ve ilişkiler kurmayı amaçlayan sistematik bir bilgi bütünüdür. Bilimsel faaliyetle geliştirilen bilimsel kuramlar olayları daha açık seçik görmemizi ve anlamamızı sağlar.

Bir sosyal bilim dalı olan sosyolojide toplumsal gerçekliğin çeşitli yönlerini açıklamak için geliştirilen çeşitli kuramlar vardır. Bu kuramlar bilimsel yöntemlerle geliştirilebilir. Bilimsel yöntemler bir yandan kuramların geliştirilmesi için gereken verilerin toplanmasını ve işlenmesini, diğer yandan da geliştirilen kuramların araştırmalarla sınanması ve kontrol edilmesi sürecini kapsar.

Bilimsel yöntemde sırayla takip edilmesi gereken basamaklar vardır. Bu basamaklar şunlardır:

1. Araştırılması gereken sorunu ortaya koymak

2. Soruna dair hipotezler geliştirmek

3. Hipotezi sınayacak bir araştırma planı ve veri toplama tekniği geliştirmek

4. Verilerin analizini yapmak

5. Hipotezi doğrulamak, yeniden formüle etmek veya gözden geçirmek

Aynı konular hakkında tutarlı ve geçerli betimlemeler, açıklamalar ve yorumlar üretebilen farklı bilimsel disiplinler kullandığı yöntemler bakımından birbirinden ayrılır. Bilimsel yöntem, bilim insanının doğaya, topluma, bireye, bireyin ürettiklerine ve bunlar arasındaki ilişkilere yönelik doğru betimlemelerde ve açıklamalarda bulunabilmek amacıyla geliştirilen kurallar topluluğudur.

Sosyolojik yöntemde öne çıkan üç akıl yürütme biçimi; analoji, tümevarım ve tümdengelimdir.

Analoji: İki olay ve varlık arasında bilinen benzerliklerden yararlanarak bilinmeyen benzerliklerin bulunmasıdır. Bu yolla elde edilen bilgi sadece bir varsayımdır.

Tümevarım: Tikelden tümele, özelden genele, tek tek olaylardan yasalara geçiş biçiminde yapılan akıl yürütmeye tümevarım denir.

Tümdengelim: Tümelden tikele ya da yasalardan olgulara inme biçimindeki akıl yürütmeye tümdengelim denir.

Etkinlik

Aşağıda bilimsel yönteme kaynaklık eden üç temel akıl yürütmeye dair örnekler verilmiştir. Bunlara dayanarak tabloya ilgili akıl yürütme biçimine uygun bir örnek yazınız.

	Örnek	Öğrenci Örneği
Analoji	Adana da Mersin de Akdeniz'in kıyı bölgesinde yer alan iki büyük şehirdir. Adana yoğun iç göç almaktadır. O hâlde Mersin de yoğun iç göç almaktadır.	
Tümevarım	Manisa'da, Muğla'da, İzmir'de ve Aydın'da tarım önemli bir geçim kaynağıdır. O hâlde Ege'de tarım önemli bir geçim kaynağıdır.	
Tümdengelim	Körfez ülkeleri için petrol önemli yer altı zenginliklerindendir. Kuveyt bir körfez ülkesidir. O hâlde Kuveyt'te petrol önemli yer altı zenginliklerindendir.	

Günümüz sosyolojisinde, yukarıda sözü edilen akıl yürütme biçimlerinin dışında iki temel yöntemsel bakış açısından söz edilebilir. Bunlar nicel ve nitel araştırma yöntemleridir. Tablo 1.2'de bu yöntemlerle ilgili bilgiler verilmiştir. Tabloyu inceleyiniz.

Tablo 1.2: *Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemleri*

Nicel Yöntemler	Nitel Yöntemler
• Sosyal ve doğal dünya aynı yöntemle incelenebilir. Bu nedenle sosyal olgular doğa bilimlerinde kullanılan yöntemle incelenmelidir. • Sosyal olgular, sayısal olarak ölçülebilen verilerin istatistiksel çözümlemeleri aracılığıyla incelenmelidir. • Geniş çaplı örneklemlerden nicel veriler toplanarak bu verilerin istatistiki yöntemlerle çözümlenmesi ve bulguların genellenmesi amaçlanır.	• İnsanların sosyal dünyayı nasıl anladığını, deneyimlediğini, yorumladığını ve ürettiğini anlamak önemlidir. • Toplumsal yasalara ulaşmaktan çok bireylerin ve grupların toplumsal yaşama dair anlamlandırmaları, bakış açıları ve özgün deneyimleri önem taşır. • Nitel araştırma yöntemleri yorumlayıcı yaklaşıma dayanır. Yapılandırılmamış gözlem ve görüşme gibi tekniklerin kullanıldığı, olayların kendi doğal ortamları içinde gerçekçi biçimde incelendiği araştırmalardır.

1.5. TÜRK SOSYOLOGLARININ SOSYOLOJİYE KATKILARI

Konuya Hazırlanalım

Türkiye'de sosyoloji çalışmalarına katkıları bulunan ve isimleri aşağıda verilen sosyologlardan üçünün çalışmalarını ve sosyolojiye katkılarını araştırınız. Çalışmanızla ilgili bir sunum hazırlayarak sınıfınızda sununuz.

Ziya Gökalp | **Prens Sabahattin** | **Hilmi Ziya Ülken** | **Niyazi Berkes**

Cahit Tanyol | **Mübeccel Belik Kıray** | **Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu**

Mümtaz Turhan | **Nurettin Şazi Kösemihal**

Sosyoloji, Avrupa'da ortaya çıktığı ve kurumlaşmaya başladığı ilk andan itibaren Osmanlı aydınlarının ilgisini çekti. Sosyolojinin Osmanlı aydınlarının ilgisini çekmesinde, bu disiplinin "modern sanayi toplumunun bilimi" olarak tanımlanmasının ve tanınmasının önemli bir payı vardır. Bu anlamda sosyoloji, Avrupa'da modernleşme sürecinin bir sonucu ve bu süreci başarıyla tamamlama görevini üstlenmiş bir disiplin olarak ortaya çıktı. Osmanlı Devleti'nde ve sonrasında Türkiye'de sosyoloji, Batılılaşma çabalarının bir ürünü olarak ilgi gördü ve Batılılaşmayı sağlayacak bir disiplin olarak kabul edildi.

1.5.1. ZİYA GÖKALP (1876-1924)

Ziya Gökalp (Görsel 1.10); sosyoloji disiplininin üniversitede yer almasını sağlamış, araştırma enstitüsü kurmuş, çeşitli süreli yayınlar çıkararak sosyolojinin ülkemizde gelişmesini sağlamış öncü bir isimdir. "Hars ve Medeniyet" adlı kitabında üzerinde durduğu kültür (hars) ve uygarlık (medeniyet) kavramları Ziya Gökalp sosyolojisinin ana eksenini oluşturur. Gökalp'ın Türkiye sosyolojisinde kültür kavramına ilk defa karşılık araması ve bu karşılığı "hars" olarak belirtmesi önemlidir.

Görsel 1.10: *Ziya Gökalp*

Gökalp'a göre bir ulusa özgü olan dil, din, edebiyat, gelenek ve görenek gibi kurumların toplamı o ulusun kültürünü oluşturur. Bütün kültürel kurumlar, halka dayandığı ve gücünü oradan aldığı için kültür demokratik bir nitelik taşır. Kültürün temel unsurları duygular, heyecanlar, zevkler ve inançlardır. Bu nedenle bir ulusun kültürü bir başka ulusa aktarılamaz. Uygarlık (medeniyet) ise uluslararasıdır, bir ulustan bir başka ulusa aktarılabilir. Uygarlık bilim, metot ve akıl aracılığıyla, kültür ise ilham ve sezgi aracılığıyla yayılabilir. Bu nedenle uygarlık ulusların ortak malıdır ve her ulus tarafından taklit edilebilir; kültürü oluşturan duygular, değerler ve inançlar ise taklit edilemez. Kültürü oluşturan unsurlar o ulusa aittir.

1.5.2. PRENS SABAHATTİN (1879-1952)

Görsel 1.11: *Prens Sabahattin*

Prens Sabahattin (Görsel 1.11) Sosyoloji alanında çalışma yapan ilk Türk aydınlarından birisidir. "Ademimerkeziyetçilik" adını verdiği siyasi düşünceyi savunmuştur. Siyasal düşüncesini bir kuramda temellendirmek için ya da siyasal fikirlerini sistemleştirmeye yarayan bir araç bulmak için Le Play'i (Lö Pıley), onun sosyoloji okulunu ve sosyolojik düşüncesini benimsemiştir. "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?" adlı çalışması temel eserlerindendir. Ona göre toplumsal yapıyı kemiren, Türk toplumunu uçuruma sürükleyen hastalığın nedenlerinden ilki özel hayatta geleneğe dayanan ve bireyselliği öldüren eğitim sistemi, ikincisi genel hayatta merkezciliğe dayanan yönetim sistemidir. Prens Sabahattin, kişisel girişim ve ademimerkeziyetçiliğe (merkezî olmayan bir yönetim) dayanan bir üretim ve yönetim biçimini, liberalizmi savunmuştur. O, bir araştırmacı olmaktan daha çok reform programları öneren bir düşünür olarak öne çıkmıştır.

1.5.3. MÜBECCEL BELİK KIRAY (1923-2007)

Görsel 1.12: *Mübeccel Belik Kıray*

Türkiye'de sosyolojinin üniversitelerde kurumsallaşmasında önemli rol oynayan Kıray (Görsel 1.12), toplumsal değişmeyi ele alma tarzı ile bir ekol oluşturmuştur. "Ereğli-Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası" adlı çalışması en iyi bilinen çalışmalarından biridir. Bu çalışmada Kıray'ın belirlediği özgün kavramlardan biri "tampon kurum"dur. Ona göre tampon kurumlar ve ilişkiler göreli olarak daha hızlı ve daha kapsamlı değişme hâllerinde oluşur ve toplumsal bütünleşmeyi olanaklı kılar. Tampon kurumlar toplumsal değişmenin olumsuz etkilerini azaltır ve toplumsal çözülmenin önüne geçer. Kıray, Ereğli'de yaptığı araştırmalar sırasında fark ettiği tampon kurumları, toplumsal gerçeğin bir parçası olarak gözlemlemiştir. Örneğin köylü ve tüccar ilişkilerinin yüz yüze olması, borç vererek kredi açma, çeşitli işlerde yardımcı olma gibi toplumsal ilişkiler, hızlı toplumsal değişimin olumsuz etkilerini azaltma işlevi görmüştür. Bu araştırmada tampon kurumlara başka bir örnek de ailedir. Kıray'a göre bir yandan aile içinde kadının önem arz etmesi diğer yandan da geniş ailenin varlığı toplumsal değişimin olumsuz etkilerini azaltıcı işlevler görmüştür.

Mübeccel Belik Kıray, Türk sosyolojisinde sosyolojik kuramlar geliştirmenin ve alan araştırması yapmanın zor olduğu görüşünü yıkan önemli ve öncü bir sosyologdur. Kıray, kuramsal donanımının yanı sıra olguları kavramsallaştırma, kuram ile veriyi birleştirme, bulguları tartışmaya açma ve toplumun yapı ve süreçlerini dikkate alarak yorumlama gibi çok önemli yöntemsel ilkeleri hayata geçiren ilk Türk sosyoloğu olmuştur.

1. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi sosyolojik düşünmenin bireye ve topluma katkılarından biri değildir?

A) İçinde yaşanılan toplumu daha iyi anlamayı sağlama
B) Toplumsal olayları daha geniş bir perspektifle analiz edebilmeyi sağlama
C) İnsanın bilişsel süreçlerini ve davranışlarını daha iyi anlayabilmesini sağlama
D) Sosyal sorunların çözümünü sağlayacak politikalara katkı sunma
E) Toplumsal konulara daha sorgulayıcı yaklaşma becerisi kazandırma

2. Aşağıdakilerden hangisi toplumsal yapıyı oluşturan ögelerden biri değildir?

A) Gruplar B) Kurumlar C) Bireysel değerler
D) Kültürler E) Sosyal etkileşimler

3. "Toplumda yaşayan bireylerin belli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmış, süreklilik kazanmış, eş güdümlenmiş, oldukça onaylanmış; yaygın sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısı" aşağıdakilerden hangisiyle ifade edilir?

A) Sosyal kurum B) Sosyal kuruluş C) Sosyal grup
D) Kültür E) Değer yargısı

4. "Bir sosyal grubun ilgili rollerinin yönetmelik, tesis, teknik ve benzeri maddi bir dayanağa bağlı olarak düzenlenmesi" aşağıdakilerden hangisiyle ifade edilir?

A) Sosyal grup B) Sosyal kuruluş C) Devlet
D) Sosyal kurum E) Sosyal yapı

5. Aşağıdakilerden hangisi sosyal grupların ortak özelliklerinden biri olamaz?

A) Kurallara dayanma
B) Ortak bir amaca sahip olma
C) İletişimi içerme
D) Sürekliliğe sahip olma
E) Tesadüfen bir arada olma

6. Aşağıdakilerden hangisi sosyolojide üzerinde durulan sosyal grup çeşitlerinden biri olamaz?

A) Aile B) İş yeri çalışanları C) Parkta gezinenler
D) Bir kurstaki öğrenciler E) Bir okulun öğretmenleri

7. Aşağıdakilerden hangisi bireylerin birbirleri hakkında geniş bir bilgisinin olduğu, üyelerin grupla özdeşleşmesinin güçlü olduğu gruplardandır?

A) Birincil B) İkincil C) Resmî / formel D) Cemiyet E) Kısa süreli

8. Modern endüstriyel toplumlarda hâkim olan resmî, geçici, rasyonelliğe sahip toplumsal yapılar hangi kavramla ifade edilmiştir?

A) Cemaat (topluluk) B) Birincil gruplar C) Cemiyet (toplum)
D) Etnik gruplar E) Aydınlar sınıfı

9. Aşağıdakilerden hangisi grup üyelerinin temelde örf, âdet ve geleneklere göre davranışlarda bulundukları gruplara örnektir?

A) Formel gruplar B) İnformel gruplar C) Resmî gruplar
D) Cemiyet grupları E) Büyük gruplar

10. Aşağıdakilerden hangisinin sosyolojinin doğuşuna katkı sağlayan temel gelişmelerden biri olduğu söylenebilir?

A) Sanayi Devrimi B) Amerika'nın keşfi C) Mikroteknoloji devrimi
D) Reform hareketleri E) Psikoloji biliminin doğuşu

11. Tümelden tikele ya da yasalardan olgulara inme biçimindeki akıl yürütme biçimi aşağıdakilerden hangisiyle ifade edilir?

A) Tümevarım B) Analoji C) Anket D) Sosyometri E) Tümdengelim

12. Ziya Gökalp, hangi kavramı geliştirerek / açıklayarak Türkiye'de sosyoloji tarihine önemli katkılar sağlamıştır?

A) Tampon kurum B) Ademimerkeziyetçilik C) Hars (kültür)
D) Asya üretim tipi E) Çoğulculuk

13. Aşağıdakilerden hangisi sosyal grupların temel işlevlerinden değildir?

A) Bireye statü kazandırma
B) Bireye kimlik kazandırma
C) Bireye güvenlik sağlama
D) Ait olma ihtiyacını karşılama
E) Bireyin refaha ulaşmasını sağlama

B. Aşağıdaki ifadeler doğru ise ifadenin başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. ☐ Üyeleri arasında yakınlık ve yüz yüze etkileşim olan, yoğun bir ilişkiye ve duygusal bağa dayanan sosyal grup biçimi birincil gruptur.

2. ☐ Kişisellikten uzak, etkileşimleri genellikle belli bir konu üzerine odaklanan gruplara informel grup denir.

3. ☐ İlişkilerin kanunlar, tüzükler, yönetmelikler, yönergeler ve sözleşmelerle düzenlendiği gruplar formel gruplardır.

4. ☐ Büyük üniversiteler gibi yapılar tek tek öğrencilerden (katılan ve ayrılan) bağımsız olarak varlığını yüzyıllarca sürdürebildiği için küçük gruplardır.

5. ☐ Modern endüstri toplumları öncesinde görülen kişisel ve samimi ilişkilere dayanan yapılar cemaat-topluluk kavramıyla ifade edilir.

C. Aşağıdaki ifadeleri tabloda verilen kavramlardan uygun olanı ile tamamlayınız.

toplumsal olay	tampon kurum	sosyal grup	sosyoloji
toplumsal olgu		toplumsal ilişki	

1. Mübeccel Kıray'ın çalışmalarında, göreli olarak daha hızlı ve daha kapsamlı değişme hâllerinde oluşan ve toplumsal bütünleşmeyi olanaklı kılan kurumlar ve ilişkiler ……..…….. kavramıyla ifade edilir.

2. Belli bir amaç etrafında toplanmış, üyelerinin karşılıklı ilişkileri sonucu ortaya çıkmış, çok işlevli insan topluluğu ……. kavramıyla ifade edilir.

3. Toplum içindeki bireyi, grupları, kurumları; bunlar arasındaki ilişkiyi ve etkileşimleri inceleyen bilim dalına ……..... denir.

4. Toplum hayatında tek tek ortaya çıkan, yeri ve zamanı belirli değişimler …….. kavramıyla ifade edilir.

5. Toplumsal olayların tekrar etmesiyle doğan, tek bir toplum değil de bütün toplumlara özgü olan oluşum ve süreçler ……. kavramıyla ifade edilir.

Ç. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Sosyolojiyi diğer sosyal bilimlerden ayıran özellikler nelerdir?

2. Sosyolojik düşünmenin toplumsal sorunları çözmede ne gibi katkıları olabilir?

3. Toplumsal yapıyı oluşturan ögeler arasında nasıl bir etkileşim vardır?

4. Sosyal grupların bireysel ve toplumsal olmak üzere ne gibi işlevleri vardır?

5. Sosyolojinin bağımsız bir bilim dalı hâline gelmesinde etkili olan faktörler nelerdir?

D. Öz Değerlendirme

1. Ünite sonunda neleri, ne kadar öğrendiğinizi aşağıdaki ölçütlerden size en uygun olanları işaretleyerek değerlendiriniz.

ÖLÇÜTLER	Evet	Kısmen	Hayır
Sosyolojinin konusunu ve diğer bilimlerle ilişkisini söyleyebilirim.			
Toplumu oluşturan temel ögelerin neler olduğunu ve bunların etkileşimlerini açıklayabilirim.			
Sosyolojinin bağımsız bir bilim hâline gelişini etkileyen önemli olayları ve ilk sosyologların düşüncelerini açıklayabilirim.			
Sosyolojik araştırmalarda kullanılan temel yöntemleri tanımlayabilirim.			
Ünlü Türk sosyologlarının Türk sosyolojisine katkılarını açıklayabilirim.			

Değerlendirme sonunda "Kısmen" veya "Hayır" olarak işaretlediğiniz ölçütlerin ilgili olduğu kavramları tekrar gözden geçirmelisiniz.

2. ÜNİTE BİREY VE TOPLUM

KONULAR

2.1. SOSYALLEŞME VE SOSYALLEŞMEYİ ETKİLEYEN UNSURLAR

2.2. HAYAT BOYU SOSYALLEŞME VE SOSYALLEŞMENİN TOPLUMSAL İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.3. SOSYAL STATÜ, SOSYAL ROL VE SOSYAL SAYGINLIK

2.4. SOSYAL DEĞERLER VE SOSYAL NORMLAR

2.5. SOSYAL KONTROL VE SOSYAL SAPMA

2.6. STATÜ VE ROLLERDEN DOĞAN HAKLAR VE GÖREVLER

2.1. SOSYALLEŞME VE SOSYALLEŞMEYİ ETKİLEYEN UNSURLAR

Konuya Hazırlanalım

1. Sizce aile bireylere hangi özellikleri kazandırır? Aşağıdaki görselden hareketle açıklayınız.

Bireylerin toplumsal hayata hazırlanmaları ailede başlar.

2. Sosyalleşme sürecinde aile dışında etkili olan birey ve gruplar hangileridir?

Sosyalleşme İnsanın toplumsal yaşama uygun davranışları ve değerleri öğrenme sürecidir.

İnsan davranışlarının çoğu öğrenilmiş davranışlardır. İnsan bir öğrenme süreci içinde belirli davranışlar gösterir. İnsanlarda içgüdüsel davranışlar yok denecek kadar azdır. İnsanların toplumsal hayatın gereklerini öğrendiği, toplumun bir üyesi olduğu sürece sosyalleşme süreci denir. Dolayısıyla insanın toplumsal yaşama uygun davranışları ve değerleri öğrenmesi süreci sosyalleşmedir. Bu süreç, kişinin doğumuyla başlayarak onun dili, yaşadığı kültürü öğrenmesini ve bunları gelecek nesillere aktarmasını içerir. Böylece insan yaşadığı toplum içerisinde bir kişilik kazanır.

Sosyalleşme, insanı sosyal sistemin üyesi hâline getiren süreçtir. Kimi sosyologlar sosyalleşmenin yeni doğmuş bebeklerin bir sosyal sistemin üyesi olmalarını sağlayarak onları doğal bir canlı olmanın ötesinde toplumsal bir varlık hâline getirdiğini belirtir. Kimi sosyologlar ise sosyalleşmeyi, yeni bir kişinin topluma eklenmesini ve toplumun kişiden beklediklerini yerine getiren bir birey olmasını sağlayan süreç olarak açıklamaktadır.

Etkinlik

Aşağıdaki görsellerde, bireyin sosyalleşmesinde etkili temel unsurlar olan aile, okul ortamı, arkadaş grupları ve kitle iletişim araçları temsil edilmiştir. Görsellerin altındaki soruları yanıtlayınız.

Aile, sosyalleşmenin başladığı ilk ve en önemli toplumsal etkileşim alanıdır.

Hangi tutum ve davranışlarınızı özellikle aileniz sayesinde kazandınız?

.....

.....

.....

Okul, sosyalleşmenin gerçekleştiği en önemli alanlardandır.

Hangi tutum ve davranışlarınızı özellikle okul sayesinde kazandınız?

.....

.....

.....

Arkadaşlık grupları sosyalleşmede çok etkilidir.

Hangi tutum ve davranışlarınızda arkadaşlık grupları etkili olmuştur?

.....

.....

.....

İnternet günümüzde sosyalleşmenin yeni bir boyutudur.

İnternet ve sanal dünya hangi tutum ve davranışlarınızda etkili olmuştur?

.....

.....

.....

Sosyalleşme Sürecinin Temel Unsurları ve Özellikleri

Sosyalleşme süreci çeşitli sosyal çevrelerde, çok sayıda insanla etkileşimle gerçekleşir. Sosyalleşmede etkili olan sosyal kurumlar, toplumun kültürünün bireye aktarılmasından sorumlu organizasyonlardır. Aile, arkadaş grupları, okul ortamı ve kitle iletişim araçları sosyalleşme sürecinde en etkili sosyal kurumlardır.

Aile

Aile, insan yaşamında sosyalleşmenin yaşandığı ilk ve en önemli kurumdur. Yeni doğan bir çocuk, önce aile çevresi içinde sosyalleşme sürecine girmektedir. Anne ve babaların çocukları üzerinde çok büyük etkileri vardır. Kültür de çocuk tarafından anne babanın çeşitli beklentileri doğrultusunda içselleştirilir. Bu ilk öğrenmeler çocuğun gelişiminin temelini oluşturur.

Arkadaş Grupları

Çocuklukta arkadaşlık bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Çocuk, arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde onlardan birçok şey öğrenir. Bu gruplar çocuğun ya da gencin sosyalleşmesini, grupta güven ve statü elde etmesini, kabul görmesini sağlar. Arkadaş grubu öte yandan sadakat, cesaret ve birliktelik duygularını besler ve güçlendirir; çocuğa ve gence eşitlik, adalet gibi konularda deneyim imkânları sunar. Arkadaş grupları aynı zamanda iş birliğinin ve takım ruhunun gelişmesini sağlar; bireylerin liderlik becerilerinin gelişmesini sağlayan yaşam şekillerini ortaya çıkarır.

Okul Yaşamı

Okul insana sadece bilgi ve beceri değil, toplumsal sorumluluklarını da öğretir. Bu nedenle çocuğu etkileyen ilk organizasyonun eğitim ve okul olduğu söylenebilir. Çocuklar okulda toplumsal hayatın gerekliliklerini öğrenirler. Bir yandan çeşitli toplumsal kuralları öğrenen çocuklar diğer yandan da toplumsal kuralların önemini kavrarlar.

Kitle İletişim Araçları

Günümüz toplumlarında radyo, televizyon, İnternet ve özellikle sosyal medya sosyalleşme sürecini etkileyen güçlü unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Önceleri çocuğun sosyalleşmesinde en etkin faktörler anne babalar, arkadaş grupları ve öğretmenlerdi. Ancak son dönemlerde medyanın, özellikle İnternet'in ve sosyal medyanın, bireyin sosyalleşmesindeki etkisi gitgide artmaktadır.

2.2. HAYAT BOYU SOSYALLEŞME VE SOSYALLEŞMENİN TOPLUMSAL İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Konuya Hazırlanalım

1. Aşağıda Lider Çocuk Tarım Kampı'na katılan Erzincan Melikşah İlkokulu öğrencileri görülmektedir.

Bu tür gönüllülük çalışmaları için bir grup oluşturmak ve gruba üye olmak sizce bireyin toplumsal ilişkilerinde neleri değiştirir? Değerlendiriniz.

Tarım etkinliğine katılan çocuklar

2. Aşağıda yaklaşık 100 yaşlıya hizmet eden Alanya Huzurevine ait bir görsel verilmiştir. Burada yaşlılar için şehir içi ve şehir dışı seyahatler, onlara hâlen üretken olduklarını hissettirebilmek için kara kalem, yağlı boya, ahşap boyama ve çiçek yetiştirme kursları verilmekte ve müzikli eğlence programları düzenlenmektedir.

Bu tür etkinliklere katılmak yaşlıların toplumsal ilişkilerinde neleri değiştirebilir? Değerlendiriniz.

Huzurevinde etkinlik gerçekleştiren yaşlılar

3. Sosyalleşme sürecinin çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi gelişim dönemlerindeki bireyler üzerinde hangi açılardan farklı etkileri olduğunu değerlendiriniz.

4. Hangi gelişim dönemlerinde, hangi sosyal ilişkilerin (aile, okul, arkadaş, meslek grupları) bireyler üzerinde daha etkili olduğunu değerlendiriniz.

Sosyalleşme hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bireyler hayatları boyunca çeşitli evrelerden geçerler. Bu evrelerden geçerken biyolojik ve fizyolojik değişimlerle birlikte sosyal ve psikolojik değişimlere de uğrarlar. Bununla birlikte her bir dönemin gereklerine ve yaşam şekillerine bağlı olarak farklı beceri ve özellikler kazanırlar.

Çocukluktaki sosyalleşme sürecinde ailenin rolü çok önemlidir (Görsel 2.1). Çünkü çocuklar ailelerinin değerlerini ve tutumlarını yansıtırlar. Bu dönemde sosyal rollerin içselleştirilmesi en önemli konudur. Çocuğun ileride sahip olması beklenen rolleri içselleştirmesinde bütün sosyal ilişkileri önemli olmakla birlikte aile ilişkileri oldukça etkilidir.

Görsel 2.1: *Çocuğun ileride sahip olması beklenen rolleri içselleştirmesinde aile oldukça önemlidir.*

Etkinlik

Çocuk oyunları, toplumsal yaşama uyumu kolaylaştıran hangi özellikleri ve becerileri edinmeyi sağlar? Örnekleyiniz.

.....

.....

.....

Ergenlik dönemiyle birlikte bireyler anne baba kontrolünden yavaş yavaş çıkmaya başlarlar. Birçok tutum ve değer çocukluk yıllarında şekillenmiş olsa bile bu evrede gençler bilişsel ve biyolojik olgunluğa erişirler. Artık son derece geniş etkileşim alanları (okul, akran grupları, basın yayın araçları, tüketim, moda vb.) vardır (Görsel 2.2). Sosyal, politik, ekonomik ve çevresel konularda gelişmiş, önemli düşüncelere sahiptirler.

Görsel 2.2: *Ergenlik döneminde bireyin geniş bir sosyal etkileşim alanı vardır.*

Etkinlik

Ergenlik döneminde bireyin sosyalleşmesinde ailenin ve okulun dışında hangi unsurların olduğunu belirtiniz.

.....

.....

.....

Bilgi Notu

Birincil ve İkincil Sosyalleşme

Çocukluk ve ergenlik dönemindeki sosyalleşmeye, birincil sosyalleşme denmektedir. Pek çok eğitim bilimci ve psikolog, çocukların kişiliğinin ve benliğinin temelinin altı yaşa kadar biçimlendiğini savunur. Yetişkinlik dönemindeki sosyalleşmeye ise ikincil sosyalleşme denir.

Yetişkinlik döneminde sosyalleşme sürecinde özellikle iş yaşamı ve evlilik ilişkisi etkili olmaktadır (Görsel 2.3). Bu evrede birtakım yeni roller kazanılır. Çalışan yetişkin, göreviyle ilgili yeni şeyler öğrenir. Bu kimsenin göreviyle ilgili rolü yerine getirebilmesi gerekir. Öte yandan evlilik sayesinde aileye ve ebeveynliğe dair yeni beceriler kazanılır.

Görsel 2.3: *Yetişkinlik döneminde yeni görevler ve roller edinilir.*

Etkinlik

Yetişkinlerin gündelik yaşamda iş ve aile ilişkisi dışında hangi sosyalleşme süreçlerini yaşadıklarını açıklayınız.

.....

.....

.....

Yaşlanma; bedensel, ruhsal, zihinsel ve toplumsal değişimler sürecidir. Yaşlılık dönemi toplumsallaşmanın tamamlandığı değil, sürdüğü bir dönemdir. Bu dönemde bireyler, emekli olmaları nedeniyle geniş sosyal çevreden birden azalan bir sosyal çevre içerisine girer. Bu dönemi yaşayan bireylerin sosyalleşebilecekleri etkinliklere katılımları önemlidir (Görsel 2.4).

Görsel 2.4: *Yaşlılıkta sosyal etkileşimleri sürdürmek önemlidir.*

Etkinlik

Çevrenizdeki yaşlılık döneminde bulunan bireylerin sosyal yaşama katılmalarını kolaylaştırmak amacıyla neler yapılabileceğine yönelik öneriler geliştiriniz.

.....

.....

.....

Uyarı

"Selamlaşma, saygı, müsamaha, iletişim..." vb. olumlu davranış örnekleri sağlıklı sosyalleşme sürecinde kazanılır.

Etkinlik

Okul yaşamının aşağıda belirtilen değerlerin içselleştirilmesindeki etkisine dair örnekler veriniz.

İnsani, ahlaki değerler	.....
Millî değerler	.....
Manevi değerler	.....
Demokratik değerler	.....

2.3. SOSYAL STATÜ, SOSYAL ROL VE SOSYAL SAYGINLIK

Toplum veya grup içindeki bireylerin birbirleriyle ilişkileri sosyal etkileşimi oluşturur. Bireylerin günümüz toplumlarındaki sosyal etkileşimlerinin çoğu kişisel etkileşimlerden çok sosyal statülere ve sosyal rollere dayalı etkileşimlerdir.

Konuya Hazırlanalım

1. Aşağıdaki görselde yer alan bir kadın çalışanın iş yerine bebeği ile gelmesi oldukça sıra dışı bir durumdur. Bu durum neden sıra dışı bir olay olarak görülür? Değerlendiriniz.

Anne-babalık pek çok yetişkinin sahip olduğu bir sosyal statüdür.

2. Her birey toplumsal hayat içinde aynı anda birden çok konuma sahiptir. Bunların gereği olarak da kendilerinden beklenen sosyal roller bulunmaktadır. Çevrenizdeki bireylerin sahip olduğu sosyal statülere ve bunları destekleyen sosyal rollerine örnekler veriniz.

A. SOSYAL STATÜ

En genel anlamda sosyal statü, bireyin toplumsal yapı içinde işgal ettiği konumdur (Görsel 2.5). Aynı zamanda statü grupları ya da katmanlarının hukuksal, siyasal ve kültürel ölçütlerle değerlendirilip düzenlendiği bir toplumsal tabakalaşma biçimidir. Öğretmen, öğrenci, din adamı, mühendis, baba, çocuk, arkadaş olmak bireyin toplumdaki farklı sosyal statüleridir. Her birey belirli bir zamanda ve hayatı boyunca aynı anda çok çeşitli statüler işgal etmektedir. Bireyin birden fazla statüye sahip olmasına **statü dizisi** denilmektedir. Bir kadın aynı zamanda anne, evlat, doktor ve eş olabilir. Bununla birlikte bireyin toplumsal yaşamda öne çıkan baskın statüsü **anahtar statü**yü ifade eder.

Görsel 2.5: *Bireylerin çok sayıda sosyal statüleri vardır.*

a. Verilmiş (Doğuştan Gelen) Statüler

Kişilere doğumla beraber verilen ve değişmeyen statülerdir. Bir cinsiyete, millete ya da ırka sahip olmak genellikle verilmiş ya da doğuştan gelen statüyü örnekler.

b. Kazanılmış Statüler

Bireylerin çabasını gerektiren statülerdir. Öğrenci, öğretmen, doktor, futbolcu statüleri bireyin iradesini, çalışmasını gerektirir.

Dönütlü Etkinlik

Aşağıda yapılandırılmış grid tablosu verilmiştir. Tabloyu inceleyiniz. Tablodaki numaraları kullanarak soruları cevaplayınız.

1 Türk olmak	2 Mimar olmak	3 Erkek olmak	4 Müzisyen olmak
5 Bir üniversite bölümünde öğrenci olmak	6 Arap olmak	7 Hemşire olmak	8 Kenyalı olmak
9 Kadın olmak	10 Anne olmak	11 Spor kulübü üyesi olmak	12 Elektrik ustası olmak
13 Çocuk olmak	14 Yörük olmak	15 Terzi olmak	16 Memur olmak

1. Hangileri verilmiş statü örneğidir?

.....

2. Hangileri kazanılmış statü örneğidir?

.....

B. SOSYAL ROL

Bireylerin sosyal statülerine bağlı olarak yapmaları gereken davranışlara sosyal rol denir. Sosyal rol, bireyin statüsünün ölçülmesinde kullanılan ölçütlerden biridir. Servet, soy, cinsiyet, yaş ve diğer statü ölçütlerinin yanı sıra kişinin toplumdaki işlevsel yararlılığı da statüsünün belirlenmesinde dikkate alınır. İşlevsel yararlılık kişinin sosyal rolünü gerçekleştirirken ne yaptığına işaret eder. Dinamik bir kültürde kişilerin rollerinin çeşitliliği de sosyal statü değerlendirmesinde bir ölçüt olarak kullanılabilir. Bir birey aynı anda doktor, eş, baba olabilir ve bu statülere ilişkin farklı rolleri vardır. Bireylerin farklı sosyal statü ve sosyal rollere sahip olmaları anahtar rol, rol pekişmesi ve rol çatışması gibi durumları ortaya çıkarır.

a. Anahtar Rol

Bazen belirli bir toplumsal rol, diğerlerine göre daha fazla öne çıkar ve diğer roller üzerinde de belirleyici olur Bu türden role **anahtar** ya da **baskın rol** denmektedir. Örneğin sizin toplumsal yaşamda öne çıkan statünüzün "öğrencilik", ebeveynlerinizin ise "meslekleri" olması anahtar statü ile açıklanabilir. Bireylerin anahtar statülerine göre sergilemeleri beklenen davranışlar da anahtar rollerini gösterir.

b. Rol Pekişmesi

Bir rolün bireyin diğer rolünü yerine getirmesini kolaylaştırmasıdır. Böylece kişi, sahip olduğu statüyü ve onun gerektirdiği rolleri yerine getirmede kolaylık yaşar. Öğretmen olan bir ebeveynin çocuklarını eğitirken öğretmenlik bilgilerini kullanması ebeveynlik rolünü destekler ve olumlu etkiler (Görsel 2.6).

Görsel 2.6: *Öğretmen olmak ebeveynlik rollerini kolaylaştırır.*

c. Rol Çatışması

Farklı sosyal statülere sahip olmak ve bu statülere ilişkin farklı rol ilişkilerini yürütmek roller arasında çatışma olasılığını arttırabilir. İki veya daha fazla statüdeki rollerin birbirini zorlaştırmasına rol çatışması denir. Örneğin çalıştığı yerde çocuğunun yöneticisi olan bir kişi ebeveynlik ve yöneticilik rolleri arasında çatışma yaşayabilir. Ebeveynlik rolü koruyucu bir tutum sergilemesini gerektirirken yöneticilik rolü tarafsız bir tutum sergilemesini gerektirir. Bu iki beklenti arasındaki zıtlık rol çatışmasıyla ifade edilir (Görsel 2.7).

Görsel 2.7: *Ebeveynlerin çalışma hayatı ve aile hayatlarında sahip oldukları roller kimi zaman çatışabilir.*

Düşünelim

1. Geçmişte önemli bir meslek olarak kabul edilen nalbantlığın zamanla etkisini yitirmesi ve günümüzde bilgisayar mühendisliği gibi bir mesleğin oldukça ilgi çekmesinin nasıl açıklanabileceğini değerlendiriniz ve bu duruma uygun başka mesleklerden örnekleri sınıfta paylaşınız.

Bilgisayar mühendisliği sosyal önemi artan mesleklerden biridir.

Nalbantlık, sosyal önemi azalan mesleklerden biridir.

2. Toplumun değişik gruplarından aynı statüde olan bireylere örnek veriniz. Bu bireylerden bazılarının neden daha fazla sayılıp sevildiğini değerlendiriniz.

C. SOSYAL SAYGINLIK (PRESTİJ)

Sosyal saygınlık (prestij), bireyin sahip olduğu statülerle ilgilidir. Birey, statüsünün kendisine yüklediği rolü ne kadar başarılı uygularsa toplum nezdinde o kadar beğeni kazanır. Bireyin zekâ, ahlak, yetenek ve yaratıcılık yönü sosyal saygınlık kazanmasında etkilidir. Sosyal saygınlığın iki anlamı vardır. İlk olarak kişisel saygınlık anlamında kullanılır. Bu tür bir saygınlık o kişinin emeğiyle ve özellikleriyle oluşur, onu diğer bireylerden farklı kılar. Bir avukatın insan ilişkilerindeki ve mesleğindeki becerileri sayesinde elde ettiği saygınlık bu durumu örnekler. İkinci olarak sosyal saygınlık, statülere verilen değerin toplumlara ve dönemlere göre farklılaşması sonucu ortaya çıkar. Örneğin eskiden özel sektördeki iş olanakları toplum tarafından prestijli görülmezken günümüzde özellikle bilişim, medya ve finans sektörü gibi özel sektördeki kimi meslekler daha prestijli hâle gelmiştir.

Uyarı

Bireyin bir meslek ya da statü dolayısıyla sahip olduğu sosyal saygınlığın yanı sıra toplumda oluşturduğu kişisel saygınlık da çok önemlidir.

2.4. SOSYAL DEĞERLER VE SOSYAL NORMLAR

Sosyal değerler bir toplumda ulaşılmak istenen ideal ölçütleri gösterir. Sosyal normlar ise bir toplumdaki kurallar bütünüdür. Sosyal yaşamın ve toplumsal bütünlüğün temelini oluşturan bu kavramların özellikleri aşağıda ele alınmıştır.

2.4.1 SOSYAL DEĞERLER

Sosyal değerler din, dil, ahlak, hukuk, ekonomi ve politika gibi pek çok farklı alana ilişkindir. Değer kavramı soyut ve somut anlamlarda kullanılabilir. Soyut bir kavram olarak değer; "iyi", "arzu edilir" veya "değerli" olanı ifade etmeye yönelik kullanılırken somut bir kavram olarak değerli olduğuna hükmedilen varlıklar için de kullanılır.

Sosyal Değerlerin Özellikleri

- Toplumda kuşaktan kuşağa aktarılır.
- Toplumsal kurallara temel oluşturur ve zorlayıcıdır.
- Toplum bireylerinin ortak duygu ve düşüncelerini yansıtır.
- Toplumun birliğini güçlendirir.
- Toplumdan topluma ve zamanla değişir.

Düşünelim

1. Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Görsellerde temsil edilen yardımlaşma, misafirperverlik, yaşlılara saygı gösterme ve çevreyi temiz tutma gibi değerlerin dışında toplumda önemsenen ve öne çıkan değerlere ilişkin örnekler düşününüz.

Muş'un bir köyünde su kanalı imece usulüyle temizlendi.

Gezgin Fransız çift İznik'te Türk misafirperverliği ile karşılandı.

Hatay Hassa'da Küreci İlkokulu öğrencileri yaşlıları ziyaret etti.

Üniversite öğrencileri çevre temizliği kampanyası düzenledi.

2. Bayram ziyaretleri, misafirperverlik, yardımlaşma gibi sosyal değerlerin toplumsal yaşam bakımından önemini ve ne gibi işlevleri olduğunu açıklayınız.

3. Türk toplumunda önemsenen sosyal değerlerin başka toplumlarda da aynı biçimde önemsenip önemsenmediğini araştırınız.

2.4.2. SOSYAL NORMLAR

Normlar, bir toplumda bireylerin neleri yapıp neleri yapamayacağını gösteren standartlar veya kurallardır. Temelinde sosyal değerler olan normlar, hayatın birçok alanında bireylerin davranışlarını şekillendirir. Toplum içinde (iş yerleri, törenler, mahkemeler, trafik, okullar vb.) nelerin yapılmaması gerektiği normlarla belirlenir.

Uyarı

Temelinde sosyal değerler olan normlar, hayatın birçok alanında bireylerin davranışlarını şekillendirir.

Düşünelim

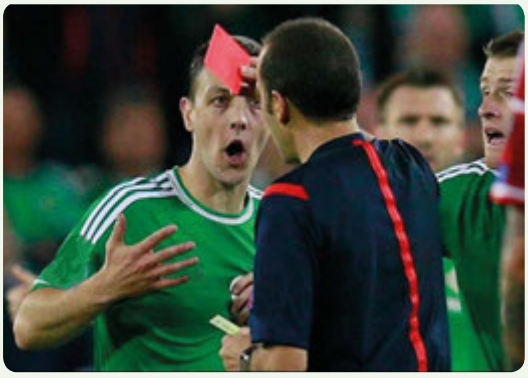
1. Aşağıda toplumsal yaşamın farklı alanlarına dair durumlar görsellerle ifade edilmiştir. Verilen görselleri inceleyiniz. Farklı alanlarda uygulanan farklı normların neyi sağlamaya yönelik olduğunu değerlendiriniz.

Sürücülerin hız sınırına uymaları beklenir.

Öğrencilerin sınıf kurallarına uymaları beklenir.

Futbolcuların futbol kurallarına uymaları beklenir.

Yolcuların otobüse sırayla binmeleri beklenir.

2. Görsellerdeki durumlarda normlara uymayan bireyler ne gibi durumlarla karşılaşır? Değerlendiriniz.

Normlar, bireylerin toplumsallaşma süreci içinde öğrenilir ve birer alışkanlık hâlini alır. Birey çoğunlukla bir norma uyduğunun farkına dahi varmaz, otomatik olarak onu uygular. Toplumun birer üyesi olarak çocuklara toplumun standartlarına göre doğru olan öğretilir ve onlardan bu öğretilere uymaları beklenir.

Her toplumun sahip olduğu normların önem dereceleri farklılık gösterir. Bazı normlar bir toplumun devamlılığı için daha önemliyken bazıları çok önemli olmayabilir. Örneğin kişinin yemek yerken ağzını şapırdatması veya arkadaşlarına kaba davranması önemli bir norm ihlali değildir. Ancak vatanına ihanet eden bir kişinin ihlal ettiği norm büyük bir cezayı gerektirir. Normlar yoluyla toplumun kontrolü gerçekleşmektedir. Çünkü normları geçerli kılan ödüllendirme ve cezalandırmadır. Ödüllendirme ile istendik davranışlar pekiştirilir ve bu davranışların gelecekte tekrarlanma olasılığı artar. Ceza yoluyla ise istenmedik davranışların ortadan kaldırılması amaçlanır.

Öte yandan normlar gündelik faaliyetleri düzenler ve bireylere rehberlik eder. Hatta normlar ihlal edilmeden onların norm olduğunun farkına bile varılmaz. Örneğin konser bileti kuyruğunda insanların belirli bir sırada beklemesinin bir norm olduğunu, birisi bir başkasının önüne geçip bilet almaya kalkışınca anlarız.

2.5. SOSYAL KONTROL VE SOSYAL SAPMA

Sosyal kontrolün olmadığı bir toplum yoktur. Her toplum sosyal kontrol mekanizmalarıyla sosyal sapma olarak nitelenen davranışları önleme ya da düzeltme çabasına girer.

Konuya Hazırlanalım

1. Toplum yaşamında, bireylerin kurallara ve beklentilere uygun davranması nasıl sağlanmaktadır? Değerlendiriniz.
2. Bireyler toplumdaki kurallara ve beklentilere uymadıkları takdirde hangi yaptırımlarla karşılaşırlar? Değerlendiriniz.
3. Normal ve anormal sözcükleri size neleri çağrıştırıyor? Belirtiniz.
4. İnsanların kurallara bazen niçin uymadıklarını yorumlayınız.
5. Altta verilen görsellerdeki bireylerin toplumun beklentilerinin ve kurallarının dışına çıkma nedenleri neler olabilir?

Hippiler toplumun yerleşik yaşantılarının dışında bireysel tercihleriyle dikkat çekerler.

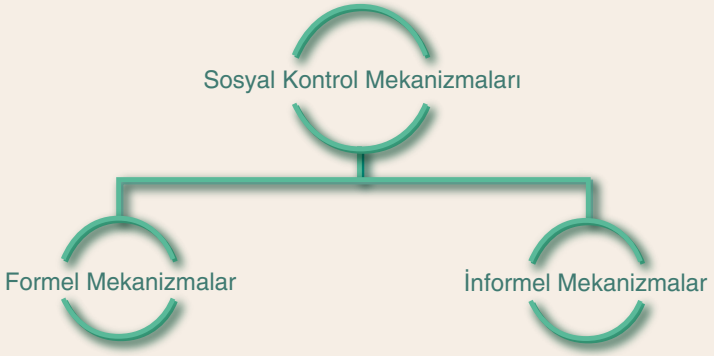
Futbolda holiganizm maç güvenliğini tehdit edici boyutta olabilmektedir.

2.5.1. SOSYAL KONTROL

Sosyal kontrol, toplumsal normlardan sapma davranışını önleme ya da düzeltme çabasıdır. Sosyal kontrolü sağlamanın en etkili aracı toplumsallaşmadır. Fakat toplumsallaşma her zaman arzu edildiği şekilde bireyin topluma sağlıklı uyumu ile sonuçlanmayabilir. Bu tür durumlarda sosyal kontrol için her toplum belli yaptırımlara sahiptir. Bu tür yaptırımlar sayesinde topluma uyan davranışlar ödüllendirilirken sosyal sapma davranışları cezalandırılır. Sosyal kontrol, formel (resmî) ve informel (resmî olmayan) olarak ikiye ayrılır. Formel sosyal kontrol, sapma davranışlarını önlemek ya da düzeltmek için kanun hâline getirilmiş kurallar ve kurumlaşmış kamu mekanizmalarıdır. İnformel sosyal kontrol, toplumun normlarına ve değerlerine uyum sağlamaya yönelik dolaylı ve resmî olmayan mekanizmalardır.

Etkinlik

Aşağıdaki şemaya sosyal kontrolün formel (resmî) ve informel (resmî olmayan) biçimlerine uygun örnekler yazınız.

.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

2.5.2. SOSYAL SAPMA

Sosyal sapma, toplumsal kuralların ihlal edilmesidir. Bir başka tanıma göre sosyal sapma çoğunluğun kararlarını etkileyen sosyal normlara uyumsuzluğunu ifade eder. Sosyal sapma çok geniş bir alanı kapsar ve toplumdan topluma da değişir. Bir toplumun ya da grubun sapma olarak gördüğü bir davranışı bir başka toplum ya da grup doğal görebilir. Örneğin gençler arasında flört, bir toplumda sapma olarak değerlendirilirken başka bir toplumda normal olarak değerlendirilebilir.

Daha önce sözü edilen sosyal kontrol mekanizmalarıyla, toplumsal beklentilerin ve kuralların dışına çıkan sapma davranışları önlenmek ve düzeltilmek istenir.

Şiddet Bir Sosyal Sapmadır

Düzce Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü bünyesinde faaliyete geçen Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM), Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un uygulanması ile ilgili yaşanan sorunlar hakkında bir toplantı düzenledi. Düzenlenen toplantıya Düzce Cumhuriyet Başsavcılığı, Düzce Üniversitesi Rektörlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Baro Başkanlığı ve pek çok kurum görevlileri katıldı.

(Basından, düzenlenmiştir.)

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi önemli bir sosyal kontrol sorunudur.

A. Olumlu Sapma ve Olumsuz Sapma

Olumlu sapma, ideal davranış örüntüleri yönünde bir sapmadır. Toplumun çok ilerisinde olan bazı öncü insanlar, egemen normlara aykırı davranışlar geliştirmişlerdir. Köleliğin olduğu bir dönemde köleliğe karşı çıkılması, ABD'de siyahilerin beyazlarla eşit olmasını engelleyen kanunların eleştirilmesi ve bu kanunlara karşı durulması olumlu sapma örnekleridir. Olumsuz sapma ise onaylanmayan, aşağı ve yetersiz davranış örüntüleri yönündeki sapmadır. Toplumsal hayat ve düzen için gereken hukuki ve ahlaki kurallara uymayan davranışlarda bulunmak, hırsızlık yapmak ve küfretmek olumsuz sapma örnekleridir. Sosyolojik çalışmalarda daha çok olumsuz sapma ile ilgili konular incelenmektedir.

Okuma Parçası

1 Aralık 1955 günü siyahi bir genç kız olan Rosa Parks (Roza Parks), yasalar gereği otobüste oturduğu yeri bir beyaza vermesi gerektiği hâlde buna karşı geldiği için tutuklandı. Bunun üzerine Martin Luther King (Martin Luter King), otobüs boykotunu düzenledi. Bu boykot 382 gün sürdü ve boykot sırasında King tutuklandı. Boykot, Amerikan Yüksek Mahkemesinin eyaletler arası otobüslerde ve diğer ulaşım araçlarında ırk ayrımcılığını kanun dışı ilan etmesine kadar devam etti. King, Mahatma Gandhi (Mahatma Gandi) tarafından uygulanan, şiddete dayanmayan sivil itaatsizlik felsefesinin takipçisiydi.

ABD'de M. L. King'in siyahilerin eşitlik hakları için mücadele ederken tutuklanması

Özgür kaldıktan sonra M. L. King'in katıldığı bir toplantı

B. Sosyal Sapmanın Nedenleri

Olumsuz sapmanın ya da suçun nedenlerinin sosyolojik açıklamasında bireylerin ve grupların toplumsal arka planı merkeze alınır. Buna göre hızlı sosyal değişmelerden dolayı sosyal bağların ve normların zayıflaması, ekonomik krizler, işsizliğin artması, toplumsal eşitsizlikler, yoğun göç ve kente uyum sorunları, küreselleşme, bireyci ve hazcı kişilik yapısının egemen olması sosyal sapma eğilimlerini artıran başlıca faktörler olarak kabul edilir.

Bazı olumsuz sapmalar toplumda ağır yaptırımlarla karşılaşırken bazı sapmalara daha müsamahayla yaklaşılır. Gündelik hayatta, sapmayı içerse de ağır bir toplumsal kontrol içermeyen çok sayıda davranışla karşılaşılır. Hemen herkesin smokin giydiği bir festivale ödül almak için katılan bir yönetmenin kot pantolon ve tişört giymesi, bir gencin saçlarını mor renge boyaması gibi örnekler toplumda sıklıkla gözlemlenebilir ancak bu davranışlar ciddi bir yaptırımla karşılaşılmayan sapma örnekleridir.

2.6. STATÜ VE ROLLERDEN DOĞAN HAKLAR VE GÖREVLER

Toplum, bir anlamda sosyal statüler ağından oluşmaktadır. Bireyin toplumsal hayattaki konumunu ifade eden statüler ve bu statülere göre oluşan sosyal roller, toplumsal etkileşimlerin temelini oluşturur. Sosyal statüler, bir yandan bireylere toplum hayatında belli haklar sağlarken diğer yandan belli görev ve rollerin yükümlülüğünün temelidir (Görsel 2.8 ve Görsel 2.9). Toplumun üyeleri olan bireyler, birbirleriyle etkileşime girdikleri anda diğerlerinin tutumlarını ve beklentilerini dikkate almak zorundadır.

Türkiye'nin 1990 yılında imzaladığı Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de ele alınan başlıca sorumluluklar ve haklar aşağıda verilmiştir:

- Ana babanın rolü ve sorumluluğu
- Devletin rolü ve sorumluluğu
- Yaşama ve gelişme hakkı
- Sağlık hizmetlerine erişim hakkı
- Eğitime erişim hakkı
- Eğlence, dinlenme ve kültürel etkinlikler için zamana sahip olma hakkı
- İstismar ve ihmalden korunma hakkı
- Uyuşturucu bağımlılığından korunma hakkı
- Ekonomik sömürüden korunma hakkı
- İfade özgürlüğü hakkı
- Düşünce özgürlüğü hakkı
- Çocukların kendileriyle ilgili konularda görüşlerini dile getirme hakkı

Görsel 2.8: *Eğitim temel insan haklarından biridir.*

Görsel 2.9: *Eğitim hakkı bazı sorumluluklar getirir.*

Etkinlik

1. Çocukların ve yetişkinlerin kendilerinin dışında başkalarına karşı da görev ve sorumlulukları vardır. Çocukların okula ve ev yaşamına yönelik görevlerinin ve sorumluluklarının neler olabileceğini sınıf içinde tartışınız. Elde ettiğiniz sonuçları aşağıdaki tabloda uygun boşluklara yazınız.

Çocukların okuldaki görevleri	....
Çocukların evdeki görevleri	....

2. Sizce bir bireyin statü ve rollerinden kaynaklanan haklarını ve görevlerini bilmesi ile yerine getirmesi toplumsal hayatın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli midir? Değerlendiriniz.

2. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların cevaplarını işaretleyiniz.

1. İnsanın toplumsal hayata uygun insanca davranışları ve değerleri öğrenme süreci aşağıdaki kavramlardan hangisiyle ilişkilendirilebilir?

A) Eğitim B) Bilim C) Kültürel alışveriş
D) Sosyal kontrol E) Sosyalleşme

2. Aşağıdakilerden hangisi sosyalleşme sürecinin temel unsurlarından biri değildir?

A) Aile B) Okul C) Parlamento
D) Arkadaş grupları E) Kitle iletişim araçları

3. Bir kişinin gazetecilik bölümünde okuyarak gazetecilik mesleğini yapmaya başlaması aşağıdaki kavramlardan hangisine örnek oluşturur?

A) Kazanılmış statü B) Sosyal saygınlık C) Rol pekişmesi
D) Sosyalleşme E) Prestij

4. Bir kişi, öğrencilik yıllarında iken kopya çeken arkadaşlarını kontrol etmek ve onları bu davranışları nedeniyle uyarmak ihtiyacı hissetmez. Ancak o kişi öğretmen olursa bu konudaki tutumu değişir.

Bu durum sosyal rollere ilişkin aşağıdakilerden hangisiyle daha iyi açıklanabilir?

A) Bireylerin çeşitli sosyal rolleri vardır.
B) Sosyal roller sahip olunan statüyle birlikte farklılaşır.
C) Sosyal rollerden kimileri bireyin diğer rollerini kolaylaştırır.
D) Sosyal rollerden kimileri bireylerin sosyal rollerini güçleştirir.
E) Sosyal roller kültüre göre farklılaşabilir.

5. Trafik polisi, hatalı park eden bir sürücüye ceza yazacağı anda sürücünün kendi kardeşi olduğunu görmüş ve ne yapacağı konusunda kararsız kalmıştır.

Bu durum aşağıdaki kavramlardan hangisiyle açıklanabilir?

A) Kimlik bunalımı B) Sosyal sapma C) Sosyal bütünleşme
D) Rol çatışması E) Rol pekişmesi

6. "Bir kentteki çok sayıda avukattan biri olan Ali Bey'in mesleğindeki titizliği ve bilgisi sayesinde meslektaşları arasında önemli bir itibara sahip olması" aşağıdaki kavramlardan hangisiyle ilgili örnek bir durumdur?

A) Sosyal saygınlık B) Sosyal statü C) Rol pekişmesi
D) Sosyal kontrol E) Sosyal norm

7. Aşağıdakilerden hangisi sosyal değerlerin özelliklerinden değildir?

A) Kuşaktan kuşağa aktarılır.

B) Bireysel duygu ve düşünceleri yansıtır.

C) Toplumsal kurallara temel oluşturur ve zorlayıcıdır.

D) Toplumsal birliği güçlendirir.

E) Zamanla değişir.

8. Aşağıdakilerden hangisi sosyal kontrolün informel mekanizmalarından biridir?

A) Okul disiplin kurulları

B) Trafik kuralları

C) Yönetmelikler

D) Ceza yasaları

E) Ahlaki kurallar

9. Kadınların tiyatro oyuncusu olmalarının hoş karşılanmadığı bir dönemde tiyatro oyunculuğu yapan bir kadının durumu hangi kavramla ifade edilir?

A) Sosyal kontrol

B) Rol pekişmesi

C) Sosyalleşme

D) Olumlu sapma

E) Sosyal norm

10. Aşağıdakilerden hangisi sosyal sapma nedenlerinden biri değildir?

A) Hızlı sosyal değişmeler

B) İşsizliğin artması

C) Sosyal bütünleşme

D) Toplumsal eşitsizlikler

E) Yoğun göç ve kente uyum sorunları

B. Aşağıdaki ifadeler doğru ise ifadenin başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. ☐ Toplumsal hayatta yaygın olan ve "normal" karşılanan davranışların dışına çıkma eğilimlerini önleme ya da düzeltme çabası sosyal kontrol kavramıyla ifade edilir.

2. ☐ Çoğunluğun kararlarını etkileyen toplumsal normlara uyumsuzluk ve toplumsal kuralların dışına çıkma eğilimi ve davranışı sosyal sapma kavramıyla ifade edilir.

3. ☐ Toplumda önemli sosyal kurumlarda olan bireylerin tek sosyal statüsü bulunur.

4. ☐ Toplumsal normlar ve bunların önemi toplumlara göre farklılaşır.

5. ☐ Sosyal sapma davranışları toplumlarca her zaman onaylanmayan olumsuz davranışlardır.

C. Aşağıdaki ifadeleri tabloda verilen kavramlardan uygun olanı ile tamamlayınız.

sosyal norm | rol pekişmesi | doğuştan gelen

sosyal statü | sosyal rol

1. Bireyin toplumsal yapı içinde işgal ettiği konumu …….. kavramıyla ifade edilebilir.
2. Bir kişinin Japon ya da Türk, kız ya da erkek oluşu …… statüyle ilgilidir.
3. Doktor olan bir annenin mesleki bilgileri sayesinde çocuğunun sağlıklı gelişimine destek olmada kolaylık yaşaması …….. kavramıyla açıklanabilir.
4. Bir toplumda bireylerin neleri yapıp neleri yapamayacağını gösteren standart kurallara …… denir.

Ç. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Çocukların sahip olduğu hakların hangilerinden yeterince yararlanabildiğinizi söyleyebilirsiniz?
2. Günümüzde, Türkiye'de çocukların en çok hangi haklardan mahrum kaldığı söylenebilir?
3. Sizce sahip olduğunuz hakların yanı sıra bireysel olarak kimlere ve hangi kurumlara karşı ne tür sorumluluklarınız vardır?

D. Öz Değerlendirme

2. Ünite sonunda neleri, ne kadar öğrendiğinizi aşağıdaki ölçütlerden size en uygun olanları işaretleyerek değerlendiriniz.

ÖLÇÜTLER	Evet	Kısmen	Hayır
Sosyalleşme kavramı ve sosyalleşme sürecini etkileyen temel unsurları açıklayabilirim.			
Hayat boyu sosyalleşme sürecini ve sosyalleşmenin toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerini değerlendirebilirim.			
Sosyal statü, sosyal rol ve sosyal saygınlık kavramlarını ve bunlar arasındaki ilişkiyi açıklayabilirim.			
Toplumsal hayatın düzenlenmesinde değerlerin ve normların önemini ifade edebilirim.			
Toplumsal kontrolün işlevlerini ve sosyal sapmanın nedenlerini açıklayabilirim.			
Statü ve rollerden doğan hak ve görevlerin toplumsal yaşamdaki önemini açıklayabilirim.			

Değerlendirme sonunda "Kısmen" veya "Hayır" olarak işaretlediğiniz ölçütlerin ilgili olduğu kavramları tekrar gözden geçirmelisiniz.

3. ÜNİTE TOPLUMSAL YAPI

KONULAR

3.1. TOPLUMSAL YAPI VE TOPLUMSAL YAPININ UNSURLARI

3.2. TOPLUMSAL ETKİLEŞİM TİPLERİ

3.3. TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL TABAKALAŞMA

3.4. TOPLUMSAL HAREKETLİLİK

3.1. TOPLUMSAL YAPI VE TOPLUMSAL YAPININ UNSURLARI

Konuya Hazırlanalım

1. Aşağıda okulun toplumsal yapısını oluşturan unsurlara dair verilen görselleri inceleyerek bu unsurların okulun toplumsal yapısı bakımından işlevlerinin neler olduğunu değerlendiriniz.
2. Okulun toplumsal yapısındaki bir unsurda oluşan değişikliğin diğer unsurları nasıl etkilediğini açıklayınız.
3. Okulun toplumsal yapısını oluşturan unsurlara ilişkin aşağıdaki görsellerden hareketle "toplumsal yapının" temel unsurlarının neler olduğunu ve bu unsurların etkileşiminin nasıl gerçekleştiğini açıklayınız.

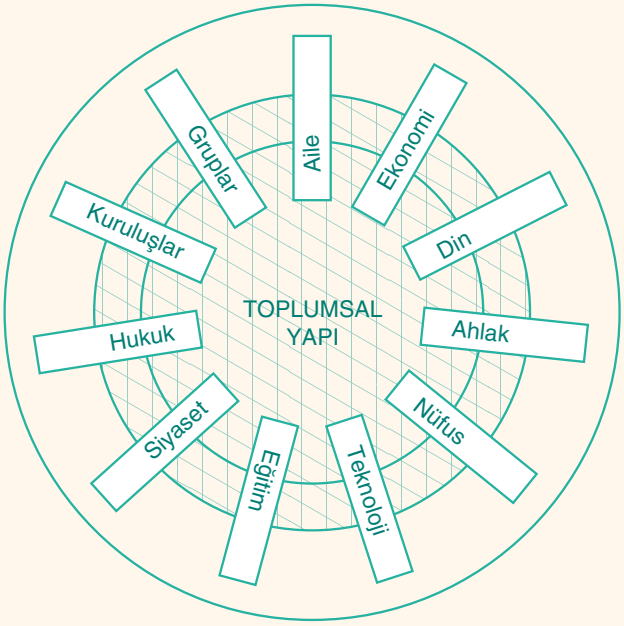
Okul yapısının temel unsurları

Bir okulun temel toplumsal yapısını okulu oluşturan çeşitli unsurlar ve bu unsurlar arasındaki ilişkiler oluşturur. Bütün okulların bünyesinde öğrenciler, öğretmenler, temizlik çalışanları, veliler, spor kulübü gibi çeşitli grupların varlığı söz konusudur. Okul sisteminin varlığı, bu yapıyı oluşturan unsurların işlevlerini yerine getirmesiyle ve bu unsurların uyumlu birlikteliğiyle sağlanabilir. Bu durum toplumsal yapı için de geçerlidir. Toplumsal yapının varlığı da çeşitli unsurların işlevlerini yerine getirmesiyle ve bu unsurların uyumlu birlikteliğiyle sağlanabilir.

3.1.1. TOPLUMSAL YAPI

Toplumsal yapı, birbirleri ile ilişkili kısımlardan oluşan ve hiçbir kısmın bütünden ayrı olarak ele alınamayacağı bir sistemdir. Topluma temel grupların bir bileşimi olarak bakılırsa sözü edilen temel grupların karşılıklı etkileşimleri ve düzenli ilişkisi görülür. Bütün bir toplum yapısı, bu birbirine bağlı ve karşılıklı sorumlu gruplardan oluşmaktadır. Toplumu oluşturan gruplar ve kurumlar toplumsal yapıda birbirleriyle uyumlu çeşitli işlevlerde bulunur. Bu işlevler toplumsal yapının devamlılığını sağlamada önemlidir.

Toplumsal yapı ve onu oluşturan unsurlar Şema 3.1'deki gibi ifade edilebilir:

Şema 3.1: *Toplumsal yapı ve unsurları*

"Toplumsal yapı" kavramını geliştiren Parsons'a (Parsıns) göre, toplumsal yapıyı oluşturan parçaların (ekonomi, din, aile, politika, eğitim, hukuk ve sistem içindeki grup ve kuruluşlar) toplumda yerine getirdiği görevlerin o toplum için işlevsel olması önemlidir. Toplumsal yapı ve parçaları arasındaki ilişki aile ve din kurumları arasındaki ilişkiye dayanarak şöyle açıklanabilir: Bütün dinler genelde aile kurumunu destekler. Çiftler, resmî evlilik işlemlerinin yanı sıra genellikle dinî evlilik törenleri düzenleyerek evlenmeyi arzu ederler. Okullarda verilen din ve ahlak bilgisi eğitiminde de ailenin ve evliliğin önemi, aile üyeleri arasındaki saygının ve sevginin değeri anlatılır. Bu sayede aile üyeleri, din ve geleneklerine bağlı olarak ve bu gelenekleri çocuklarına öğreterek onları yetiştirirler.

Görüldüğü gibi toplumsal yapıyı oluşturan nüfus, ekonomi, eğitim, ahlak, siyaset, din, hukuk gibi sosyal hayatın farklı alanları ve bu alanlarla ilgili kurum ve kuruluşlar, birey ve gruplar ile bunların birbirleriyle etkileşimleri ve uyumu bir toplumsal yapıyı oluşturan toplumsal ögelerdir.

Okuma Parçası

Atatürk 1923'teki Balıkesir Söylevi'nde şunları söylemiştir: "Biliyorsunuz ki memleketimiz çiftçi memleketidir, o hâlde milletimizin büyük çoğunluğu da çiftçidir. Bunların ardından sanat sahipleriyle kasabalarda ticaretle uğraşan küçük tüccarlar gelir. Diğer gruplar ise işçiler ve aydınlardır. İşte ben milletimizi böyle görüyorum. Çeşitli meslek gruplarının çıkarı diğerleriyle uyum hâlinde olduğundan onları sınıflara ayırmak imkânı yoktur ve genel itibarla hepsi halkı oluşturur." Atatürk'e göre millî birlik, milletin bütün olması, bu bütünlük içinde ayırıcı unsurlara yer verilmemesi demektir. Türk milletinin en değerli varlığı budur.

(Reşat KAYNAR, Atatürk ve Millî Birlik, www.atam.gov.tr. Düzenlenmiştir.)

Atatürk'e göre millî birlik temel bir değerdir.

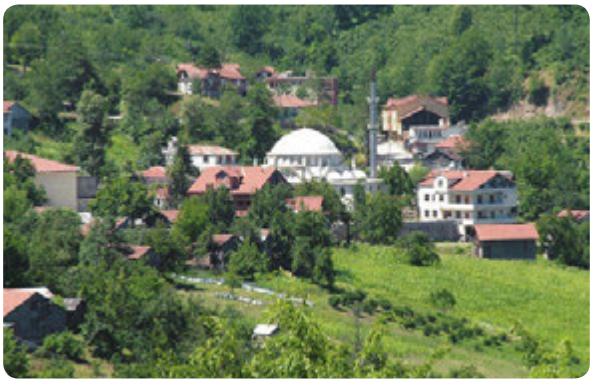
3.1.2. TOPLUMSAL YAPININ UNSURLARI

Toplumsal yapının iki temel unsuru köy ve kent yapılarıdır. Geleneksel toplumlarda ya da tarım toplumlarında nüfusun önemli bir kısmı köy toplumsal hayatı içindeyken modern toplumlarda, sanayileşmenin de etkisiyle, bu durum değişmiş ve nüfusun önemli bir kısmı kent toplumsal hayatına katılmıştır. Günümüzde toplumsal değişmenin çok hızlı olmasının da etkisiyle köy ve kent toplumsal hayatı arasındaki farklar azalmış olsa da farklılıklar büyük oranda varlığını sürdürmektedir. Öte yandan günümüzdeki hızlı toplumsal değişim kent toplumsal hayatını da etkilemiş ve dünyanın özellikle sanayileşmiş ülkelerinde yeni bir kent türü olan metropoller ortaya çıkmıştır.

A. Köy, Kent ve Metropol

a. Köy

Köylerde (Görsel 3.1) insanlar genellikle tarımla uğraşırlar ve hâkim meslek çiftçiliktir. Mesleki yapı homojen olup daha çok köy hayatının ihtiyaçlarının giderilmesine yöneliktir. Üretimde genellikle yoğun kas gücü ve basit teknolojik araçlar kullanılmaktadır. Doğal yönden bakıldığında küçük bir yerleşim birimi olan köyler, çevresinde bulunan tarla, otlak, ormanlık alan ve akarsularla kente göre daha farklı yaşam koşullarına sahiptir. Köylerde birim alana düşen nüfus yoğunluğu kentlere oranla daha azdır. Köy toplumsal hayatında yaşanan sosyal hareketlilik daha çok köyden kente doğru gerçekleşen coğrafi hareketliliktir. Ancak belli bir tabaka içinde bir meslekten bir başka mesleğe geçiş anlamına gelen yatay hareketlilik ve bir toplumsal tabakadan bir başka toplumsal tabakaya geçiş anlamına gelen dikey hareketlilik oldukça sınırlıdır. Daha çok informal (resmî olmayan) ilişkiler ve kurallar hâkimdir. Köylerde genellikle geniş aile görülür ve bu aileler köy yaşamında üretim işlevi görür.

Görsel 3.1: *Köy yerleşimi örneği*

b. Kent

Kentler (Görsel 3.2) tarımsal nitelikli olmayan üretimin, sanayi ve hizmet üretiminin, ticaretin ağırlıklı olarak yapıldığı yerlerdir. Toplumsal hayat dinamik bir biçimde değişmektedir. Toplumun yerleşme, barınma, ulaşım, çalışma, dinlenme ve eğlenme gereksinmeleri farklı biçimlerde karşılanabilmektedir. Daha çok çekirdek aile gözlenmektedir. Öte yandan kentlerde ailenin pek çok işlevini başka toplumsal kurumlar yerine getirmektedir. Nüfus büyüklüğü ve nüfus yoğunluğu diğer yerleşmelerden daha fazladır. Bu yoğunluk ve büyüklük düzeyi, ülkelerin sosyoekonomik özelliklerinin yanı sıra kentleşme biçimlerine de bağlıdır. Kent hayatı heterojen (türdeş olmayan) bir sosyoekonomik yapı sergiler. İş bölümü, inanç, etnik gruplar ve başka kimlik özellikleri bakımından çeşitlilik barındırır.

Görsel 3.2: *Kent yerleşimi örneği*

c. Metropol

Metropoller (Görsel 3.3), bir ülkenin ya da bölgenin çevresindeki bütün kentsel ve kırsal topluluklara ekonomik yönden egemen olan, genellikle ülkenin küresel ekonomik piyasalarla ilişkilerini sağlayan; büyük ölçüde örgütlenmiş ve uzmanlaşmış toplumsal, sosyal ve ekonomik gruplardan oluşan büyük kentlerdir. Metropolitan alan olarak ifade edilen geniş metropol alanları genellikle belli bir merkez kentten ve çok sayıda alt-kentlerden oluşur. Örneğin Japonya'nın başkenti ve dünyanın en büyük metropol şehri olan 34 milyon nüfusa sahip Tokyo'nun şehir merkezinde 12,5 milyon insan yaşamaktadır. Nüfusun kalanı ise alt-kentlerde yaşamaktadır.

Görsel 3.3: *Metropol örneği olarak İstanbul*

Dönütlü Etkinlik - 1

Aşağıda yapılandırılmış grid tablosu verilmiştir. Tablodaki numaralandırılmış açıklamaları ve tablonun ardından verilen soruları okuyunuz. Soruların cevabını oluşturan açıklamaların numaralarını verilen boşluklara yazınız. Bir özelliğin birden çok sorunun cevabı olabileceğini unutmayınız.

1 Tarım ve hayvancılığın yaygın olması	2 Nüfus yoğunluğunun fazla olması	3 Toplumsal gelişmenin oldukça hızlı olması	4 Toplumsal hareketliliğin az olması
5 Küresel ekonomiyle yoğun bir ilişki	6 Nüfus yoğunluğunun az olması	7 Ticaret, sanayi ve hizmet sektörlerinin ağırlıkta olması	8 Doğal çevreyle sıkı ilişki içinde olma
9 Kültürel homojenlik (benzerlik)	10 Teknoloji kullanımının ve örgütlenmenin yoğun olması	11 Küresel para-finans ekonomisine göre örgütlenmiş olma	12 Kültürel heterojenlik (çeşitlilik)
13 Mesleki çeşitliliğin fazla olması	14 İnformel (resmî olmayan) ilişkilerin ağırlıkta olması	15 Birden çok merkezî yerleşim birimini barındırma	16 Formel (resmî) ilişkilerin daha etkili olması

1. Hangileri köy toplumsal hayatının özelliklerindendir?

.....

2. Hangileri kent toplumsal hayatının özelliklerindendir?

.....

3. Hangileri metropol toplumsal hayatının özelliklerindendir?

.....

B. Millet (Ulus)

Milleti diğer toplumsal gruplardan ayıran temel fark, tüm sınıfları daha üst bir kimlik olan millet ya da ulus kimliğinde birleştirmesidir (Görsel 3.4). Uluslaşma, ulusun kültürel bağının oluşmasını, yeni bir toplumsal ruh hâlini diğer bir deyişle ortak yaşam tarzının gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bu ortak yaşam, ulus-devlet sınırları içinde yaşayan nüfus topluluğunun "ulusal kültür" olarak adlandırılan ortak bir kültürü yaratmasını sağlamıştır. Üstelik bu ulusal kültür zamanla o denli ulus bağını pekiştiren bir boyuta yükseltilir ki aynı sınırlar içinde yaşayan farklı etnik kökenlere sahip topluluklar dahi kendilerini aynı ulusun fertleri olarak hissederler.

Görsel 3.4: *Millet bir üst kimliktir.*

Okuma Parçası

Atatürk'ün millet anlayışı, bugün de bilimselliği kabul edilmiş olan "kültürel millet" görüşüne uygundur. Milletin çağdaş düşüncelere uygun bilimsel bir tanımını yapma gereğine işaret eden Atatürk, mümkün olduğu kadar her millete uyabilecek geniş bir tanım yapmıştır.

Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda ortak arzu ve kabulde samimi olan, sahip olunan mirasın korunmasını beraber sürdürme konusunda ortak irade sergileyen insanların birleşmesinden meydana gelen toplum biçimine millet denir. Atatürk "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti" demiştir. Bu millet anlayışına dayanan Atatürk'ün milliyetçiliğinin temel özellikleri şu şekilde belirtilebilir: Millî birlik ve bütünlüğe büyük önem verir, sınıf kavgasına karşıdır, gerçekçidir ve vatan kavramına dayanır; saldırgan değil, barışçıdır; ırkçılığa ve milliyetçiliği reddeden akımlara karşıdır; laiklik ilkesi ve millet egemenliği ilkesiyle bağlantılıdır; demokrasiye yöneliktir.

(Faruk AYIN, Atatürk ve Milliyetçilik, www.atam.gov.tr. Düzenlenmiştir.)

3.2. TOPLUMSAL ETKİLEŞİM TİPLERİ

Konuya Hazırlanalım

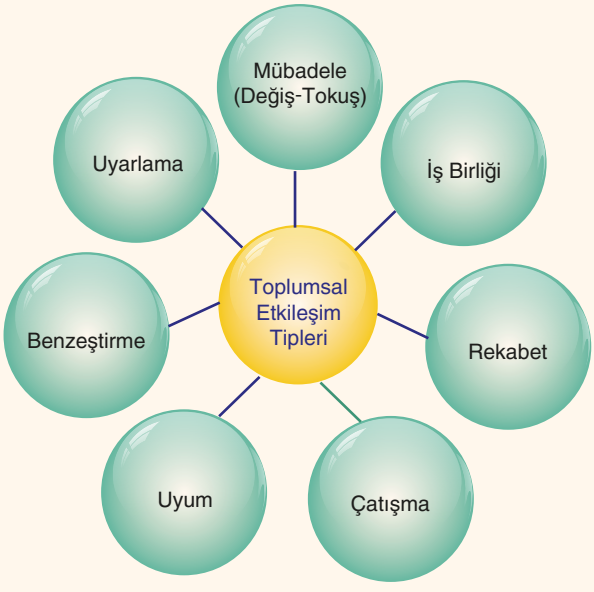
Aşağıdaki görselde toplumsal yaşamdaki etkileşimlerle ilişkilendirilebilecek bir kolaj çalışması yapılmıştır. Görselin de yardımıyla gündelik hayatta farklı bireyler ya da gruplar arasında ne tür ilişkiler ve etkileşimler olduğunu yorumlayınız.

Bireyler ve gruplar arasında çeşitli etkileşimler bulunur.

Toplumdaki insanlar birbirleriyle etkileşim hâlindedir. Karşılıklı temas, iletişim ve etkileşim hem birey hem de grup için son derece önemlidir. Bunlar olmadan ne kişi ne de grup varlığını sürdürebilir. İnsanlar ve gruplar birbirleriyle çok sayıda ilişki kurar. Toplum ise toplumsal etkileşimlerin geniş ve karmaşık bir ağıdır. Etkileşimler bu ağ içinde gerçekleşir.

Toplumda çeşitli etkileşim biçimleri vardır. Toplumsal etkileşimlerin başlıca tipleri Şema 3.2'de açıklanmıştır.

Şema 3.2: *Toplumsal etkileşim tipleri*

3.2.1. MÜBADELE (DEĞİŞ-TOKUŞ)

Mübadele süreci, insanların sosyal ilişkilerinde ödül elde etme arayışlarının ürünüdür. Bir birey ya da grup, diğerleriyle sosyal ilişkiye girdiğinde onlarla arasındaki ilişkinin kendisi için yararlı olduğunu düşünür ve ilişkinin beklenen ödüllerini elde edebilmek için de ilişkisini sürdürür.

3.2.2. İŞ BİRLİĞİ

Bu etkileşimde iki veya daha çok kişi ortak bir hedefin izlenmesinde birlikte hareket eder. Kişilerin birlikte hareket etmeleri söylendiğinde, bir hedefin elde edilmesi için aynı anda ve birlikte çaba göstermeleri kastedilmiş olur.

3.2.3. REKABET

Rekabet, bireyler ve gruplar arasında belirli bir hedefe ya da ödüle ulaşmak için gerçekleşen yarıştır. Bireyler ve gruplar amaçlarına ulaşmak, arzularını tatmin etmek için kabul edilmiş bir dizi kurallar çerçevesinde etkileşimde bulunur.

3.2.4. ÇATIŞMA

Rekabet, bir yarış olmaktan çıkıp zıtlaşmaya (düşmanlığa) dönüştüğünde çatışma ortaya çıkar. Rekabetin aksine çatışma içinde olan bireyler belirlenmiş kurallarla sınırlandırılmış değillerdir. Çatışma, karşı tarafı yenerek bir hedefe ulaşmayı içerir.

3.2.5. UYARLAMA

Uyarlama, iki veya daha çok kişinin çatışmayı engellemek, azaltmak ya da ortadan kaldırmak için etkileşimde bulundukları sosyal bir süreçtir. Bireyler ya da gruplar bu etkileşim sonucunda kendi davranış kalıplarının dışına çıkarak bir uzlaşmaya giderler. Uyarlama aynı zamanda bireylerin birlikte barış içinde yaşamasının bir aracıdır ve sonunda olumlu bir iş birliğine katkıda bulunur.

3.2.6. BENZEŞTİRME

Benzeştirme iki veya daha çok kişinin bir diğerinin davranış örüntüsünü kabul edip uygulamasıyla gerçekleştirilen bir sosyal süreçtir. Bu süreç sonunda toplumun çoğunluğunu oluşturan grupların lehine olmak üzere diğer gruplar değişime teşvik edilir hatta kimi zaman zorlanır.

3.2.7. UYUM

Grubun beklentileri ile uyuşan davranış türüdür. Birey, grubun veya genel olarak toplumun beklentilerini bilir ve kendi davranışlarını çevresindekilerin davranışlarına adapte eder. Bunu gönüllü olarak, dışarıdan bir baskı olmadan genelde içselleştirerek yapar.

Dönütlü Etkinlik - 2

Aşağıda temel sosyal etkileşim biçimlerine ilişkin örnekler vardır. Her bir örneğin hangi etkileşim biçimine karşılık geldiğini boşluklara yazınız.

1.	Bir otomobil fabrikasında otomobil üretiminin yapılabilmesi için farklı alanlarda uzmanlaşmış bireylerin bilgi ve becerilerini bir araya getirmeleri.
2.	Bir siyasi partinin, parti programına belirli bir meslek grubunun yararına maddeler koyarak karşılığında onlardan oy istemeyi hedeflemesi.

3.	Türkiye futbol liginde şampiyonluk mücadelesi veren takımların birbirlerine karşı öne geçme ve daha fazla puan elde etme çabası.
4.	Aynı sektörde çalışan iki firmanın birbirleri hakkında asılsız ve çarpıtılmış bilgileri kullanarak birbirlerini karalama kampanyası yürütmesi.
5.	Farklı inanç gruplarının yaşadığı bir mahallede, tarafların birbirlerinin dinî günlerinde, birbirlerini incitecek davranışlar sergilememeye yönelik bir tutum sergilemesi.
6.	Bir öğrencinin, öğrenim görmeye başladığı yeni okulunda kullanılan okul kıyafetlerini giymeye başlaması.
7.	Bir topluluğun bir ülkeye göçünün ardından zamanla kendi kültürel törenlerini sürdürmeyi bırakarak hâkim grubun kültürel törenlerini uygulaması.

3.3. TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL TABAKALAŞMA

Konuya Hazırlanalım

1. Aşağıdaki görsellerde hangi toplumsal farklılıklar dikkati çekmektedir? Değerlendiriniz.
2. Görsellerde ifade edilen toplumsal farklılıklardan hareketle, bireylerin ya da grupların hangi özellikleri bakımından farklı olduğu söylenebilir? Değerlendiriniz.

İstanbul'da iki farklı yerleşim alanı

İstanbul'daki bir caddede lüks araçla at arabası

Hemen her toplumda prestijin, gücün ve zenginliğin adaletli bir biçimde dağılmadığı gözlemlenebilir. Bazı toplumlarda kimi insanların zengin, kimilerinin yoksul olduğu; kimilerinin toplum içindeki saygınlığının ve gücünün daha fazla, kimilerinin ise daha az olduğu açıktır. Toplumun bir prestij ve iktidar hiyerarşisi oluşturacak biçimde sınıflara ya da katmanlara ayrılması toplumsal tabakalaşma kavramıyla açıklanabilir.

3.3.1. TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE TEMEL KAVRAMLAR

Toplumdaki çeşitli kesimler arasındaki sosyal, ekonomik ve siyasal güç farklılıklarını anlayabilmek için toplumsal tabaka ve toplumsal tabakalaşma kavramlarının, ayrıca toplumsal tabakalaşma yapılarının açıklanması gerekir.

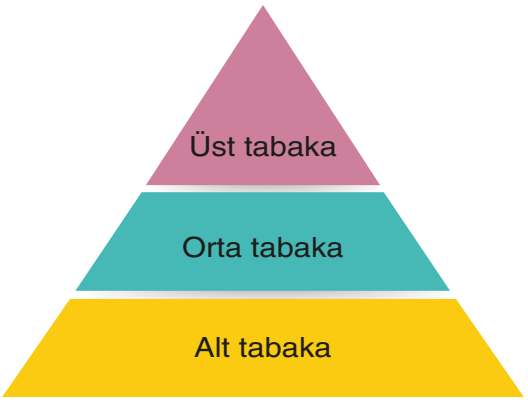
A. Toplumsal Tabaka

Tabaka, jeolojiden alınmış bir kavram olup her toplumda mevcuttur. Bilindiği gibi yeryüzü farklı kaya katmanlarından/tabakalarından oluşmaktadır. Ancak toplumsal tabakalar, kayalarda olduğu gibi cansız değildir. Onlar birlikte hareket eden, bilinçli insan gruplarıdır. Kayalarda olduğu gibi toplumsal tabakaların da bir bölünme ve parçalanma tarihi vardır. Ayrıca onlar, belirli yapısal değişmeleri yaşayabilir ve aşağıdan yukarıya çıkmış yeni tabakalarla da temas hâlinde olabilir.

Toplumsal tabaka toplumlarda benzer avantaj ve dezavantajlara sahip grupları ifade eder. Her toplum farklı tabakalardan oluşmaktadır. Sosyoloji, tabakaları yaratan ve yaygınlaştıran toplumsal etkenlerin neler olduğuna, toplumsal tabakaların üyeleri arasında ne tür etkileşimler yarattığına odaklanır. Bu yönüyle gelir, eğitim, yaş, cinsiyet, din, etnik köken gibi faktörler toplumsal tabakaların ortaya çıkmasında etkilidir.

B. Toplumsal Tabakalaşma

Toplumsal tabakalaşma, içine kişilerin yerleştirildiği bir yatay tabakanın varlığını gösterir. Her tabaka bir diğeriyle ilişki içinde kavramsallaştırılır. Hemen her toplumda tabakalaşmanın varlığını görmekteyiz. Diğer bir deyişle insanları derecelendiren veya onları rütbelendiren bir sistemin bulunduğuna tanık olmaktayız. Bu rütbeleme veya derecelendirme sistemi içerisinde daha fazla güce ve zenginliğe sahip olan insanlar üst tabakaların üyeleri olarak nitelendirilir. Bazı insanlar ise daha az güce, mal ve mülke sahip olduklarından daha alt tabakaların üyeleri olarak nitelendirilir.

Şekil 3.1: *Toplumsal tabakalaşma piramidi*

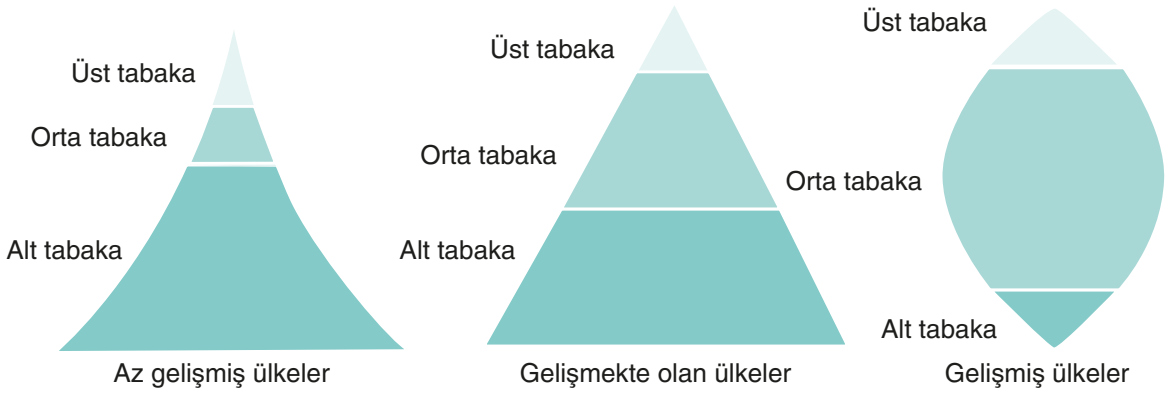
Toplumların tabakalaşma yapısı, toplumsal tabakalaşma piramidi ile daha kolay açıklanabilir (Şekil 3.1). Toplumsal tabakalaşmanın piramitle açıklanması, nüfusun farklı kesimlerinin toplumun toplam nüfusu içinde kapladığı alanla ve hiyerarşik yapıdaki konumuyla ilişkilidir. Buna göre alt tabaka, orta tabaka ve üst tabaka olmak üzere üç temel toplumsal tabaka vardır. Toplumların gelişmişlik düzeyine göre gelişmemiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin tabaka yapıları birbirinden farklıdır.

Az gelişmiş ülkelerde toplum nüfusunun yoksul kesimleri piramidin tabanı gibi geniş bir alanı kaplar ve kalabalıktır. Orta tabaka nüfusu, genellikle alt tabakaya göre daha dar bir alanı kaplar yani alt tabakaya göre daha az insan bu tabakada yer alır. Üst tabaka ise piramidin tepe kısmını ifade eder ve nüfusun çok az bir kısmı burada yer alır. Bu toplumlarda sosyal ve ekonomik eşitsizlikler fazladır. Kişi başına düşen millî gelir ve yaşam standardı düşüktür.

Gelişmekte olan ülkelerde alt tabaka yine en fazla nüfusu barındıran tabaka olmakla birlikte orta tabaka nüfusu az gelişmiş ülkelere göre daha geniş bir yer tutar. Orta tabakanın daha geniş bir yer tutması; az gelişmiş toplumlara göre eşitsizliklerin daha az, millî gelirin ve yaşam standartlarının ise daha yüksek olduğunun göstergesidir.

Gelişmiş ülkelerin tabakalaşma piramidinin ise alt ve üst ucu sivri, ortası şişkindir. Bu durum, bu ülkelerde çok zengin ve çok yoksul olanların oranının az olduğunu, toplum nüfusunun büyük bir kısmının orta gelir düzeyinde olduğunu gösterir. Sanayileşmiş toplumları ifade eden bu tabakalaşma yapısına sahip ülkelerde millî gelir ve yaşam standartları yüksektir.

Şekil 3.2'de toplumların gelişmişlik düzeyine göre oluşan üç tabakalaşma piramidine yer verilmiştir:

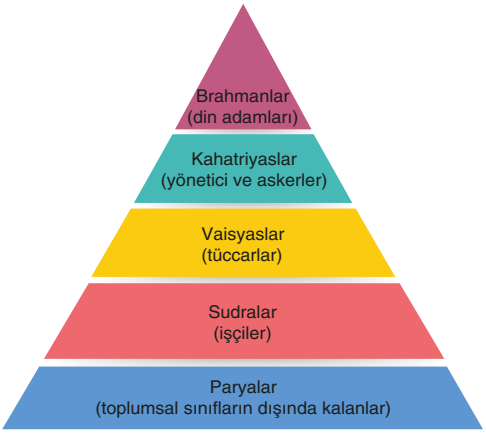
Şekil 3.2: *Toplumların gelişmişliğine göre tabakalaşma yapıları*

3.3.2. TARİHSEL BAKIMDAN TOPLUMSAL TABAKALAŞMA SİSTEMLERİ

Dünyada farklı biçimlerde ortaya çıkan tabakalaşma sistemleri bulunur. Bunlar mal mülk sahipliğinden politik güce, ırka, konuşulan lisana, prestije hatta cinsiyete göre farklılık taşımaktadır. Ancak sosyal bilimciler toplumsal tabakalaşmada dört ana tipe dayanan bir ayrım yaparlar. Bunların başlıcaları kölelik, kast, zümre ve toplumsal sınıf sistemleridir. Sözü edilenlerden kölelik ve kast sistemleri kapalı sistemlerdir. Bu sistemlerde, bir kimsenin doğumuyla birlikte sahip olduğu toplumsal konumu onun bütün yaşamını etkilemektedir. Zümre, yarı kapalı bir tabakalaşma sistemidir. Sınıf sistemi ise açık tabakalaşma sistemi olarak görülür. Çünkü bireyin içinde bulunduğu toplumsal pozisyonu, sosyal hareketlilik sayesinde değiştirme imkânı vardır.

A. Kapalı Tabakalaşma (Kast Sistemi)

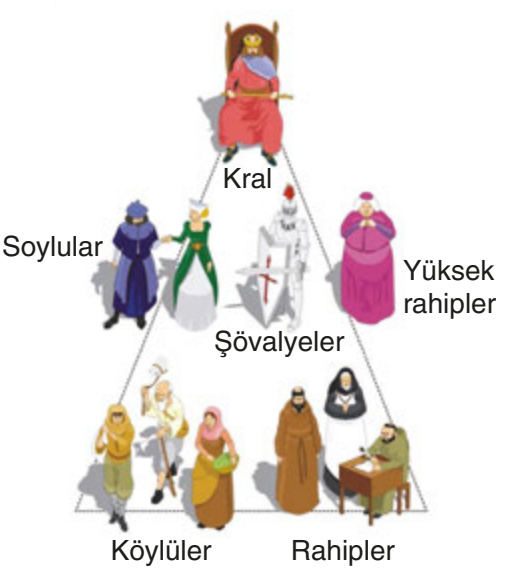
Hindistan'da kökleri binlerce yıl öncesine giden bir tabakalaşma sistemi olan kast sistemi, bireylerin bütünüyle ırk, din veya diğer doğuştan kazanılan özelliklerine göre ayrımını esas alır. Bir diğer ifade ile bireyler doğumla bir kasta girer ve genellikle yaşam boyu oradan ayrılmazlar. Bu sisteme göre Hint toplumu dört ana kast grubuna ayrılmıştır (Şekil 3.3). Kast sisteminin en üstünde yönetici sınıf olan "brahmanlar" (rahipler) yer alır. Onların altında ise savaşçı "kahatriyaslar" bulunur. Üçüncü kast grubunu oluşturan "vaisyaslar" zanaatkâr ve tüccarlardır. Dördüncüsü ise işçi ve köylülerden oluşan "sudralar"dır. Bir de toplumsal sınıfların dışında kalan, temel haklardan dahi yoksun olan "paryalar" vardır.

Şekil 3.3: *Hindu kast sistemi*

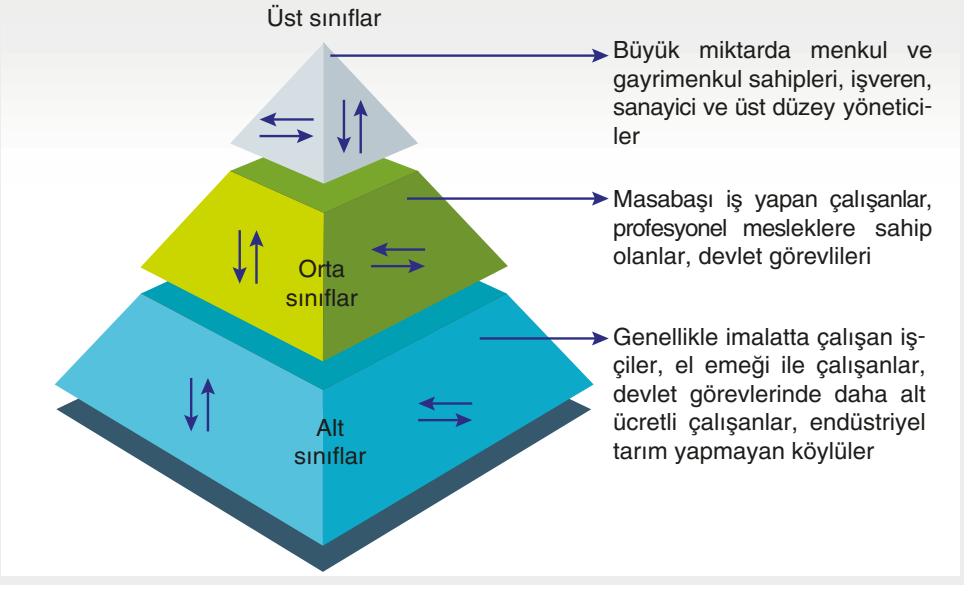
B. Yarı Kapalı Tabakalaşma (Zümre Sistemi)

Toplumsal tabakalaşmanın zümreye bağlı olarak belirlenmesi, Avrupa'da feodalite zamanında görülmüştür. Bu sistem farklı gruplar arasında karşılıklı hak ve sorumluluklar üzerinde kurulmuş bir sistemdir. Orta Çağ Avrupa'sında bu sistemde üç temel zümre grubu vardır (Şekil 3.4). Birincisi en üstte bulunan krala bağlı asiller, toprak sahipleri ve derebeyleridir. İkinci zümre kiliseye bağlı din adamları ve şövalyelerden oluşur. Üçüncü zümrenin ise büyük çoğunluğu toprak sahipleri için çalışan köylülerden, zanaatkârlardan, küçük ticaret erbabından ve alt düzeydeki din adamlarından oluşur. Bu sistemde kast ve kölelik sisteminden farklı olarak bir dereceye kadar, tabakalar arası evlilik yoluyla veya bireysel olarak toplumda güven kazanan bir kişinin tabakalar arasında geçişler yapabilmesi olanaklıdır.

Şekil 3.4: *Avrupa'da yarı kapalı tabakalaşma (feodal sistem)*

C. Açık Tabakalaşma (Sınıf Tabakalaşması)

Şekil 3.5: *Açık tabakalaşma (sınıf temelli tabakalaşma) sisteminde dikey ve yatay hareketlilik oldukça fazladır.*

Sosyal sınıf, genel olarak ekonomik kaynaklara aynı mesafede olan, üyelerin siyasi ve toplumsal yaşam tarzlarını, tercihlerini belirleyen büyük bir topluluk kesiti olarak tanımlanır. Sınıf temelli tabakalaşma sistemi (Şekil 3.5), diğer tüm toplumsal tabakalaşma sistemlerinden farklı olarak kişinin doğuştan sahip olduğu statüyü değiştirebileceği, bunu da kendi yetenekleri ve kazanımları ile yapabileceği için değişime ve dinamizme en açık sistem olarak tanımlanır. Bir kişinin ait olduğu sosyal sınıf, bir yandan doğuştan sahip olduğu sosyal konuma diğer yandan bireysel çabasına bağlıdır. Bu sistemde tabakalar arası yukarı ve aşağı, dikey ve yatay toplumsal hareketlilik daha olasıdır.

Okuma Parçası

Tabakalaşma Dizgeleri

Sosyologlar, insan toplulukları içindeki gruplar ve bireyler arasında var olan eşitsizlikleri açıklamak amacıyla toplumsal tabakalaşmadan söz ederler. Genel olarak tabakalaşmayı varlık veya mülk anlamıyla düşünürüz fakat aslında tabakalaşma toplumsal cinsiyet, yaş, dinsel bağ veya askerî rütbe gibi diğer nitelikler nedeniyle de ortaya çıkar. Toplumların tabakalaşması insanlık tarihini baştan başa değiştirmiştir. Toplayıcılık ve avcılık ile uğraşan ilk dönemdeki insan topluluklarında temel olarak kaynakların ve zenginliğin pek az paylaşılmış olması nedeni ile çok az tabakalaşma vardır. Tarımsal üretimin gelişmesi dolayısıyla hatırı sayılır oranda zenginleşmenin artması sonuç olarak tabakalaşmada büyük bir artış sağlamıştır. Tarım toplumlarındaki toplumsal tabakalaşma dipteki pek çok insan ile yukarı gittikçe birbirini izleyen az sayıda insanla bir piramidi andırmaktadır. Bugün sanayi toplumları ve sanayi sonrası toplumlar aşırı derecede karmaşıktır. Bu toplumların tabakalaşması daha yüksek bir olasılıkla çok sayıda insanın ortada ve ortanın alt derecesinde (bizim orta sınıf dediğimiz), pek az insanın tabanda ve çok az insanınsa tavanda yer aldığı bir gözyaşı damlasına benzemektedir. Tarihsel olarak dört temel tabakalaşma dizgesi ayırt edilebilir. Bunlar: kölelik, kast, mülk sahipleri ve sınıftır. Bunlar kimi zamanlar bir diğeriyle birlikte bulunabilir. Örneğin kölelik; Antik Yunan'da, Roma'da ve 1860'taki iç savaştan önce Güney Birleşik Devletler'de (Bugünkü ABD'de) diğer sınıflarla yan yana bulunuyordu.

(Anthony GIDDENS (Antoni Gidıns), Sosyoloji, s. 336-382. Düzenlenmiştir.)

3.3.3. TÜRK TOPLUMUNDA TOPLUMSAL TABAKALAŞMA

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de tarihsel süreçte toplumsal tabakalaşmada belirleyici olan unsurun özgür ve köle ayrımı, kastlar, feodalite ve zümreler, işçi ve işveren ayrımına dayalı sınıf keskinliği olduğu söylenemez. Osmanlı Devleti'nde halk, yönetici sınıf ve reaya olarak iki sosyal gruptan oluşmakla birlikte bu farklılaşmanın Batı'da ortaya çıkan sınıf kavramından farklı olduğu açıktır. Osmanlı Devleti de kendisinden önceki Türk devletleri gibi aynı toplumsal tabakalaşmayı benimseyerek Müslüman-gayrimüslim ayrımı yapmaksızın halkı yönetici sınıf ve reaya olmak üzere ikiye ayırmıştır (Görsel 3.5). Osmanlının siyasi ve sosyal yapısını karakterize eden bu ayrım Avrupa'da o dönemde mevcut olan sınıf kavramından tamamen farklıdır. Yönetici sınıfa genel olarak "askerî" denmiştir. Askerî terimi yalnızca ordu mensuplarına karşılık olarak kullanılmamış, tüm yönetici sınıfı kapsamıştır. Askerî sınıf üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar: seyfiye (yönetim ve askerlik işlerinden sorumlu kişiler), ilmiye (eğitimle ve adalet işleriyle uğraşan görevliler), kalemiyedir (bürokratlar ve memurlar). Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıfın dışında kalan tüm tebaa "reaya" olarak kabul edilmiştir. Yalnızca kırsal kesimde yaşayıp tarımsal üretim yapan

Görsel 3.5: *Osmanlı Devleti'nde çalışma hayatından bir görünüm (temsilî)*

halk reaya değildir. Kasaba ve şehirlerde oturan, ticaret ve sanayi ile uğraşan kişilerle göçebelerin de reaya sınıfına dâhil oldukları düşünülmüştür. Böylece Osmanlı Devleti'nde reaya sınıfı, farklı üretim alanlarını ve gelir gruplarını içine alan, geniş bir coğrafyaya yayılan çok renkli bir yelpaze görünümündedir.

Cumhuriyetin kurulma sürecinden 1950 yılına kadar tek parti iktidarı yönetimi var olmuş, bu bağlamda yine cumhuriyet kadroları, askerî ve sivil bürokrasi eliti olarak modernleşme ve yönetim süreçlerinde belirleyici olmuştur. 1950 yılından itibaren çok partili demokrasi deneyimleri, sanayileşme ve kentleşme gibi süreçler toplumda farklılaşmaların artmasını, sermaye sahipliğinin genişlemesini beraberinde getirmiştir. Özellikle 1960 sonrasında sanayileşme hamleleri, işçi sınıfının gelişmesini, sınıfa dayalı örgütlenmelerin de güçlenmesini sağlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte modern/endüstriyel toplumlarda olduğu gibi gelişmekte olan Türkiye'nin de açık toplum yapısına doğru evrildiği, yani toplumsal tabakalar arasındaki hareketliliğin kapalı toplumlardan daha yüksek düzeyde gerçekleştiği söylenebilir.

Etkinlik

1. Tarih dersinde edindiğiniz bilgileri de kullanarak Osmanlı Devleti'nin toplumsal tabakalaşma yapısının Avrupa'da görülen feodal sistemden ve Hindistan'da görülen kast sisteminden hangi açılardan farklı olduğunu değerlendiriniz.
2. Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısına özgü olan hangi toplumsal zümrelerden söz edilebilir? Açıklayınız.

Okuma Parçası

Meritokrasi ve Eğitimin Eşitlikçi Yapısı

Modern toplumlarda sınıf yapısından kaynaklanan sınırlılıkların ve sınıflar arasındaki sınırların fırsat eşitliği ve yaygın eğitim aracılığı ile önemli ölçüde ortadan kalktığını, böylece sınıf yapısının toplumsal hareketliliğe imkân tanıyacak hâle dönüştüğünü öne süren belirli yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlardan bazıları günümüz toplumlarını, bireylerin yetenek ve başarılarına göre farklı ve eşit olmayan bir şekilde ödüllendirildiği toplumlar olarak görmektedir. "Yapısal işlevselci" yaklaşım olarak bilinen bu yaklaşım, modern toplumları önemli ölçüde bireysel yetenekler ve başarılar arasındaki farklılıklara göre yapılanmış eşitlikçi ve meritokratik (liyakat sistemine dayalı) toplumlar olarak nitelemektedir. Bu yaklaşımlar, günümüz toplumlarında eğitimi, yalnızca toplumsallaşmanın önemli bir boyutu ve aracı olarak değil, demokratik ve eşitlik üzerine kurulu modern bir topluma ulaşmanın önemli bir aracı olarak da görmektedir.

Sosyoloji çalışmalarında, günümüz toplumlarındaki sınıfsal bölünmeyi bireysel yetenekler ve başarılar arasındaki farklılıklardan ziyade, toplumdaki üretim araçlarının özel mülkiyetine ve kontrolüne sahip olanlar ile olmayanlar arasındaki ayrıma dayandıran kimi yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlar, günümüz toplumlarının toplumsal hareketliliğe daha açık ve daha eşitlikçi toplumlar olarak nitelenmesine ve de sınıf sistemindeki eşitsizliklerin doğal ve kabul edilebilir nitelikte olduğu yönündeki görüşe karşıdır. Bu yaklaşımlara göre eğitim de olumlu bazı işlevlerine rağmen, kapitalist toplumdaki eşitsizliklerin yeniden üretilmesini sağlayan bir araçtır. Bu yaklaşımlardan biri olan çatışmacı yaklaşım, genel olarak kapitalist toplumlarda çalışma yaşamı ile eğitim arasında bir ilişki kurar.

(Nadir SUĞUR, Eğitim ve Toplumsal Hareketlilik, s. 1-15. Düzenlenmiştir.)

3.4. TOPLUMSAL HAREKETLİLİK

Konuya Hazırlanalım

Aşağıda Türk sinemasının iki klasik filmine dair görseller ve bu filmlerin kısa özetleri verilmiştir. Bunları inceleyerek aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Her iki filmin kahramanlarının hayatlarında neler değişmiştir ve bu durumun toplumsal nedenleri nelerdir? Açıklayınız.
2. Kahramanların yaşadıkları olaylar hangi açılardan farklıdır? Açıklayınız.

"Züğürt Ağa" filmi köyden kente göçü ele almıştır.

Film, Şener Şen'in canlandırdığı ağanın özelliklerine vurgu yaparak başlar. Ağa cömert, şefkatli, koruyucu, kollayıcıdır. Devir değişir; önce kuraklık, sonrasında ekonomik sıkıntılar yaşanır. Ağa elde kalan araziyi düşük fiyatla satıp kente göç eder. Başka kuralların işlediği kentte market işletmeden arabayla domates satmaya kadar girişilen bütün işlerde başarısızlık yaşar. İnsanın insanın kurdu olduğu kentte, elindeki son parasını da çaldıran ağa sefaletle yüz yüze gelir.

(Mehmet ZENCİRKIRAN, Sosyoloji, s. 125. Düzenlenmiştir.)

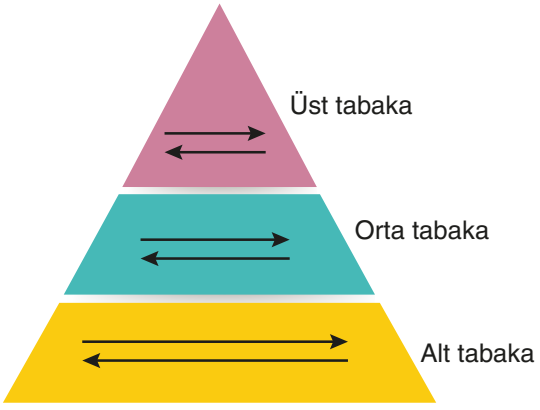

"Banker Bilo" filmi sınıf atlamayı ele almıştır.

Banker Bilo, iki köylü arkadaşın serüvenini anlatır. Bilo ne denli saf, temiz bir köy delikanlısı ise hemşehrisi Maho da o denli açıkgözdür. Maho, Bilo ile birlikte diğer hemşehrilerini Almanya'ya götürmek vaadiyle kandırıp İstanbul'a bırakır. Bilo daha sonra bir rastlantı sonucu Maho ile karşılaşır ve onunla birlikte çalışmaya başlar. Fakat Maho, Bilo'yu kandırmaya devam eder ve Bilo'yu hapse attırır. Bilo hapisteyken Maho çok zengin olur. Bilo ise artık akıllanmıştır. Hapisten çıkınca Maho gibi fırsatçı davranır ve kısa zamanda o da zengin olur.

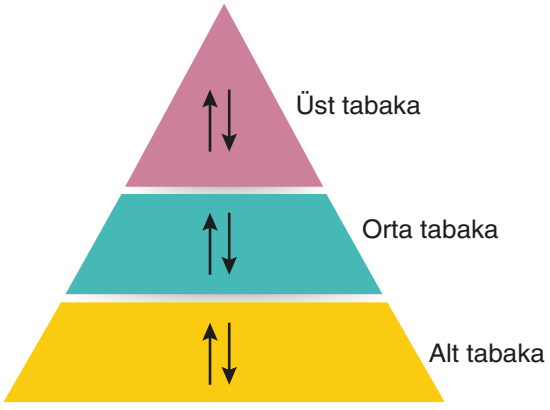
(Peyami ÇELİKCAN, Türk Sinemasında Sınıf Atlama Sorunu, s. 159-174. Düzenlenmiştir.)

Toplumsal hareketlilik, bireylerin bir toplumsal konumdan veya tabakadan diğerine devinimidir. Daha önce öğrendiğiniz gibi her grup veya toplum, içinde farklı tabakalaşma düzeylerinde kişi veya konumların bulunduğu bir yapıya sahiptir. Toplumsal hareketlilik, bu yapı içindeki pozisyonun her bir değişimine verilen ad olarak tanımlanabilir. Toplumsal hareketlilik, bireyin konumundaki değişmenin yönü açısından yatay ve dikey olarak sınıflandırılır.

Şekil 3.6: *Bir toplumun içerisinde yatay hareketlilik*

Yatay hareketlilik (Şekil 3.6), aynı toplumsal düzlemdeki durumdan benzer bir duruma doğru harekettir. Aynı toplumsal sınıftaki kişiler genellikle aynı statü ölçütlerini aynı derecelerde paylaştıkları için yatay hareketlilikte bireylerin gelirlerinde, yaşam tarzlarında ve diğer statü ölçütlerinde önemli bir değişim olmaz. Bu hareketlilik aynı tabaka içindeki bir konum değişikliğidir. Toplumdaki statüleri arasında çok fark olmayan iki meslek arasında geçiş yapmak mesleki yatay hareketlilikken farklı bir şehirde aynı statüdeki bir mesleğe geçmek ise coğrafi yatay hareketliliğe örnektir.

Şekil 3.7: *Bir toplumun içerisinde dikey hareketlilik*

Dikey hareketlilik (Şekil 3.7); kişilerin bir statüden diğerine, bir sınıftan diğerine hareketi olarak tanımlanır. Bu hareketlilik yukarıya veya aşağıya doğru olan bir hareketliliktir. Kişi daha yüksek bir statüye ulaşabileceği gibi daha düşük bir statüye de kayabilir. Bir inşaat işçisinin dışarıdan üniversiteyi bitirip bir banka müfettişi olması yukarı doğru dikey hareketliliğe, büyük bir iş adamının iflas ederek pazarcılık yapmak durumunda kalması aşağı doğru dikey hareketliliğe örnektir.

Etkinlik

Toplumsal hareketlilik tiplerine dair verilen bilgilere dayanarak aşağıdaki tabloda ilgili hareketlilik biçimlerine uygun örnekler yazınız.

Toplumsal Etkileşim Alanı	Etkili Olan Toplumsal Faktörler
Yatay hareketlilik	1. ..... 2. .....
Aşağı doğru dikey hareketlilik	1. ..... 2. .....
Yukarı doğru dikey hareketlilik	1. ..... 2. .....

3. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların cevaplarını işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi toplumsal yapının temel unsurlarından biri değildir?

A) Bilişim sektörü
B) Ekonomi
C) Din
D) Ahlak
E) Nüfus

2. Aşağıdakilerden hangisi kent toplumsal yaşamının özelliklerinden biridir?

A) Halkın doğal çevre ile sıkı bir ilişkisinin olması
B) Kırsal bölgede yerleşmiş olma
C) Oldukça seyrek bir nüfusa sahip olma
D) Nüfus içinde tabakalaşmanın fazla olması
E) Büyük bir toplumsal homojenliğe sahip olma

3. Aşağıdakilerden hangisi köy toplumsal yaşamının özelliklerinden biridir?

A) Toplumsal gelişmenin hızlı olması
B) Nüfusun genellikle hizmet sektöründe çalışması
C) Mesleki iş bölümünün az olması
D) Nüfus yoğunluğunun fazla olması
E) Nüfus içinde tabakalaşmanın fazla olması

4. Aşağıdakilerden hangisi Atatürk'ün millet ya da ulus anlayışıyla bağdaşmaz?

A) Barışçıl olma
B) Irk kavramına dayanma
C) Millî birlik ve bütünlüğe büyük önem verme
D) Sınıfların çatışmasına karşı olma
E) Millet egemenliği ilkesiyle bağlantılı olma

5. Aşağıdakilerden hangisi toplumsal tabakaların oluşmasında etkili faktörlerden biri değildir?

A) Gelir
B) Cinsiyet
C) Din
D) Etnik köken
E) Beslenme alışkanlıkları

6. Tarımla uğraşan bir köylünün zamanla bu ürünleri ihraç eden bir firmanın sahibi konumuna gelmesi aşağıdaki kavramlardan hangisi için uygun bir örnektir?

A) Yatay hareketlilik

B) Sosyalleşme

C) Asimilasyon

D) Dikey hareketlilik

E) Çatışma

7. Bir bakkalın işini değiştirerek yaşadığı şehirde kırtasiyecilik yapmaya başlaması aşağıdaki kavramlardan hangisi için uygun bir örnektir?

A) Dikey hareketlilik

B) Yatay hareketlilik

C) Benzeştirme

D) Çatışma

E) Sosyal değişme

8. Aşağıdakilerden hangisi metropollerin özelliklerinden biri değildir?

A) Küreselleşmenin etkisindedir.

B) Para-finans ekonomisinin etkisindedir.

C) Örgütlü bir toplumsal yapıya sahiptir.

D) Dünyanın her ülkesinde örnekleri vardır.

E) Kente göre daha kurumsal bir yapıdır.

9. Aşağıdakilerden hangisi Atatürk'ün "millet ve milliyetçilik" anlayışının özelliklerindendir?

A) Ümmet anlayışına dayanır.

B) Sınıf çatışmasını benimser.

C) Etnik-biyolojik bir milliyetçiliğe dayanır.

D) Savaşçı ve yayılmacıdır.

E) Gerçekçidir ve vatan kavramına dayanır.

10. Aşağıdakilerden hangisi toplumsal tabakalaşmayla ilgili doğru bir ifadedir?

A) Toplumda benzer avantajlara sahip gruplar aynı tabakada yer alır.

B) Bireyin cinsiyeti hangi tabakada yer alacağını belirler.

C) Ekonomik durum, ait olunan tabakanın tek göstergesidir.

D) Toplumsal tabakalaşma yapısı tarih içinde değişmemiştir.

E) Tüm toplumlarda nüfusun çoğu alt tabakada yer alır.

11. Nüfusunun çoğu alt tabakada yer alan bir toplumda aşağıdakilerden hangisinin gözlenmesi beklenmez?

A) Ortalama yaşam süresinin kısa olması
B) Çalışan nüfusun çoğunluğunun tarım sektöründe yer alması
C) Yaşam standartlarının düşük olması
D) Bebek ölüm oranlarının fazla olması
E) Okuryazar oranının yüksek olması

12. Toplumsal tabakalaşma ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) Kimi toplumlarda gözlenmez.
B) Tabakalaşma yapısı ülkenin nüfusuna göre şekillenir.
C) Bireyler bulundukları tabakayı değiştiremez.
D) Tabakaları ayrıştıran pek çok faktör bulunur.
E) Yaşlı nüfus üst tabakayı oluşturur.

B. Aşağıdaki ifadeler doğru ise ifadenin başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. ☐ Gruplar arasındaki ilişki bir yarış olmaktan çıkıp zıtlaşmaya (düşmanlığa) dönüştüğünde, bu durum sosyal etkileşim tiplerinden asimilasyon kavramıyla ifade edilir.

2. ☐ Bir grubun çatışmayı engellemek, azaltmak veya ortadan kaldırmak için etkileşimde bulundukları sosyal süreç, sosyal etkileşim tiplerinden uyarlama kavramıyla ifade edilir.

3. ☐ Bireyin, grubun veya genel olarak toplumun beklentilerini bilmesiyle birlikte, kendi davranışlarını çevresindekilerin davranışlarına adapte etmesi, sosyal etkileşim tiplerinden uyum kavramıyla ifade edilir.

4. ☐ Hindistan'da kökleri binlerce yıl öncesine dayanan ve bireylerin ırk, din veya diğer doğuştan kazanılan özelliklerine göre ayrımını esas alan tabakalaşma sistemi olan kast sistemi, Orta Çağ'da bütün Doğu toplumlarında görülmüştür.

5. ☐ Toplumsal sınıfı belirleyen temel ölçüt, o sınıfın üyelerinin sahip olduğu siyasal tercihlerdir.

6. ☐ Bireylerin bir toplumsal konumdan veya tabakadan diğerine geçişi toplumsal hareketlilik kavramıyla ifade edilir.

7. ☐ "Toplumsal yapı" kavramını geliştiren Parsons'a göre toplumsal yapıyı oluşturan parçaların toplumda yerine getirdiği görevlerin o toplum için işlevsel olması önemlidir.

8. ☐ Nüfus yoğunluğunun az olması, yatay ve dikey hareketliliğin sınırlı olması kent toplumsal hayatının özelliklerindendir.

C. Aşağıdaki ifadeleri tabloda verilen kavramlardan uygun olanı ile tamamlayınız.

yarı kapalı tabakalaşma	millet ya da ulus	metropol
benzeştirme	rekabet	açık tabakalaşma	yatay hareketlilik

1. Yeni kültür teknolojileri açısından örgütlü, küresel pazarın bir uzantısı olarak geniş bir anlam taşıyan kent biçimi …… olarak adlandırılır.
2. Diğer toplumsal gruplardan farklı olarak tüm sınıfları daha üst bir kimlik altında birleştiren toplumsal kategori …….. olarak adlandırılır.
3. Bireyler ve gruplar arasında belirli bir hedefe ya da ödüle ulaşmak için gerçekleşen yarış, sosyal etkileşim tiplerinden …….. kavramıyla ifade edilir.
4. Bir grubun, diğerlerinin davranış örüntüsünü kabul edip bunları uygulamasıyla oluşan sosyal süreç, sosyal etkileşim tiplerinden …….. kavramıyla ifade edilir.
5. Avrupa'da feodalite zamanında görülmüş, farklı gruplar arasında karşılıklı hak ve sorumluluklar üzerine kurulmuş tabakalaşma olan zümre sistemi …….... tabakalaşma tipine uygun bir örnektir.
6. Diğer tüm toplumsal tabakalaşma sistemlerinden farklı olarak kişinin içinde doğduğu statüsünü değiştirebilme özelliğine sahip olduğu, bunu da kendi yetenekleri ve kazanımları ile yapabildiği tabakalaşma tipi …….. olarak adlandırılır.

Ç. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Toplumsal yapıyı oluşturan ögeler arasında nasıl bir etkileşim vardır? Örnekler üzerinden değerlendiriniz.
2. Türk toplumundaki tabakalaşmanın diğer toplumlardan farkı nelerdir? Belirtiniz.
3. Günümüz Türkiye'sinde hangi faktörlerin toplumsal hareketliliği etkilediği söylenebilir?

D. Öz Değerlendirme

3. Ünite sonunda neleri, ne kadar öğrendiğinizi aşağıdaki ölçütlerden size en uygun olanları işaretleyerek değerlendiriniz.

ÖLÇÜTLER	Evet	Kısmen	Hayır
Toplumsal yapı ve onu oluşturan ögeleri analiz edebilirim.			
Toplumsal etkileşim tiplerini örneklerle açıklayabilirim.			
Toplumsal tabakalaşmayı ve Türk toplumundaki tabakalaşmanın ayırt edici özelliklerini açıklayabilirim.			
Toplumsal hareketliliğin çeşitlerini ve nedenlerini örneklerle açıklayabilirim.			

Değerlendirme sonunda "Kısmen" veya "Hayır" olarak işaretlediğiniz ölçütlerin ilgili olduğu kavramları tekrar gözden geçirmelisiniz.

4. ÜNİTE TOPLUMSAL DEĞİŞME VE GELİŞME

KONULAR

4.1. TOPLUMSAL DEĞİŞME VE TOPLUMSAL DEĞİŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

4.2. MODERNLEŞME VE KÜRESELLEŞME

4.3. TOPLUMSAL GELİŞME VE TOPLUMSAL GELİŞMENİN ÖGELERİ

4.4. TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME

4.5. TOPLUMSAL ÇÖZÜLME

4.1. TOPLUMSAL DEĞİŞME VE TOPLUMSAL DEĞİŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Konuya Hazırlanalım

Aşağıdaki ilk iki görselde, bir şekerlemeci dükkânının geçmiş yıllardaki ve günümüzdeki görünümü, onların altındaysa eskiye ve günümüze ait iki sınıf görseli verilmiştir. Bu görselleri inceleyerek soruları cevaplayınız.

1. Toplumsal yaşamda zamana bağlı olarak nelerin değiştiği söylenebilir? Değerlendiriniz.
2. Toplumsal yaşamın örneklenen alanlarının geçmişteki ve günümüzdeki hâllerini kıyaslayınız. Dikkat çeken özelliklerini, ilgili görsellerin altındaki boşluklara yazınız.

1900 yılında İstanbul'daki bir şekerlemeci dükkânının ve dönemin insanlarının görünümü

.....
.....
.....

Yandaki şekerlemeci dükkânının ve günümüz insanlarının görünümü

.....
.....
.....

1980'li yıllara ait bir sınıf ortamı

.....
.....
.....

Günümüzden bir sınıf ortamı

.....
.....
.....

Değişme her toplumun temel özelliğidir. Toplumsal değişme, toplumun yapısını oluşturan ilişkiler ağının ve bunları belirleyen toplumsal kurumların değişmesini ifade eder.

4.1.1. TOPLUMSAL DEĞİŞME

Bireylerin gerek teknoloji ile gerekse birbirleri ile ilişkilerini düzenleyen kurallar ve bunlara yüklediği anlamlar ve değerler, kısaca öğrendikleri ve uyguladıkları her şey, hiç kuşkusuz hayatları boyunca hep aynı kalmamaktadır. Bir süreç içinde, bireyin gerek içerisinde yer aldığı grup, topluluk ya da toplum üyeleri ile olan ilişkileri gerek doğa ile kurduğu ilişkiler ve gerekse dış dünyanın etkileri gitgide değişmektedir. Her ne kadar hayatta her şey değişmekte ise de toplumsal değişme yalnızca toplumun yapısındaki temel ve geniş değişmeleri belirtir. Toplumsal değişme, ailenin örgütlenişindeki, hayat kazanma yollarındaki, dinsel davranışlardaki, insanlar tarafından benimsenen değerlerdeki ve kullanılan teknolojideki değişmeleri belirtir. Toplumsal değişme her toplumda gözlenir. Temel gruplar ve kurumlar -aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve din- yapı ve içerik olarak her toplumda değişebilir ancak bu grup ve kurumların örgütlenmiş sosyal yaşamın olduğu her yerde zorunlu olarak bulunduğunu da unutmamak gerekir.

Okuma Parçası

Bir Çiçekle Bir Köyün Kaderi Nasıl Değişir?

Isparta'nın Keçiborlu ilçesine bağlı Kuyucak köyü, kıraç ve susuz arazileri yüzünden yıllar önce göç vermeye başladı. Ancak köyün kaderi bir çiçekle tersine döndü. Kıraç ve susuz toprakta yetişebilen lavantayı keşfederek arazilerine diken Kuyucaklılar, bugün yaklaşık 3 bin dekarlık alanda Türkiye'deki toplam lavanta üretiminin yüzde 93'ünü karşılıyor.

Kuyucak köyü lavanta tarlaları (Keçiborlu-Isparta)

Yaklaşık 3 bin dekarlık arazide lavanta yetiştiren Kuyucaklılar, bitkinin tohumunun yanı sıra köyde üretimi yapılan şifa kaynağı lavanta balını da satıyor. Öte yandan haziran sonunda lavanta tarlalarının mora boyadığı Kuyucak, lavanta ve fotoğraf tutkunlarının da akınına uğramaya başlayınca köylüler "Turizmde biz de varız." diyerek kolları sıvadılar. Kuyucak köyündeki lavanta öyküsü, köyün bağlı bulunduğu Keçiborlu Kaymakamlığını da harekete geçirdi. Keçiborlu Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği ve Keçiborlu Yardımlaşma ve Eğitim Derneğinin ortaklaşa hazırladığı "Keçiborlu Lavanta ile Kalkınıyor" projesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı desteğiyle yürütülen "Gelecek Turizmde" başlıklı destek fonuna başvuran yüzlerce proje arasından birinci seçildi. Projenin bu başarısı, Kuyucak köyünde başlayan lavanta turizmi için önemli bir katkı sağladı.

(Basından, düzenlenmiştir.)

4.1.2. TOPLUMSAL DEĞİŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Konuya Hazırlanalım

Aşağıda dört örnek olay ve bunların görselleri verilmiştir. Bunları inceleyerek aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Samsun'un Çarşamba ilçesindeki Kumköy İlkokulunun sınıf öğretmeni Dilek Livaneli, okulun lojmanını atölyeye çevirip 12 köy kadını için Halk Eğitim Merkezi ve İŞKUR ile sayacılık kursu başlattı. Kadınlar burada 2 makine ile saya (ayakkabının yumuşak olan üst bölümü) üretimini öğrendi. Sponsor bir firma yardımıyla okula 180 metrekarelik yeni bir atölye açıldı.

(Basından)

Öğretmen Dilek Livaneli ve Kumköy kadınları

Muğla Valiliğince restore ettirilen Belen Kahvesinin yılda yaklaşık 5 bini yabancı ortalama 45 bin turist ağırladığı belirtildi. Belen Kahvesinin restore edilip kültür turizmine kazandırılmasıyla Çaybükü köyünün kaderi değişti. Köy muhtarı "Köyde yaşayan vatandaşlarımız ürettikleri ürünleri buraya gelen yerli ve yabancı ziyaretçilere satarak aile bütçelerine katkı sağlıyor." dedi.

(Basından)

Tarihî Belen Kahvesi

Ankara-Eskişehir seferlerinin başlamasıyla birlikte yüksek hızlı tren ile tanışan Türkiye, hızlı trenin sosyolojik etkilerini de hissetmeye başladı. Yüksek hızlı trenle birlikte hayatı değişen kesimlerin başında öğrenciler, öğretim görevlileri, yaşlılar ve esnafın geldiği görülüyor.

(Basından)

Eskişehir-Ankara hızlı tren hattı

Urla Balıkova köyünden Balıkçı Akın Yılmaz köyde kurulan tiyatronun macerasını şöyle anlatıyor: "Geçtiğimiz yıl köyümüzde iki yabancı yaşamaya başladı. Zamanla ahbap olduk. Öğrendik ki biri tiyatro yönetmeni diğeri tiyatro profesörüymüş. Konuşmaların arasında bir köy tiyatrosu kurma fikri doğdu. Bize önayak olacak hocamızı da bulmuşken neden olmasın dedik."

(Basından)

Urla Balıkova köyü tiyatrosunun bir oyunu

1. Bu örneklerde toplumsal değişmeyi sağlayan faktörler nelerdir? Değerlendiriniz.
2. Toplumsal değişme olgusuna uygun olabilecek örnekler düşünerek bu örneklerde toplumsal değişmenin hangi faktörler sayesinde oluştuğunu açıklayınız.

Sosyologlar, bütün toplumlarda değişime yol açabilen ve birbirleriyle etkileşim içinde olan birden çok faktör tanımlamışlardır. Değişimlerin doğası ve yönü daha çok içinde oluştuğu yer ve zamanın birbirinden farklı olan koşullarına bağlıdır. Şema 4.1'de toplumsal değişmenin başlıca faktörleri ifade edilmiştir:

Şema 4.1: *Toplumsal değişme faktörleri*

A. Fiziki Çevre

İnsanlar bir doğal çevre içinde yaşarlar ve bu doğal çevre toplum yaşamını etkiler. Doğal çevrenin toplum yaşamına etkisi olumlu ya da olumsuz olabilir. Verimli topraklar üzerinde ve ılıman iklimde yaşayan; madenlere, petrole, ormanlara sahip olan toplumların toplumsal gelişmeyi ve ekonomik refahı sağlaması kolaydır. Sözü edilen yer altı ve yer üstü zenginliklerinden yoksun doğa koşullarında yaşayan toplumların ise toplumsal gelişmeyi ve ekonomik refahı sağlaması daha zordur. Öte yandan doğa koşullarındaki değişmeler de toplumsal değişmeye neden olur. Örneğin deprem, su baskınları, iklim değişmeleri, salgın hastalıklar toplumları etkiler. Çünkü bu olaylar kıtlığa, yoksulluğa ve göçlere neden olmaktadır.

Düşünelim

Kemer; Akdeniz kıyısında, Antalya'ya 40 kilometre uzaklıkta olan bir ilçedir. 1980'li yılların başına kadar küçük bir köy iken son 20-30 sene içinde açılan tesislerle Türk turizminin en önemli merkezlerinden biri hâline gelmiştir.

1. Kemer'deki bu hızlı değişim üzerinde hangi faktörler etkili olmuştur? Açıklayınız.
2. Bu değişimin Kemer'in toplumsal yapısındaki etkilerinin neler olabileceğini yorumlayınız.

Kemer sahili ve yat limanı

B. Ekonomi

Kol gücüne dayanan ve tarımsal üretim ağırlıklı ekonomiden makine kullanımına dayanan sanayi ağırlıklı ekonomiye geçilmesi toplumsal yaşamın her alanını önemli derecede etkilemiştir. Toplumsal üretim; yeni toplumsal sınıflar, kentleşme, iç göçler gibi pek çok toplumsal değişme ve ekonomik yapıdaki değişmelerle doğrudan ilişkilidir. Ekonomik gelişmeler aile, eğitim, hukuk, ahlak gibi toplumsal kurumları etkiler ve değiştirir. Örneğin iş bölümünün artmasıyla toplumsal yaşam karmaşık bir hâl alır.

Düşünelim

Kocaeli halkı 1950'li yıllarda başlayan ve hızla gelişen sanayileşme sürecine kadar bahçıvanlık ve tarımla (sebze, meyve) uğraşmıştır. Bu yıllardan itibaren art arda açılan sanayi tesislerinin etkisiyle halkın geçim kaynağı büyük oranda sanayiye kaymış durumdadır. Kocaeli Türkiye'nin en hızlı gelişen, sanayileşen illerinden biridir. Türkiye'nin İstanbul'dan sonra en büyük sanayi merkezidir.

Sanayileşen Kocaeli

1. Kocaeli ekonomisindeki bu değişmede sizce hangi faktörler etkili olmuştur? Bu durumu yorumlayınız.
2. Bu ekonomik değişimin Kocaeli'nin toplumsal yapısına etkileri neler olabilir? Değerlendiriniz.

C. Modernleşme

Modernleşme, geleneksel toplumdan modern sanayi toplumuna geçişi ifade eden ve çok geniş kapsamlı sosyal dönüşümleri beraberinde getiren bir süreçtir. 19. yüzyıldan itibaren Batı toplumları, daha sonra da diğer toplumlar; yapı, kurum, değer ve sistemler bakımından köklü dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümler çeşitli alanlarda şöyle örneklenebilir: Siyasal alanda demokrasinin temel kurumlarıyla ve ilkeleriyle egemen olması, ekonomik alanda kapitalist üretim tarzının yerleşmesi, sosyal alanda kentleşme ve altyapı hizmetlerinin yaygınlaşması, haberleşme teknolojilerinin gelişmesi, geleneksel ilişkilerin çözülmesi...

Düşünelim

1. Daha önceki bilgilerinizden yararlanarak Atatürk ve cumhuriyet ile birlikte Türk eğitim sistemindeki hangi kararlar ve uygulamalar modernleşme yolunda atılan adımlar olarak değerlendirilebilir? Yorumlayınız.
2. Modern bir eğitim sisteminin toplumsal değişme üzerinde nasıl bir etkisi olabilir? Yorumlayınız.

Modern Türkiye'de eğitim sisteminin geliştiği ilk yıllar

Ç. Küreselleşme

Küreselleşme, günümüz toplumlarında değişimin önemli taşıyıcı unsurlarından biridir ve yeni bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulusal sınırları aşan ve dünya çapında değişimlere yol açan küreselleşme, genel olarak teknoloji, siyaset, ekonomi, kültür, çevre vb. alanlardaki gelişmeler sonucunda zaman ve mekân sınırı tanımadan toplumları birbirine bağlayan süreçleri betimlemektedir. Giddens (Gidıns), küreselleşmeyi uzak yerleşimlerin birbiri ile ilişkilendirildiği, yerel oluşumların kilometrelerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır.

Düşünelim

1. Küreselleşmenin toplumsal yapı üzerindeki etkileri nelerdir? Yorumlayınız.
2. Küreselleşmenin Türkiye'deki başlıca etkileri nelerdir? Yorumlayınız.

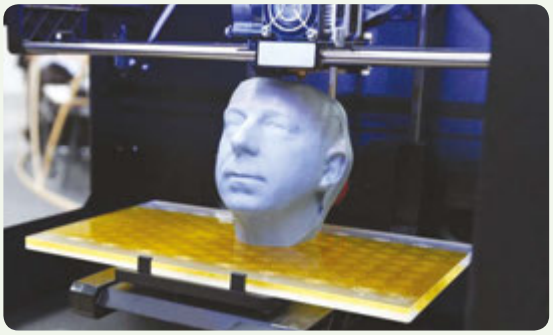
Küreselleşmeyle dünya çapındaki ilişkiler yoğunlaşmıştır.

D. Bilim ve Teknoloji

Bilimsel ilerlemelerle birlikte ortaya çıkan teknolojik yenilikler, toplumsal değişmede çok önemli bir rol oynamaktadır. Uygarlık tarihi içinde ateşin, tekerleğin, pusulanın, matbaanın, buharlı makinenin, elektriğin, telgrafın ve telefonun, televizyonun, bilgisayarın ve İnternet'in toplumsal yaşamı nasıl derinden etkilediği ve değiştirdiği çok iyi bilinmektedir. Elektronik iletişim alanında gerçekleşen teknolojik ilerlemeler televizyon, cep telefonu ve İnternet gibi iletişim biçimlerini daha çok kullanılır hâle getirmiştir. Bilgi teknolojileri sayesinde oluşan bilgi toplumu, tarım ve sanayi toplumlarının ötesinde sosyal, siyasal, kültürel alanları etkisine alan değişimleri ortaya çıkarmıştır.

Düşünelim

Bilim ve teknolojideki hızlı değişimin toplumsal değişime olan etkileri nelerdir? Yorumlayınız.

3D yazıcı teknolojisinin çok şey değiştireceği öngörülmektedir.

E. Demokratikleşme

Fransız Devrimi'ndeki özgürlük, eşitlik, kardeşlik çağrısı Fransa'da olduğu kadar diğer birçok ülkede de siyasal olayları etkilemiştir. "İnsanların kardeşliği" düşüncesi ABD'de ve başka yerlerde köleliğe karşı olanlar tarafından kullanılmıştır. "Demokrasi" ve "sivil haklar" idealinin cazibesi, birçok toplumda kamuoyu için temel hak ve özgürlüklerin elde edilmesi, oy hakkının genişletilmesi, insanlar arasındaki ayrıcalıkların kaldırılması gibi konularda yönlendirici olmuştur. Düşünceler, bir hayat tarzı olarak yaşama aktarıldıkça ve toplumsal refahın sağlanmasına önemli katkılar sağladıkça toplumsal değişimin önemli bir unsuru olmaya devam etmiştir.

Toplumsal eşitliğin esas alınması, düşünce ve ifade özgürlüğü, cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılması ve kadın-erkek eşitliğinin esas alınması, hukukun üstünlüğü gibi temel demokratik ilkeleri benimseyen ülkelerin toplumsal gelişmeye daha açık olacağı söylenebilir.

Düşünelim

Yüksek Seçim Kurulu (YSK) okullarda kullanılan sandıklara gidemeyecek durumda olan özel gereksinimli ve hasta vatandaşlar için seyyar sandık hizmeti sundu. YSK tarafından görevlendirilen personel ve güvenlik güçleri, bu vatandaşların evlerine giderek seyyar sandıkta oylarını kullanmalarını sağladı.

Özel gereksinimli ve hasta vatandaşlar seçme haklarını seyyar sandık uygulamasıyla daha rahat kullanmaktadır.

(Basından)

- Verilen bilgilerden hareketle demokratik hakların kullanılmasının toplumsal değişmede nasıl bir etki oluşturduğunu değerlendiriniz.

F. Kültür

Kültürel faktörler insanların yaşayış biçimini, tüketim alışkanlıklarını, inanç sistemlerini, davranış kalıplarını aynı zamanda toplumsal norm ve değerleri etkilemekte ve değiştirmektedir. Kültür, bir toplumda bireylerin ne düşündüklerini ve hissettiklerini büyük oranda belirler. Bu anlamda kültürün bir parçası olarak inanç, toplumsal değişmeyi etkileyen kültürel faktörlerden bir tanesi olarak görülebilir. Weber'in Protestan ahlakı ile kapitalizmin ortaya çıkışı arasında kurduğu ilişki, özellikle inançlar ve toplumsal değişme alanlarında yapılan çalışmalarda etkili olmuştur.

Düşünelim

Yunan ve Türk fotoğraf sanatçıları, Yanya'da, 1920-1924 Dönemi'nin zorunlu göç ve nüfus mübadelesi konusunun işleneceği bir atölye çalışması başlattılar. Atölye çalışmasında Türk tarafının sorumlusu Nazlı Oğuz "Ciddi bir sonuca ulaşacağımıza inanıyorum. Sanatsal duyarlılık ve bakış içerisinden bir iş birliği inşa edeceğiz." dedi.

(Basından)

Yanya'daki (Yunanistan) atölyede gerçekleştirilen çalışmalara bir örnek

- Türk ve Yunan fotoğrafçılarının örnek çalışmasından da yararlanarak toplumların ve grupların farklı kültürlerle etkileşime geçmesinin toplumsal değişimi nasıl etkileyebileceğini yorumlayınız.

G. Demografi

Nüfus sayısı ya da büyüme oranındaki her ciddi artış ya da azalış, sosyal hayatı olumlu ya da olumsuz etkiler. Tarihte sıkça görüldüğü gibi demografik değişimler kitlesel göçler, kültürel yayılma, bazen savaşlarda göçmenlerin diğer toplumların nüfuz bölgelerini istilası şeklinde oluşabileceği gibi kaynakların azalması, toplumun kendi içindeki sosyal dağınıklık ve çatışma ile de oluşabilir. Eğer dünya nüfusu günümüzdeki oranlarıyla artmaya devam ederse gıda ve diğer doğal kaynak talepleri karşılanamaz hâle gelecektir. Yetersiz beslenme, hastalıklar ve muhtemel savaşların bir sonucu olarak ölüm oranlarının hızlı yükselmesiyle yaşanabilecek hızlı nüfus azalması, şimdi çok uzak gibi gözüken olumsuz sosyal değişimleri de beraberinde getirecektir.

Düşünelim

İç karışıklıklar başlamadan önce 20 milyon civarında bir nüfusa sahip olan Suriye'de yaklaşık 12 milyonu aşkın Suriyeli evini terk etmek zorunda kalmış, 4,8 milyonu aşkın Suriyeli de kurtuluşu komşu ülkelere sığınmakta bulmuştur. Türkiye, 3 milyonu aşkın Suriyeli sığınmacıyı misafir etmektedir. Suriyeli misafirlerimizin 260 binden fazlası AFAD'ın 10 ilde kurduğu ve yönettiği 26 barınma merkezinde yaşamaktadır.

Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların yerleştirildiği kamplardan biri (Gaziantep)

(Basından)

- Suriye örneğinden hareketle, göçlerin (iç ya da dış göç) toplumsal değişim üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olabileceğini yorumlayınız.

Ğ. Kitle İletişim Araçları

Kitap, gazete ve dergiler "yazılı"; radyo, televizyon ve CD-DVD oynatıcılar ise "elektronik" kitle iletişim araçlarını ifade eder. Bu araçlar toplumun tümünü hedeflemesi nedeniyle kitle iletişim araçları adını alır. Çağımızda gelişmiş olan kitle iletişim araçları, birçok değişmeye neden olmaktadır. Radyo ve televizyon sayesinde birtakım bilgileri uzak yerlere anında ulaştırma olanağı doğmuştur. Bu etki nedeniyle modern toplumların kültürleri, diğer kültürleri kolaylıkla ve kısa zamanda etkilemektedir. Teknolojinin ilerlemesiyle kitle iletişim araçlarına bir yenisi daha eklenmiştir: İnternet. İnternet'in günümüzdeki kitle iletişim araçları içerisinde belki de en etkilisi olduğu söylenebilir. İnternet'in özellikle sosyal medya boyutu geleneksel medyanın yerini almıştır. Sosyal medya; bilginin üretilmesi, saklanması ve paylaşılmasını hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır.

Düşünelim

1. Kitle iletişim araçlarının toplumsal değişim üzerindeki etkileri nelerdir? Değerlendiriniz.
2. "Yeni medya" olarak da adlandırılan sosyal medyanın ve İnternet'in geleneksel medyadan farklı olarak toplumsal değişim üzerindeki etkileri nedir? Değerlendiriniz.

Günümüzde "yeni medya" olarak sosyal medya öne çıkmaktadır.

Bilgi Notu

2020 yılında dünyada 5 milyar İnternet kullanıcısı olacağı tahmin edilmektedir. Bu sayının yaklaşık yarısı İnternet bağlantısını elde taşınabilir cihaz aracılığı ile gerçekleştirecek. Büyük ağa bağlanacak farklı türlerdeki cihazlar nedeniyle İnternet'le ilişkilendirilmiş cihaz sayısının 80 milyar dolayında olacağı öngörülüyor. Böylece evde, işte ve diğer mekânlarda olmak üzere "bağlantılı yaşamın" özneleri olacağız.

(Basından)

4.1.3. TOPLUMSAL DEĞİŞME VE KÜLTÜR

Pek çok toplumsal ilişkinin ve davranışın arkasında onların oluşumlarına yol açan kültürel kodlar söz konusudur. Bu kültürel kodlar, bireyin ve toplumun hareket rotalarını belirleyen bir pusula işlevi görmektedir. Bu nedenle de kültür ve onun bileşenleri, toplumsal değişmeyi anlamak için çok önemlidir.

A. Kültürel Farklılıklar

Her toplumun ortak bir kültürü vardır. Ancak aynı toplum içindeki insanlar; ortak geçmiş, yaşanılan bölge, ırk, etnik köken, din, ekonomik uğraş alanları ve sosyoekonomik statüye göre farklı kültürlere sahiptir. Kültürel farklılıklara müsamahayla bakılması toplumsal yaşamın hem zenginliğini hem de bütünlüğünü sağlayacaktır (Görsel 4.1).

Görsel 4.1: *Kültürel farklılıklar toplumsal yaşamın zenginliğidir.*

B. Kültür Emperyalizmi ve Kültürel Yozlaşma

Kültür emperyalizmi emperyalist bir ülkenin kendi kültürünü, sömürdüğü veya sömürmek istediği ülkeye aşılamasına yönelik kültürel müdahaleleridir. Bu olay, kültürün her alanı için geçerlidir. Sömüren ülke kendi inançlarının ve değerlerinin yanı sıra maddi kültürünü de sömürdüğü ülkeye ihraç eder. Bu durum kimi toplumların değerlerini yitirmesine, benliklerinden uzaklaşmasına, kısaca kültürel yozlaşma ile karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır.

C. Kültürel Gecikme

Kültür, maddi ve manevi kültür unsurlarından oluşmaktadır. Toplumsal değişme sürecinde kültürün maddi ögeleri manevi ögelerinden daha hızlı değişmektedir. Özellikle maddi kültürün temel ögesi olan teknolojik gelişim, manevi kültürden daha hızlı değişir (Görsel 4.2). Manevi kültürün maddi kültüre uyum sağlayamaması birtakım toplumsal sorunların ortaya çıkmasına sebep olabilir.

Görsel 4.2: *Teknoloji toplumsal değerlerden daha hızlı değişir.*

Bilgi Notu

Son yüzyılda modernleşme ve ardından küreselleşmeyle birlikte dünyanın hemen her toplumunda baş döndürücü bir hızla oluşan toplumsal değişmeler gerçekleşti. Bununla birlikte az da olsa dünyanın kimi ülkelerinde bu hızlı toplumsal değişmeden çok az etkilenen yerli topluluklar da yaşamaktadır. Örneğin 200 milyon nüfusa sahip Brezilya'da yaklaşık 1 milyon yerli yaşıyor. Daha çok ülkenin kuzeyinde bulunan Amazon Bölgesi'nde yoğunlaşan yerliler, tarımla uğraşıyorlar. Bunun yanı sıra 100 bin civarında yerlinin şehirlerde yaşadığı ve modern hayata adapte olduğu biliniyor. Bu durum, günümüz dünyasında küreselleşmenin tüm toplumların yaşamını hızla değiştirdiğini ortaya koymaktadır.

(Basından, düzenlenmiştir.)

Düşünelim

Aşağıda, göçle birlikte toplumsal yaşamın değiştiğini gösteren iki farklı örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden ilkinde köyden kente göç, diğerinde ise kentten köye göç yaşanmıştır. Bu örnek durumları okuyarak verilen soruları değerlendiriniz.

Bursa'nın Büyükorhan ilçesine bağlı ve 530 yıllık geçmişi olan Tekerler köyü, yoğun göç verdiği için haritadan silinme noktasına geldi. Yörük köyü olan Tekerler'de bugün sadece 8 hanede 37 kişi yaşıyor. Çocuk seslerinin duyulmadığı köyün sakinleri sadece yaşlılardan ibaret. Gençlerin çalışmak için kent merkezine göç etmesiyle köyde sadece yaşlılar kaldı.

(Basından, düzenlenmiştir.)

Köyden kente göç hem köy yaşamını hem de kent yaşamını değiştirmektedir.

Çorum'un İskilip ilçesine bağlı Şeyh köyünde dört yıl önce ilçe kaymakamlığının destekleriyle modern ve organik çilek üretimine başlandı. Artan üretim ve gelir getirici özelliğiyle Şeyh köyünde göçün de önüne geçildi. Geçmiş yıllarda iş bulmak için büyük şehirlere giden köylüler çilek üretimi ile birlikte tekrar köylerine döndü.

Bazı durumlarda kentten köye göç yaşanmaktadır.

(Basından, düzenlenmiştir.)

1. Örnek durumlardan hangisinde bir toplumsal değişme söz konusudur? Yorumlayınız.

2. Bu örneklerden hareketle, toplumsal değişme olgusunun "olumlu ya da olumsuz" gibi bir değer yargısıyla nitelenmesi gerekli midir? Yorumlayınız.

Örneklerde de görüldüğü gibi göç ya da bir başka faktörün etkisiyle gerçekleşen toplumsal değişme olgusu köyde olsun kentte olsun hemen her toplumsal grupta gözlenen evrensel bir olgudur. Bu evrensel olgu aynı zamanda değer yargısından arınmış bir süreçtir. Yani toplumsal değişmenin olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilmesi öznel bir değerlendirme olacaktır. Öte yandan hemen her toplumda kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkan toplumsal değişmeyi etkileyen faktörler ve bu faktörlerin toplumlar üzerindeki etkisi toplumdan topluma hatta aynı toplum içinde de zamanla farklılaşabilir.

4.1.4. BİLİM, TEKNOLOJİ VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ TOPLUMSAL DEĞİŞİME ETKİLERİ

Konuya Hazırlanalım

Aşağıda bilim ve teknoloji alanında son yıllarda önem kazanan gelişmelerden söz edilmektedir. Bu alanlara ilişkin verilen kısa bilgileri okuyarak söz konusu alanlardaki ilerlemelerin toplumsal değişme üzerindeki etkilerini değerlendiriniz.

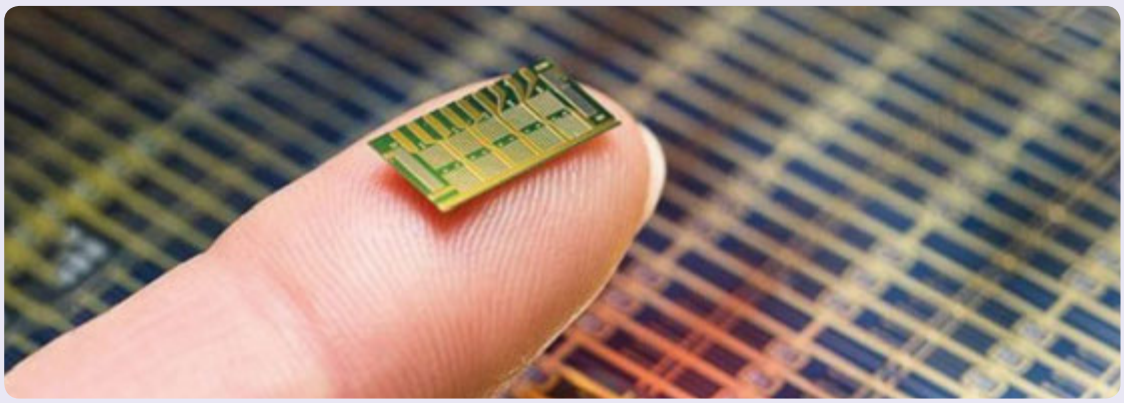
Nanoteknoloji endüstriyel alanda, mikrosensörlerin, mikromakinaların, elektronik devre elemanlarının imalatında ve uygun şekilde bir araya getirilmesinde, medikal alanda, mikrocerrahide (göz, beyin vb.), mikroorganizmaların taşınmasında, DNA modifikasyonu ve kimya gibi pek çok alanda kullanılmaktadır.

Nanoteknoloji günümüz biliminin yeni ilgi odağıdır.

(webofscience.blogcu.com. Düzenlenmiştir.)

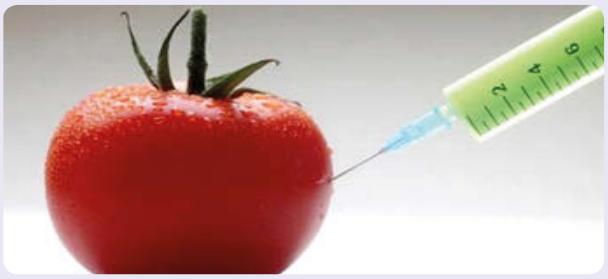
Mikroelektronik ve mikroçip teknolojisinde son 20-30 yıldaki atılım sonucunda yaşam şeklimiz çok etkilendi ve bugün küçük cep telefonları, bilgisayarlar ve İnternet, hayatımızın vazgeçilmez parçaları oldu.

Günümüzdeki mikroelektronik yenilikler pek çok alanı etkilemektedir.

(www.bilimgenc.tubitak.gov.tr. Düzenlenmiştir.)

Genetik mühendisliği canlıların kalıtsal özelliklerini değiştirerek onlara yeni işlevler kazandırılmasına yönelik araştırmalar yapan bilim alanıdır. Genetik mühendisleri genlerin yalıtılması, çoğaltılması, farklı canlıların genlerinin birleştirilmesi ya da genlerin bir canlıdan başka bir canlıya aktarılması gibi çalışmalarla uğraşırlar.

Genetik mühendisliği tüm dünyada ilgi çeken bilim dallarından biridir.

(www.bilimfili.com.tr. Düzenlenmiştir.)

Toplumsal değişmede bilim, teknoloji ve kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler oldukça etkilidir. Özellikle 20. yüzyılda bu alanlardaki gelişmelerin etkileri, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan toplumları etkileme gücü kazanmıştır. Çevreye göz atıldığında bilim, teknoloji ve kitle iletişim araçlarının toplumsal hayatta ve toplumsal değişmede ne kadar etkili olduğuna dair çok sayıda örnek görülebilir. Ulaşım araçlarında, televizyon ve medya araçlarında, İnternet teknolojisinde, akıllı telefonlarda gözlenen hızlı değişimler aynı zamanda eğitim süreçlerini, üretim süreçlerini, toplumsal değerleri, ideolojileri, toplumsal organizasyonları, insan ilişkilerini kısaca toplumsal yaşamın hemen her alanını etkilemektedir.

Okuma Parçası

Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş

Bilim dünyasındaki baş döndürücü gelişmeler, başta insan faktörünün verimliliğine etkilerinden dolayı yarattığı ekonomik değişimlerin yanı sıra sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda da yapısal değişimleri beraberinde getirmektedir. Bilgi teknolojilerinin süratli gelişimiyle şekillenen; ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanları kısa zamanda etkisi altına alan bilgi toplumu aşaması, sosyoekonomik gelişme sürecinde tarım toplumunun ve sanayi toplumunun ötesinde yeni ve farklı değişikliklere yol açmaktadır. Bilgi toplumundaki gelişmeler, insan verimliliğinin ve ekonomik refah düzeyinin artmasını, ayrıca bilimde ve teknolojide yeni gelişmelerin ortaya çıkmasını da sağlamaktadır. Bilinen üretim faktörlerinin önemi azalmakta, bilgi ve teknoloji daha önemli üretim faktörleri hâline gelmektedir. Bilgi, küreselleşme olgusunun etkisiyle toplumların gelişmişlik düzeylerini etkileyen ve belirleyen temel bir güç durumuna gelmektedir. Küreselleşme kavramı bir yandan dünya toplumlarının birbirine benzeme, buna bağlı olarak da tek bir küresel kültürün ortaya çıkma süreci diğer yandan da toplumların kendi farklılıklarını tanımlama ve ifade etme süreci olarak kullanılmaktadır.

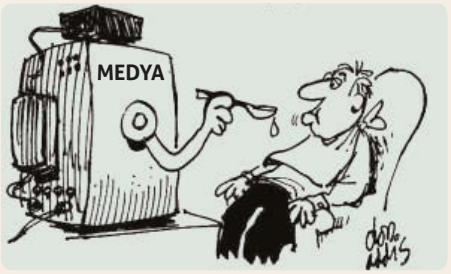
(Fahriye GÖZGÜ ve Halil MUTİOĞLU, Toplumun Değişen Yüzü: Bilgi Toplumu ve Bilişim Kültürü, s. 465-476. Düzenlenmiştir.)

Günümüzde kitle iletişim araçlarının birey ve toplum üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini değerlendirmek önemli olmakla birlikte, kitle iletişim araçlarının hızlı değişiminin toplumsal yaşamdaki etkilerini de dikkate almak gerekir. Bugüne kadar toplumsal etkisi bakımından ön plana çıkan kitle iletişim aracı televizyon olsa da günümüzde İnternet dünyasının, televizyonun tahtına aday olduğu söylenebilir. Bugün dünya toplumları özellikle genç nesiller, sosyal medyanın çok etkisindedir. İnternet'in ve özellikle sosyal medyanın gelişmesiyle birlikte hem ulusal hem de uluslararası düzeyde etkileşim artmıştır.

Kitle iletişim araçları (medya) içerisinde bireye ve topluma ulaşılabilirlik gücü itibarıyla özellikle İnternet, televizyon ve radyo, yazılı basın olarak ifade edilen gazete, dergi ve kitaplara göre çok daha etkilidir. Kitle iletişim araçları sahip olduğu güç sayesinde bireylerin ve toplumların hayat tarzlarını, sosyal yapılarını ve hatta hukuksal kurallarını bile etkileyerek toplumda birtakım olumlu ve olumsuz değişmelere neden olmaktadır. Bu etkilerin en önemli özelliği medyanın mesajı iletirken kullandığı dil ve yöntemlerdir. Çünkü medya, bir olayı anlatırken başvurduğu anlatım biçimleri ve teknikleriyle izleyicilere belli bir değerler dünyası sunar veya bunları topluma dayatır. Medyada anlam üreten şey, kullanılan tekniktir. Kitle iletişim araçları yaptığı yayınlarla bireyleri çocuk yaştan başlayıp olgunluk yaşını bulana dek etkiler. Bu etkiler olumlu ve olumsuz olarak değerlendirilebilir.

Etkinlik

Aşağıda kitle iletişim araçlarının olumlu ve olumsuz etkileri verilmiştir. Kitle iletişim araçlarının bu etkilerinin nasıl oluştuğunu ortaya koyan örnekler düşünerek ilgili boşluğa yazınız.

Kitle iletişim araçlarının eleştirisine yönelik bir karikatür (Don Addis)

Olumlu Etkileri	Örnekler
Haber ve bilgi sağlama	....
Toplumu harekete geçirme ve güdüleme	....
Demokratik tartışma ortamı sağlama	....
Bireylerin eğitilmesine katkı sağlama	....
Kültürel değerlere katkı sağlama	....
Eğlendirme	....
Toplumu bütünleştirme	....
Evrensellik ve duyarlılık oluşturma	....
Olumsuz Etkileri	**Örnekler**
Yanlı bilgiler verme	....
Toplumsal ve siyasal çatışmaları artırma	....
Çocuklar için olumsuz rol modelleri oluşturma	....
Aşırı tüketime özendirme	....
Ailenin sosyal ilişkilerini zayıflatma	....
Eğlence işlevini öne çıkararak bireyleri pasifleştirme	....
Özellikle dizilerle suçu ve şiddeti "normalleştirme"	....
Bireyleri tek tipleştirme	....

4.2. MODERNLEŞME VE KÜRESELLEŞME

Sosyolojide modernleşme ve küreselleşme kavramları, genel bir ifadeyle toplumun yapısını oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bunları belirleyen kurumların değişmesini ifade eden toplumsal değişme kavramından farklı olguları ve süreçleri açıklamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu iki kavramın çeşitli yönleri vardır.

4.2.1. MODERNLEŞME

"Modern", yaşadığımız zamana ait ya da uygun demektir. Kelime eski Latincedeki "modernus" kelimesinden alınmıştır. Modernus ise "modo"dan türetilmiş bir kelimedir. Modo eski Latincede "hemen şimdi" demektir. Modern toplum "günümüzdeki toplum" demektir. Modernleşme ise eski zamanların toplum tipinden günümüzdeki toplum tipine doğru bir değişme anlamına gelir. Modernleşme, Batılı sosyologlar tarafından "bütün gelişmekte olan toplumların Batı toplumlarına benzer aşamalardan geçecekleri" anlayışından hareketle oluşturulmuş bir kavramdır. Bu nedenle modernleşme ve Batılılaşma ortak anlamlara işaret eder.

Modernlik, "ekonomik, politik ve kültürel değişmedeki karmaşık süreçlerle karakterize edilen, yeni tipte bir toplumun ortaya çıkması" olarak da düşünülebilir. Bir başka deyişle modernlik terimi, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Batı Avrupa'da ortaya çıkan o zamandan bu yana Batı dışı dünyaya yayılan bir toplum biçimine karşılık gelmektedir.

Modernleşme esas itibarıyla on dokuzuncu yüzyıl ile birlikte gündelik hayatları düzenlemeye yönelen zamanla dünyada egemen ve etkili bir toplum modeli hâlini almıştır. Bu köklü değişim, toplumun yeniden örgütlenmesini ve yeni ilişkilerin oluşmasını içinde barındıran bir dönüşümdür.

Etkinlik

1. Aşağıdaki görselleri inceleyerek modern toplumları geleneksel toplumlardan ayıran farklılıkların neler olduğunu değerlendiriniz.
2. Modern toplumlara ve geleneksel toplumlara örnekler vererek Türk toplumunun hangi özellikleri sayesinde modern bir toplum olduğunu değerlendiriniz.

Geleneksel tarım uygulamaları yoğun emek gerektirir.

Modern tarımda makine kullanımı yoğundur.

Modernleşmeyle birlikte toplumsal yapının siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarındaki başlıca değişmeler şunlardır:

A. Ekonomik Alanda Modernleşme

Sanayileşmede, cansız güç kaynaklarının (buhar ya da elektrik gibi) kullanımına dayanan makineleşmiş üretimin ortaya çıkışı etkilidir (Görsel 4.3). Sanayi toplumları (Kimi zaman modern ya da gelişmiş toplumlar olarak da adlandırılır.), daha önceki bütün toplumsal düzen türlerinden son derece farklıdır. Modern sanayi toplumlarıyla birlikte tarım ve madenden çok endüstri, ticaret ve hizmet sektörü ağırlık kazanmıştır. Ayrıca modernleşme, ekonomik bakımdan mal, iş gücü ve para piyasalarının gelişmesi demektir. Küçük ölçekli aile şirketlerindeki ve fabrikalardaki sınırlı imalat ve yerel ticaret şirketleriyle bankalar merkezîleşmiş, bürokratikleşmiş büyük üretim ve ticaret örgütlenmeleri hâline dönüşür. Modern toplumlarda çalışma, insanların uzmanlaştığı çok sayıda mesleğe bölünmüş durumdadır.

Görsel 4.3: *Sanayileşme modernleşmenin bir yönüdür.*

B. Siyasi Alanda Modernleşme

Modern toplumla birlikte siyasal gücün kapsamı genişler ve iktidar merkezî otoritenin elinde yoğunlaşır. Potansiyel güç, toplum içinde daha büyük gruplara doğru yaygınlaşır ve sonunda bütün yetişkin vatandaşları kapsamına alır. Siyasal rejim demokratiktir, yani halka dayanır. Modern siyasal sistem bir anlamda Batı toplumlarında yaygın olan demokratik sisteme ve devlet örgütlenmesine dayanır (Görsel 4.4).

Görsel 4.4: *Demokrasiler modern toplumlarda en yaygın siyasal yönetim biçimidir.*

C. Kültürel Alanda Modernleşme

Kitlesel eğitimin gelişmesiyle birlikte okuryazarlık artar ve eğitimin niteliği gelişir. Kısaca modern toplumda geleneksel kırsal tarım toplumu kültürünün modern kent sanayi toplumunun kültürüne dönüştüğü/dönüştürüldüğü görülür (Görsel 4.5).

Görsel 4.5: *Modern toplumlarda eğitim, kültür ve sanattaki yenilikler oldukça yoğundur.*

Cumhuriyetle birlikte ülkemizde modern dünyayla uyumlu olabilmek için halkın okuma yazma düzeyinin artırılmasına, kız çocuklarının eğitimine büyük önem verilmiştir.

Dönütlü Etkinlik

Aşağıda yapılandırılmış grid tablosu verilmiştir. Tabloyu inceleyiniz. Tablodaki numaraları kullanarak soruları cevaplayınız. Bir özelliğin birden çok sorunun cevabı olabileceğini unutmayınız.

1 Cinsiyetler arasında eşitlik	2 Üretimin tüketime yönelik olması	3 Toplumsal normların varlığı	4 Düşük eğitim düzeyi
5 Edinilmiş statülerin yoğun olması	6 Toplumsal hareketliliğin fazla oluşu	7 Ailenin temel üretim birimi olması	8 Formel (resmî) toplumsal kontrolün baskın oluşu
9 Basit teknoloji	10 Çekirdek aile tipi	11 Üretimin kas gücüne dayanması	12 Farklı kültürlere tolerans
13 Doğuştan statülerin varlığı	14 Devletin sınırlı bir merkeziyetçiliğinin olması	15 Sosyal yaşamın durağan oluşu	16 Kentlerde yoğunlaşan toplumsal hayat

1. Hangileri geleneksel tarım toplumunun özelliklerindendir?

.....

2. Hangileri modern sanayi toplumunun özelliklerindendir?

.....

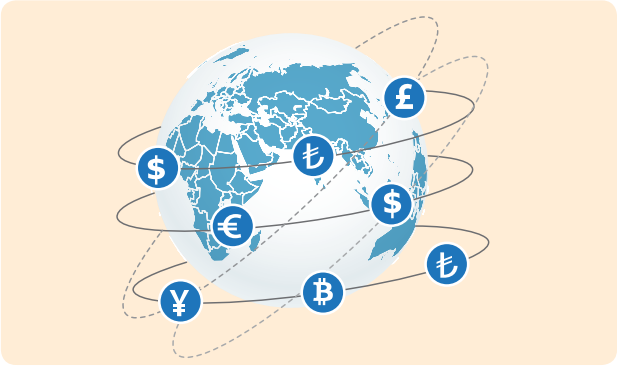
4.2.2. KÜRESELLEŞME

Küreselleşme kavramı bir yandan dünya toplumlarının birbirine benzeme, buna bağlı olarak tek bir küresel kültürün ortaya çıkma süreci diğer yandan da toplulukların, toplumların kendi farklılıklarını tanımlama, ifade etme süreci anlamında kullanılmaktadır. Küreselleşme, ekonomik olarak büyük bir pazar hâline gelmiş olan dünyayı, bilgi ve iletişim teknolojilerini, popüler kültürü ve benzeri gelişmeleri akla getirmekte ve hayatın her alanını etkilemektedir. Küreselleşmenin politik boyutunu insan hakları ve liberal demokrasi, ekonomik boyutunu çok uluslu sermaye ve serbest piyasa ekonomisi oluşturmaktadır. Küreselleşmenin kültürel boyutunda ise farklı kültürel kimliklerin bir arada yaşaması anlayışı vardır. Öte yandan küresel kültür yerel kültüre nüfuz ederek küresel bir tek tipleştirmeye neden olmaktadır.

Küreselleşme olgusunun etki alanlarını beş farklı boyutta incelemek mümkündür. Bunlar; ekonomik, siyasi, sosyokültürel, coğrafi, ekolojik ve teknolojik küreselleşmedir.

A. Ekonomik Etkileri

1970'li yıllar itibarıyla sermayenin küresel sistem içerisindeki hareketinin önemi giderek artmaya başlamıştır. Bu sistem değişikliğindeki temel aktörler uluslararası şirketler ve yabancı sermaye yatırımlarına dâhil olan uluslararası kuruluşlardır. Günümüzde ekonomik faaliyetler ulusal sınırları aşmıştır. Böylece çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisindeki etkileri artmıştır. Şirketler üretimlerini dünyanın farklı ülkelerinde gerçekleştirmişlerdir. Dünya artık büyük ve ortak bir pazara dönüşmüştür.

Görsel 4.6: *Günümüzde dünyanın farklı ülkeleri yakın ekonomik ilişkiler kurmuştur.*

Küreselleşmenin Türkiye'ye de büyük etkileri olmuştur. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'ye yapılan yabancı yatırımlar sürekli artmıştır.

Ülkeler arasında siyasal, kültürel, teknolojik bağların yanı sıra ekonomik bağlar ve iş birliğine dayalı oluşumlar da artmıştır (Görsel 4.6). Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu, Birleşmiş Milletler, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı, Uluslararası Ticaret Odası, Dünya Ekonomik Forumu, Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı, Dünya Bankası küresel oluşumlardır. Avrupa Birliği, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması, Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu, Afrika Birliği bölgesel oluşumlardır. Bu oluşumlar dışında dünya ekonomisine esas yön veren, ekonomisi güçlü devletlerin oluşturduğu özel ülke grupları vardır. Bu gruplardan gelişmiş ülkelerce oluşturulmuş en önemli uluslararası kuruluş, gelişmiş 8 ülkeyi temsil eden Sekizler Grubu'dur (G8). ABD, Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa, Kanada, İtalya, Rusya G-8 grubunu oluşturmaktadır.

B. Siyasi Etkileri

Dünya ekonomisi içerisinde sermayenin küreselleşmesiyle devlet egemenliği azalmaya başlamıştır. 1945'ten itibaren etkileri ve sayıları giderek artan Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar, bir yandan küresel bağların yoğunlaşmasına neden olurken bir yandan da ulus devletlerin karar alma süreçlerini etkilemiştir (Görsel 4.7). Küresel dinamiklerin etkilerinin giderek artması iç ve dış politika ayrımını ortadan kaldırmıştır.

Görsel 4.7: *Küreselleşmeyle uluslararası kuruluşlar daha etkili hâle gelmiştir.*

C. Kültürel Etkileri

Küreselleşmenin bir diğer sonucu kültürel küreselleşmedir. Kültürel küreselleşme; dünyayı hızla aynı yiyecekleri yiyen, aynı markaları giyinen bir kültüre doğru sürüklemektedir (Görsel 4.8). Kültürel küreselleşmenin hızlı bir şekilde yaşanmasındaki temel nedenlerden biri kitle iletişim araçlarının her geçen gün gelişmesi ve çoğalmasıdır.

Görsel 4.8: *Küreselleşme tüm dünyada benzer alışkanlıklar yaratmıştır.*

Ç. Coğrafi ve Ekolojik Etkileri

Küreselleşmenin sonucunda teknolojide, iletişimde ve ulaşımda hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler insanlık için atılmış olumlu adımlar olsa da beraberinde ekolojik dengeyi bozacak değişmeleri de getirmiştir (Görsel 4.9). Gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkelerin ham madde ve doğal kaynaklarından yararlanırken üretimden tüketime kadar tüm aşamalarda ortaya çıkan atıkları da bu ülkelere bırakmaktadır. Savaşlar da sadece ekolojik dengeyi bozmakla kalmamakta ülkelerin tarihî ve kültürel değerlerinin yitirilmesine neden olmaktadır.

Görsel 4.9: *Küresel iklim değişikliği küreselleşmenin olumsuz sonuçlarından birisidir.*

Ulaşım ağının gelişmesiyle bulaşıcı hastalıkların, virüslerin, bakterilerin sınır tanımayarak dünyanın dört bir yerine ulaşması, bir yandan toplum sağlığını etkilerken bir yandan da yerel canlı türlerini tehdit etmektedir. Dünya nüfusundaki hızlı artış, buna bağlı olarak tüketimin artması, talepteki hızlı artış, gerek coğrafi gerekse yeni doğal kaynakların aranmasını gündeme getirmiştir. Öte yandan küresel iklim değişikliği bütün insanları etkileyen küresel bir sorundur.

D. Teknolojik Etkileri

Teknolojik küreselleşme iletişim, ulaşım, güvenlik gibi alanlarda fiziki sınırı ortadan kaldırarak karşılıklı etkileşimi artırmış ve zaman, mekân, güç etkileşimini değiştirmiştir (Görsel 4.10). Gelişmiş ülkelerin ürünlerini dünyanın dört bir yanında üretip pazarlaması, teknolojilerini o ülkelere götürmesi teknolojik küreselleşmenin bir sonucudur. İletişim ağının İnternet ve uydu teknolojileriyle gelişmesi insanlar arası karşılıklı etkileşimi artırmıştır.

Görsel 4.10: *Küreselleşme, dünyadaki fiziki sınırları ortadan kaldırmıştır.*

4.3. TOPLUMSAL GELİŞME VE TOPLUMSAL GELİŞMENİN ÖGELERİ

Konuya Hazırlanalım

Aşağıdaki görselleri inceleyiniz ve "gelişmiş" olarak nitelenen toplumların "az gelişmiş" olarak nitelenen toplumlardan hangi özellikleri bakımından farklı olduğunu değerlendiriniz.

Gelişmiş bir ülkeye ait kent görüntüsü

Az gelişmiş bir ülkeye ait kent görüntüsü

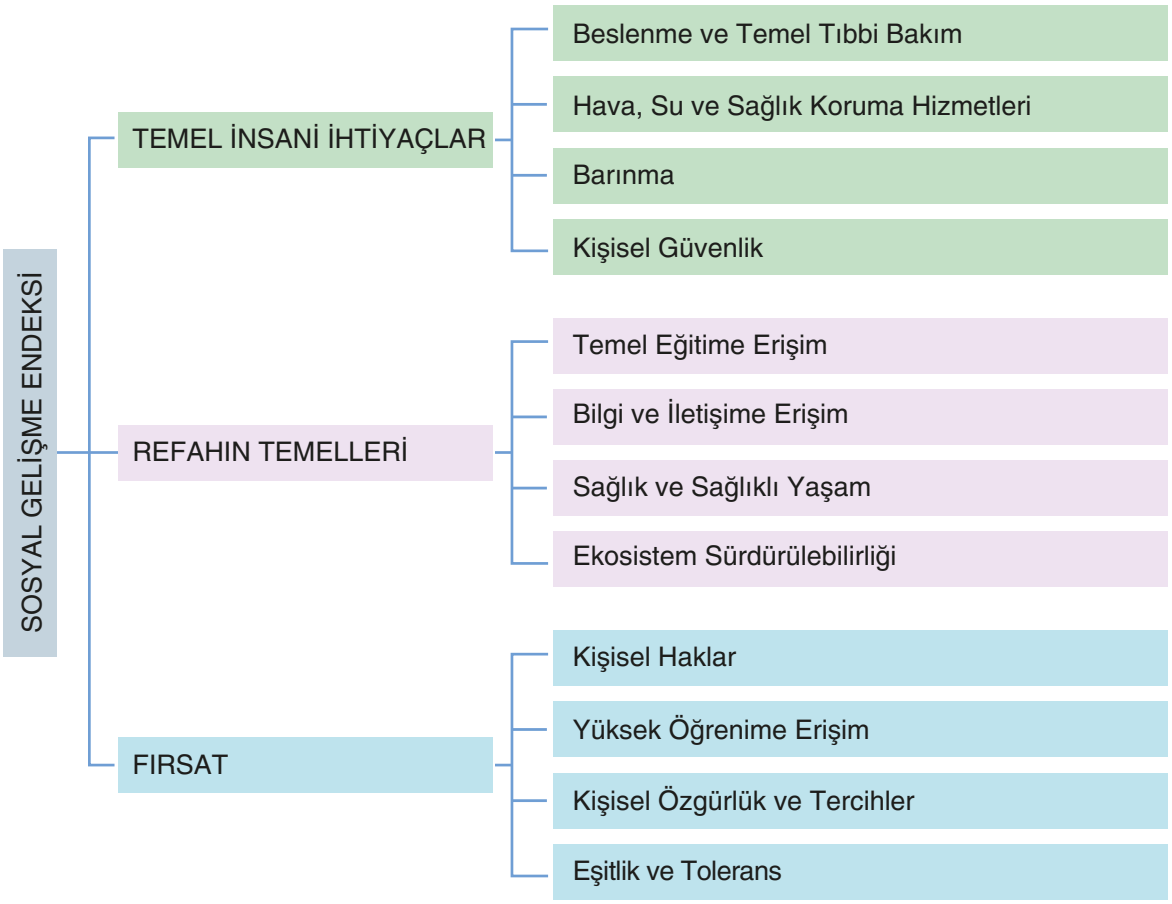
Toplumsal değişme, toplumsal yapıda bir farklılaşmayı ifade eder ve bu farklılık nitelik ve nicelikle ilgili olabilir. Toplumsal değişmeler olumlu ve olumsuz bir farklılaşmaya işaret etmez, kesin bir değer hükmü taşımaz. Toplumsal yapıdaki olumlu değişmeler daha çok toplumsal gelişme kavramıyla açıklanır. Toplumsal gelişme, bir toplumda ekonomik göstergelere göre olumlu bir farklılaşmayı kapsadığı gibi ekonomik büyüme ile birlikte nüfusun toplumsal tabakalaşmasında, kültürel seviyesinde ve zihniyetindeki olumlu değişiklikleri de ifade eder. Böylece toplumsal gelişme, ekonomik gelişmeyi ve büyümeyi kapsadığı gibi bunlardan daha geniş toplumsal alanları ve konuları da içine alır.

Toplumsal Gelişme

Toplumsal gelişme, toplumun üyelerinin temel insani ihtiyaçlarını karşılamaya, vatandaşların ve toplulukların yaşam kalitelerini geliştirmeye ve sürdürmeye imkân sağlayan temel yapı taşlarını kurma ve tüm bireylere tam potansiyellerine ulaşmaları için ortam yaratma kapasitesidir.

Kişi başı millî gelirin toplumların gelişmişlik seviyesini açıklamak için yetersiz olduğunu düşünen bir grup iktisatçı, Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan İnsani Kalkınma Endeksi'ni geliştirmiştir. Eğitim, sağlık ve gelir göstergelerine dayanarak hazırlanan bu endeks, akademik araştırmalarda ve uluslararası karşılaştırmalarda sıklıkla kullanılsa da toplumsal gelişmeyi ölçmekte yetersiz kalmıştır. Bu nedenle daha sonraları Sosyal Gelişme Endeksi meydana getirilmiştir.

Sosyal Gelişme Endeksi temel insani ihtiyaçlar, refahın temelleri ve fırsat olmak üzere üç boyutu içermektedir. Bu üç boyut ve alt göstergeleri Şema 4.2'de verilmiştir:

Şema 4.2: *Sosyal Gelişme Endeksi ölçütleri*

Toplumsal gelişmenin ekonomik büyüme, tabakalaşmalardaki farklılaşmalar, insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi temel ögeleri olduğunu öğrendiniz. Bu ögelerdeki gelişmenin ortaya çıkaracağı sonuçlar şunlardır:

- Ekonomik büyümeyle birlikte sermaye birikimi ve yaratılan ekonomik değerler artar. Yaratılan ekonomik değerlerin, toplumun bütün üyelerine üretime sağladığı katkılar oranında ve dengeli bir biçimde bölüşümü sağlanır, emek (iş gücü) daha nitelikli hâle gelir.
- Ekonomik büyümenin etkisiyle tabakalaşma piramidinde orta tabaka geniş bir yer tutar. Gelişmiş her toplum üst ve alt tabakalar arasındaki gerilim ve çatışmaları dengeleyen, toplumun yaratıcı ve dinamik yanını oluşturan orta tabakayı çeşitli politikalarla güçlü tutmaya çalışır. Böylece daha eşitlikçi bir toplum yapısı sağlanır.
- İnsan haklarına ve hukukun üstünlüğüne dayalı ülkelerde demokratik sistem; sosyal ve ekonomik gelişmeye önemli katkı sağlamaktadır. Demokratik ülkeler özellikle siyasal istikrarın sağlanması konusunda otoriter rejimlerden daha üstündür. İfade ve dernekleşme özgürlüğü, çok partili seçimlerin varlığı, insan haklarının korunması ve erkler ayrımının varlığı gibi demokratik değerler sosyal ve ekonomik gelişmenin yer alacağı kurumsal çerçeveyi oluşturur.

Toplumsal gelişmenin sözü edilen temel ögelerindeki olumlu değişiklikler toplumsal bütünleşmeye katkı sunar. Toplumsal bütünleşmenin sağlandığı toplumlarda çatışmalar ve sürtüşmeler en alt düzeye iner.

Okuma Parçası

Atatürk İnkılaplarıyla Gelen Köklü Değişmeler

Türk toplumu, 1924'ten itibaren siyaset, devlet, ekonomi, kültür alanlarında ve insanların kamusal ilişkilerinde olduğu kadar gündelik ilişkilerinde de Atatürk inkılapları olarak adlandırılan bir kısım radikal sosyal değişme önerileriyle ve uygulamalarıyla karşılaştı. Bu dönemde inkılaplarla birlikte bireylerin tutumlarında ve davranışlarında, aile hayatında, kadın erkek ilişkilerinde, siyasette, çağdaş medeni yaşam modeline uyulmasını sağlayacak pek çok yapısal ve kültürel değişiklik önerileri Türk toplumuna sunulmuştur. Atatürk inkılapları, Türk toplumu bakımından bütünüyle toplumsal bir gelişme hedefine yöneliktir. Hedef, gelenekçi toplum düzeninden çağdaş toplum düzenine geçmektir. Atatürk inkılapları siyasi inkılaplar, sosyal inkılaplar, hukuk alanında inkılaplar, eğitim, kültür ve sanat alanındaki inkılaplar olarak değerlendirilir.

Siyasi inkılaplar olarak saltanatın ve halifeliğin kaldırılması, cumhuriyetin kurulması ifade edilir. Sosyal inkılaplar olarak kadın haklarının tesisi, şapka ve kıyafet değişikliği; tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, Soyadı Kanunu'nun kabulü, unvanların ve lakapların kaldırılması; uluslararası saat, takvim ve rakamların kabulü gösterilir. Hukuk alanındaki inkılaplar ise batı ülkelerindeki yasaların ülkemize uyarlanmasıdır. Eğitim, kültür ve sanat alanında inkılaplar olarak öğretimin birleştirilmesi (Tevhid-i Tedrisat), yeni harflerin kabulü, millî tarih anlayışının oluşturulmasıyla beraber güzel sanatların geliştirilmesi çabaları gösterilmektedir. Aslında Atatürk inkılapları, Türk toplumunun çağdaş medeni toplumların yaşam biçimine uygun bir hayat tarzı yönteminde yapısal değişiklikler geçirmesi hedefini güden toplumsal önerilerdir ve hepsi birbiri içine girmiş ve birbirini tamamlayan, biri diğeri üzerine istinat eden bir durum arz etmektedir.

(Sulhi DÖNMEZER, Atatürk İnkılapları ve Sosyal Değişme Teorileri. www.atam.gov.tr. Düzenlenmiştir.)

Etkinlik

Aşağıda Atatürk inkılaplarının toplum yaşamında yarattığı bazı toplumsal değişiklikleri temsil eden görseller verilmiştir. Siz de siyasi, sosyal, hukuksal, eğitimsel, kültürel ve sanatsal inkılapların toplum hayatında yarattığı değişikliklere ait örnekler veriniz. Örneklerinizi sınıf içinde ifade ediniz.

Türk kadınının seçme ve seçilme hakkını kullandığı ilk seçimler-1934

Atatürk, hayatın her alanında teknolojik yenilikleri desteklemiştir.

4.4. TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME

Konuya Hazırlanalım

Aşağıdaki fotoğrafları inceleyiniz ve sözü edilen projeye yönelik metni okuyunuz. Ardından metnin sonundaki soruları cevaplayınız.

"Seyyah Bizim İller" projesinden bir gezi

"Seyyah Bizim İller" projesine katılan gençlerin bir etkinliği

"Seyyah Bizim İller" Hareketlilik Projesi

Gümüşhane Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü "Seyyah Bizim İller" projesi kapsamında 560 çocuk ve genç, bölge illerine düzenlenen gezide, bölgedeki diğer illerin sakinleriyle tanışma imkânı buldu. Proje kapsamında çocuklar ve gençler Trabzon merkez, Trabzon Uzungöl, Bayburt merkez, Bayburt Aydıntepe ve Erzincan illerini gezme imkânı buldular. Gümüşhane Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürü projeyle ilgili olarak "Bu hareketlilik projemiz, çocuklarımızın ve gençlerimizin müsamaha ve diyaloğunun artırılmasına, sosyal korku ve ön yargılarının giderilmesine, toplumsal bütünleşmeye, yeni dostluklar ve arkadaşlıklar oluşmasına önemli katkılar sağlayacak." dedi.

(Basından, düzenlenmiştir.)

1. Gençlerin bu tür projeler sayesinde farklı insanlarla tanışmalarının toplumsal bütünleşmeye nasıl bir katkısı olabileceğini değerlendiriniz.
2. Toplumsal bütünleşmenin sağlanması amacıyla başta okullar olmak üzere hangi kurumlarda, ne tür etkinliklerin yararlı olabileceğini değerlendiriniz.

Toplumun ahenkli işleyen bir bütün olarak kalabilmesi; toplumsal düzenin korunması, toplumsal gelişmenin sağlanması ve toplumun bütünlük hâlinin korunmasıyla mümkündür. Dolayısıyla toplumdaki gelişme ancak toplumsal bütünleşmeyle mümkündür. Toplumsal bütünleşme, dar anlamdaki "biz" duygusunun toplum seviyesindeki "biz" duygusuna taşınmasıdır. Bir başka tanımla sosyal bütünleşme, toplumdaki sosyal grupların kendi birliği hakkındaki varlık bilincinin toplumdaki bütünleşmeyi bozmayacak düzeyde olmasıdır. Şüphesiz hiçbir toplumda tam bir sosyal bütünleşmeden bahsedilemez. Öyle olmasaydı değişmeden ve gelişmeden bahsedilemezdi. Dolayısıyla bütünleşme, katı ve mutlak olmayıp göreli bir durumdur. Toplumdaki farklılıkları bütünüyle ortadan kaldırmaz ve önlemez; tam tersine, farklılıkları eş güdümler ve yönlendirir.

Düşünelim

Aşağıda toplumsal bütünleşmeyi ifade eden çeşitli görseller vardır. Bu görselleri inceleyerek dinî, ahlaki, millî ve kültürel değerlerin her birinin toplumsal bütünleşmeyi sağlamada ne tür işlevleri olduğunu tartışınız.

Köy hayatında yardımlaşma önemlidir.

Bayramlarda büyükleri ziyaret yaygın bir gelenektir.

Türk Millî Takımı'nın başarısı Türk toplumunu da etkiler.

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı millî bayramlarımızdandır.

Bilgi Notu

Toplumsal hayatın temelinde birlikte yaşama bilinci vardır. Bu nedenle toplumda farklılıklar kadar birlik ve bütünlük de önemlidir. Toplumsal hayatın farklı kesimleri arasında birbirini dışlama değil bütünleşme ve iş birliği egemen olmalıdır. Toplumsal bütünleşmenin ve iş birliğinin geliştirilmesi toplumsal sorunların çözümünü kolaylaştıracaktır.

Okuma Parçası

Toplumsal Bütünleşme

Belli bir işi birlikte yapan kişiler, birlikte bir iş başarmanın değerli olduğuna inanırlar. Bu basit gibi görünen sonuca, pek çok sosyal bilimcinin gözlemlerinden ulaşılmıştır. Bireylerin neden iş birliğinde bulundukları sorusunun çeşitli yanıtları olabilir. Birlikte bulundukları kişilerin takdirleri, uğrunda çalışılan değerler ve hedeflerin yüceliği bireyleri iş birliğine yönelten nedenlerden birkaçıdır. Yine bu noktada zorlama veya otomatik rutinleştirme gibi dışsal baskıları söz konusu etmediğimiz için kişilerin gönüllülük derecelerinin önemli olduğunu özellikle vurgulamamız gerekir. (...)

Toplumsal bütünleşmenin yardımcı faktörlerinden biri, toplumun üyelerinin karşı karşıya kaldıkları dışsal baskı, tehdit ve tehlikelerdir. Bir savaş sırasında düşmanın yarattığı tehdit ve tehlike bu konuda verilebilecek en iyi örnektir. Tehlikeye karşı başarılı bir mücadele verme umudunun bulunması durumunda halkın birlik ve beraberlik içinde göstereceği sosyal reaksiyon da güçlenir. Bu koşullar altındaki bir toplumda sapkınlara, kaçaklara ve hainlere müsamaha gösterilmez. Ne denli acı verici olursa olsun ortaklaşa fedakârlık yoluyla kültürün güçlendirilmesi ve toplumun da bütünleştirilmesine çalışılır.

(Joseph FICHTER (Cosef Fişer), Sosyoloji, s. 236-238. Düzenlenmiştir.)

4.5. TOPLUMSAL ÇÖZÜLME

Konuya Hazırlanalım

Aşağıdaki görselleri inceleyerek soruları cevaplayınız.

Metropollerde yoksullar ve zenginler bir arada yaşayabilmektedir.

Savaşlar şehirlerde büyük tahribat yaratır.

1. Bir metropolde yaşayanlar arasında sol üstte yer alan görseldeki gibi büyük ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin olmasının toplumsal etkileri neler olabilir? Değerlendiriniz.
2. Savaş koşullarında toplumsal barışın bozulmasının, insan hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasının ne gibi toplumsal etkileri olabilir? Değerlendiriniz.

Toplumu bir arada tutan ve onun bütün olmasını sağlayan bağlar bazen zayıflayabilmekte hatta kopabilmektedir. Bir toplumu ayakta tutan inanç ve değer sistemlerinin etkinliklerini yitirmesi, sosyal kurumların yeni norm ve değerlere uyum sağlayamaması sürecine toplumsal çözülme denir. Bu durumda iyi veya kötü olarak tanımlanabilecek krizlerin etkisiyle gerçekleşen toplumsal çözülme durumunda, kurumsal otoriteler insanlar üzerinde etkili olmaktan, kontrol sağlamaktan geçici olarak yoksun kalır.

Sosyal çözülme olgusu ilk defa Emile Durkheim tarafından ortaya atılmıştır. Durkheim, sosyal sistemin unsurları arasındaki ilişkileri düzenleyen temel mekanizmayı oluşturan basit kuralların yıkılmasına "anomi" adını verir.

4.5.1. TOPLUMSAL ÇÖZÜLMENİN BAŞLICA NEDENLERİ

Toplumsal çözülmenin başlıca nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- Toplumsal tabakalar arasındaki eşitsizliğin derinleşmesi, alt ve orta tabakadaki toplumsal kesimlerle üst tabakadaki kesimler arasındaki eşitsizliğin artışı en önemli toplumsal sorunlardandır. Bu durum toplumsal çatışmaları tırmandırır.
- İnsan hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması; toplumsal yaşamda çatışmalara, grupların kendi aralarında ve devlet organlarıyla uyumsuzluk yaşamasına neden olur.
- Toplumsal yaşamın farklı alanlarında oluşan farklı ihtiyaçları gidermek için hem sivil toplum kuruluşlarının hem de devlet organlarının gereken örgütleri oluşturamamaları önemli bir toplumsal boşluğa neden olur.
- Toplumun demokratik yönetimini sağlayan siyasal kurumların yasama, yürütme, yargı gibi organların işlevlerini yerine getirememesi ve demokratik kurumsallaşmanın sağlanamaması toplumsal yapıdaki uyumu bozar.
- Bir toplumun farklı parçalarının bir bütünün parçası olduğu, bir milletin üyeleri olduğu bilinci zayıflarsa toplumsal bütünleşme aşınır. Bu nedenle toplum içerisindeki küçük alt gruplar; ondan daha büyük olan, onu kapsayan ve kuşatan büyük grubun (toplumun) millî değerlerinden uzaklaştığında (aidiyeti zayıfladığında) toplumsal çözülme hızlanır.

4.5.2. TOPLUMSAL ÇÖZÜLMENİN SONUÇLARI

Toplumsal çözülmenin sonuçları şu şekilde sıralanabilir:

- Toplumu oluşturan ögeler arasında millî birlik bilincinin zayıflamasıyla birlikte, bireylerin genel bir huzursuzluk yaşadıkları, millî ve manevi değerlerin zayıfladığı ve insanların gelecekten ümidini yavaş yavaş kestiği gözlemlenir. Etnik, dinsel, mezhepsel anlaşmazlıklar belirginleşir.
- Toplumsal çözülme sürecinde, toplumu bir arada tutan toplumsal harç olan kültürel değerler aşınır. Bu da sosyal ilişkilerde ve aile yapısında karşılıklı sevgi, saygı, bağlılık ve dayanışmanın zayıflamasına, kültürel değerlerin ve normların etkinliğini yitirmesine, kültürün taşıyıcısı olan dilin yozlaşmasına neden olur.
- Sosyal adaletin bozulmasıyla beraber toplumsal tabakalaşma yapısındaki eşitsizlik derinleşir, yoksulluk yaygınlaşır; iş piyasalarında kadınlara, engellilere, azınlıklara yönelik ayrımcılık artar; eğitime erişim sınırlı hâle gelir.
- Demokrasinin kurumsal işleyişinin zayıflamasıyla birlikte toplumun kurumlara olan güveni ve siyasal katılımı azalır ve otoriter eğilimler fazlalaşır.

Okuma Parçası

Toplumsal Dışlanma

Toplumsal dışlanma düşüncesi, eşitsizliğin yeni kaynaklarını göstermek için ilk olarak sosyologlar tarafından ileri sürülmüştür. Toplumsal dışlanma bireylerin, toplumun geneliyle tam olarak bütünleşmesinin engellenme biçimlerini göstermektedir. Söz gelimi bireyler çevresinde az sayıda iş fırsatının olduğu toplumdaki pek çok insandan farklı olarak kendilerine daha iyi koşullar yaratan fırsatlardan etkili bir biçimde yoksun kalmaktadır. Toplumsal dışlanma yalnızca dışlanmış insanlardan dolayı ortaya çıkmamaktadır, aynı zamanda orta sınıfın niteliklerinden kendilerini dışlayan insanlardan da kaynaklanabilmektedir. Bireyler eğitimi bırakmayı, bir iş fırsatını geri çevirmeyi ve ekonomik olarak durağan olmayı ya da siyasi seçimlerde oy kullanmamayı seçebilirler. Toplumsal dışlanma olgusunun düşünülmesinde bir yanda insan faaliyeti ve sorumluluğu arasında olan etkileşimin diğer yanda da insanların paylaştığı koşullardaki toplumsal gücün rolünün bir kez daha bilincinde olmamız gerekmektedir.

(Anthony GIDDENS, Sosyoloji, s.382-390. Düzenlenmiştir.)

4.5.3. TOPLUMSAL ÇÖZÜLMEYİ ÖNLEME

Toplumsal çözülmenin çok önemli toplumsal sorunlara yol açtığı açıktır. Toplum genelinde adalete olan güvenin azalması, bireylerin gelecek umudunun azalması, değer yargılarının zayıflaması, dilde yozlaşma, toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin artması, toplumsal gruplar arasında çatışmaların artması, demokratik kurumlara güvenin zayıflaması toplumsal çözülmenin doğurduğu en önemli toplumsal sorunlardır. Bu sorunların yol açtığı daha genel ve büyük sorun ise toplumsal bütünleşmenin zayıflamasıdır. Dolayısıyla toplumsal çözülmenin önlenebilmesi için toplumsal bütünleşmenin sağlanması ve toplumsal problemlerde bireylerin ve kurumların sorumlulukla ve iş birliğiyle hareket edebilmeleri gerekir.

Düşünelim

Aşağıda bir kampanyaya ve projeye ilişkin sunulan haberleri okuyarak verilen soruları cevaplayınız.

“Türkçem Benim Ses Bayrağım” Kampanyası

Denizli’nin Acıpayam Anadolu Öğretmen Lisesi 10 D sınıfı öğrencileri kendilerine “Türkçe Gönüllüleri” adını vererek Türkçenin yozlaşmasına ve yabancı dillerin etkisine karşı bir kampanya başlattılar.

“Türkçe Gönüllüleri”, ilçe çapında etkili ilanlarla ve afişlerle halkın dikkatini çekmeyi, imza kampanyaları düzenleyerek Türkçenin kullanımına özen gösterilmesini istediler.

(Basından, düzenlenmiştir.)

Acıpayam Anadolu Öğretmen Lisesi öğrencileri

Erken Çocukluk Eğitiminde Farklılıklara Saygı Projesi

Erken Çocukluk Eğitiminde Farklılıklara ve Çok Kültürlülüğe Saygı Projesi kılavuzu ve el kitabı

Millî Eğitim Bakanlığı, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı ile birlikte "Erken Çocukluk Eğitiminde Farklılıklara Saygı Projesi"ni hayata geçirdi. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kız ve erkek çocuk ayrımının fazla yaşandığı gerçeğinden hareket eden Millî Eğitim Bakanlığı; Ankara'da, İstanbul'da ve Mardin'de 6 anaokulundan belirlenen öğrencilerin ve velilerin kadın-erkek, zengin-fakir, engelli-engelsiz kavramlarına bakış açısını, yapılacak yüz yüze görüşmeler ve anket çalışmaları ile belirledi. Özellikle ailede kadın-erkek ayrımı olup olmadığı, ayrım yapılıyorsa ayrımın kız ve erkek çocuklar arasında etkisinin olup olmadığı, zengin-fakir, engelli-engelsiz kavramlarına ailenin ve çocukların bakış açısının ortaya konduğu araştırma sonrasında, belirgin bir ayrımcı bakış açısı ortaya çıktığı için uzmanlar eşliğinde yöre insanlarının bilgilendirilmesi çalışmaları başlatıldı.

(www.yasadikca.com. Düzenlenmiştir.)

1. Toplumsal çözülmeyi önleme işlevi olduğunu düşündüğünüz hangi etkinlikleri ya da projeleri hatırlıyorsunuz? Hatırladığınız bu etkinlik ve projelerin toplumsal yaşama ne gibi etkileri olması beklenir? Değerlendiriniz.
2. Toplumsal çözülmeyi önlemeye yönelik okullarda uygulanabilecek ne gibi etkinlikler geliştirilebilir? Değerlendiriniz.

4. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların cevaplarını işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi toplumsal değişmeyi etkileyen temel faktörlerden biri değildir?

A) Ekonomi B) Küreselleşme C) Bilim ve teknoloji
D) Gelenekler E) Demokratikleşme

2. "Aynı toplumdaki insanların ortak geçmiş, yaşanılan bölge, ırk, etnik köken, din, ekonomik uğraş alanları ve sosyoekonomik statü bakımından farklı kültürlere sahip olması" **aşağıdaki kavramlardan hangisiyle ifade edilir?**

A) Kültürel farklılıklar B) Kültürel yozlaşma C) Kültürel gecikme
D) Kültür emperyalizmi E) Toplumsal değişme

3. Aşağıdakilerden hangisi, kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerinden biri değildir?

A) Yanlı bilgiler verme
B) Aşırı tüketimi özendirme
C) Toplumu harekete geçirme
D) Ailenin sosyal ilişkilerini zayıflatma
E) Bireyleri tek tipleştirme

4. Türkiye'nin su kaynaklarının önemine değinen bir televizyon programının, öncelikle kitle iletişim araçlarının hangi işlevini yerine getirdiği söylenebilir?

A) Eğlendirme
B) Demokratik tartışma ortamı sağlama
C) Kültürel değerlere katkıda bulunma
D) Toplumu bütünleştirme
E) Duyarlılık oluşturma

5. Aşağıdakilerden hangisi modern toplumun özelliklerinden biridir?

A) Tarıma dayalı ekonomik yapı
B) Pazar (piyasalar) için üretim yapılması
C) Üretimin kas gücüne dayanması
D) Geniş aile tipi
E) Yetersiz eğitim

6. Bir ülkede okuryazarlık oranının artması ve laik eğitime geçilmesi modernleşmenin;

I. kültürel,
II. siyasal,
III. ekonomik

boyutlarından hangileriyle doğrudan ilişkilidir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E)II ve III

7. "Dünyanın gelişmiş ya da az gelişmiş ülkelerindeki pek çok insanın aynı şarkıları dinlemesi, benzer giyim tercihlerine sahip olması, benzer bir yaşam tarzını sürdürme eğilimi göstermesi" **küreselleşmeye dair hangi sonuca ulaşılabileceğini gösterir?**

A) Sermaye hareketliliğini artırmıştır.
B) İç ve dış politika ayrımını ortadan kaldırmıştır.
C) Yerel canlı türlerinin azalmasına neden olmuştur.
D) Ulus devletlerin karar alma süreçlerini etkilemiştir.
E) Medyanın etkisiyle homojen bir kültür oluşturmuştur.

8. Durkheim, sosyal sistemin unsurları arasındaki ilişkileri düzenleyen temel mekanizmayı oluşturan basit kuralların yıkılmasını hangi kavramla açıklar?

A) Anomi B) Kültürel yozlaşma C) Kültür emperyalizmi
D) Kültürel gecikme E) Uyum

9. Aşağıdakilerden hangisi sosyal çözülmenin nedenlerinden biri değildir?

A) İnsan hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması
B) Toplumsal ihtiyaçları gidermek için gereken örgütlerin oluşturulamaması
C) Toplumsal tabakalar arasındaki eşitsizliğin azalması
D) Siyasal kurumların işlevlerini yerine getirememesi
E) Ulus bilincinin zayıflaması

10. Aşağıdakilerden hangisi sosyal çözülmenin sonuçlarından biri değildir?

A) Bireylerin genel bir huzursuzluk yaşamaları
B) Toplumun kurumlara olan güveninin artması
C) Etnik, dinsel, mezhepsel anlaşmazlıkların belirginleşmesi
D) Kültürün taşıyıcısı olan dilin yozlaşması
E) Yoksulluğun yaygınlaşması

B. Aşağıdaki ifadeler doğru ise ifadenin başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. ☐ Geleneksel toplumlarda ortalama yaşam süresi modern toplumlara göre daha fazladır.

2. ☐ Bir sosyal süreç olarak modernleşme Batı Avrupa'da ortaya çıkmıştır.

3. ☐ Toplumsal bütünleşmenin sağlanması kültürel farklılıkların ortadan kaldırılmasıyla mümkündür.

4. ☐ Küreselleşme gelişmiş ülkelerin yanı sıra az gelişmiş ülkelerin toplumsal hayatını da etkilemiştir.

5. ☐ Kitle iletişim araçları daima toplumun demokratikleşmesi yönünde etkiye sahiptir.

6. ☐ Kol gücüne dayanan ve tarımsal üretim ağırlıklı ekonomiden makine kullanımına dayanan sanayi ağırlıklı ekonomiye geçilmesi toplumsal yaşamın her alanını önemli derecede etkilemiştir.

C. Aşağıdaki ifadeleri tabloda verilen kavramlardan uygun olanı ile tamamlayınız.

sosyal çözülme	kültürel gecikme	ekonomik
kültürel yozlaşma	küreselleşme	kültür şoku

1. Kültür emperyalizminin de etkisiyle kimi toplumların kültürel etkileşimler sırasında kendi değerlerini yitirmesi, benliklerinden uzaklaşması …… kavramıyla ifade edilir.
2. Kültürün maddi ögelerinin manevi ögelerinden daha hızlı değişmesi …… kavramının ortaya çıkmasına neden olur.
3. Birbirinden giderek daha fazla haberdar olan bir dünya düzenini, dünya ölçeğinde işleyen ve sınırları aşarak toplumları ve kurumları bütünleştirip birbirine daha bağlı ve ilişkili duruma getiren süreçler …… kavramıyla ifade edilir.
4. Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların etkili oluşu küreselleşmenin …….. boyutuyla ilgilidir.
5. Bir toplumu ayakta tutan inanç ve değer sistemlerinin etkinliklerini yitirmesi, sosyal kurumların yeni normlara ve değerlere uyum sağlayamaması süreci …… kavramıyla ifade edilir.

Ç. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Modernleşmenin toplumsal değişime etkileri nelerdir? Açıklayınız.
2. Küreselleşmenin toplumsal değişime etkileri nelerdir? Yorumlayınız.
3. Toplumsal gelişmenin ögeleri nelerdir? Belirtiniz.
4. Toplumsal bütünleşmenin önemi nedir? Açıklayınız.
5. Toplumsal çözülmeyi önlemeye yönelik neler yapılabilir? Yorumlayınız.

D. Öz Değerlendirme

4. Ünite sonunda neleri, ne kadar öğrendiğinizi aşağıdaki ölçütlerden size en uygun olanları işaretleyerek değerlendiriniz.

ÖLÇÜTLER	Evet	Kısmen	Hayır
Toplumsal değişmeyi ve toplumsal değişmeyi etkileyen faktörleri değerlendirebilirim.			
Modernleşmenin ve küreselleşmenin toplumsal değişime etkilerini yorumlayabilirim.			
Toplumsal gelişmenin ögelerini açıklayabilirim.			
Toplumsal bütünleşmenin önemini ifade edebilirim.			
Toplumsal çözülmeye neden olan etmenleri analiz edebilirim.			
Toplumsal çözülmeyi önlemeye yönelik çözüm önerileri geliştirebilirim.			

Değerlendirme sonunda “Kısmen” veya “Hayır” olarak işaretlediğiniz ölçütlerin ilgili olduğu kavramları tekrar gözden geçirmelisiniz.

5. ÜNİTE TOPLUM VE KÜLTÜR

KONULAR

5.1. KÜLTÜR KAVRAMININ ANLAMI

5.2. KÜLTÜRÜN ÖGELERİ VE TEMEL KAVRAMLAR

5.3. KÜLTÜRÜN İŞLEVLERİ VE TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞMEYE KATKISI

5.4. TEMEL KÜLTÜREL SÜREÇLER

5.5. KÜLTÜRLENME VE KÜLTÜRLEŞME SÜRECİNDE TOPLUMSAL KÜLTÜRÜMÜZÜN ÖNEMİ

5.6. KÜLTÜREL TUTUMLAR VE KÜLTÜRLER ARASI ETKİLEŞİM

5.7. TÜRK VE İSLAM KÜLTÜRÜNÜN DÜNYA UYGARLIĞINA KATKILARI

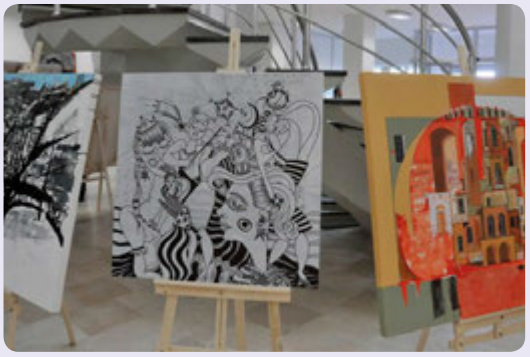
5. 1. KÜLTÜR KAVRAMININ ANLAMI

Konuya Hazırlanalım

Aşağıdaki görselleri inceleyerek verilen soruları cevaplayınız.

Seğmen halk danslarının Ankara kültüründe önemli bir yeri vardır.

Görsel sanat kültürü bireylerin estetik bilinçlerini geliştirmeleri bakımından önemlidir.

Bir yaşama biçimi olarak kitap okuma kültürünün gelişmesi toplum açısından önemlidir.

Göreme Millî Parkı ve Kapadokya, UNESCO Dünya Kültür Mirası listesindedir.

Herhangi bir tarım ürününün iklim, toprak şartları veya ekonomik nedenlerle diğer ürünlere göre baskın olarak yetiştirilmesi mono kültür tarım olarak adlandırılır.

Peynir yapımında, sütteki değişmeyi başlatmak için starter kültürü olarak adlandırılan mikroorganizmalar kullanılır.

1. Görsel alt yazılarında kültür kavramı hangi farklı anlamlarda kullanılmıştır? Değerlendiriniz.
2. Kültür kavramının sosyolojide hangi anlamda kullanılabileceğini tartışarak bir tanım yapınız.

Kültür; günlük yaşamda bir topluma, topluluğa özgü düşünce ve eserlerin bütünü anlamında kullanılır. Bu anlamıyla Karadeniz, Roman, Gaziantep kültüründen söz edilebilir. Aynı zamanda kültür, uygarlık anlamında da kullanılır. Bu kullanımından hareketle Batı kültüründen, İslam kültüründen, Uzak Doğu kültüründen söz edilebilir. Estetik alanda kültür güzel sanatları ifade eder. Eğitimsel anlamda düşünme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenmeler ve yaşantılar yoluyla geliştirilmesi anlamına gelir. Teknolojik ve biyolojik alanda kültür; üretme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirme anlamlarında kullanılır.

Etkinlik

Aşağıdaki görsellerden de yararlanarak kültürün toplum hayatında nelerle ilişkili olduğunu sınıf içinde arkadaşlarınızla değerlendiriniz ve sonuçları tahtaya yazınız.

Milas köylerinde bez bebek yapımı hâlen sürüyor.

Bursa Cumalıkızık evleri UNESCO Dünya Kültür Mirası kabul edildi.

Kuzey Kafkasya dansları, Türkiye'nin kültürel zenginliğinin bir parçasıdır.

Kültür sözcüğü Latince ekip biçmek anlamına gelen "cultura" fiilinden türetilmiş ve uzun yıllar bu anlamıyla kullanılmıştır. Zamanla hayvan ve bitkilerin yetiştirilmesi gibi görsel ve somut anlamının yanı sıra "dinsel tapınma", "dinî tutum" gibi soyut anlamlarda da kullanılmıştır. 16. yüzyıldan itibaren "ekme", "yetiştirme" veya "geliştirilme" fikrine ek olarak zihinsel, sanatsal ve görgü kurallarının gelişimi veya gelişim düzeyi anlamında da kullanılmaya başlanmıştır. 19. yüzyılda gelişen toplumsal ve siyasal dönüşümlerle birlikte kültür; halk kültürü, millî kültür, yerel kültür gibi daha çok bir toplumun veya milletin aktarılan örf, âdet, gelenek veya yaşam biçimleri anlamında kullanılmıştır.

Pek çok farklı anlamda kullanılabilen kültür kavramının, geniş kapsamı nedeniyle sosyal bilimlerde net bir tanımı yapılamamaktadır. Bununla birlikte kavramın ayırt edici özellikleri vardır. Kültür, toplumda yaşayan insanların bütün öğrendiklerini ve paylaştıklarını kapsar. Örneğin dünyaya gelen bir çocuk dilini, dinini, yeme-içmesini, çevresini, sosyal yaşamını, görgü kurallarını, manevi değerlerini belirli bir kültür kalıbı içerisinde öğrenir. Kültür, günlük hayatta hemen hemen her şeyi içine alır: eğitim, müzik ve yemek kültürü, tarım ve ticaret faaliyetleri, endüstriyel faaliyetler... Ancak sosyal bilimciler kültürü, "öğrenilmiş davranış kalıpları" olarak görmektedirler. Şimdiye kadar kültür konusunda yapılan tanımların en tanınmışı Edward Burnett Taylor'a (Edvırd Burne Taylır) aittir. Ona göre kültür, insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, âdetler ve diğer yetenekler ile alışkanlıklardan oluşan karmaşık bir bütündür.

Bilgi Notu

Kültür tarihçileri, insanoğlunun hayatta kalma ve varlığını sürdürme savaşındaki başarısını kültürel bir varlık oluşuna diğer bir deyişle yaşayarak öğrendiklerini kültüründe saklayıp yeni kuşaklara aktarma becerisine bağlı görürler.

Okuma Parçası

Atatürk ve Kültür

Atatürk, "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültür olacaktır." diyerek kültüre verdiği önemi açıkça belirtmiştir. Atatürk, cumhuriyetimizin 10. yılı kutlamalarındaki söylevinde Türk milletinin kültür hedefini göstermiş ve bu konuda şunları söylemiştir: "Yurdumuzu dünyanın en bayındır ve uygar ülkeleri düzeyine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah araç ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkartacağız..." Atatürk'ün hem modernleşecek ve kendi kültürünü koruyacak hem de devletle halkın bütünleşeceği modern Türkiye'yi yaratma projesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini kültürle sağlamlaştırmak için harcadığı çaba ve sahip olduğu enerji çok büyüktür. Bu süreçte kültürel yapının yeni baştan inşa edilmesi için kılık kıyafetten alfabeye, üniversiteden hukuk sistemine kadar her alanda yeniden bir düzenlemeye gidilmiş, kanunlar çıkarılmış ve yeni müesseseler kurulmuştur. Sözü edilen bu çalışmaların yapılmasında ve değişimin halka anlatılıp benimsetilmesinde ülkedeki sosyal ve kültürel faaliyetlerin yürütücüsü rolündeki Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Halkevleri gibi kuruluşlar kültür politikalarının en yakın takipçisi ve uygulayıcısı olmuştur. Öte yandan, her şeyden önce iyi bir devlet adamı olan Atatürk, bu süreçte kültür adamı kimliği ile de halkının karşısına çıkmıştır. Onun kimi zaman senfoni orkestrasıyla ilgilenmesi, kimi zaman opera provalarına gitmesi ya da bir tiyatro eserinin sahneye konması için yardımcı olması kültür adamı kimliğinin önemli göstergeleri olmuştur.

Atatürk'ün Edirne Müzesini ziyareti

Atatürk, İstanbul Üniversitesinde öğrencilerle ders dinlerken

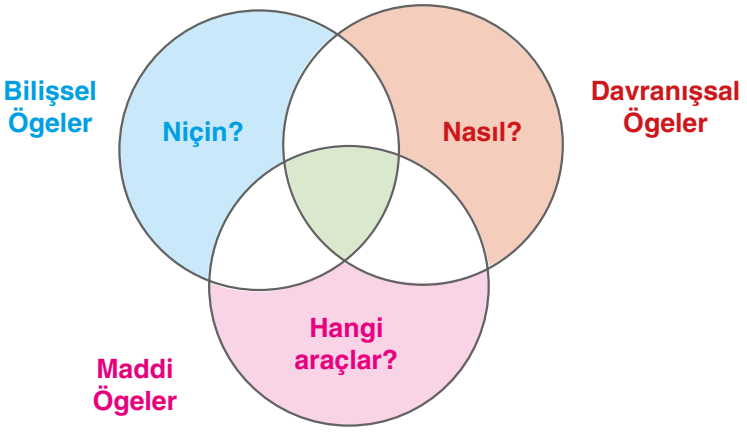
(Seda BAYINDIR ULUSKAN, Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları. www.atam.gov.tr. Düzenlenmiştir.)

5.2. KÜLTÜRÜN ÖGELERİ VE TEMEL KAVRAMLAR

Kültürün maddi, bilişsel ve davranışsal olmak üzere üç ögesi bulunur. Kültürün ögelerinin yanı sıra kültür konusuyla ilgili temel kavramlar olan kültürel gecikme, kökleşmiş kültürel ögeler ve medeniyet kavramlarını da açıklamak gerekir.

5.2.1. KÜLTÜRÜN ÖGELERİ

Her toplumun kültürünün maddi, bilişsel ve davranışsal olmak üzere üç temel ögesi bulunur. Bu ögeler birbirleriyle uyumlu bir etkileşim içindedir. Örneğin bir toplulukta basit tarım teknolojilerinin kullanıldığını düşünelim. Böyle bir toplulukta tarım teknolojileri kültürün maddi ögesini oluşturur. Bu toplulukta üretim için iş birliği önemli olduğundan geniş aile yapısı daha sık gözlenir ve dayanışmayı öne çıkaran bilişsel ve davranışsal ögeler de öne çıkar (Şema 5.1).

Şema 5.1: *Kültürün üç ögesi*

A. Maddi Ögeler

Kültürün maddi ögeleri insan etkinlikleri aracılığıyla üretilen her türlü aracı ve teknolojiyi kapsar. Bu araçların kültür kapsamına girebilmesi için yalnızca tarihî eserler olması gerekmez. Bu ögeler insanların geçmişte ya da şimdi ortaya koyduğu bütün maddi ürünlerdir. Yapılar, aletler, giysiler, teknik ürünler gibi pek çok ürün maddi kültür ögelerindendir (Görsel 5.1).

Görsel 5.1: *Müzik aletleri maddi kültürün ögeleridir.*

B. Bilişsel Ögeler

Bilişsel kültür ögeleri toplumdaki değerleri, inançları, efsaneleri, bilgileri, sembolleri ve anlam kodlarını kapsar (Görsel 5.2). Bu ögeler "Niçin?" sorusuna yanıtlar oluşturur.

Görsel 5.2: *İnançlar bilişsel kültür ögeleridir.*

C. Davranışsal Ögeler

Kültürün davranışsal boyutu insanlara "nasıl" yaşamaları gerektiğinin yazılı ve yazısız kurallarını verir. İnsanlar bu kurallar sayesinde birbirlerine karşı sorumluluklarını bilir, belli beklentiler geliştirir ve bunlara göre davranırlar. Gelenekler, görenekler, örfler, âdetler, ayinler, törenler, moda davranışlar gibi ögeler kültürün davranışsal ögelerini oluşturur (Görsel 5.3).

Görsel 5.3: *Misafirperverlik, kültürün davranışsal boyutuyla ilişkilidir.*

Düşünelim

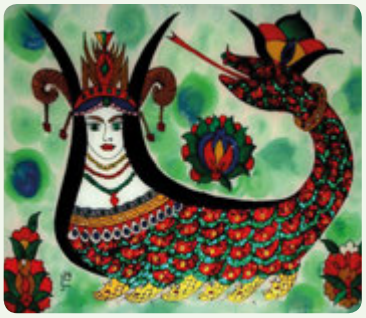
1. Kültürün üç temel ögesi vardır: maddi, bilişsel ve davranışsal ögeler. Aşağıdaki görseller kültürün maddi, bilişsel ve davranışsal ögelerinden hangileriyle ilişkili olabilir? Değerlendiriniz.

Şanlıurfa'nın Harran ilçesinde bulunan Harran evleri

Kına yakma geleneği

Efsanelere konu olmuş bir figür olan Şahmeran

2. Kültürün maddi, bilişsel ve davranışsal ögeleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar neler olabilir? Değerlendiriniz.

5.2.2. KÜLTÜREL GECİKME

Konuya Hazırlanalım

1. Aşağıdaki görselleri incelediğinizde dikkatinizi neler çekmektedir?

Hindistan'da sıra dışı bir tren yolculuğu

Türkiye'den el yapımı bir araba örtüsü

2. Bu görsellerden hareketle teknolojideki hızlı değişmeyle değerlerin ve yaşam biçimlerinin daha yavaş değişmesinin sonuçları neler olabilir?

Kültürel gecikme ya da kültürel boşluk kavramı, Amerikalı sosyolog W. F. Ogburn (Ogbörn) tarafından öne çıkarılmıştır. Toplumlarda maddi kültür ögeleri daha hızlı değişirken maddi olmayan kültür ögelerini oluşturan zihniyet, ahlak, hukuk, gelenek vb. unsurlar daha geç ve yavaş değişir. Hızlı maddi kültür değişimlerinde, maddi olmayan kültürde yaşanan uyumsuzluklara/dirençlere/tepkilere kültürel gecikme adı verilir. Özellikle kültürün teknoloji boyutundaki değişiklikler, kültürel gecikmenin çarpıcı bir biçimde görülmesini sağlar.

Kültürel gecikmeye Türkiye'den, yakın tarihimizdeki özel televizyon kanallarının ortaya çıkışı ve radyo yayınlarının başlaması örnek olarak verilebilir. 1990 yılına kadar radyo-televizyon alanındaki yayıncılık tekeli yasal olarak devlete ait bir hak sayılmıştır. Buna karşılık 1980'lerin sonunda teknolo-

jik gelişmeler artık bir ülke topraklarını kullanmaksızın orada yaşayanlara yayınları iletebilme imkânı sunmaya başlamıştır. Nitekim bu teknolojik gelişme neticesinde özel bir televizyon kanalı kurulmuş ve ülke dışından Türkçe olarak Türkiye'ye yayın yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde bu tür yayıncılığa ilişkin onu düzenleyecek herhangi bir yasa maddesi mevcut değildir. Bunun temel sebebi yasal düzenlemeler yapılırken teknolojik gelişmelerin öngörülememesidir. Böylelikle bu konuda hukuki anlamda bir boşluk çıkmıştır.

5.2.3. KÖKLEŞMİŞ KÜLTÜREL ÖGELER

Örf, âdet, gelenek ve görenekler gibi yazısız kurallar kökleşmiş kültür içeriklerini oluştururlar. Toplumlar ve bir toplumdaki farklı gruplar değişik gelenek, görenek, örf ve âdetlere sahiptir. Örf, âdet, gelenek ve görenekler tarım toplumlarında modern toplumlara göre daha etkilidir. Günümüzde hukuk kuralları gibi yazılı kurallar modern toplumlarda bireyler arası ilişkileri düzenlemede daha etkili olsa da kökleşmiş kültür ögelerinin etkisini yitirdiği söylenemez. Öte yandan kökleşmiş kültür ögelerine göre gerçekleştirilen ortak davranışlar ve geliştirilen değerler toplumun bütünlüğü ve devamı açısından önemlidir.

A. Örf

Örf, çoğu zaman toplumun katı beklentileri olarak nitelenen birtakım tutumlar ve davranışlardır. Örf; toplumu oluşturan bireyler için önemli olan, belirli durumlarda en uygun davranışı belirleyen kurallardır. Örflere karşı çıkmak, kimi toplumlarda yasaya karşı çıkmayla bir tutulur. Hatta böyle bir durumda örfler zaman zaman yasaların da üstünde tutularak katı bir tutumla birey cezalandırılır.

B. Âdet

Toplumsal yaşamın düzenli gitmesinde, kuralların uygulanmasında âdetler etkili olmaktadır. Âdet, bir toplumda öteden beri uygulanagelmiş yazısız, gelenekle nesilden nesile geçen, iyilik ve kötülük değer hükümlerine göre yapılması gereken hareketleri belirten kurallardır. Resmî toplantılarda koyu renkli takım elbise giyme, sabahları kahvaltı yapma, yemekte bıçağı sağ elle tutma; konukları karşılama, ağırlama ve uğurlama; yemek ve sofra düzenleri; kız isteme, nişanlılık ve evlenme usulleri; bayramlar ve önemli günlerle ilgili davranış biçimleri; başsağlığı dileme gibi durumlarda söylenecek sözler, takınılacak tavırlar ve tutumlar âdet olarak değerlendirilebilir.

C. Gelenek

Gelenekler, geniş anlamıyla bir kuşaktan ötekine geçirilebilen bilgi, tasarım, inanç ve yaşam biçimi; daha geniş anlamıyla da manevi kültür birikimleridir. Âdetlere benzese de onlardan daha güçlü şekilde toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ve denetlenmesinde önemli rol oynar. Nitelikleri bakımından genellikle tutucu olan gelenekler aile, hukuk, din ve politika gibi toplumsal kurumlar üzerinde etkilidir. Bireyin bağlı bulunduğu grubun ya da toplumun geleneklerine karşı çıkması, karşı çıkışın derecesine göre bireyin toplulukça hor görülmesine ya da reddedilmesine neden olur.

Ç. Görenek

Göreneğin örfe, âdete, geleneğe göre yaptırım gücü daha zayıftır. En yalın tanımıyla bir şeyi görülegeldiği gibi yapma alışkanlığı olan görenek, sosyal alışkanlık gibi gerekli ve uygun görülenleri kapsar. Ancak göreneklerin mutlaka yerine getirilmesi istenmez. Öteden beri yapılagelmekte olan fakat henüz âdet özelliği kazanmamış bu davranış biçimlerine grubun, toplumun gelişmesine uygun yenilikler eklenir. Görenekler; komşu ziyaretlerinde, hasta yoklamalarında, alışverişte, toplu taşıtlara binmede ve inmede, tanışma ve tanıştırılmalarda nasıl davranılacağını belirleyerek ilişkilerin düzenli gitmesine yardımcı olur.

Düşünelim

1. Aşağıdaki görselleri inceleyerek Türk toplumunda yaygın olan örf, âdet, gelenek ve göreneklere uygun örnekler veriniz.

Dinî bayramlarda, cami cemaati namaz sonrası bayramlaşır.

Köy düğünlerinde gelinin evinden at üstünde getirilmesi yaygın bir gelenektir.

Hicri takvime göre muharrem ayının 10. günü aşure günüdür. Bu günde aşure yapılır ve konu komşuyla paylaşılır.

Ramazan Bayramı'nda çocuklara şeker ve tatlı ikram edilir.

2. Kökleşmiş kültür ögeleri olarak da adlandırılan örf, âdet, gelenek ve göreneklerin kültürlere göre nasıl farklılaştığını örnek vererek değerlendiriniz.

5.2.4. KÜLTÜR VE MEDENİYET

A. Kültür

Kültür, temelde millî içeriğe sahip bir bütünü ifade eder ve devletin siyasi sınırları içindeki farklı kültürel deneyimlerinin bir toplamı ve aynı zamanda modernleşme sürecinin bir sonucu olarak şekillenir. Öte yandan ilgili devlet, siyasi sınırları içindeki toplumu bir milletin fertleri hâline getirmek için onları çeşitli yöntemlerle benzeştirmeye çalışır. Bir milletin kültür dünyası, çeşitli etnik kültürleri bünyelerinde toparlayacak ve onlara kendilerini o topluma ait hissettirecek esneklikte oluşur. Farklı kültürler, içlerinde esasen onları birbirlerinden ayırt eden özgün nitelikler taşır ancak bunların birbirlerinden bütünüyle farklı oldukları, hiçbir ortak özellikleri bulunmadığı düşüncesi doğru değildir.

B. Medeniyet

Kültür bir millete özgü olduğu hâlde medeniyet milletlerarasıdır. Kültür; bir milletin din, ahlak, hukuk, akıl, estetik, dil, ekonomi ve fen hayatlarının uyumlu bir bütünüdür. Medeniyet ise birçok milletin sosyal hayatlarının ortak bir bütünüdür. Mesela Avrupa milletleri arasında ortak bir Batı medeniyeti

vardır. Bu medeniyetin içinde birbirinden ayrı ve bağımsız olmak üzere millî kültürler (İngiliz kültürü, Fransız kültürü, Alman kültürü vb.) barınmaktadır. Bunun dışında İslam medeniyeti için de aynı durum geçerlidir. Bu medeniyetler içinde değerlendirilen Arapların, Türklerin, Farsların bir yandan kendilerine özgü millî kültürlerinden söz edilebilir. Diğer yandan da ortaklıklarından ve benzerliklerinden hareketle bir İslam medeniyetinden söz edilebilir.

Düşünelim

1. Aşağıda verilen ve Orta Doğu müzik kültürünü ifade eden üç görseli inceleyerek kültürlerin farklılıklarına ve ortaklıklarına dair neler söyleyebilirsiniz?

Ud, keman ve kanun eşliğinde Arap müziği icrası

Bağlamayla Türk halk müziği icrası

Def eşliğinde İran müziği icrası

2. Yaptığınız değerlendirmelerden hareketle millî kültür ve medeniyet kavramlarının farkını açıklayınız.

5.3. KÜLTÜRÜN İŞLEVLERİ VE TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞMEYE KATKISI

Bireyler, toplumsal hayatta nasıl davranacaklarını kendi kendilerine öğrenmezler. Bireylerin toplumsal hayatta kullanacakları bilgiler, değerler ve davranış kalıpları kültürde hazır olarak bulunur. Bunlar aileden başlayarak toplumsal hayatın çeşitli alanlarında etkileşimle ve zamanla öğrenilir. Böylece kültür, toplumun değerlerini bir bütün hâline getirir.

Aşağıda kültürün kazanılması sürecini, kültürün toplumsal işlevleri, kültürün toplumsal kurumlarla ve toplumsal değişmeyle etkileşimi ve kültürün toplumsal bütünleşmeye katkısı ele alınacaktır.

5.3.1. KÜLTÜRÜN KAZANILMASI

Kültür, genelde doğrudan bir iletişimle, çocuklara ebeveynler veya öğretmenler tarafından aile içinde ve okullarda kazandırılır. Kültür bazen dolaylı bir biçimde gözlemlenerek veya taklit edilerek öğrenilir. Kültür böylece nesilden nesile formel ve informel yollarla aktarılır. Ailede, arkadaş gruplarında, oyunlarda kültürün informel biçimde kazanılması söz konusuyken özellikle okullarda ve diğer resmî kurumlarda kültürün formel biçimde kazanılması söz konusudur (Görsel 5.4).

Görsel 5.4: *Giyim tercihlerinin oluşmasında kültür oldukça etkilidir.*

Okuma Parçası

Kültürel Mirasımız ve Masallarımız

Folklor Araştırmacıları Vakfı tarafından gerçekleştirilen "Heybemden Masallar" isimli etkinlik, 5 gün sürecek bir etkinlik dizisi kapsamında Ankara'da masalseverlerle buluştu. Etkinlikte, sözlü kültürün önemli unsurlarından olan masallar ve masal anlatma geleneği yeniden yaşatıldı. Etkinliğe katılanlar, çocukluklarına dönerek masalların gizemli dünyasına adım attılar. Etkinlikte Masalcı Dede ismiyle Emekli Öğretmen Cemalettin E. Kavaklıgil katılanlara masallar okudu.

"Heybemden Masallar" etkinliğinden bir görüntü

Cemalettin E. Kavaklıgil Kimdir?

Masala olan ilgisiyle tanınan ve duyulmamış masalları derlemesiyle bilinen Emekli Öğretmen Cemalettin E. Kavaklıgil (Masalcı Dede), 1938'de Samsun'un Kavak ilçesine bağlı Tabaklı köyünde doğdu. Küçük yaşlardan itibaren masal dinleme, toplama ve derlemeyle uğraştı. Anadolu'yu karış karış gezip altmışın üzerinde kitap yazdı. On sekiz yaşında öğretmen olarak göreve başlayan Kavaklıgil'in öğrendiği masalları kitaplaştırma süreci de bu dönemde başladı. İlk kitabı 1964'te yayımlandı. Kahkaha Kervanı, Keloğlan Masalları, Dede Korkut Hikâyeleri, Nasrettin Hoca Fıkraları gibi eserleri büyük beğeni topladı. Kavaklıgil, gittiği köylerde "Seke seke düştüm yola, köyünüzde verdim mola, masal derlerim masal, bir masala bir kalıp sabun, var mı masal anlatacak? Hay dedim hey dedim, masalcı Kavaklıgil geldi dedim, bir masala kalıp kalıp sabun, gül kokulu lavanta kokulu sabun. Hay dedeler hey dedeler, eli öpülesi masal ustaları, masaldır çağrımın adı, anlatmakla dinlemekle çıkar tadı, kim masal bilir de anlatmazsa yesin onu Arap dadı." tekerlemesini söyleyerek derlediği masal sayısının 400'ü aştığını bildiriyor.

(www.kanalkultur.blogspot.com. Düzenlenmiştir.)

Dil; bir toplumun belleğinin, yaşantılarının, duygularının, düşüncelerinin, değerlerinin, bütün buluş ve yaratışlarının ortak hazinesidir. İnsan topluluğunun en önemli sosyal varlığıdır. Kültürün ilk ve temel unsurudur. Bir toplumun üyeleri arasındaki ortak duygu ve düşünce akımı dille kurulabilmektedir. Bu akım dünden bugüne, bugünden yarına dille aktarılmaktadır. Bundan dolayı dil, aynı zamanda bir kültür aktarıcısı, bir kültür taşıyıcısıdır. Bir toplumun tarihi, coğrafyası, değer ölçüleri, folkloru, müziği, edebiyatı, bilimi, dünya görüşü ve millet olmayı gerçekleştiren her türlü ortak değeri yüzyılların süzgecinden süzülerek kelimelerde, deyimlerde sembolleşerek dil hazinesine akıtılmaktadır.

Düşünelim

Aşağıda verilen her iki tablo da savaşı konu edinmektedir. Tabloların konusundan da hareketle kültür ve sanat arasında nasıl bir ilişki olduğu söylenebilir? Değerlendiriniz.

Pablo Picasso'nun (Pablo Pikasso) "Guernica (Guernika)" adlı tablosu. 1937. Reina Sofia (Reyna Sofya) Müzesi, İspanya.

Sami Yetik'in "Millî Mücadele" adlı tablosu. 1917. (Özel koleksiyon)

Sanat, kültürü oluşturan ana ögelerden biridir. Fakat kültürü temsil eden, tanıtan ve yayan da sanattır. Sanat eseri, belirli bir kültür içinde yetişen sanatçı tarafından ortaya konur ve o kültürün özelliklerini kuşaklar boyunca taşır. Kültür, etkileşim yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılır. Bir sanat yapıtının oluşumunda ait olduğu toplumun kültür yapısının önemi büyüktür. Hiçbir sanat yapıtı onu yaratan çevreden soyutlanamaz. Coğrafi bölgenin iklim ve çevre koşullarının, inanç ve yaşayış biçimlerinin sanat yapıtının ortaya çıkışındaki rolü büyüktür. Örneğin Mimar Sinan'ın yaptığı Edirne'deki Selimiye Camii, mimarlık sanatının o zamana kadar eriştiği en yüksek aşama olarak değerlendirilmekte ve ait olduğu kültürün özelliğini ortaya koymaktadır.

5.3.2. KÜLTÜRÜN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ

Kültürün bazı önemli toplumsal işlevleri şunlardır:

- Toplumda bir yaşama şeması veya deseni sağlar ve kişilerin sosyal davranışını sistematize eder. Böylece topluma katılan kişiler bazı davranışları nasıl yapacaklarını keşfetmek ve yeniden öğrenmek durumunda kalmazlar.
- Toplumun değerlerini bir araya getirir ve yorumlar. Böylece insanlar neyin bilinip uygulanmaya değer olduğunu, sosyal ve bireysel yaşamın anlamını ve amacını öğrenirler.
- Sosyal dayanışma için temel oluşturur. Değer verilen ortak hedefler için birlikte hareket etme duygusu yaratır. Kişiler arasında toplumsal bütünleşme sağlar.
- Bir toplumu diğerlerinden ayırmayı sağlar. Bir topluma özgü özelliklerin toplamıdır.
- Sosyal kişiliğin oluşmasında en temel faktördür. İnsanların kişilikleri üzerinde söz gelimi kültürel damga vardır.

Bilgi Notu

Kültür, toplumu bir arada tutan dil ve iletişim süreçlerini, sanatlarını, törelerini, hukuk ve yönetim kurumlarını, üretim ve tüketim düzenlerini kapsar.

5.3.3. KÜLTÜRÜN TOPLUMSAL KURUMLARLA VE TOPLUMSAL DEĞİŞMEYLE ETKİLEŞİMİ

Hiçbir kültür, değişim sürecinin dışında kalamaz. Büyük ölçekli kültürel değişmenin üç temel kaynağı vardır. Bunlardan ilki doğal çevrede yaşanan değişikliklerdir. Örneğin iklimdeki değişme, bazı doğal kaynaklarda yaşanan kıtlık, nüfusta ani artış ya da düşüş, insanları değişime uyum sağlamaya zorlamaktadır. İkincisi kültürel temastır. Değerleri, normları ve teknolojileri farklı grupların arasındaki temas kültürel değişmeye yol açabilir. Kültürel temas dostça, düşmanca, gönüllü, gönülsüz, çok taraflı (ticaret, öğrenci değişimi gibi) veya tek taraflı (istila gibi) olabilir. Kültürel temas, tarihte görüldüğü gibi bazen tepeden inme yönetici elitler eliyle de gerçekleştirilebilir. Üçüncüsü ise keşifler ve icatlardır. Keşif, daha önce var olan bir alandaki bilginin ortaya çıkarılmasıdır. Buna karşılık icat, mevcut bilginin yeniden biçimlendirilmesi veya bazı yeni materyallerin ortaya konulmasıdır. Buhar makinesi, uçak ve resimde yeni bir stil ortaya koymak icada örnek olarak verilebilir. Bunların her biri, bir grubun yaşam tarzı üzerindeki büyük dönüşümlerin kıvılcımları olabilir.

Düşünelim

Aşağıdaki görselleri inceleyerek günümüzde toplumsal ve kültürel alanlarda yaşanan değişmenin toplumsal kurumlar üzerindeki (aile, eğitim, ekonomi, din, siyaset, hukuk) etkilerini değerlendiriniz.

Günümüz çocukları teknolojiyle erken tanışıyorlar.

Teknolojik değişme bireylerin alışkanlıklarını da değiştiriyor.

Okuma Parçası

İnternet ve Gençlik Kültürü

İnternet günümüzde büyük bir çekim merkezidir.

Küreselleşmenin hız kazanması sürecinde iletişim ve bilgisayar teknolojileri ekonomik, siyasal ve kültürel alanların dönüşmesinde önemli işlevler üstlendi. İnternet'in yeni bir kültürel mekân, gerçeklik, özgürlük alanı ve ekonomik bir pazar olarak ortaya çıkması; küresel değerlerin, kültürel formların, kimliklerin, alışkanlıkların hızlı bir şekilde dolaşıma sokulmasını sağladı. Bir bakıma İnternet küresel sistemin kültürel mecrası hâlini aldı. İnternet sınırsız, korunaklı, özgürlükler alanı, hiyerarşisiz ve yenilikçi olarak nitelenen yapısıyla gençler için bir çekim merkezi oldu. Gençler yenilik arayışları, özgürlük istekleri, gizleyebildikleri kimlikleriyle (kendilerini ifade ettikleri ve toplumsal baskılardan uzak herhangi bir sorumluluk taşımak zorunda olmadıkları kimlikleriyle) yeni aidiyet alanlarını İnternet üzerinde gerçekleştirme imkânı buldular. Ancak İnternet'in sunmuş olduğu kültürel formlar ve kimliklerin, gençleri özgürleştirme potansiyelini taşımaktan ziyade gittikçe benzeşen bir kültüre evrildiği söylenebilir.

(Mehmet GÜZEL, Küreselleşme, İnternet ve Gençlik Kültürü, Sayfa 1-16. Düzenlenmiştir.)

5.3.4. KÜLTÜRÜN TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞMEYE KATKISI

Bütün kültürler, o kültüre ve topluma anlam veren kültürel değerlere dayanır. Kültürel değerler kişilerin çoğunluğunun üzerinde uzlaştığı, önemsenen, ortak refahın korunmasına ve sosyal gereksinmelerin karşılanmasına yönelik ölçütler oluşturur. Kültürel değerler amaçlarımızı ve davranışlarımızı belirlemede bize neyin doğru, neyin yanlış olduğunu söyleyen standartlardır. Sonuçta bize iyi, kötü, güzel, çirkin, ahlaki, gayriahlaki veya arzu edilen ve edilmeyen şeyler hakkında ölçütler sunar. Kültürel değer sistemi, bir toplumdaki ödülün ve cezanın temelini oluşturur. Kültürel değerleri olmayan bir toplum, en güçlü toplumsal kontrol aracını da yitirmiş demektir. Dolayısıyla kültürel değerler toplumsal bütünleşmeyi sağlamada önemli bir işleve sahiptir. Kültürel değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunur. İnsanlar benzer değerleri güden insanlara yaklaşırlar. Ortak değer toplumsal dayanışmayı ve bütünleşmeyi yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir. Örneğin Doğu toplumlarında, aileye bağlılık son derece önemli bir değerdir. Bu özellik de toplumsal bütünleşmeyi olumlu yönde etkiler.

Düşünelim

Aşağıdaki görsellerden de yararlanarak toplumsal kültürde önemli yeri olan bayramların, törenlerin, millî maçların toplumsal bütünleşme üzerinde nasıl bir katkısı olacağını değerlendiriniz.

Bir millî bayram töreni

Farklı takımların taraftarları millî maçta bir arada

5.4. TEMEL KÜLTÜREL SÜREÇLER

Kültürün yaşanmasına, kültürel sürekliliğin sağlanmasına ve kültürel değişime aracılık eden birtakım kültürel süreçlerden söz etmek mümkündür. Popüler kültür, baskın kültür, kültür şoku, kültür emperyalizmi, kültürlenme, kültürleşme ve kültürel yozlaşma temel kültürel süreçlerdir.

5.4.1. POPÜLER KÜLTÜR

Toplumun elitlerini diğerlerinden ayırt etmeye yarayan kültürel örüntüler seçkin/yüksek kültür kavramıyla ifade edilirken geniş kitlelerin arasında yaygın olan kültürel örüntüler popüler kültür kavramıyla ifade edilmektedir. Popüler kültür, kitle iletişim araçları aracılığıyla dünyanın birçok yerine yayılmış ürünleri, bunların halk nezdindeki anlamlarını ifade eder (Görsel 5.5). Dünyanın pek

Görsel 5.5: *Müzik dünyası popüler kültürün en etkili olduğu alanlardandır.*

çok ülkesinde takip edilen şarkıcılar, sinema oyuncuları, çizgi film karakterleri, en çok okunan kitaplar, moda ürünleri genellikle Batı kültürünün ürünleridir. Bunların etkisi aynı zamanda ulusal sınırları aşan, özellikle kitle iletişim araçlarının etkisiyle dünyanın pek çok ülkesine ulaşan ve yaygınlaşan bir özellik gösterir. Dünyada etkili olan bir popüler kültür endüstrisi olmakla birlikte toplumların kendine özgü popüler kültüründen de söz edilebilir. Türkiye'de çok izlenen yerli televizyon dizileri buna örnektir.

Okuma Parçası

Popüler Kültür Nedir?

Popüler kültür ya da pop kültürü özellikle XX. yüzyılda etkisini gösteren ve toplumsal modernleşmenin olumsuz sonuçları arasında sayılabilecek bir kavramdır. Türk Dil Kurumu popüler kültür kavramını, "Belli bir dönem için geçerli olan, hızlı üretilen ve hızlı tüketilen kültürel ögelerin bütünü." olarak tanımlamıştır. Türk Dil Kurumunun bu tanımından da anlaşılabileceği üzere popüler kültürün genel manası; dönemlik rağbet gören davranış biçimleri, müzikal eserler, kitaplar, kıyafetler gibi unsurların o dönem içinde yaygınlaşması ve tüketilmesi hâlidir. Popüler kültür üretkenliğin sınırlı kaldığı, kalıcı olamayacak ancak yaşandığı döneme etki edebilecek kültürel unsurların bütünüdür. Bu özelliği nedeni ile popüler kültür alışkanlıkları eleştirilmektedir.

(https://www.bilgiustam.com)

5.4.2. BASKIN KÜLTÜR

Baskın kültür, toplum içindeki hâkim grupların sahip olduğu kültürdür. Baskın kültür formu, o toplum içindeki temel kurumlardan en çok desteği alır ve temel inanç sistemlerini oluşturur. Baskın kültür bir toplum içindeki tek kültür olmamakla beraber, toplum içindeki insanlar tarafından o toplumun kültürü olarak inanılan ve çoğunluğun paylaştığı kültürdür. Özellikle gelişmiş toplumlarda tek bir baskın kültürü öne çıkarmak veya onu diğerlerinin etkisinden tamamen uzak tutmak çok zordur. Genellikle orta sınıfın paylaştığı değerler, çeşitli alışkanlıklar ekonomik kaynaklar baskın kültürü oluşturur. Ancak bu kültürün değerlerini paylaşmayan birçok alt kültür de bulunmaktadır.

5.4.3. KÜLTÜR ŞOKU

Kültür şoku, alışkın olunan kültürden tamamen farklı kültürel kodlara sahip yeni bir ortamda nasıl hareket edileceğinin bilinmemesi durumudur. Başka ülkelere yaşamak ve çalışmak için giden kişilerde / göçmenlerde yoğun olarak görülür. Bu durumun Türkiye'de en bilindik örnekleri 1960'lı yıllardan itibaren köylerden şehirlere ve Almanya'ya çalışmak için göç edenlerin durumunda yaşanmıştır. Bu dönemde yaşanan iç ve dış göçlerle birlikte, köy yaşamından metropol yaşama geçen geniş kitleler, yaşam alışkanlıklarını bilmedikleri bir topluma uyum sağlamakta zorlanmış, nasıl davranacakları konusunda kararsızlık yaşamışlardır (Görsel 5.6).

Görsel 5.6: *"Köyden İndim Şehre" filminden bir sahne*

Okuma Parçası

Yurt Dışında Eğitim ve Kültür Şoku

Türkiye'den yurt dışına okumaya giden birçok öğrencinin deneyimlerini yorumlayan uzmanlara göre yeni bir dünyanın kapılarını araladıktan sonra oradaki yaşama uyum sağlamak sanıldığı kadar kolay değil. Çünkü o ülkeye adım atıldığı andan itibaren gidilen ülkelerde kişilerin karşısına çıkacak olan farklı gelenekler ve davranış kalıpları karşısında şaşkına dönmemeleri mümkün değil. Sosyal bilimciler bu duruma "kültür şoku" adını veriyor. Kültür şoku, bir insanın yeni bir kültürde yaşamaya verdiği tepki olarak açıklanabilir.

Uzmanlara göre alışmış olduğunuz iklim, yemek, örf ve âdetler, yasa ve kurallar, dil, sosyal değerler özellikle Batı ülkelerinde ülkemizden oldukça farklı. Bu nedenle yeni bir kültürel çevreye girdiğinizde kendinizi şaşkın, gergin ve hayal kırıklığına uğramış hissetmeniz oldukça doğal. Yeni kültüre uyum sağlama süreci belirli duygusal aşamalar içerir. Hayattaki birçok tecrübe gibi bu sürecin de farklı evreleri vardır. Bunların yaşamakta olduğunuz sürecin doğal bir parçası olduğunu anlamak, yeni kültüre uyum sağlamanızı kolaylaştıracaktır.

(https://www.bogaziciedu.com. Düzenlenmiştir.)

5.4.4. KÜLTÜR EMPERYALİZMİ

Görsel 5.7: *Kültür emperyalizmi yeme-içme alışkanlıklarını dahi tek tipleştirmektedir.*

Kültür emperyalizmi kavramı medya ürün ve hizmetlerinin gelişmiş sanayi ülkelerinden üçüncü dünya ülkelerine doğru tek yönlü akışının, bu ülkelerin kültürel değerlerinde bir aşınmaya ve dönüşüme neden olduğu fikrine dayanır. Kültür emperyalizmi, emperyalist denetim sürecinin destekleyici özellikte kültür biçimlerinin ithal edilmesiyle takviye edilip kolaylaştırılmasına işaret etmektedir. Daha çok gelişmiş Batı ülkelerinin televizyonuna, müziğine, yiyeceğine, giysilerine ve filmlerine yer açmak için yerel, popüler ya da geleneksel biçimlerin saf dışı edilmesi veya dilsizleştirilmesi yoluyla dünya kültürünün tek tipleştirilmesi, küreselleşmenin esası olarak görülmüştür ve aslında bu durum kültürel emperyalizme işaret eder (Görsel 5.7).

5.4.5. KÜLTÜRLENME

Görsel 5.8: *Kültürün gereklerinin kazanılmasında hem yetişkinlerle hem de akranlarla etkileşimler önemlidir.*

Kültürlenme, bireylerin içinde yaşadıkları kültürün gerekliliklerini öğrendikleri, davranış normları ve değer yargılarını edindikleri süreçtir. Örneğin insanlar doğduğu andan itibaren cinsiyet rollerini öğrenir. Bu bakımdan "erkeklik" ve "kadınlık" rolleri, biyolojik özellikler bir kenara bırakılırsa, doğuştan taşınan roller değildir; kültürlenme sürecinde öğrenilen, inşa edilmiş durumlardır. Modern toplumda bireyin kültürlenme süreci çok hızlanmıştır. Günümüzde bireyler hemen her gün okul, televizyon, İnternet gibi pek çok farklı kaynak aracılığıyla yoğun bir biçimde yeniliklerle karşılaşmakta ve bu yeniliklere uyum sağlamaya çalışmaktadır. Bu süreçte bireyi biçimlendiren, sınırlandıran ya da yönlendiren başlıca faktörler akranlar, ebeveynler ve diğer yetişkinlerdir (Görsel 5.8). Kültürlenme bireylerin değer yargılarında ve zihinsel yapılarında değişiklikler meydana getirir.

5.4.6. KÜLTÜRLEŞME

Kültürleşme, iki farklı kültürel sistemin arasındaki ilişkiyi ve kültürel alışverişi anlatmak için kullanılır. Bu durum genellikle egemen kültürel sistemin kendine ait değerleri ve anlamları diğerine aktarması, onu "kültürlemesi" olarak gerçekleşir. Kültürleşmede iki farklı kültürün ilişkisi çoğunlukla melez sayılabilecek yeni bir kültürel evren doğurur. Artık bu kültür ne kendi geleneklerine sahiptir ne de egemen kültürün formlarını bütünüyle alabilmiştir. Kültürleşmede egemen kültürün kimi uygulamaları kabul edilirken kendilerine ait aynı duruma karşılık gelen uygulamalar ya kılık değiştirerek yaşamaya devam eder ya da bütünüyle ortadan kalkar. 1960'lardan itibaren ülkemizden pek çok insan Almanya'nın talebi üzerine bu ülkeye işçi olarak gitmiştir (Görsel 5.9). İki farklı kültürün etkisi altında kalan bu insanlar zamanla günlük yaşamlarının birçok alanına Alman kültürünün söz, davranış ve tutumlarını taşımışlardır.

Görsel 5.9: *Almanya'nın başkenti Berlin'deki Türk Günü yürüyüşünden bir görüntü*

5.4.7. KÜLTÜREL YOZLAŞMA

Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan kültürel değerlerin ve araçların kaybedilmesi ya da bunların yerine yeni ve yabancı unsurların katılması süreci kültürel yozlaşma olarak adlandırılır (Görsel 5.10). Sosyolojik olarak kültür; bizi saran, geçmişte yaşayan insanlardan öğrendiğimiz toplumsal mirastır. Bu mirasın kaybedilmesi yozlaşmaya neden olur. Kültürel yozlaşmanın müzik ve dildeki örnekleri dikkat çekicidir. Günümüzdeki pek çok şarkının sözlerinin içerisinde dil kirliliğine yol açan argo kelimeler sık kullanılmaktadır.

Görsel 5.10: *Kültürel yozlaşmanın tipik etkisi Türkçenin yanlış kullanımlarında görülebilir.*

5.5. KÜLTÜRLENME VE KÜLTÜRLEŞME SÜRECİNDE TOPLUMSAL KÜLTÜRÜMÜZÜN ÖNEMİ

Konuya Hazırlanalım

1. İçinde yetiştiğiniz çevrede kültürel zenginliğimizi ve mirasımızı taşıyan, sürdüren farklı mesleklerden, alanlardan insanlarla karşılaştınız mı?
2. Sizce Türkiye'nin insan hazineleri ve kültürel miras zenginliğini korumak ve gelecek nesillere taşımak için okullarda neler yapılabilir?

Bireylerin kültürlenme süreçleriyle beraber içinde yaşadıkları ya da ait oldukları toplumsal kültürün değerlerini ve tutumlarını kazanmaları, kültürlerine ilişkin bir farkındalık geliştirmeleri beklenir. Öte yandan kentleşmenin, İnternet teknolojisinin ve medyanın oldukça etkili olduğu günümüz toplumlarında farklı kültürler arasındaki etkileşimler, kültürleşme süreçleri de bireyler üzerinde oldukça etkilidir. Bu durumda toplumsal kültürü korumanın yanı sıra, kültür merkezciliği, yabancı kültür hayranlığı ve kültürel görelilik kavramlarının birlikte ele alınması gerekir.

5.5.1. TOPLUMSAL KÜLTÜRÜMÜZÜN ÖNEMİ

Bir toplumun kültürü, o toplumu diğerlerinden ayırmak için millî kültür kavramıyla ifade edilmektedir. Türkiye'nin millî kültürü, bir yandan toplumumuza özgü ayırt edici kültürel özellikler bütününü diğer yandan da toplumun farklılıklarını da içerecek bir kapsayıcılığı ifade etmektedir.

Toplumsal kültür, kültürü oluşturan kültürel miras zenginliğinin korunması ve yaşatılması ile mümkündür. Özellikle küreselleşmenin kültürler arasında benzeşmeyi, asimilasyonu, kültür emperyalizmini ve yabancı kültür hayranlığını beslediği düşünüldüğünde toplumsal kültürümüze ve kültür mirasımıza dair farkındalık oluşturmak, bu mirası yaşatmak ve zenginleştirmek oldukça önemlidir.

Okuma Parçası

Türkiye'nin İnsan Hazineleri ve Kültürel Miras Zenginliği

Yaşayan İnsan Hazineleri ve Somut Olmayan Kültürel Miraslar Envanteri, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi gereğince her taraf devlet tarafından hazırlanıp güncelleştiriliyor.

Ülkelerin gelenek ve göreneklerindeki zenginliğin göstergesi olarak hazırlanan "Somut Olmayan Kültürel Miras" envanter çalışmasına göre Türkiye'nin 20 kişilik "Yaşayan İnsan Hazinesi" ve 110 tane de kültürel mirası bulunuyor.

"Bozkırın Tezenesi" Neşet Ertaş

Karagöz sanatçısı Metin Özlen

Kültür ve Turizm Bakanlığı çalışmaları sonucu Yaşayan İnsan Hazineleri (YİH) Ulusal Envanteri'nde şu isimler yer almaktadır: Karagöz Sanatçısı Tacettin Diker (1923-2014), Karagöz Sanatçısı Orhan Kurt, Karagöz Sanatçısı Metin Özlen, Çam Düdüğü Yapımcısı ve İcracısı Hayri Dev, Âşık Şeref Taşlıova (1938-2014), Çini Ustası Sıtkı Olçar (1948-2010), Keçe Ustası Mehmet Girgiç, Bağlama Yapımcısı Bekir Tekeli (1932-2013), Klasik Kitap Sanatçısı Uğur Derman, Hüsn-ü Hat Sanatçısı Hasan Çelebi, Ozan Neşet Ertaş (1938-2012), Çini Sanatçısı Mehmet Gürsoy, Ebru Sanatçısı Fuat Başar, Zakir Veli Aykut (Dertli Divani), Dokumacı ve Doğal Boyamacı Emine Karadayı, Dilli/Dilsiz Kaval Yapımcısı ve İcracısı Yaşar Güç, Taş Ustası Tahsin Kalender, Kispet Ustası İrfan Şahin, Ahşap Baskı-Yazma Ustası Cemil Kızılkaya, Nazar Boncuğu Ustası Mahmut Sür.

Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri'ne giren 110 kültürel miras ise şunlardır: Meddahlık geleneği, yağmur duası törenleri, Mevlevi sema töreni, yayla şenlikleri, âşıklık geleneği, yaylacılık geleneği, Karagöz, yazmacılık geleneği, nevruz, zeybeklik geleneği; barana, sıra gecesi, yâren vb. geleneksel sohbet toplantıları; ahşap oymacılığı, Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali, arabaşı geleneği, Alevi-Bektaşi semahı, aşık oyunu, tören keşkeği geleneği, aşuk ve maşuk, Mesir Macunu Festivali, bakırcılık geleneği, kahve kültürü, bar, Hıdırellez, bastonculuk geleneği, ebru sanatı, Cezayir havaları, nazar boncuğu geleneği, cirit, aşure geleneği, çeyiz geleneği, Sabantoy ve Tepreş, çiğdem pilavı, Sarıkeçililer ve yayla göçü, değirmen kültürü, ıslık dili, deve oyunu, taş işlemeciliği geleneği, diş hediği geleneği, ahilik, güreş geleneği, Arguvan türküleri, hat sanatı, atma türkü geleneği, horon, barak havaları, hoyrat, bıçakçılık geleneği, ipek ve ipek böcekçiliği kültürü, Boğaz havaları, kanaviçe işleme geleneği, bozlak havaları, karşılama, cam altı resmi, çalgı yapımcılığı, kına gecesi, çini sanatı, kız kaçırma oyunu; çoban bayramları: koç katımı, saya, döl dökümü, yünüm-koyun yüzdürme; kukla, çömlekçilik geleneği, kündekâri sanatı, Edirnekâri sanatı, Macahel şarkı söyleme geleneği, Erguvan Bayramı, mâni söyleme geleneği, ehram geleneği, minyatür sanatı, halı dokuma geleneği, ninni söyleme geleneği, hamam kültürü, okçuluk, hayır geleneği, ölü helvası geleneği, imece, pekmez ve şıra yapımı, halay, ramazan gelenekleri, kaşenlik, saraçlık geleneği, keçecilik geleneği, sedef kakma sanatı, kilim dokuma geleneği, şivlilik geleneği, kirvelik, talikacılık, kispet yapımcılığı, taziye geleneği, köçeklik, tezhip sanatı, Köroğlu hikâyelerini anlatma geleneği, topaç, köse oyunu, üfleme cam ve beykoz işi süsleme sanatı, lületaşı işleme sanatı, yemenicilik geleneği, mayıs yedisi, yorgancılık geleneği, Nasreddin Hoca fıkralarını anlatma geleneği, zeytin ve zeytinyağı kültürü, oya sanatı; ince ekmek geleneği: yufka ve lavaş; sepetçilik geleneği, mersiye geleneği, seğmenlik geleneği, mevlit geleneği, sinsin oyunu, lokum kültürü, telkâri sanatı, tahta kaşık geleneği.

Ebru, geleneksel sanatlarımızdandır.

(https://aregem.ktb.gov.tr. Düzenlenmiştir.)

Cirit, tarihî kültür miraslarımızdan biridir. Luigi Acguarane'nin (Luci Akguarane) "Kâğıthane'de Cirit Oyunu" adlı tablosu. Pera Müzesi, İstanbul.

5.5.2. KÜLTÜR MERKEZCİLİĞİ

Görsel 5.11: *Kültür merkezcilik sonucu ötekileştirme ve ırkçılık ortaya çıkar.*

Kültür merkezcilik, kişinin kendi kültürünü temele / merkeze alıp, kendi kültürel unsurlarını doğru ve üstün olarak kabul ederek diğer kültürleri kendi kültürel özelliklerine göre eksik görmesidir. Kültür merkezci bakış açısı, kendi kültürel standartlarının doğru olduğunu varsayıp diğer kültürleri küçümsemeyi beraberinde getirir (Görsel 5.11). Kültür merkezcilik, örneği tarihsel süreçte sıklıkla görüldüğü şekilde kendi doğrularının mutlaklığından hareketle diğer kültür unsurlarını yukarıdan aşağıya yeniden şekillendirmeden (toplum mühendisliği) yok etmeye (soykırımlara) kadar giden davranışlara da yol açabilmektedir. Kültür merkezci bakış açısına örnek olarak televizyonda izlenen belgesellerdeki yerli kabileleri küçümseme, farklı toplumların geleneksel kıyafetlerini hor görme, farklı kültürlerde elle yemek yeme alışkanlığını aşağılama ve farklı toplulukların diliyle alay etme verilebilir.

5.5.3. YABANCI KÜLTÜR HAYRANLIĞI

Yabancı kültür hayranlığı, bir bakıma kültür merkezciliğinin karşıtı bir durumu ifade eder. Burada kişi içine doğduğu kültürü değersiz görür ve hiçbir analitik muhakemeye dayanmaksızın dışarıdan gelen her tür kültür unsurunu olumlamaya dayalı bir ruh hâli ile davranır. Özellikle toplumların sorunlarının çoğaldığı, gerileme dönemine girilen, şartlarını değiştirmek için başkalarının tecrübelerinden faydalanmak istediği ortamlar yabancı hayranlığı için elverişli bir iklim oluşturur (Görsel 5.12).

Görsel 5.12: *Yabancı kültür hayranlığının tipik örnekleri müzik dünyasında gözlenebilir.*

5.5.4. KÜLTÜREL GÖRELİLİK

Kültürel görelilik, her kültürü kendi koşulları içinde değerlendirmek gerektiğini esas alan bir yaklaşımı ifade eder. Bu yaklaşım, kültürleri iyi ve kötü (ya da doğru ve yanlış) olarak yargılamak için bir standardın olmadığı görüşünü benimser. Bu yaklaşımda bir kültür sadece kendi bağlamı içinde değerlendirilebilir. Antropolog Ruth Benedict (Rut Benedikt), kültürel göreliliğin bütün dünyaya yayılabileceği ve bunun da dünyada bağnazlığı ve önyargıları ortadan kaldırabileceğini savunmuştur (Görsel 5.13).

Görsel 5.13: *Japonya'dan bir evlilik töreni görüntüsü*

Bilgi Notu

Kültürel görelilik anlayışına eleştirel yaklaşanlar, kültürel görelilik düşüncesinin temelinde kültürler arası iletişimin ilkesel olarak imkânsız olduğu düşüncesinin yer aldığını savunur. Öte yandan kültürel görelilik düşüncesinin kültürlerin olumsuz özelliklerine yönelik eleştirileri dikkate almadığını da belirtirler.

(Mehmet Ali YOLCU "Folklor Araştırmalarında Kültürel Rölativist Tutumların Eleştirisi" Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 11 (21) , 48-52. Düzenlenmiştir.)

Kültürel tutum, canlı veya cansız bir nesne hakkındaki değerlendirmelerdir. Her tutum nesneyle bağlantılı olarak ortaya çıkan bir eğilimdir. Tutumlar olumlu veya olumsuz olabilir. Sosyal gruplara yönelik tutumlar olumsuzsa bunlara ön yargı, soyut kavramlara yönelik tutumlara (örneğin düşünce özgürlüğü) değer yargısı denir.

Bir nesneye, bireye ya da topluluğa yönelik olumlu kültürel tutumların geliştirilmesinde ve olumsuz tutumların değiştirilmesinde bireyler ve kültürler arası etkileşimleri artırmak günümüzün küreselleşen dünyasında oldukça önemsenmektedir. Türkiye'nin de üye olduğu Avrupa Konseyi tarafından yayımlanan kitaplarda kültürler arası etkileşim ve iletişimin farklı etnik, kültürel, dinî, dilsel geçmişleri ve mirasları olan bireylerle gruplar arasında, karşılıklı anlayış ve saygı temelinde, görüşlerin açık ve saygılı bir şekilde değişiminden oluşan bir süreci geliştireceği ifade edilmiştir. Buna göre kültürler arası etkileşim bir bireyin kendini ifade etme özgürlüğü ve yetisi yanında, başkalarının görüşlerini dinleme isteğini ve kapasitesini gerektirir. Kültürler arası etkileşim, kültürel olarak çeşitlilik gösteren toplumların siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik entegrasyonuna ve uyumuna katkıda bulunmaktadır. Kültürler arası etkileşim, farklı toplumsal grupları toplumsal hayatın dışında tutmayan, birleştirici bir yaklaşımdır.

5.6. KÜLTÜREL TUTUMLAR VE KÜLTÜRLER ARASI ETKİLEŞİM

Her toplumun o toplumu diğerlerinden ayıran bir millî kültürü vardır. Bununla beraber toplumların kendi içinde farklı kültürel özelliklere sahip gruplardan oluştuğu unutulmamalıdır. Öte yandan dünyadaki ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde farklı ülkelerden ve dolayısıyla kültürlerden bireylerin etkileşiminin günümüzde arttığı dikkate alınmalıdır.

Farklı kültürlere ait bireylerin ve grupların etkileşiminin sağlıklı ve barışçıl bir dille sağlanması gerekir. Kültürler arası etkileşim sayesinde bireyler ve gruplar farklı kültürlere karşı saygı ve müsamaha geliştirirler.

Okuma Parçası

Ortak Tarihin İzinde Karabağ Kültürel Etkileşim Projesi

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Bakü Koordinatörlüğü tarafından Azerbaycan'daki Dağlık Karabağ Bölgesi halkı ile Afyonkarahisar şehrinin Bolvadin ilçesinde yaşayan Karabağ kökenli Türkiye yurttaşları arasındaki ilişkileri geliştirmek için bir proje gerçekleştirildi. Projenin ilk aşamasında Azerbaycan ve Türkiye'deki Karabağlı toplulukların folklorik miraslarının, âdet ve geleneklerinin, dillerinin genel bir resminin oluşturulması amaçlanıyor. Projenin bir taraftan da Türkiye ve Azerbaycan Türklerinin etkileşimini geliştirmesi amaçlanıyor.

(www.tika.gov.tr)

5.7. TÜRK VE İSLAM KÜLTÜRÜNÜN DÜNYA UYGARLIĞINA KATKILARI

Türk ve İslam kültürünün dünya uygarlığına katkıları çok geniş bir konudur. Bu konuda öne çıkan bilim insanlarından bazıları İbn-i Sina (Görsel 5.14), el-Cezerî'dir (Görsel 5.15) Mimar Sinan (Görsel 5.16).

Tıp biliminin kurucusu İbn-i Sina, ağırlıkla tıp ve felsefe alanında olmak üzere 200 civarında kitap yazmıştır. Batılılarca Orta Çağ modern biliminin kurucusu ve hekimlerin önderi olarak bilinmektedir. Tıp alanında yedi asır boyunca temel kaynak eser olarak kullanılan "el-Kanun fi't-Tıb" (Tıbbın Kanunu) adlı kitabı ile ünlenmiştir. Bu kitap Avrupa üniversitelerinde 17. yüzyılın ortalarına kadar tıp biliminde temel eser olarak okutulmuştur. Değişik konularda 450 makale yazan İbn-i Sina'nın 240 makalesi günümüze ulaşmıştır. Bu makalelerin 40'ı tıp, 150'si felsefe üzerinedir.

Modern bilimin kurucularından olan büyük mucit el-Cezerî, dünya bilim tarihi açısından bugünkü sibernetik ve robot biliminde çalışmalar yapan ilk bilimci olarak kabul edilir. Tasarladığı ve yaptığı otomatik makineler günümüz mekanik ve sibernetik bilimlerinin temel taşlarını oluşturmaktadır. el-Cezerî'nin en önemli eserleri arasında mekanik saatler gelmektedir. Bu saatleri oluştururken hidromekanik etkilerle denge kurma yöntemini kullanarak günümüzde bile görenleri hayran bırakan karmaşık sistemler oluşturmayı başarmıştır.

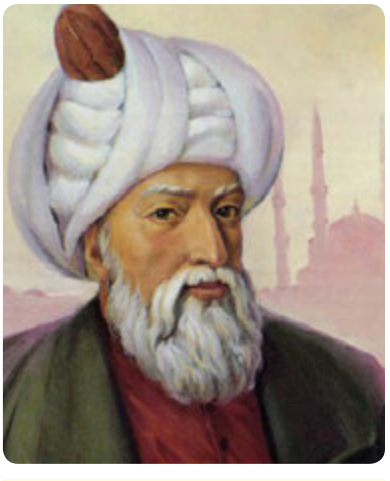
Osmanlı mimarisi, Büyük Üstad Mimar Sinan'la birlikte arayış aşamasından klasik dönemine geçmiştir. Mimar Sinan hem Doğu medeniyetiyle hem de Batı medeniyetiyle ilişki içinde olan bir mimari üslup ortaya koymuştur. Onun mimari eserleri kendinden sonraki sanatçıların eserlerini de etkilemiştir.

Görsel 5.14: *İbn-i Sina (980-1037) (temsilî)*

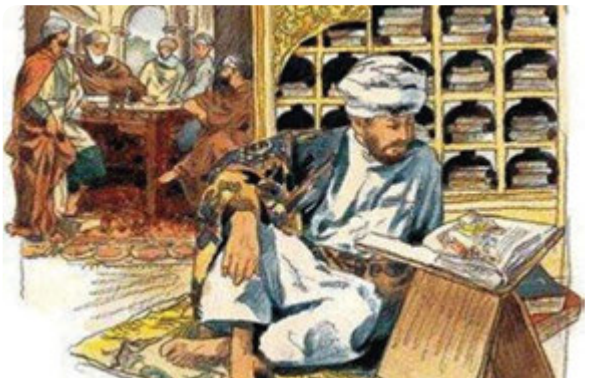

Görsel 5.15: *el-Cezerî (1136-1206) (temsilî)*

Görsel 5.16: *Mimar Sinan (1489-1588) (temsilî)*

Beytül Hikme (Hikmetler Evi), 9. yüzyılda, Bağdat'ta kurulan kütüphane ve çeviri merkezinden oluşan bir bilim merkezidir (Görsel 5.17). Bu bilim merkezinde özellikle Yunanca, Hintçe, Farsça ve Latince eserlerin çevirileri yapılmıştır. Çevirisi yapılan yazarlar arasında Pisagor, Platon, Aristoteles, Hipokrat, Öklid, Galen, Sokrates gibi ünlü düşünürler ve bilim insanları vardır. Beytül Hikme'de sadece eserlerin çevirileri yapılmamış aynı zamanda, eserlerin ve eser sahiplerinin düşünceleri de derinlemesine incelenmiştir.

Görsel 5.17: *Beytül Hikme (Hikmetler Evi) 9. yüzyılda kurulmuştur (temsilî).*

Okuma Parçası

İsviçre'de İslam Medeniyetleri Müzesi Açıldı

İsviçre'deki İslam Medeniyetleri Müzesi

İsviçre'de açılan İslam Medeniyetleri Müzesinde, İslam medeniyetlerinin tarihi, doğuşundan günümüze kadar modern bir teknoloji kullanılarak (İngilizce, Fransızca, Almanca ve Arapça olmak üzere dört dilde) sunuluyor. Müslüman bilim ve fikir insanlarının eserlerinin de tanıtıldığı müzede, İslam'ın insanlığın gelişmesine ve Batı medeniyetine olan katkıları ziyaretçilere anlatılıyor. Müzenin müdürü Cezayir asıllı İsviçreli Nadia Karmous müzenin açılışında yaptığı konuşmada, bu müze vasıtasıyla iyiliğin ve güzelliğin dini olan İslam'ın bir huzur, barış ve sevgi dini olduğunu anlatmayı hedeflediklerini söyledi.

(Basından, düzenlenmiştir.)

5. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların cevaplarını işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi kültürün toplumsal işlevlerinden biri değildir?

A) Toplumdaki bireylerin aynı kişiliğe sahip olmasını sağlar.
B) Toplum üyelerinin sosyal davranışını sistematize eder.
C) Toplumun değerlerini bir araya getirir.
D) Sosyal dayanışma için temel oluşturur.
E) Bir toplumu diğerlerinden ayırmayı sağlar.

2. Aşağıdakilerden hangisi kültürün maddi ögelerinden biridir?

A) Efsaneler
B) Semboller
C) Değerler
D) Giysiler
E) Gelenekler

3. Aşağıdaki durumlardan hangisinde kültür şokunun yaşanması ihtimali daha yüksektir?

A) İnşaat mühendisliği öğrenimi gören birinin bölüm değiştirerek mimarlığa geçmesi
B) Köyde yetişen bir öğrencinin lise eğitimini sürdürmek için İstanbul'a yerleşmesi
C) Ailesiyle pamuk tarımı yapan birinin zeytincilik yapmaya başlaması
D) Aydın'ın bir köyünde yaşayan birinin Muğla'nın bir köyünde yaşamaya başlaması
E) Bir lise öğretmeninin ortaokulda öğretmenlik yapmaya başlaması

4. "Bireylerin içinde yaşadıkları kültürün gerekliliklerini öğrendikleri, davranış normları ve değer yargılarını edindikleri süreç" aşağıdaki kavramlardan hangisiyle ifade edilir?

A) Kültürleşme
B) Kültürel gecikme
C) Kültürlenme
D) Kültür şoku
E) Kültürel yozlaşma

5. "Kişinin doğduğu kültürü değersiz görüp hiçbir analitik muhakemeye dayanmaksızın dışarıdan gelen her tür kültür unsurunu olumlamaya dayalı bir tutum sergilemesi" aşağıdaki kavramlardan hangisiyle ifade edilebilir?

A) Kültürel görecelik
B) Kültürlenme
C) Kültürel gecikme
D) Kültür şoku
E) Yabancı kültür hayranlığı

B. Aşağıdaki ifadeler doğru ise ifadenin başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. ☐ Medeniyet, yalnız bir milletin din, ahlak, hukuk, akıl, estetik, dil, ekonomi ve fen mirasının uyumlu bir bütünü iken millî kültür aynı gelişmişlik düzeyine sahip birçok milletin sosyal mirasının ortak bir bütünüdür.

2. ☐ Toplumun elitlerinden farklı olarak geniş kitlelerin arasında medyanın da etkisiyle yaygınlaşan kültürel örüntüler popüler kültür kavramıyla ifade edilmektedir.

3. ☐ Kişinin kendi kültürünü merkeze alıp, kendi kültürel unsurlarını doğru ve üstün olarak kabul ederek diğer kültürleri kendi kültürel standartlarına göre eleştirmesi kültür merkezcilik kavramıyla ifade edilir.

4. ☐ Gelişmiş toplumlarda kültürün maddi ögeleri, az gelişmiş toplumlarda ise kültürün davranışsal ögeleri gözlemlenir.

C. Aşağıdaki ifadeleri tabloda verilen kavramlardan uygun olanı ile tamamlayınız.

baskın	bilişsel	örf	kültürleşme	kültürel görelilik

1. Toplumdaki değerleri, tabuları, inançları, efsaneleri, bilgileri, kuralları, yasaları, sembolleri, anlam kodlarını kapsayan kültür ögesi …….. öge olarak adlandırılır.

2. Çoğu zaman toplumun katı beklentileri olarak nitelenen örnek tutum ve davranışlar, kökleşmiş kültür ögelerinden biri olan …….. kavramıyla ifade edilir.

3. Bir toplumun temel kurumlarından en çok destek alan ve temel inanç sistemlerini oluşturan kültür …….. kültür olarak adlandırılır.

4. İki farklı kültürel sistemin arasındaki ilişki ve kültürel alışveriş …… kavramıyla ifade edilir.

Ç. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Kültürün farklı anlamlarının neler olduğunu belirtiniz.

2. Kültürün temel ögelerini ve bu ögeler arasında nasıl bir etkileşim olduğunu belirtiniz.

3. Kültürün işlevlerinin toplumdaki yeri ve önemi nedir? Açıklayınız.

4. Kültürün toplumsal bütünleşmeye katkılarını ve bunun önemini açıklayınız.

5. Türk ve/veya İslam kültürünün uygarlığa en önemli katkıları nelerdir? Açıklayınız.

D. Öz Değerlendirme

5. Ünite sonunda neleri, ne kadar öğrendiğinizi aşağıdaki ölçütlerden size en uygun olanları işaretleyerek değerlendiriniz.

ÖLÇÜTLER	Evet	Kısmen	Hayır
Kültürün farklı anlamlarını ve ögelerini analiz edebilirim.			
Kültürün işlevlerini ve bu işlevlerin toplumsal bütünleşmeye katkısını değerlendirebilirim.			
Kültüre ilişkin kavramları ve temel kültürel süreçleri açıklayabilirim.			
Toplumların kültürel tutumlarını ve farklı kültürel bakış açılarını sorgulayabilirim.			
Kültürler arası etkileşimde Türk ve İslam kültürünün rolünü değerlendirebilirim.			

Değerlendirme sonunda "Kısmen" veya "Hayır" olarak işaretlediğiniz ölçütlerin ilgili olduğu kavramları tekrar gözden geçirmelisiniz.

6. ÜNİTE TOPLUMSAL KURUMLAR

KONULAR

6.1. TOPLUMSAL KURUMLAR VE TOPLUMSAL KURUMLARIN İŞLEVLERİ

6.2. AİLE KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT

6.3. EĞİTİM KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT

6.4. DİN KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT

6.5. EKONOMİ KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT

6.6. SİYASET KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT

6.1. TOPLUMSAL KURUMLAR VE TOPLUMSAL KURUMLARIN İŞLEVLERİ

Konuya Hazırlanalım

Özellikleri ne olursa olsun bütün toplulukların ve toplumların varlığını sürdürebilmesi, ortak bir yaşamı sağlayabilmesi için belli örgütlenmelerin ve ilişkilerin oluşturulması çok önemlidir. Aşağıda farklı toplulukları temsil eden görseller verilmiştir. Bu görselleri inceleyerek verilen soruları cevaplayınız.

Avustralya'da yaşayan bir Aborjin topluluğu

Bir şirkette çalışanlar

1. Bir toplumsal yaşamın kurulabilmesi, geliştirilebilmesi ve sürdürülebilmesi için o toplulukta ya da toplumda hangi ihtiyaçların giderilmesi gerekir?
2. Söz konusu ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla toplumsal yaşamda ne gibi örgütlenmelerin ve ilişkilerin geliştirilmesi gerekir?

Pek çok terimde olduğu gibi kurum da günlük dilde ve sosyolojide birbirinden çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Günlük dilde genellikle kurumsal bir işlevi yerine getiren kuruluşlara "kurum" denmektedir. Bir spor kulübü veya muhtaç çocukların barındığı yer kurum olarak adlandırılmaktadır. Hâlbuki sosyolojik açıdan kurum ne bir kişi ne bir grup ne de bir mekândır. Toplumsal kurum, sosyal kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmış, süreklilik kazanmış, eş güdümlenmiş, genellikle onaylanmış, yaygın sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısıdır. Bireylerin ve toplumların ihtiyaçlarını gidermek için oluşturulan toplumsal kurumların başlıcaları aile, eğitim, din, ekonomi ve siyasettir.

Toplumsal kurumların temel özellikleri şunlardır:

- Kurumlar belli bir amacı gerçekleştirmeye yöneliktir.
- Kurumlar süreklilik gösteren bir yapıya sahiptir. Kurumsal değişme oldukça yavaştır.
- Söz konusu ihtiyacın gerçekleştiriliş biçimi süreklilik kazanmıştır.
- Gerek alt kurumlarıyla gerekse diğerleriyle yapılanmış, örgütlenmiş ve eş güdümlenmiştir.
- Her kurum diğerleriyle yakından ilişkili olmasına rağmen kendi alanında biricik bir yapıdır. Bir başka deyişle temel kurumlar bir "göreli bağımsızlığa" sahiptir.
- Kurumlar zorunlu olarak değer yüklüdür. Çünkü kültürün kodlarını içerirler.

Toplumsal kurumlar kurumsallaşmış hedefler ve örüntüleşmiş etkinliklerin yanı sıra toplumdaki kişiler için belli, genelleşmiş birtakım işlevleri yerine getirir. Toplumsal kurumların başlıca olumlu işlevleri şunlardır:

- Kurumlar, kişilerin sosyal davranışlarını kolaylaştırır. Toplumun düşünce ve eylem tarzları, birey o topluma girmeden önce büyük ölçüde düzenlenmiş ve planlanmıştır. Kişi çoğu şeyi nasıl yapacağını öğrenmek veya keşfetmek için zaman ayırmak zorunda değildir. Çünkü kişi "Nasıl?" sorusunun cevabını sosyalleşme süreci içindeyken öğrenmiş ve bu davranış tarzlarına alışmıştır.
- Kurumlar, bireylere hazır sosyal rol ve sosyal ilişki formları temin eder. Pek çok örnekte kişi, başkalarıyla ilişkisinde ve rollerin oynanmasında hangi davranışın kendinden beklendiğini bilir. Kurumlar bireye, bireyin kendi özel yeteneklerini ve dileklerini geliştirebileceği, önceden var olan roller temin eder.
- Kurumlar, toplam kültürün istikrarlılığı ve eş güdümü için hizmet eder. Süreklilik, sağlamlık, dayanıklılık insan davranışlarını istikrarlı ve uyumlu hâle getiren kurumlar sayesinde sağlanır. Kurumsallaşmış düşünme ve davranma yolları insanlar için bir anlam ifade eder, bir güvenlik aracı sağlar.
- İstikrar işleviyle yakından bağlantılı bir gerçek de kurumların davranışları kontrol etme yönelimleridir. Kurumlar toplumun sistemli beklentilerini içerir. Kurumlar var olduğu için birey diğer kişiler arasındayken nasıl düşünüp davranması gerektiğini bilir. Kurumların varlığı bile, sosyal baskı yoluyla olası sapkın grupların davranışlarının düzeltilmesinde etkili olur.

Toplumsal kurumların başlıca olumsuz işlevleri ise şunlardır:

- Kurumlar var olan kurumsal yapıyı ve ilişkileri sürdürme eğiliminde olduklarından değişimleri genel olarak engelleyici ve geciktirici rol oynar.
- Kurumlar bireyler üzerindeki kontrol güçleri nedeniyle kimi zaman farklı bireysel özellikleri engelleyici bir rol oynayabilir.

Düşünelim

Görsellerde, tüm toplumlarda belli ihtiyaçların giderilmesini sağlamak ve toplumsal yaşamı sürdürebilmek için gereken toplumsal kurumları temsil eden unsurlara yer verilmiştir. Bu görselleri inceleyerek aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Nitelikleri ve yapısı değişse de bütün toplumlarda hangi toplumsal kurumların var olduğu söylenebilir? Değerlendiriniz.
2. Söz konusu toplumsal kurumlardan herhangi birindeki değişmenin diğer toplumsal kurumlar arasında nasıl bir etkisi olabilir? Görsellerde verilen kurumların her birine ait örnekler düşününüz.

Bir Arap ailesi

Türkiye'de bir sınıf ortamı

Çin'de bir ayin

Nijerya'da tarım

Belçika Parlamentosu

6.2. AİLE KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT

Konuya Hazırlanalım

1. Sahip olduğunuz bazı özellikleriniz üzerinde (ilgiler, beğeniler, ön yargılar, duygular, tutumlar, alışkanlıklar vb.) ailenizin etkisi ne düzeyde olmuştur?
2. Ailenizin kazanmanızı beklediği özelliklerin genel olarak toplumun değerleriyle ve beklentileriyle örtüşüp örtüşmediğini değerlendiriniz.
3. Aile kurumunun toplumsal hayatın farklı yönleriyle (ekonomi, siyaset, eğitim, din vb.) nasıl bir ilişkisi vardır? Değerlendiriniz.

Aile; en temel kurumlardan birini ifade etmektedir. Peki, aile nedir? Çoğu insan için bu sorunun cevabı çok kolay gibi görünmektedir. Bir bebeğin daha gözünü dünyaya açarken karşılaştığı insanlar onun "aile"si değil midir? İçinde büyüdüğünüz, devamlı temasta olduğunuz insanlar ve nihayet günlük hayatınızın en büyük bölümünü adadığınız ortam, aile değil midir? Şüphesiz bunların hepsi doğrudur. Ama ailenin ne olduğu sorusunun cevabını vermek ve aileyi geçmişten günümüze kadar anlamak daha detaylı bir inceleme gerektirmektedir. Toplumsal hayat ve sosyalleşme açısından ailenin önemi, evlilik ve boşanma, ailenin yapısı ve aile tipleri, kadının aile ve toplum içindeki konumu bu incelemenin bazı başlıklarını oluşturmaktadır.

Aile kurumunun özelliklerinden önce ailenin tanımını bilmek bu özellikleri kavramak için gereklidir. Aile denildiğinde akla "anne, baba ve çocuklardan oluşmuş toplumun en küçük yapı birimi" gelse de günümüzde aile büyük değişimlere uğramış ve klasik tanımlamaların yetersiz kaldığı özelliklere sahip olmuştur. Günümüzde aile "Neslin devamı ve toplumun üyelerinin bakımı için birincil sorumlulukları paylaşan; kan, evlilik veya anlaşmaya dayanan ya da evlat edinme üzerinden de birbirleriyle bağlantılanabilen grup" olarak tanımlanmaktadır.

İnsanlığın sosyal/kültürel gelişmesinin hemen her basamağında yer alan aile kurumu, iki farklı cinsiyet arasındaki ilişkiler ile neslin devamını düzenleyen ve standartlaştıran bir sistemdir (Görsel 6.1). Hatta belli bir insan birlikteliği kastedildiği takdirde bir gruptur. Yani aile evlilik, soy, akrabalık gibi kavramlarla özetlenebilecek bir ilişkiler sistemi olduğu kadar bir insan birlikteliğinin oluşturduğu, dolayısıyla sosyal dinamiğe sahip bir gruptur. Aile genel olarak nüfusu yenileme, millî kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarını yerine getirme görevlerini gerçekleştiren bir kurumdur.

Görsel 6.1: *Aile insanlık tarihinin her döneminde var olmuştur.*

6.2.1. TOPLUMSAL HAYAT VE SOSYALLEŞME AÇISINDAN AİLENİN ÖNEMİ

Konuya Hazırlanalım

1. İkinci ünitede sosyalleşmeyle ilgili edindiğiniz bilgileri kullanarak bireyin sosyalleşmesinde etkili olan başlıca faktörlerin neler olduğunu belirtiniz.
2. Ailenin sosyalleşme sürecindeki etkisini değerlendiriniz.

İnsan, yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan bilgi ve becerilere doğuştan sahip değildir. Doğuştan sahip olduğu zekânın ve yeteneğin potansiyel durumdan bilgi, beceri, değer ve davranış boyutuna taşınabilmesi, kendi özgünlüğünü koruyarak yaşadığı toplumun uyumlu bir üyesi hâline getirilebilmesi için insanın sosyal bir ortamda yetiştirilmeye ihtiyacı vardır. Doğumdan ölüme kadar insanın bütün yaşamını kuşatan bu sürece sosyalleşme denir. Çocukluk ve gençlik döneminde daha yoğun olan bu süreç, her insanın bir biçimde kendisine yönelttiği "Diğer insanlar ve doğa ile birlikte yaşamayı nasıl sağlayabilirim?" sorusuna kendi doğasından ve toplumdan aldığı cevabın ifadesidir.

Bir etkileşim ve öğrenme süreci dâhilinde ömür boyu devam eden ancak olgunluk çağından itibaren hızı azalan ve niteliği değişen sosyalleşme, öncelikle çocukluk ve ergenlik döneminde büyük önem taşır. Bu önem kültürümüzde "Ağaç yaşken eğilir." atasözünde karşılığını bulur. Sosyalleşme, çocukta kendine güven duygusunu geliştirir. Sosyalleşme bir vicdan oluşumuna hizmet eder, bu sayede çocuk hem kendi düşüncelerini ve ihtiyaçlarını düzenler hem de toplumdaki mevcut değerlere ve kurallara uygun davranış şekilleri geliştirebilir. Bireyin sosyalleşmesinde bütün toplumsal kurumların etkisi olmakla beraber birer sosyal ortam ve bilgi-kültür kaynağı olması nedeniyle çoğunlukla aile, okul, arkadaş grubu, iş çevresi, çeşitli dinî, fikrî, kültürel ve mesleki grupların etkisi olmaktadır.

Ailelerin çocuklarına yönelik tutumları, çocuğun toplumsal normlara uygun davranıp davranmamalarını etkileyen birincil faktördür. Bir ailenin yapısı, ailedeki bireylerin birbirleri ile olan ilişkisini ve iletişimini etkiler. Aile yapısının belirleyicisi olan anne baba tutumları öncelikle çocuğun aile içindeki sonra da toplumdaki yerini ve önemini belirler (Görsel 6.2). Birçok psikolog ve sosyolog anne baba tutumlarına başta annenin çocukla olan iletişimine büyük önem atfetmiş, kişiliğin özellikle yaşamın ilk 5-6 yılında temel biçimini aldığını belirtmiştir. Dolayısıyla çocuğun, hayatının ilk yıllarında ailesiyle daha fazla etkileşim içinde olması, ebeveynlerin çocukla iletişim kurması çocuğun fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişiminde ve kişilik gelişiminde (uyumlu uyumsuz, etken edilgen, bağımlı özerk, içe dönük dışa dönük) büyük rol oynar.

Görsel 6.2: *Sosyalleşmede en etkili kurumların başında aile gelir.*

Okuma Parçası

Ailede Demokratik Sosyalleşme

Aile sosyalleşmenin ilk ve temel kurumudur.

Aile, bireyin ilk ve hayat boyu devam eden sosyalleşme kaynağı olması açısından büyük önem taşımaktadır. Ailede genellikle annenin sosyalleştirici etkisi, ailenin diğer bireylerine oranla daha güçlüdür. Bebeklik ve erken çocukluk döneminde çoğunlukla aile bireylerinden etkilenerek toplumsallaşan çocuk, zamanla okul, iş, sosyal gruplar ve değişik ortamlarda yaşadığı ilişkilerle sosyalleşmesini sürdürür. İki önemli sosyalleştirme kurumu olarak aile ve okul, çocuğun ihtiyacı olan sosyalleşme mesajlarını seçerken genellikle çağın yaşayan, itibar edilen, kullanım değeri olan bilgi, beceri, değer ve davranışların kazandırılması perspektifinden hareket eder. Bu bağlamda beceri boyutunda eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme, karar verme, araştırma yapma, sosyal ve siyasal katılım, grupla çalışma, gözlem yapma, girişimcilik, iletişim ve empati kurma, bilgi teknolojilerini kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, dili doğru, güzel ve etkili kullanma; değer boyutunda ise adil olma, dürüstlük, barışseverlik, çalışkanlık, dayanışma, farklılıklara saygı, hak ve özgürlüklerini bilme ve koruma, başkalarının haklarına saygı duyma, sorumluluklarının bilincinde olma, müsamahalı olma, uzlaşmaya ve değişime açık olma, ön yargı ve ayrımcılıklarla mücadele edebilme, eşitlik, sevgi, doğal çevreye duyarlılık, vatanseverlik, yardımseverlik, kültürel mirasa duyarlılık gösterme gibi yeterliliklerin önem kazandığı görülür. Ana hatlarıyla demokrasi kültürü ve demokratik değerler ile ilgili yeterlilikleri esas alması nedeniyle "demokratik sosyalleşme" olarak nitelediğimiz bu sosyalleşme yaklaşımı, çağımız insanının temel ihtiyaçlarındandır. Küçük yaşlarda aile ortamında temelleri atılması gereken bu sosyalleşme çerçevesiyle demokrasi ancak birey ve toplum düzeyinde bir kültüre dönüşebilecektir.

(Abdulvahap ÖZPOLAT, Ailede Demokratik Sosyalleşme, s. 9-20. Düzenlenmiştir.)

6.2.2. EVLİLİK

Evlilik, yetişkin bir erkek ile yetişkin bir kadın arasındaki yasal geçerliliği olan, belirli hak ve yükümlülükleri gerektiren bir ilişkidir. Evlilik, tanımdan da anlaşılacağı üzere taraflara haklar ve yükümlülükler getirir. Sadece iki insanın birlikteliğinin ötesinde toplumsal bir boyuta sahiptir. Evlilik, türün devamını sağlayan bir kurumdur. Öte yandan günümüzün modern toplumlarında evliliğin daha çok romantik kısmına vurgu yapılırken ekonomik yönü göz ardı edilir. Oysa birçok toplumda evlilik, ekonomik değişim ilişkilerinin temelini oluşturur. Bir Alman atasözü şöyledir: "Sadece bir adam bir kızla evlenmez, aynı zamanda tarla tarlayla, bağ bağla ve sürü de sürüyle evlenir."

Ailenin en temel olgularından biri olan evlenme, cinsiyetler arasında ve belli şartlar altında bir arada olmaya izin veren sosyal bir mekanizmadır. Evlilik, iki kişi arasındaki bir ilişki olarak görülmesine rağmen iki akraba grubu arasında kurulan bir ilişki olarak da dikkat çeker. Bilinen tüm topluluklar, cinsiyetler arasındaki ilişkilere dair kurallar koymuştur ve kurulacak ilişkinin nasıl olması gerektiğini belirlemiştir.

Düşünelim

1. Evliliğin bireysel ve toplumsal yaşam üzerinde ne gibi etkileri vardır? Değerlendiriniz.
2. Evlilik evlenen bireylere ne gibi yükümlülükler getirir? Değerlendiriniz.
3. Evliliğin sonlanmasının bireysel ve toplumsal nedenleri nelerdir? Değerlendiriniz.

A. Evlilik Türleri

Geçmişte ailede olduğu gibi evlilik türlerinde de büyük bir çeşitlilik ortaya çıkmıştır. Evlilik türlerinin sınıflandırılmasında en çok kullanılan ölçütler eş seçimi, eş sayısı, yerleşim yeri ve otorite ilişkileri gibi özelliklerdir (Görsel 6.3).

Görsel 6.3: *Evlilik bütün toplumlarda görülmekle birlikte farklı evlilik türleri vardır.*

a. Eş Seçimine Göre Evlilikler

Eş seçimine göre endogami ve ekzogami olmak üzere iki tür evlilik söz konusudur. Endogami evlenen bireylerin eşlerini kendi akrabaları içinden seçmesidir. Akraba olmayan, tanımadık topluluklardan biriyle evlilik gerçekleştirilemez. Bu evlilik biçiminde genellikle ailenin kendi kız ve erkek çocuklarının hangi ailelerin kız ve erkek çocukları ile evlenecekleri daha önceden belirlenmiştir. Ekzogami ise bireylerin akraba çevresinin dışından bireylerle evlenmesidir.

b. Eş Sayısına Göre Evlilikler

Eş sayısına göre monogami ve poligami şeklinde iki evlilik tipi vardır. Monogami, bir kadınla bir erkeğin evliliğidir, tek eşlilik olarak da bilinir. Poligami ise bir erkeğin ya da kadının çok eşliliğidir. Poligami, polijini ve poliandri olmak üzere iki alt gruba ayrılır. Polijini, bir erkeğin birden fazla kadınla evliliğidir. Buna karşılık poliandri ise bir kadının birden fazla erkek ile evliliğine izin veren sistemdir. Yasa dışı olsa da hâlâ Anadolu'da polijini örneklerine rastlamak mümkündür. Bir kadının birden fazla erkekle evliliğini ifade eden poliandri ise daha nadir görülen bir evlilik modelidir. Özellikle kadınların erkeklerden az olduğu Hindistan'daki Todalar, Nepal'deki Nymialar (Nimya) vb. topluluklarda bu evlilik türü gözlenmektedir.

Bilgi Notu

Monogami her zaman en yaygın evlilik şekli olmuştur. Ancak geçmişte savaş vb. nedenlerle kadın sayısının erkek sayısından fazla olduğu toplumlarda ya da tam tersi durumlarda poligami evlilikler de görülmektedir.

c. Eşlerin Kaldığı Çevreye Göre Evlilikler

Farklı kültürlerde birbirinden farklı yerleşme kuralları gözlenir. Eşin kaldığı çevreye göre evlilik tipleri temelde dört başlık altında incelenmektedir. Bunlar baba yanı yerleşme (patrilokal), ana yanı yerleşme (matrilokal), ayrı yerleşme (neolokal) ve iki taraflı yerleşmedir (bilokal). Baba yanı yerleşme, kadının ana baba evini bırakarak erkeğin ana baba ailesine katılmasıdır. Burada kadın, erkeğin ana babasının oturduğu haneye ya da onların yanı başındaki ayrı bir haneye yerleşir. Ana yanı yerleşme, erkeğin ana baba evini bırakarak kadının ailesinin yanına (aynı haneye veya yanı başındaki bir haneye) yerleşmesidir. Ayrı yerleşme, evli çiftin ana baba ailelerinden ayrı, onlardan bağımsız hatta uzak bir yere yerleşmesidir. İki taraflı yerleşme ise yeni evli çiftin ikamet edeceği yeri belirleyici bir göreneğin bulunmadığı toplumlarda gözlemlenir. Çiftin hangi tarafın ana baba ailesi yanında oturacağını ise ana baba ailelerinin birbirlerine oranla zenginlikleri, topluluktaki konumları ya da iki tarafın bu evlilik birliğine karşı tutumları belirler.

ç. Otorite İlişkilerine Göre Evlilikler

Kadın ve erkek ya da eşler arasındaki otorite kalıbını belirleyen temel faktörler toplumsal cinsiyet rolleri ve eşlerin kişilik özellikleridir. Geleneksel toplumların çoğunda erkek otoritesinin üstünlüğü görülür, buna patriyarki (ataerkillik) denir. Matriyarki (anaerkillik) adı verilen kadının otoritesinin üstünlüğü durumuna daha az rastlanır.

Uyarı

Modern, demokratik toplumlarda ortaya çıkan ilişki sistemi eşitlikçi otoritedir. Burada kadının ve erkeğin eşit ve demokratik ilişkisi söz konusudur.

B. Boşanma ve Boşanmanın Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri

Günümüzde dünyanın hemen her yerinde her türlü toplumsal bağa yönelik ilginin aşındığı sıklıkla söylenmektedir. Toplumsal bir kurum olan aile de bu değişimden etkilenmektedir. Aile kurumunda, evliliklerde, ilişki biçimlerinde köklü dönüşümler yaşanmaktadır. Evliliklerle ilgili günümüzde yaşanan temel gelişmelerden biri boşanma oranlarının giderek artmasıdır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde boşanma oranları geçmişle kıyaslanamayacak ölçüde artmıştır.

Eşlerin hayatta iken birbirinden ayrılması anlamına gelen boşanmanın farklı sebepleri, toplumca konulmuş kuralları vardır. Genelde hukuki çerçevede zina, cana kast, suç ve onursuzluk, terk, akıl hastalığı ve geçimsizlik başlıca boşanma sebepleridir. Söz konusu listeye dikkat edildiğinde görülür ki bunlar toplumsal sorunlar listesinin aile ile ilgili kısmıdır. Yani boşanma sosyal ve kültürel bir olaydır. Dolayısıyla boşanma sorunlarına yalnız hukuki işlemler gözüyle bakılamaz.

Boşanma, süreci ve sonuçları bakımından birçok insanı etkileyen bir olgudur. Boşanmanın bir yandan bireyler -kadın, erkek ve çocuklar- üzerinde diğer yandan da toplumsal hayat üzerinde olumsuz etkileri vardır. Her boşanmanın bireyler üzerinde aynı derecede olumsuz etkilere yol açacağı söylenemese de bazı sonuçların bireylerce sıklıkla yaşandığı kabul edilmektedir. Bunların başlıcaları; boşanma süreci ve sonrasında hem kadınlarda hem de erkeklerde ruhsal ve duygusal sıkıntının yüksek oranda görülmesi, boşanma sonrasında bireylerin ekonomik sıkıntı yaşama oranının yüksek olması, boşanmış kadınların çoğunun işsiz olması, kimi zaman boşanma süreci ve sonrasında özellikle kadına yönelik şiddetin gözlenebilmesidir. Boşanmanın yol açtığı bu durumlar bir yandan bireysel bir yandan ise toplumsal bir sorun olarak görülmelidir. Boşanmanın bu olumsuz etkilerini azaltabilmek için mahkemeler, kolluk güçleri ve diğer devlet kurumları özellikle kadını ve çocukları koruyacak çeşitli tedbirleri almaktadır.

C. Evliliğin Sürekliliği

Evlenme ile eş olma hüviyetini kazanan üyeler, bu evliliği kendi "yeni ve tek aileleri" olarak görebiliyorlarsa aile devamlılığının ilk ve en vazgeçilmez şartını yerine getirmiş olurlar. Evlenmenin asıl gayesinin yeni bir aile oluşturmak olduğu hatırlanırsa bu konunun gerçek önemi çok daha iyi anlaşılır (Görsel 6.4). Ne var ki bunun olabilmesi hemen bir ikinci şartın yerine getirilmesini de zorunlu kılmaktadır. Bu da eşlerin birbirlerine evlilik öncesi ailelerini aratmayacak bir ortamı yaratma gayretleridir. Sevgi, anlayış, müsamaha, takdir, fedakârlık ve her şeyi birlikte paylaşma hassasiyeti ile yaratılacak evlilik ailenin sağlamlığının ve devamlılığının teminatı olacaktır.

Görsel 6.4: *Evlenmenin temel gayesi yeni bir aile oluşturmaktır.*

6.2.3. AİLE KURUMUNUN YAPISI VE AİLE TÜRLERİ

Konuya Hazırlanalım

Aşağıda üç farklı toplumu yansıtan görseller verilmiştir. Görselleri inceleyerek aşağıdaki soruları yanıtlayınız.

1. Farklı toplumların aile yapılarının ortak özellikleri nelerdir? Yorumlayınız.
2. Türk aile yapısının diğer toplumlardaki aile yapısından farkı, kendine özgü özellikleri nelerdir? Değerlendiriniz.

Bir Alman ailesi

Bir Japon ailesi

Bir Türk ailesi

Aile, bütün toplumların ortak kurumlarının başında gelmekle birlikte toplumdan topluma değişik özellikler gösteren bir nitelik de taşıyabilmektedir. Nitekim toplumların kendi tarihî gelişme seyirleri içinde aile kurumunun değişmeler gösterdiği, farklılıklar kazandığı gözlenmektedir.

A. Aile Kurumunun Yapısı ve Değişimi

Aile hem kavram hem de kurum olarak insanın tarihi kadar eskidir. Böyle olunca insanlığın tarihindeki gelişmelere paralel olarak aile de değişmiş ve bu değişmelere göre farklı şekillerde tanımlanır olmuştur. Sanayileşmenin henüz tamamlanmadığı toplumlarda aile, kavram olarak "geniş aile" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Geçiş dönemi geniş ailesi, sanayileşmenin başlangıç safhasındaki ailedir. Sanayileşme ile birlikte, evlenen eşlerin ön planda olduğu "çekirdek aile" karşımıza çıkmıştır. Öte yandan, aynı kültür birikimini ve özelliklerini paylaşan Batı toplumları için sanayileşme ile ortaya çıkan aile kavramı "çekirdek", daha doğrusu "bağımsız çekirdek aile" kavramı olabilirken farklı kültür birikimi olan Türkiye için "bağlantılı çekirdek aile" kavramını kullanmak daha doğru olacaktır.

B. Türk Aile Yapısının Özellikleri

Batı toplumlarında ortaya çıkan yeni çekirdek aile, geleneksel aile yapısından farklılaşmış bir ailedir. Çekirdek ailede akrabalık ilişkileri daha sınırlıdır. Aile ile akrabalar arasındaki eski karşılıklı haklar ve mecburiyetler zayıflamıştır. İki taraf da birbirinden bağımsız hareket etme serbestisine kavuşmuştur. Bütün bu gelişmeler, Batı'da çekirdek aileyi kendi başına ve bağımsız bir hâle getirmiştir. Batı toplumlarında çekirdek aileye geçişte ortaya çıkan problemlerin Türk toplumunda çoğunlukla yaşanmadığı söylenebilir.

Görsel 6.5: *Yeşilçam sinemasında bir Türk ailesi portresi*

Türkiye'de yukarıdaki anlatılandan farklı bir aile şekli ve yapısı hâkimdir. Bağlantılı çekirdek aile olarak adlandırılan bu aile yapısında "aynı çatı altında bir arada yaşayan eşler ve çocuklar" bulunur (Görsel 6.5). Bu aile yapısı, çekirdek aile yapısıdır. Ancak Türkiye'de gitgide artan bu aile biçimi, hâlâ yoğun denebilecek bir aile ve akrabalar ilişkisi içindedir. Türkiye'deki aile yapısının, çekirdek ailenin belli bir türü olan bağlantılı çekirdek aileden ibaret olduğu sanılmamalıdır. Türkiye'de hem "geçiş dönemi geniş aile" yapısı önemini korumakta hem de belirli şekiller altında "geniş aile" de gözlenmektedir.

Türkiye'de kırdan kente göçün doğurduğu yığınlaşma, kent çevresini hızla kuşatan gecekondulaşmayı doğurmuş; bu da kimi sosyologlara göre gecekondu ailesi olarak da anılan yeni bir aile biçimini, karma aile yapısını yaratmıştır. Gecekondu ailelerinde şu özellikler göze çarpmaktadır:

- Çok genç nüfus yapısına sahiptir ve eğitim düzeyi düşüktür.
- Akrabalık, hemşehrilik ve komşuluk ilişkileri güçlüdür.
- İş gücüne katılımın genellikle fabrika ve imalathane işçiliği, küçük girişimcilik ve hizmet sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir.
- Kadının çalışma hayatına katılımı giderek artmaktadır.
- Tüketim alışkanlıkları değişmiştir.
- Kadının statüsü ve karar verme düzeyi, eğitim olanaklarının artmasıyla birlikte yükselmektedir.

C. Aile Tipleri

Konuya Hazırlanalım

1. Aşağıdaki iki farklı görselde bulunan aile yapılarının hangi özellikleri bakımından farklı olduğu söylenebilir? Yorumlayınız.
2. Ailenizdeki üyelerden kaçıyla birlikte yaşıyorsunuz? Ailenizin üye sayısı bakımından hangi özelliklere sahip olduğunu belirtiniz.

Bir geniş aile

Bir çekirdek aile

Aile tiplerine dair pek çok sınıflandırma vardır. Ancak büyüklük boyutu ailenin temel tipleri sınıflandırması yaygın bir sınıflandırma ölçütüdür. Bu ölçüte göre aile tipleri geniş aile, geçici geniş aile, çekirdek aile ve tek ebeveynli aile olarak sınıflandırılır.

a. Geniş Aile

Çok sayıda çekirdek ailenin aynı çatı altında oturmasıyla oluşan aile tipidir. Geniş aile, büyük, geleneksel, eski veya köy ailesi olarak da adlandırılır. Bu ailede akrabalık bağları kuvvetlidir. Geleneklere ve göreneklere bağlılık kuraldır. Genellikle geçimini topraktan sağlayan tarım toplumlarında ve gelişmemiş yerlerde görülen bir aile biçimidir. Bazı toplumlarda ailenin ana akrabalığına, bazı yerlerde de baba akrabalığına dayandığı görülür. Aile içindeki en yaşlı üye aile reisidir. Büyük ailenin toplum yaşamında üstlendiği birtakım görevleri vardır. Bunlar biyolojik, ekonomik, koruyucu, psikolojik, eğitimsel, dinî görevlerdir.

b. Geçici Geniş Aile

Geniş ailenin bir sonraki ve bir bakıma geçiş dönemi geniş aile şeklinde tanımlanabilen bu tipte, aileler, aynı ev içinde olmayıp birbirine yakın mekânlarda, birbirine oldukça bağlı şekilde yaşarlar. Geçiş dönemi geniş ailesi, sanayileşmenin başlangıç safhasındaki ailedir. Aile üyelerinin birbirlerinden kopmaları henüz tam değildir. Ayrılan aile üyeleri gerektiğinde aynı çatının altında yeniden bir araya gelebilmektedir. Ama yeni bir aile yapısı filiz vermiş, bağımsız olma iradesi açığa çıkmıştır. Bugün sanayileşmenin veya modernleşmenin başlangıcını yaşayan yerlerde, geçiş dönemi geniş ailesini bu özellikleriyle görmek mümkündür.

c. Çekirdek Aile (Küçük Aile)

Karı ve koca ile evli olmayan çocuklardan meydana gelen en küçük toplumsal birimdir. Görüldüğü gibi bu tür ailede, üye sayısı sınırlı ve azdır. Çekirdek ailenin sadece iki kuşaktan oluşması bu ailenin sınırlı bir gelişim eğilimine sahip olduğunu göstermektedir. Başlangıçta sadece evli çiftlerden oluşan, sonra çocuk sayısı arttıkça nüfus bakımından gelişen, çocukların yetişip iş sahibi olmalarıyla ve evden ayrılmalarıyla başlangıç noktasına dönen ailenin gelişimi sınırlı olmaktadır.

ç. Tek Ebeveynli Aile

Günümüzde sayısı hızla artan aile tipi tek ebeveynli aile tipidir. Boşanma sonrasında ailenin tek ebeveynli duruma dönüşmesi ve çocuğun ebeveynlerinden biriyle beraber yaşaması bu aile tipinin temel özelliğidir. Batı ülkelerinde boşanma oranlarının artması nedeniyle tek ebeveynli aile sıklıkla gözlenir hâle gelmiştir.

6.2.4. KADININ AİLE VE TOPLUM İÇİNDEKİ KONUMU

Türk toplumunda kadının saygın bir yeri vardır. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinde kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu tarihçiler tarafından benimsenmektedir. Devlet yönetiminde, hakanların yanında hatun adı verilen eşleri de söz sahibiydi. Kadınlar ata binip ok atar, top oynar, güreş gibi ağır sporlar yapar ve savaşlara katılırlardı. Toplumda tek eşlilik prensibine bağlı kalınır, ev eşlerin ortak malı sayılırdı. Tarihçiler, Osmanlı toplumunda yaygın olan evlilik türünün poligami (çok eşlilik) değil, monogami olduğunu belirtmektedirler.

Millî Mücadele yıllarında, erkeği cepheye giden Türk kadını, çocuğunu yetiştirmiş ve evinin geçimini sağlamıştır. Hatta silah ve cephane taşıyarak savaşa katılmıştır. Bu davranışı ile Türk kadını, toplumdaki yerinin önemini bir defa daha göstermiştir.

Düşünelim

Aşağıda toplumumuzda başarılarıyla öne çıkan üç önemli kadın hakkında kısa bilgiler vardır. Bunları okuyarak verilen soruları yanıtlayınız.

Nene Hatun (1857-1955), Rus askerlerin 8 Kasım 1877 gecesi Aziziye Tabyası'nı ele geçirdiği haberinin Erzurum'da sabah ezanında minarelerden duyurulması üzerine Osmanlı askerine yardım için taşlarla ve sopalarla mücadeleye giren şehir halkına katılmış ve gösterdiği yararlılıklar sonucu efsaneleşmiştir. 1955'te Türk Kadınlar Birliği tarafından "Yılın Annesi" seçilen Nene Hatun, Türkiye'de bu unvanı alan ilk kadındır.

Nene Hatun

Halide Edip Adıvar (1884-1964), Türk yazar, siyasetçi, akademisyen ve öğretmendir. 1919 yılında İstanbul halkını ülkenin işgaline karşı harekete geçirmek için yaptığı konuşmaları ile zihinlerde yer etmiş usta bir hatiptir. Kurtuluş Savaşı'nda cephede Mustafa Kemal'in yanında görev yapmış ve bir sivil olmasına rağmen rütbe alarak savaş kahramanı sayılmıştır. Halide Edip; yazdığı yirmi bir roman, dört hikâye kitabı, iki tiyatro eseri ve çeşitli incelemeleriyle Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemleri Türk Edebiyatı'nın en çok eser veren yazarlarındandır.

Halide Edip Adıvar

Betül Mardin (d. 1927), Türkiye'de halkla ilişkiler mesleğinin kurucularındandır. Halkla ilişkiler mesleğine yaptığı katkılardan dolayı Altın Dünya Ödülü, Amerikan Halkla İlişkiler Cemiyetinin Atlas Yaşam Boyu Başarı Ödülü vb. çeşitli ödüller almıştır. Betül Mardin ayrıca mesleklerinde en büyük başarılara imza atan kadınlara dikkat çekmek üzere düzenlenen "Women to Watch" (Vomın tu Vatç) adlı organizasyonun Yaşam Boyu Onur Ödülü'ne de layık görülmüştür.

Betül Mardin

1. Geçmişte ve günümüzde, başarılarıyla Türk toplumunda öne çıkan hangi kadınların isimleri aklınıza geliyor? Sınıf içinde paylaşınız.
2. Kadınların Türk toplumundaki yerini ve önemini değerlendiriniz.

6.2.5. ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCEDE KADININ YERİ

Türk toplumunda ailenin, ailenin içinde de kadının yeri ve önemi büyüktür. Türkiye'de aile çağdaş hukuk anlayışına uygun olarak Türk Medeni Kanunu esaslarına göre kurulmuştur. Kadın ve erkek eşit haklara sahiptir. Kadın erkek eşitliğinin sağlanması, toplumsal uzlaşmanın en önemli şartlarından biridir.

Atatürk, kadının erkekle birlikte eğitim görmesini; sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması görüşünü benimsemiş ve savunmuştur. Atatürk kadınların medeni, siyasi ve sosyal haklarına kavuşması gerektiğine inanıyordu. Türk kadınının toplumdaki önemini Atatürk şu sözü ile en güzel şekilde ifade eder: "... Dünyada hiçbir milletin kadını ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar gayret gösterdim, diyemez."

Türk ailesinin kuruluşunu yeniden düzenleyen, 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu'nu ile toplumsal ve ekonomik hayatta kadın erkek eşitliği sağlanmıştır. Ancak bu değişikliklerde kadınların siyasi haklarından söz edilmemekteydi. Demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla yerleşebilmesi için kadınlara siyasi hakların verilmesi gerekiyordu. Millî Mücadele'nin kazanılmasında görevini fazlasıyla yapmış olan Türk kadını, ülke yönetimine de katılmalıydı. Türk Medeni Kanunu ile kazanılan haklardan sonra Türk kadınına, yönetimde görev alabilmesini sağlayan siyasi haklar da 1930'dan itibaren verilmeye başlanmıştır. Önce 1930'da kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı tanınmıştır. Türk kadını, 1933'te muhtarlık seçimlerine katılma hakkına kavuşmuştur. 1934'te yapılan anayasa değişikliği ile de Avrupa ülkelerinin birçoğundan önce, milletvekili seçme ve seçilme hakkını kazanmıştır.

Atatürk bir konuşmasındaki "Bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını talep etmemiştir. Allah'ın emrettiği şey, erkek ve kadının beraber olarak ilim ve bilgiyi kazanmasıdır." sözü ile toplum hayatında kadının önemini belirtmiştir.

Türk Medeni Kanunu ve Kadın Hakları

Türk Medeni Kanunu, İsviçre Medeni Kanunu örnek alınarak hazırlanmış ve 1926 yılında yürürlüğe konmuştur. Türk Medeni Kanunu ile birlikte kadın haklarıyla ilgili olarak şu yenilikler sağlanmıştır:

- Resmî nikâh zorunlu hâle getirilmiştir. Böylece evlilik devlet kontrolü altına alınmıştır.

- Tek eşle evlilik zorunluluğu getirilerek Türk ailesi modern bir yapıya kavuşturulmuştur.
- Mirasta kız ve erkek çocukların eşit pay almaları sağlanmıştır.
- Boşanma hakkı düzenlenmiş ve kadınlara da bu konuda haklar tanınmıştır.
- Kadınlara istedikleri işte çalışabilme hakkı tanınmıştır. Böylece kadınlar ve erkekler arasında ekonomik ve sosyal alanlarda eşitlik sağlanmıştır.
- Toplumsal hayatın çağdaş kurallara göre düzenlenmesi sağlanmıştır.

6.3. EĞİTİM KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT

Konuya Hazırlanalım

1. Eğitimin sadece okulla ilişkili bir süreç olduğu söylenebilir mi? Değerlendiriniz.
2. Eğitimin toplumsal hayat üzerinde ne gibi etkileri vardır? Değerlendiriniz.

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı bir biçimde istendik değişiklikler meydana getirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bireyde eğitim yoluyla gerçekleştirilecek olan tüm değişikliklerin, bireyin içinde yaşadığı toplumun değerlerine uygun düşmesi, toplum tarafından istenilen ve beğenilen davranışlar olması gerekmektedir. Bu nedenledir ki eğitim, belli amaçlar doğrultusunda, bireyin davranışlarını planlı biçimde değiştirmeye yönelik bir süreçtir (Görsel 6.6).

Görsel 6.6: *Eğitim kurumu her toplumun vazgeçilmezidir.*

6.3.1. EĞİTİMİN TOPLUMSAL HAYATTAKİ ÖNEMİ

Eğitim, insanın bütün yaşamını organize eden bir süreçtir. Özellikle yetişkinlik dönemine gelinceye değin şu veya bu biçimde hemen herkes bu kurumun üyesi olmuştur. Ayrıca eğitim insanın gelecekteki tüm yaşamını etkiler. Eğitimin gücü bu şekilde özellikle yakın zamanlarda artmış ve insanı istese de istemese de etkiler hâle gelmiştir (Görsel 6.7).

Görsel 6.7: *Öğrencilerden çevreci bir etkinlik*

Geleneksel toplumlarda, formel eğitim çok fazla görülmez. Diğer bir deyişle eğitim kurumsallaşmış bir yapıya sahip değildir. Çocuklar ve gençler, ailelerindeki yaşlı kimselerden ve oyun sırasında arkadaşlarından kendilerine gerekli olan bilgileri edinmektedirler. Ancak daha sonra toplumun ekonomik yapısı ve buna bağlı olarak yaşam şekli değişince aile artık çocuğuna bazı bilgileri vermekte yetersiz kalmıştır. Çünkü teknolojik ve ekonomik yaşam hızla değişmiş, aileler ise bu gelişme karşısında yeni bilgileri edinmedikleri için çocukları eğitmede eksik ve yetersiz kalmışlardır. Oysa toplumun gelişme hızına uyabilmek için artık insanların bazı yeni bilgi ve becerileri öğrenmeleri

gerekmektedir. Bunlar ise tek başına aile kurumu içinde öğrenilecek şeyler değildir. İnsanlara bu bilgileri öğretecek yeni kurumlara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçtan dolayı eğitim kurumları ortaya çıkmış, resmîleşmiş ve yaygınlaşarak toplumun büyük bir kısmının eğitildiği yerler hâline gelmiştir.

Endüstrileşmenin gelişmesi, teknolojik yenilikler becerikli insan gücüne olan ihtiyacı gün geçtikçe artırmıştır. Bu tür yetenekli insan gücü ise ancak belirli kurumlarda, belirli bir eğitim süreci sonunda yetiştirilebilir. Böylece özellikle çağdaş toplumlarda insanların yaşamlarının en erken ve verimli yıllarını resmî eğitim kurumlarında geçirmekte oldukları görülür. Bu yönüyle eğitim çağdaş toplumsal yapıda yaşamı düzene koyan bir süreç hâline gelmiştir.

6.3.2. EĞİTİMİN SOSYALLEŞME SÜRECİNDEKİ ÖNEMİ

Sosyalleşme, içinde yetiştiği sosyal sistemin bir üyesi olarak insanın, karşılaşabileceği çeşitli durumlarda o sosyal sisteme özgü becerileri, tutum ve davranışları, değerleri öğrenip ona göre hareket etmesini ifade eder. Sosyal hayat şartları sürekli değişiyor ve bu değişim bireylerin hayatını derinden etkiliyor. Bu nedenle bireylerin sosyal yaşama ve bu yaşamın değişimine uyum sağlamasında sosyalleşme, bireyleri aynı şekilde yetiştirerek geçmiş kuşakların kültür birikimini sürdürmek, sosyal sistemlerin bireyler üstü devamlılığını sağlamak için hemen her toplumda gereklidir.

Sosyoloji açısından bakıldığında eğitim, sosyalleşmenin özel bir görünümü, özel bir şekli olarak anlaşılmaktadır. Çünkü eğitim, belli amaçlar doğrultusunda kişide belirli davranışları geliştirmek veya istenmeyen bazı davranışları ve alışkanlıkları değiştirmek olarak görülmektedir (Görsel 6.8). Okul, öğrencilere sadece eğitim programındaki bilgileri aktarmak, oradaki amaçlar doğrultusunda bazı beceri, alışkanlık ve davranış kalıpları kazandırmakla sosyalleştirme görevini yapamaz. Elbette çocuklar farklı bilim alanlarındaki bazı pratik ve teorik bilgileri öğrenmek, becerileri kazanmak için okula gelmektedir. Ama bu bilgi ve becerileri öğrenirken aileden ve diğer sosyal kurumlardan çok farklı bir yapıya sahip olan "okul toplumu" içinde yaşamayı da öğrenirler. Okullar, âdeta aile ortamı ile büyük sosyal kurumlar arasında bir geçiş toplumudur. Aile kadar sıcak ve müsamahalı değildir ama toplumun diğer bazı kurum ve grupları kadar çocuğa uzak, mesafeli topluluklar da değildir. Çocuklar, okulda kazandıkları birçok bilgi ve becerinin yanı sıra aile fertlerinden başka insanları, diğer çocukları, büyükleri ve yöneticileri de tanırlar. Farklı davranış şekilleri, farklı alışkanlıklar, gelenekler ve düşünceler ile karşılaşırlar.

Görsel 6.8: *Eğitimle, doğa sevgisi gibi pek çok duyarlık güçlendirilebilir.*

Öğrenci; arkadaşlarından, öğretmenlerinden, okul yöneticilerinden, memurlardan ve hizmetlilerden gelen davranışlara yavaş yavaş alışır, okuldaki sosyal ilişkiler ağını, sosyal örgüyü öğrenir. Bu etkileşimle öğrencilerin daha sonra katılacakları yetişkinler toplumundaki örgüyü tanıma ve öğrenme şansları olur. Sosyalleşme, çeşitli sosyal çevre etkileri ile kişinin bazı tutum ve davranışları öğrenmesi, benimsemesi, çevresine uyum sağlamasıdır (Görsel 6.9). Her canlı varlık gibi insan da

Görsel 6.9: *Okul hem akranların hem de öğretmenlerin etkili olduğu temel bir sosyalleşme ortamıdır.*

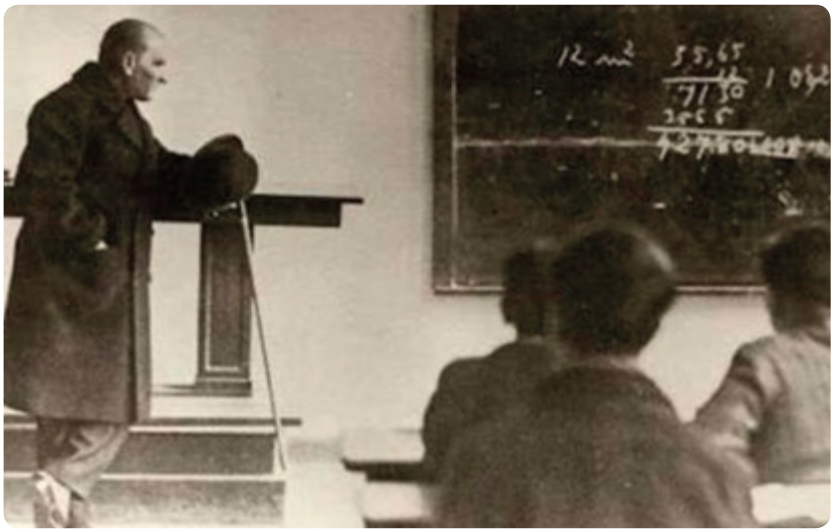
yaşayabilmek için çevresindeki fiziki ve sosyal çevreye uyum sağlamak zorundadır. Bu genel uyum eğitiminde sosyal çevresi de insana yardım eder. Hatta yardımdan daha öte, amaçlı ve planlı birtakım etkileme ve yönlendirmelerle çocuklar ve gençler istenilen şekilde yetiştirilmek istenir ki bunun adı sosyalleştirme veya eğitimdir.

Düşünelim

1. Öğrencilerin eğitim sürecinde derslere yönelik akademik bilgilerin dışında neler edindikleri söylenebilir? Değerlendiriniz.
2. Eğitim sürecinin katkısıyla geliştirdiğiniz ilgi ve tutumlar neler olmuştur? Değerlendiriniz.
3. Okul ortamında gerçekleşen sosyalleşmenin günlük yaşamdaki gelişigüzel sosyalleşme etkileşimlerinden hangi açılardan farklı olduğu söylenebilir? Yorumlayınız.

6.3.3. ATATÜRK VE EĞİTİM

Atatürk bir ulusun yaşamında eğitimin önemini belki de en iyi anlamış devlet adamlarından biridir. Ona göre ekonomide, sağlıkta, sanatta, sporda nerede bir problem varsa onun temelinde eğitim yatmaktadır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde büyük bir savaştan yeni çıkmış, halkın neredeyse tamamına yakını eğitimden yoksun olan bir ülkede, Mustafa Kemal Atatürk uzak görüşlülüğüyle bilim toplumunun yani 21. yüzyılın gerektirdiği insan tipini öngörmüş ve bunu gerçekleştirecek eğitim ilkelerini ortaya koymuştur (Görsel 6.10).

Görsel 6.10: *Atatürk eğitimi en önemli çağdaşlaşma aracı olarak görmüştür.*

Atatürk'ün eğitime ne denli önem verdiğinin bir kanıtı olarak Kurtuluş Savaşı sırasında, en zor koşulların yaşandığı 1921 Temmuz'unda bir sürelik cepheden Ankara'ya dönerek 16-21 Temmuz'da 1. Maarif Kongresi'ni toplaması gösterilebilir. Türk öğretmen temsilcilerini bir araya getirerek bundan böyle ulusun gelişimini sağlayacak millî eğitim politikalarını ve programını geliştirmek gereğini vurgulamıştır. Atatürk aynı zamanda istikrarlı bir eğitim politikamızın olmadığını ve eski eğitim sistemimizin kendini ve hayatı bilen, derin bilgiye sahip, üretici bireyler yetiştirmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Atatürk, eğitim politikasında iki temel hedef göstermiştir. Bunlar; cehaletin yenilmesi ve Türk ulusunun çağdaş uygarlık düzeyine ve hatta üstüne çıkarılmasıdır. Bu hedeflere ulaşabilmek için Atatürk'e göre millî eğitimde şu ilkeler uygulanmalıdır: Eğitim millî olmalıdır, öğretimde birlik sağlanmalıdır, eğitim bilimsel olmalıdır ve yaygınlaştırılmalıdır.

Atatürk 1924'teki Öğretmen Birlikleri Kongresi'nde öğretmenlere şöyle seslenmiştir: "Sizin başarınız, cumhuriyetin başarısı olacaktır. Hiçbir zaman hatırınızdan çıkmasın ki Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister. İşte bu yetenekteki insanları yetiştirmek için de bu yönde vazifelerini bilen yetenekli öğretmenler yetiştirmek gereklidir. İrfan ordusunun kıymeti öğretmenlerin kıymetidir."

Okuma Parçası

Atatürk'ün Öğrencileri: Türk Beşleri

"Türk Beşleri" özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde eserleriyle kendilerinden söz ettirmiş aşağıdaki beş klasik Batı müziği bestecisini bir arada tarif etmek için kullanılan uluslararası bir deyimdir. Türk müziği için çok önemli olan bu besteciler: Ahmet Adnan Saygun, Ulvi Cemal Erkin, Cemal Reşit Rey, Hasan Ferit Alnar ve Necil Kazım Akses'tir. Hepsinin ortak özelliği 1900'lerin başında doğmaları ve Atatürk'ün eğitim için yurt dışına gönderdiği sanatçılar olmalarıdır.

Cemal Reşit Rey

Cemal Reşit Rey, Türk Beşleri'nin en yaşlı üyesidir. Besteci ve piyanist olmasının yanında eğitimcilik ve orkestra yöneticiliği yapmıştır. Türkiye'de klasik müziğin kuruluşuna öncülük eder. Eserlerinden bazıları; Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Marşı, Lüküs Hayat Opereti, Eski Bir İstanbul Türküsü Üzerine Çeşitlemeler, Enstantaneler'dir.

Cemal Reşit Rey (1904-1985)

Ahmet Adnan Saygun

Ahmet Adnan Saygun, 1928'de devlet bursuyla gittiği yurt dışında eğitimini tamamlamıştır. Bestecilik, etnomüzikoloji ve eğitim alanlarında Türk müziğine olan katkılarıyla müzik tarihine geçmiştir. 1934 yılında ilk ulusal operamız olan Özsoy operasını bestelemiştir. Sanatçının eserlerinden bazıları; Kerem, Köroğlu ve Gılgamış Operaları; Yunus Emre Oratoryosu, İnci'nin Kitabı adlı piyano eseridir.

Ahmet Adnan Saygun (1907-1991)

Ulvi Cemal Erkin

Ulvi Cemal Erkin, 1925 yılında kazandığı devlet bursuyla yurt dışında eğitim almıştır. Erkin, opera dışında hemen bütün formlarda yapıtlar vermiş verimli bir bestecidir. Sanatçı besteci ve piyanist olmasının yanında çeşitli kurumlarda öğretmenlik de yapmıştır. Ulvi Cemal Erkin tüm eserleri seslendirilmiş tek Türk bestecisidir. Sanatçının eserlerinden bazıları; Köçekçe Süiti, Bülbül, Ayın On Dördü, Beş Damla adlı piyano eseridir.

Ulvi Cemal Erkin (1906-1972)

Hasan Ferit Alnar

Hasan Ferit Alnar, 1927'de yurt dışına giderek eğitimini tamamlamıştır. Orkestra yöneticiliği, müzik tarihi ve kompozisyon öğretmenliği yapmıştır. Ankara'da ilk opera temsillerinin düzenlenmesine öncülük etmiştir. Geleneksel bir çalgı olan kanun için yazdığı Kanun Konçertosu müzik tarihinde bir ilktir. Sanatçının eserlerinden bazıları; Viyolonsel Konçertosu, On Saz Semaisi, Prelüd ve İki Dans'tır.

Hasan Ferit Alnar (1906-1978)

Necil Kazım Akses

"Türk Beşleri" olarak tanınan grubun en genç üyesidir. 1926'da yurt dışına giderek eğitimini tamamlamıştır. Ankara Devlet Konservatuvarının kurulmasında rol almış, 1948'de bu kurumun müdürlüğünü yapmış, iki kere Ankara Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Eserlerinden bazıları; Çiftetelli, Sesleniş, Ankara Kalesi, Minyatürler, Bir Divandan Gazel, 50.Yıl Marşı'dır.

(www.muzikdersinotlari.blogspot.com.tr. Düzenlenmiştir.)

Necil Kazım Akses (1908-1999)

6.4. DİN KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT

İnsanların içinde yaşadıkları toplumlar değişik kültürel özelliklere sahip olduğu için din de farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Sosyologlar, dinin ve dinî inançların toplumdaki geçerliliğini ve geçersizliğini saptayacak kişiler olmadığı gibi bu konuyla ilgili de değildirler. Onların amacı toplumun bir parçası olan dinin toplumsal anlamı, değeri, önemi ve sonuçlarını araştırmaktır.

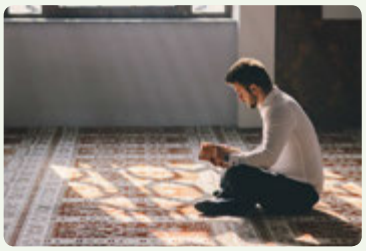
Bütün dinlerdeki belki de tek ortak nokta; hemen her dinin kutsal sayıp saymadığı olay, faaliyet ve varlıkların olmasıdır. Kutsal sayılan şeylere saygı duyulur, bunlardan korkulur, sakınılır ve bu kutsal şeyler yüceltilir. Bunlara yaklaşma da belirli resmî, kalıplaşmış ritüellere ve formalitelere göre olur. Kutsal sayılan varlıklar aynı zamanda doğaüstü yaşamın bir parçası sayılır.

Düşünelim

Aşağıdaki farklı dinlerden bireyleri temsil eden görselleri inceleyiniz. Bunlara dayanarak aşağıdaki soruları yanıtlayınız.

Bir Hindu'nun ibadeti

Bir Müslüman'ın ibadeti

Bir Musevi'nin ibadeti

1. Farklı dinlerin toplumsal hayatı düzenlemedeki benzerlikleri neler olabilir? Yorumlayınız.
2. Dinlerin toplumsal hayatın düzenlenmesinde, insan davranışlarının olumlu yönde etkilenmesinde ne gibi rolleri vardır? Değerlendiriniz.

6.4.1. DİNİN TOPLUMSAL HAYATTAKİ ÖNEMİ

Dinin toplumsal hayat üzerinde düzenleyici etkileri sosyologların dikkatini çekmiştir. Dinin toplumsal işlevlerini açıklamaya yönelen sosyolojik çalışmalar, şu sonuçlara ulaşmıştır:

- Din genelde toplumsal birleştirici bir işleve sahiptir. Bireyler arasında bir kaynaşma unsurudur. Ancak araştırmalar dinin sosyal birleştiriciliğinin bazı şartlara bağlı olduğunu göstermektedir. Bunlardan biri aynı toplumda tek dinin bulunmasıdır. Çünkü dinî farklılık bir anlamda (potansiyel de olsa) toplumsal farklılık demektir.
- İnsanların hayatlarında doğum, evlenme ve ölüm gibi önemli olaylar vardır. Bu olaylara kimi zaman dinî törenler eşlik eder. Din bu olayların neden önemli olduğunu açıklayarak onlara özel bir nitelik verir. Böylece dinî inançlar bireyin hayatına anlam kazandırma işlevi görür.
- Din kurumu, grup aidiyetini geliştirmek isteyen insanlara çeşitli yollarla bu duyguyu vermeye çalışır. Birçok modern ve çoğulcu toplumdaki dinî örgütler, üyelerine topluluk (cemaat) olma bilincini veya duygusunu sağlamaktadır (Görsel 6.11).
- Esasen birçok toplumsal sorun, insanların değerlerinin çatışmasından doğar. Birinin makul bulduğu bir şeyi diğeri kötü veya geçici olarak mahkûm edebilir. Değerler üzerinde asgari bir anlaşma bulunmadıkça grup hayatı imkânsız olurdu. Bu nedenle dinin bir diğer sosyal işlevi de değer hiyerarşisini sağlamış olmasıdır.
- Dinin önemli toplumsal işlevlerinden bir diğeri kontrol ve denetleme mekanizması olmasıdır. Esasen din ve aile temel denetleme kurumlarıdır. Toplumda süreklilik sağlayıcı mekanizmalar geliştirir. Bu özellikleri farklı boyutlarda (değişimi engelleyerek) bazı sorunlar doğursa bile toplum için gerekli "istikrar"ı vurgulaması açısından önemlidir.

Görsel 6.11: *Türkiye Diyanet Vakfı, Azerbaycan'a Hediyem Kur'an Olsun projesi kapsamında Azerice mealli 5 bin Kur'an-ı Kerim'i hediye etti.*

6.4.2. DİN VE LAİKLİK

Konuya Hazırlanalım

1. Laik sistemin bireylerin din ve vicdan özgürlüklerine ne gibi bir katkısı olabilir? Değerlendiriniz.
2. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında laik sisteme geçişle birlikte toplum yaşamında ne gibi değişiklikler olmuştur? Değerlendiriniz.

Laiklik terimi, ilk defa İngiltere'de XVI. yüzyılda papaz olmayanların da kiliseleri yönetebilmeleri gerektiğini savunan fikir akımını ifade etmek için kullanılmıştır. Kavram "ruhban sınıfına mensup olmayan, halktan olan" anlamındaki Yunanca "laikos" kelimesinden türetilmiştir.

Laik "ruhbanlığa, kilise teşkilatına hatta dinî alana ait olmayan" manasındadır. "Laiklik" kavramı Fransa'da 1870 yıllarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Fransız düşünür Emile Littré (Emil Litre) laikliği siyasi bağlamda ele almış ve bu kavramı din söz konusu olduğunda "devletin mutlak tarafsızlığı" anlamında irdelemiştir. Nitekim "laiklik" kavramının bu anlamı daha sonra da değişmeyecek, günümüzde de devletin siyasi varlığı üzerinde dinî inançların söz konusu olmaması, bütün din ve mezhepler karşısında tarafsız tavır alması, vicdan ve inanç özgürlüğüne saygı göstermesi şeklinde anlaşılacaktır.

Devlet ve din ilişkileri değerlendirildiğinde bunlar, belli başlı iki kategoride düşünülebilir. İlk kategoride dinle devlet arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Buna göre devlet ya belirli bir din veya mezhebin esaslarına göre yönetilir, ki buna "teokrasi" adı verilir, ya da belli bir din veya mezhebi destekleyen devlet hüküm sürdüğü ülkedeki dinî hayatı kontrol ve idare eder. İkinci kategoride ise devlet ve din tam anlamıyla birbirinden ayrılmakta, ne devlet dinî alana müdahale etmekte ne de inançlar devlet işlerini etkileyebilmektedir. Buna laiklik adı verilmektedir.

Farklı uygulamalarının da bulunabileceği bir an için gözden uzak tutulursa kavramın özü itibarıyla ifade ettiği şey, din ve devlet işlerinin birbirinden kesin olarak ayrılığıdır. Tabiidir ki bu her iki taraf için de söz konusudur. Yani hem devlet her türlü dinden bağımsız kalacak hem de bu dinler devlet katında serbest olacaktır. İdeal olarak verilen bu tanımın uygulamada tam olarak gerçekleşmesi pek mümkün olmamaktadır. Zira hem devlet, din ya da dinlerin kendi alanına karışmaması için tedbirler almak adına birtakım sınırlayıcı düzenlemeler yapabilmekte hem de dinî alan toplumda oynadığı ahlaki rol ve kendine ilişkin bir eğitim anlayışı dolayısıyla devletle paylaşmak isteyebileceği birtakım kaygılar taşıyabilmektedir. Nitekim dinî olanın kendine has alan ve mahiyet çerçevesinde inanç ve ibadet özgürlüğüne sahip olabilmesi kadar etik anlamda da itibarının korunabilmesi, devletin meşgul olacağı işler arasında sayılmalıdır (Görsel 6.12). Ayrıca devletin tarafsızlığı bir kayıtsızlık şeklinde anlaşılırsa farklı inanç sistemleri karşısında takınılması gereken eşitlikçi tavır ve bunlar arasındaki ahenkli bir arada oluşu sağlamak güçleşecektir.

Görsel 6.12: *Laik devlet inanç ve vicdan özgürlüğüne saygılıdır.*

A. Atatürk'ün Din ve Laiklik Konusundaki Görüşleri

Türk toplumuna laikliği getiren Atatürk olmuştur. Laik inkılabın Türkiye'deki gelişimi, Batı'daki gibi adım adım yürünerek ulaşılan bir aşama sonucu olmamıştır. Bu ilke, Osmanlı Dönemi'nin son zamanlarında bazı aydınlarca düşünülmüş ve ilkenin gerçekleştirilmesi için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Fakat bu ilkeye kimi çevreler karşı çıkmış ve ilkenin hayat bulması engellenmiştir. Türkiye, laik bir devlet vasfına ancak Cumhuriyet Dönemi'nde ulaşabilmiştir (Görsel 6.13).

Görsel 6.13: *Atatürk'e göre laiklik din ve vicdan özgürlüğünün en güzel ifadesidir.*

Hukuksal ve toplumsal kurumlarıyla dinî esas ve kurallara dayalı bir topluluğun birdenbire laik ve çağdaş cumhuriyet hâline dönüştürülmesi, Yakın Çağ'ın en dikkat çeken yapısal olaylarından biri olarak değerlendirilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Atatürk inkılaplarıyla birlikte laik bir özellik kazanmasının dine karşı olumsuz bir yaklaşım olarak değil, aksine din ve vicdan hürriyetini geliştirmeye yönelik bir inkılap olduğunu anlayabilmek için Atatürk'ün bu konuda söylediği aşağıdaki sözlerini okuyunuz.

- "Din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur. Yalnız şurası var ki din, Allah ile kul arasındaki bağlılıktır."
- "Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir ve ancak bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dinin tabii olması için akla, fenne, ilme ve mantığa tetabuk etmesi (uygun gelmesi) lazımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen mutabıktır (uygundur)..."
- "Laiklik, yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir. Tüm yurttaşların vicdan, ibadet ve din özgürlüğü de demektir."
- "Türk milleti daha dindar olmalıdır, yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır, demek istiyorum. Dinimize, bizzat hakikate nasıl inanıyorsam buna da öyle inanıyorum. Şuura aykırı, ilerlemeye mâni hiçbir şey ihtiva etmiyor..."
- "Milletimiz din ve dil gibi kuvvetli iki fazilete maliktir. Bu faziletleri hiçbir kuvvet, milletimizin kalbi ve vicdanından çekip alamamıştır ve alamaz."

Atatürk'ün din ve laiklikle ilgili yapmış olduğu bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi laiklik, ne dinsizliktir ne de dine zıt bir ilkedir.

B. Laikliğin Anayasada Yer Alma Süreci

Laiklik kavramının Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na girişi ve tarihsel gelişimi kısaca şu şekilde açıklanabilir:

- 1924 Anayasası'nda devletin dininin İslam dini olduğu belirtilmiştir. Hilafetin Anayasa'dan önce kaldırılmış olmasına, Anayasa'nın kendisinin de laik olmasına karşın, koşullar böyle bir kuralın Anayasa'da yer almasını gerektirmiştir.

- Devlet'in dininin İslam dini olduğu ifadesinin Anayasa'nın 2. maddesinden çıkarılması 1928'de yapılan Anayasa değişikliği ile olmuştur.
- Laiklik 1937'de yapılan değişiklikle Anayasa'nın 2. maddesine Devlet'in temel niteliklerinden biri olarak "Türkiye Devleti, Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve İnkılapçıdır." biçiminde girmiştir.
- 1961 Anayasası'nda laiklik ilkesi "Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir." maddesinde yer almıştır.
- 1982 Anayasası'nda "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir." maddesi ile laiklik ilkesi bir kez daha vurgulanmıştır (Görsel 6.14).

Görsel 6.14: *Laiklik, 1937'de TBMM'ce yapılan değişiklikle devletin temel niteliklerinden biri olmuştur.*

6.5. EKONOMİ KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT

Konuya Hazırlanalım

1. Aşağıdaki görsellerden yararlanarak ekonomik faaliyetlerin neleri kapsadığını söyleyiniz.

2. Ekonomik faaliyetlerin toplumsal yaşamda ne gibi işlevleri olduğunu belirtiniz.

3. Ekonomiyle ilişkili olduğunu düşündüğünüz kavramlar nelerdir? Değerlendiriniz.

6.5.1. EKONOMİNİN TOPLUMSAL HAYATTAKİ ÖNEMİ VE EKONOMİNİN TEMEL KAVRAMLARI

Bütün insanlar, öncelikle biyolojik bir varlık olmaları nedeniyle hayatta kalmak ve varlıklarını devam ettirmek için çaba gösterirler. İşte insanların bu çabalarında ekonomik kurumları veya ekonominin köklerini buluruz. İnsanlar biyolojik birer varlık oldukları kadar aynı zamanda birer sosyal varlıktırlar. Yani yaşamlarını sürdürmeleri için sadece su, hava ve yiyecek yeterli değildir. İnsanlar toplumsal varlıklar olduğu için birtakım tüketim maddelerini de sırf toplumda bir statü gereksinimi için alırlar ve kullanırlar.

İnsanların çeşitli ihtiyaçları karşısında, mal ve hizmetlerin her toplumda yeterli miktarda bulunmaması toplumsal hayatın bir gerçeği olarak karşımıza çıkar. İnsanların ihtiyaçlarını mal ve hizmetleri üreterek, dağıtarak ve tüketerek karşılamaya çalışmak ekonomik faaliyetlerin üç temel işlevidir.

Ekonomi, toplumsal yapının alt sistemlerinden biridir ve toplumun diğer alt sistemleri ile sıkı ilişki içindedir. Çünkü ekonomik olaylar toplumsal olayların bütünü içindedir. Örneğin bir sel felaketine uğrayan bölgede toplumsal nitelikli birtakım olaylar olduğu gibi bu olayın malların ziyan olması, mahsulün yok olması gibi birtakım ekonomik sonuçları da vardır. İşte bu nedenle sosyoloji, toplumsal nitelikli olayları incelerken aynı zamanda ekonomik faktörleri de incelemelidir.

Aşağıda ekonominin bazı temel kavramları açıklanmıştır:

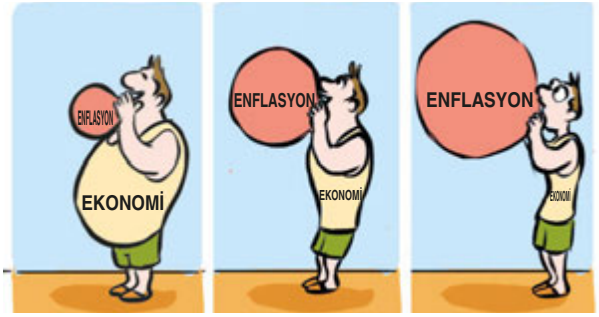
- **Talep yasası:** Bir malın fiyatı arttıkça o mal piyasasında o maldan satın alınmak istenen miktar azalmakta, bir malın fiyatı azaldıkça o maldan alınmak istenen miktar artmaktadır.
- **Arz yasası:** Bir malın fiyatı yükseldikçe üretici firma o maldan daha fazla üretmek ister. Malın fiyatı düştükçe o maldan daha az üretme eğilimi gösterir.
- **Enflasyon:** Bir ekonomide para miktarının yine o ekonomideki mal ve hizmet miktarına nazaran daha fazla artması nedeniyle fiyatların toptan yükselişi ve paranın değerinin düşmesidir.
- **Deflasyon:** Bir ekonomideki mal ve hizmetlerin fiyatlarının genel seviyesindeki düzenli ve sürekli azalmadır. Enflasyonun tersidir.
- **Devalüasyon:** Bir ülkenin para biriminin ulusal sınırlar içerisinde enflasyon nedeniyle değer yitirmesi sonucu, ülkenin para biriminin değerinin yabancı paralar karşısında ayarlanması ve döviz kurlarının değer kazanmasıdır.
- **Revaliasyon:** Bir ülkenin para birimi değer kazandığında yabancı paralarının döviz kuru cinsinden değer yitirmesi sürecidir.
- **Resesyon:** Bir ulusal ekonomide kısa bir zaman dilimi için (6 ay ile 1 yıl arası) ekonomik büyümede bir gerilemenin yaşanmasıdır.

Enflasyonun Nedenleri ve Toplumsal Etkileri

Ekonomilerde enflasyon istenmeyen bir olgudur. Enflasyon, kaynakları kıt ve nüfusu fazla olan ülkelerde daha fazla görülmektedir. Çünkü kıt olan kaynakların daha fazla tüketiciye paylaştırılması önemli bir sorundur. Enflasyonla mücadelede başarı sağlayabilmek için enflasyonun nedenlerini bilmek yerinde olacaktır. Enflasyonun temel nedenleri şunlardır:

- Ülkeye karşılıksız olarak dış piyasalardan giren para, altın, döviz miktarının artması
- Ülkedeki harcamaların toplamının gelirlerin toplamından daha fazla olması
- Üretim miktarının çeşitli nedenlerle azalması
- Üretim faktörlerinin fiyatlarındaki artışların fazla olması
- Tedavüldeki para arzının artması
- Teknolojik yenilikler, yapısal bozukluklar veya yetersizlikler

Enflasyondaki artışla birlikte artan mal ve hizmet fiyatlarına rağmen gelirde artış olmaması, tüketicinin refah düzeyinde düşüşe yol açar. Bu da toplumda gelir dağılımının bozulmasına; sosyal adaletten uzak, huzursuz bir toplum oluşmasına neden olur (Görsel 6.15). Ayrıca bu durum toplumda güvenin ve saygının zayıflamasına, paranın değerinin düşmesi nedeniyle geniş halk yığınlarının yoksullaşmasına, iş olanaklarının sadece büyük kentlerde olması nedeniyle iş gücünün bu kentlere göçüne, gecekondulaşmaya, altyapı yatırımlarına para bulunamaması nedeniyle bozuk kentleşmeye neden olur.

Görsel 6.15: *Enflasyon artışı, ekonomik ve toplumsal sorunlara neden olur.*

6.5.2. TOPLUMSAL HAYATTA EKONOMİNİN TEMEL ÖGELERİ

Konuya Hazırlanalım

Aşağıda ekonominin temel ögeleri olan üretimi, tüketimi ve bölüşümü (dağıtımı) temsil eden üç görsel verilmiştir. Bu görselleri de inceleyerek toplumsal hayatta üretim, tüketim ve bölüşüm süreçlerinin önemini ve etkisini değerlendiriniz.

Üretimin bir yönü tarımsal üretimdir.

Temel ihtiyaçlara yönelik tüketim, en önemli tüketim faaliyetidir.

Çalışanların aldıkları maaşların düzeyi ekonominin bölüşüm boyutuyla ilgilidir.

Ekonomi kurumu bir anlamda topluma maddi ürünlerin ve hizmetlerin sağlandığı, bireylerin ihtiyaçlarını gidermeye yönelik ilişkiler alanıdır. İnsanların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için ekonomik sistemin üretim, tüketim ve dağıtım işlevlerini yerine getirmesi beklenir.

Ekonominin temel ögesi olan bu üç işlev hemen her toplumda az ya da çok farklı biçimlerde gerçekleştirilebilir ama temel görevleri aynı kalır. Mesela insanın elinde bulunan mallar, bulunmayanlarla değiştirilir. Diğer bir deyişle değişim esastır. Ancak değişim işlevi takas, hibe ya da para gibi bir ara değer biriminin girmesi gibi yollarla gerçekleşir. Söz konusu ekonomik işlevleri yerine getiren ekonomi kurumu, çok sayıda davranış örüntüsünden meydana gelir. Dolayısıyla pek çok yardımcı kurumu içerir. Örneğin üretim, tarım ve sanayi kesimlerini içine alır. Tarımda ekim, hasat; sanayide işçi, işveren birer alt kurumdur. Dağıtım ve tüketimde para, sermaye (kapital), pazar, pazarlık, reklam, rekabet vb. yine birer alt kurumdur. Yine ticaret alanında kredi, banka, şirket, kooperatif vb. birer alt kurumdur.

A. Ekonomide Üretim, Tüketim ve Bölüşüm İlişkisi

Şimdi farklı boyutlarını gördüğünüz ekonominin üç temel ögesi olan üretimin, tüketimin ve dağıtımın süreçlerini öğreneceksiniz.

a. Üretim

Üretim, mal ve hizmetlerin meydana getirilmesi, var olanların artırılmasıdır. Burada tüketici arzularının tatmini ve fayda esastır. Üretim faktörleri toprak, emek ve sermayedir. Toprak, doğanın verdiği serbestçe faydalanılan madde ve doğal kaynaklardır. Buna yer altı kaynakları, su, hava ve ışık dâhildir. Emekten insanın ekonomik gücü (kas ve kafa gücü) anlaşılır. Sermaye mal üretmek amacıyla kullanılan makine, fabrika gibi fiziksel araçları ve para gibi finansal araçların tamamını ifade eder. Sermayenin büyük bir bölümü bilgi ve organizasyondan meydana gelir. Bunun da ancak bir kısmında özel mülkiyet söz konusudur. Sermayenin bir biçimi olan bilgi, üretime yardım eden en kuvvetli araç olarak doğayı kontrol altına almamıza yardımcı olurken organizasyon (girişimcilik) bilgiye yardımcı olur. Bu anlamda temel üretim faktörleri doğa ve insandır. Sermaye ve organizasyon doğa tarafından yardım gören insan emeğinin eseridir.

Uyarı

Hizmet sektörü, tarım ve sanayi sektöründen sonra gelişen ve günümüz ekonomilerinde çok önemli bir sektördür. Eğitim, sağlık, yargı, ulaşım, turizm, bankacılık gibi insanlara belli bir hizmetin sunulduğu faaliyetleri kapsar.

Düşünelim

Aşağıdaki görsellerde üretimin farklı alanlarından, tarımdan ve sanayiden üretim süreçlerine yönelik örnekler vardır. Bu görsellerin de yardımıyla üretim sürecinin gerçekleşebilmesi için nelerin gerektiğini değerlendiriniz.

Açık alanda tarımsal üretim

Sanayi üretimi

b. Tüketim

Üretim ve dağıtım gibi tüketim de bir toplumun yapısını belirleyen önemli etkenlerdendir. Toplum içerisinde bazı üretim malları hiç bekletilmeden tüketilirken (ekmek gibi) bazıları da bir yerde biriktirilerek zamanla tüketilir veya harcanır. Çağımız toplumlarında insanların tükettiği mallar ve hizmetler, aynı zamanda toplum içindeki statüsünün ve gelir durumunun da göstergesidir. Tüketim, toplumsal eğilimlere göre şekillenen bir tutum ve davranış olarak sosyolojinin konusudur. Ekonomide tüketim süreci ve alışkanlıkları toplumsal değer sistemiyle yakından ilgilidir.

Bilgi Notu

Kimi sosyologlar günümüzün toplumlarını "tüketim toplumu" kavramıyla ifade eder. Gerçek ihtiyaçlar ile sahte ihtiyaçlar arasındaki ayrımın ortadan kalktığı tüketim toplumunda birey, tüketim mallarını satın almanın ve bunları sergilemenin toplumsal bir ayrıcalık ve prestij getirdiğine inanır.

Düşünelim

Aşağıdaki görsellerde insanların farklı ihtiyaçlarından kaynaklanan tüketim davranışları örneklendirilmiştir. Görsellerden de faydalanarak tüketim faaliyetinin hangi farklı alanlarda gerçekleştirildiğini değerlendiriniz.

c. Bölüşüm (Dağıtım)

Bölüşüm; emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişim (organizasyon) gibi üretim faktörlerinin millî gelirden aldığı payları ifade eder. İlk insan topluluklarında iş bölümü sınırlı ve üretim az olduğu için üretilen malların el değiştirmesi "karşılıklı paylaşma" esasına dayanıyordu. Her şey birlikte üretilir ve katkının derecesi göz önünde bulundurulmaksızın eşit olarak paylaşılırdı. Ancak günümüzün piyasa ekonomisinde bölüşüm süreci piyasa arz ve talebine göre biçimlenir. Böylece bir doktorun neden bir fabrika işçisinden daha fazla gelir sağladığı, bu yaklaşıma göre bunların hizmetlerinin arz ve talep koşulları ile açıklanır. Öte yandan gelir farklılıklarının azaltılması ve gelirin hakça paylaşılması için nasıl bir ölçü kullanılması gerektiği konusunda kesin bir görüş birliği sağlanamamıştır. Bu bağlamda bölüşüm eskiden olduğu gibi bugün de ekonomide en tartışmalı konulardan biridir.

Düşünelim

Aşağıdaki görsellerden yararlanarak bir ülkede üretilen malların ve hizmetlerin o ülkenin yurttaşlarına nasıl paylaştırıldığının toplumsal yaşam üzerinde nasıl bir etkisi olabilir? Değerlendiriniz.

B. Bilinçsiz Tüketimin Bireysel ve Toplumsal Etkileri

Günümüzde tüketim, bir bireyin ihtiyaçlarını karşılaması için çeşitli kaynakları tüketmesinin ötesinde anlamlar kazanmıştır. Kimi sosyologlarca günümüz toplumlarının belirgin özelliklerinden biri bireylerin tüketmeye yönelik bilinçsiz istekleridir. Bu da günümüz toplumlarının tüketim toplumu olarak adlandırılmasına yol açmıştır.

Tüketim bireysel olduğu kadar toplumsal bir olgudur. Bilinçsiz tüketim alışkanlıklarına sahip olmanın bireylerin ötesinde toplumsal hayatı, ekolojik hayatı hatta bütün dünyayı etkilediğini unutmamak gerekir.

Düşünelim

Tüketim toplumu ve tüketimin olumsuz etkileri günümüzde pek çok araştırmanın konusu olmaktadır. Aşağıdaki görsellerde de bilinçsiz tüketimin eleştirisi ifade edilmektedir. Görsellerden yararlanarak bilinçsiz tüketimin olumsuz etkilerinin neler olduğunu değerlendiriniz.

Okuma Parçası

Bilinçli Tüketici ve Tüketici Bilinci

Tüketicinin korunmasıyla ilgili yapılan çalışmalar; bir toplumun ekonomik ve sosyal yönden kalkınması, ülkede üretilen mal ve hizmetlerin kalitesinin yükselmesi ve rekabet ortamının sağlanmasıyla yakından ilgilidir. Bu bağlamda sadece bu çalışmalarda payı bulunan taraflara değil, ekonomik faaliyetlere taraf olan biz tüketicilere de çok önemli sorumluluklar düşmektedir. Yasaların bizlere tanıdığı hakları kullanmaktan çekinmemeli ve hak arandıkça haksızlıkların azalacağını daima aklımızda tutmalıyız. Unutmamalıyız ki sorumluluk bilincinin gelişmediği toplumlarda verilen hakların değeri özümsenemez ve sonuç olarak da bu haklar layıkıyla hayata geçirilemez.

Alışverişlerinde bilinçli hareket etmeye başlayan tüketicilerimiz, üreticilerimizi dünya standardında üretim yapmaya mecbur kılacak ve bu durum ekonomimizin bel kemiği olan sanayicilerimize dünya markalarıyla rekabette avantajlar sağlayacaktır. Bugünün rekabetçi ortamında pazarda yer almak isteyen işletmeler ürünlerde, hizmetlerde, iletişim çabalarında ve dağıtım sistemlerinde değer yaratan farklılıklar, yenilikler ve değişikliklerle tüketicilerin karşısına çıkacaklardır. Böylelikle Türk ekonomisinin uluslararası pazarlarda rekabet edilebilirlik gücü; akılcı hareket eden, haklarının ve sorumluluklarının farkında olan, aşırı duygusallığa dayalı karar vermekten çekinen, eğitimli ve bilinçli tüketicilerin piyasada mevcut olan mal ve hizmetleri kalite, sağlık, güvenlik, çevre ve fiyat kriterlerine göre değerlendirerek alışveriş etmeleri ile büyüyecektir.

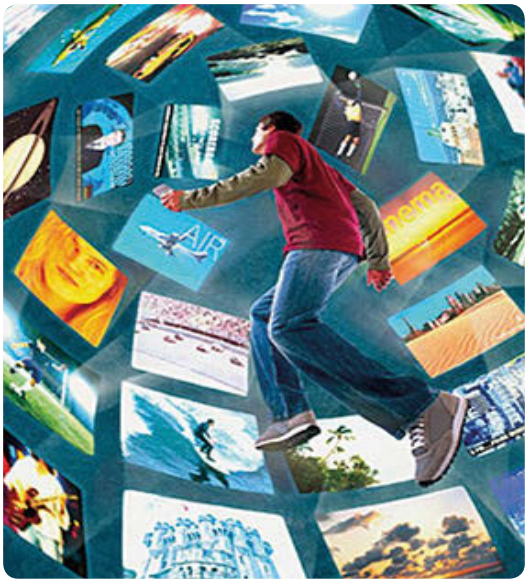
Tüketiciler, öncelikle sahip oldukları haklar ve bu haklara esas oluşturan yasalara ilişkin yeterli bilgi düzeyine sahip olmalıdır. Hepimizin bildiği gibi ne kadar mükemmel yasal düzenlemeler hazırlanırsa hazırlansın haklarını ve yükümlülüklerini bilmeyen satıcıların, üreticilerin ve tüketicilerin var olduğu piyasalarda bu yasaları tam anlamıyla uygulamak mümkün değildir. Günlük yaşamın bir parçası olan tüketici sorunlarının çözümü bilinçli tüketimden geçmektedir.

Dünyada yaşanan hızlı değişim süreci üretim ve tüketim kalıplarını sürekli yenilemekte, yenilenen durumlara göre tüketici problemleri de biçim değiştirmektedir.

(https://tuketici.ticaret.gov.tr. Düzenlenmiştir.)

C. Medyanın ve Reklamların Tüketim Alışkanlıklarına Etkisi

Günümüzde tüketiciler için medya ve reklam büyük öneme sahiptir. İnsanlar ihtiyaçlarını önemli düzeyde medyaya ve reklamlara göre belirlemektedir (Görsel 6.16). Bir ihtiyacın ortaya çıkarılmasında ve bu ihtiyacın hangi ürün veya hizmetle giderileceğinde medya ve reklamın etkisi olmaktadır. Reklam, insanların belirli bir konuda görüş sahibi olmalarını, istenilen tutumu geliştirmelerini ve davranışa geçmelerini amaçlayan planlı bir iletişim faaliyetidir. Reklam faaliyetlerinin bireyler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri önemli tartışma konularıdır. Reklamı savunmak adına ileri sürülen görüşlerden biri, reklamın ekonominin önemli bir parçası olduğu görüşüdür. Bu görüşe göre reklamın temel işlevi insanları tüketim ürünleri konusunda bilgilendirmek ve ürünlerin satılmasını teşvik etmektir.

Görsel 6.16: *Medya araçları reklamlarla tüketim davranışlarımızı etkiliyor.*

Reklama eleştirel gözlerle bakanlarca günümüzde insanın bir "illüzyonlar dönemi" yaşadığı iddia edilmektedir. "Bu illüzyonlar günümüz insanının zihnini köreltip aklı da devre dışı bırakarak insani fonksiyonlarını yitirmesine yol açarken neyin gerçek neyin gerçek dışı olduğunun ayırt edilmesini de güçleştirdi. İnsanlık, kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaştırılan illüzyonlara karşı direniş göstererek onları deşifre edeceği yerde, bu illüzyonları benimsedi. Hiç kimsenin neler olup bittiğini merak etmek gibi bir çabası da yok. Herkes hayatından memnun, herkes kitle iletişim araçlarına sonsuz bir güven duyuyor. Zihinler âdeta medyanın tarlası. Medya ne ekerse onu biçiyor." (R. Çınar ve İ. Çubukçu, Tüketim Toplumunun Şekillenmesi ve Tüketici Davranışları: Karşılaştırmalı Bir Uygulama)

6.5.3. TEMEL EKONOMİK SİSTEMLER VE ATATÜRK'ÜN EKONOMİK SİSTEMLERLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Günümüz toplumlarının kendilerine göre geliştirdiği farklı ekonomik sistemleri vardır. Ekonomik sistemlere ilişkin birtakım ekonomik teoriler de geliştirilmiştir. Ancak aynı teoriyi uygulayan toplumların her biri bu teorileri kendilerine göre uygulamaktadır. Başlıca ekonomik sistemler kapitalist sistem, sosyalist sistem ve karma ekonomidir.

A. Kapitalist Sistem

Kapitalist piyasa ekonomisinin temel aracı piyasa sistemidir. Kapitalist sistem, bireysellik ilkesine ve üretim araçları üzerindeki mülkiyetin bireylere ait olması anlayışına dayanır. Piyasadaki kendiliğinden işleyiş, bireysellik ve özel mülkiyetin sonucu olarak tüketim, tasarruf ve yatırım kararları özel birimlere bırakılır. Bu sistem kâr güdüsüne göre işler. Üretim yapanlar, bunu en fazlaya çıkarmaya çalışırlar. Yatırımlar kısa sürede kâr getirecek alanlara yapılır. Sistem yetenekli yöneticilerle daha da gelişir ve yeniliğe açıktır. Araştırmaya ve geliştirmeye büyük önem verilir. Patent, önemli bir özellik taşır.

B. Sosyalist Sistem

Bu sistemde ekonominin temel düzenlemeleri, merkezî yönetim tarafından yerine getirilir. Merkezî yönetim bu işlevini yerine getirirken merkezî ve makro bir ekonomi planını araç olarak kullanır. Üretim araçları üzerindeki mülkiyet biçimi, kamusal mülkiyet şeklindedir. Herkesin üretime katıldığı oranda üretimden pay alması öngörülür. Sosyalist sistemde üretim faktörü olarak emeğe öncelik tanınır.

C. Karma Ekonomi

Karma ekonominin özel teşebbüse ve piyasa mekanizmasına dayanan bir yapısı vardır. Bu ekonomik sistem, kamu kesimi ile özel teşebbüsün birlikteliğini esas alır. Temel malların üretimi, devlet denetiminde gerçekleştirilirken kısa vadede kâr getirecek yatırım alanları özel mülkiyet denetimindedir. Bu sistemin faydacı bir yapısı vardır. Saf bir kapitalizm, kaynak israfına yol açmakta, adaletsiz bir gelir dağılımı yaratmaktadır. Karma ekonomide kaynaklar daha verimli kullanılır. Karma ekonomilerde kamu kesiminin ağırlığı zaman içinde değişebilir.

Ç. Atatürk'ün Ekonomi Politikaları

Atatürk'ün özgün ekonomi yaklaşımı, Türkiye'nin içinde bulunduğu dönemin koşullarına göre şekillendirilmiştir. O dönemde Osmanlı Devleti'nin borçları, sermaye ve yetişmiş eleman eksikliği, 1929-1930 Dünya Ekonomik Bunalımı Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Vatandaşın elinde yeterli sermaye yoktur ve ekonominin altyapısını oluşturan banka, fabrika ve yol bulunmamaktadır. Dış ticaret tamamen yabancıların elindedir. İşte bu dönemde ekonomide devletçilik öne çıkmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ekonomiyi canlandırmak için bir dizi önlem alınmıştır. Büyük çaplı ekonomik yatırımlar olan dokuma, şeker, cam, kâğıt, çimento, demir ve çelik fabrikaları devlet eliyle yapılmıştır (Görsel 6.17 ve Görsel 6.18). Bunlar arasında Bursa'daki İplik Fabrikası, Turhal (Tokat) Şeker Fabrikası, İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası, Ankara Çimento Fabrikası, Karabük Demir ve Çelik Fabrikası yer almaktadır.

Görsel 6.17: *Atatürk ve İnönü Bursa İplik Fabrikasının açılışında*

Görsel 6.18: *Atatürk, İnönü ve Bayar Sümerbank Nazilli Pamuk Fabrikasının açılışında*

Atatürk, Türk toplumunun ekonomik ve sosyal kalkınmasına ilişkin yaklaşımını, 1937'de şöyle ifade etmiştir: "…Ben ekonomik hayat denince ziraat, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün nafia (bayındırlık) işlerini birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir kül (bütün) sayarım. Bu vesile ile şunu da hatırlatmalıyım ki bir millete müstakil (bağımsız) hüviyet ve kıymet veren siyasi varlık makinesinde devlet, fikir ve ekonomik hayat mekanizmaları birbirine tabidir… Onun içindir ki bir milletin kültür seviyesi üç sahada; devlet, fikir ve ekonomi sahalarındaki faaliyet ve başarıları neticelerinin hasılası ile ölçülür."

Atatürk'ün ekonomi alanında kendinden önce öne sürülmüş ekonomik sistemlerle ilgili ideolojilerden hangisini benimsediği konusunda birçok tartışma yürütülmüştür. Oysa Atatürk kendi ekonomik yaklaşımını zaman içinde oluşturmuş ve uygulamıştır. Atatürk'ün meydana getirdiği ekonomik yaklaşımın en özlü ifadesi, 1936 yılında yayımlanan İkinci Sanayi Planı'nın ön sözünde yazdığı şu sözlerin içindedir: "Devletçiliğin bizce manası şudur: Fertlerin hususi teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak memleketin iktisadiyatını devletin eline almak. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk vatanında asırlardan beri ferdî ve hususi teşebbüslerde yapılamamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve görüldüğü gibi kısa bir zamanda yapmaya muvaffak oldu. Bizim takip ettiğimiz yol, görüldüğü gibi liberalizmden başka bir sistemdir."

Prof. Dr. Afet İnan'ın "Medeni Bilgiler" ve "Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları" kitaplarında Atatürk'ün "mutedil (ılımlı) devletçilik" terimini tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu kavram Türkiye'deki devletçi ekonomi modelinin katı bir devlet kapitalizminden ve sosyalist bir ekonomik modelden farkını vurgulamak amacıyla kullanılmıştır. Atatürk'ün ekonomik modeli, temelde kişisel girişime (ferdî teşebbüse) öncelik vermiş, bununla birlikte ılımlı bir devletçiliği de uygulamış, kendine özgü bir model olmuştur.

6.6. SİYASET KURUMU VE TOPLUMSAL HAYAT

Konuya Hazırlanalım

Aşağıda farklı ülkelerin siyaset kurumlarının merkezi olan parlamentolarını gösteren görselleri inceleyerek verilen soruları yanıtlayınız.

Türkiye Parlamentosu

İngiltere Parlamentosu

Pakistan Parlamentosu

Çin Parlamentosu

1. Siyasal yönetim sistemi birbirinden farklı olsa da her ülkede bir parlamentonun varlığına neden ihtiyaç duyulmaktadır? Değerlendiriniz.
2. Modern toplumların ortaya çıkmasından önce toplumların siyasal yönetimi nasıl gerçekleştirilmekteydi? Yorumlayınız.
3. Günümüzde toplumların siyasal hayatında meclisin dışında hangi kurumlar ya da topluluklar etkili olmaktadır? Yorumlayınız.

"Siyaset", Arapça kökenli bir kelimedir ve sözlük karşılığı eğitmek, yetiştirmek, düzenlemek anlamlarına gelir. Bu terim zamanla "yönetme bilgisi ve yönetme tekniği" anlamında kullanılagelmiştir. Siyaset teriminin Batı dillerindeki karşılığı olan "politika"nın ise Grekçe şehir yerel yönetimi, kamu düzeni anlamlarına gelen "politeia"dan türediği kabul edilmektedir.

Siyaset, kamu düzenini sağlamak ve genel yönetimi gerçekleştirmek görevini yerine getiren bir temel kurumdur. Bu hâliyle de insanlığın varlığıyla paralel bir olgudur. Temel bir kurum olarak siyaset, insanlığın başından beri potansiyel olarak klan ve kabile hayatından itibaren fiilî olarak var olmuştur. Antropologlar siyasetin aileden farklı ve aileler arası bir düzenin ortaya çıkmasıyla başlamış olabileceğini düşünmektedirler. Çünkü nüfus yönünden yoğunlaşmaya paralel olarak klanda aile başkanlarından birisi, aile başkanlığının yanı sıra kamu düzenini sağlayıcı bir rol üstlenmiştir. İşte bu rol, siyasal bir oluşumun kökenidir.

6.6.1. SİYASET KURUMUNUN TEMEL KAVRAMLARI

Siyaset kurumunun temel kavramları aşağıda açıklanmıştır:

- **Devlet:** Belirli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip üstün bir iktidar tarafından yönetilen insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal yapıdır.
- **Millet:** Belli bir coğrafya üzerinde yaşayan; ırk, dil, din, tarih, yasa, gelenek ve âdetlerin birliği; fiziki ve fikrî benzerlikler; ekonomik ihtiyaçların üretimi gibi sebeplerle birlikte yaşamak hususunda arzu duyan toplumdur.
- **İktidar:** İnsanları itaat etmeye ve kurallara uymaya zorlayabilme gücüdür. Bir diğer ifade ile bir kişinin (ya da grubun) diğerlerinin davranışlarını kontrol etmesini ifade eden toplumsal ilişkidir.
- **Otorite:** İktidarın meşru kullanımını belirleyen, toplumsal bir sistemde ortaya çıkan kurumsallaşmış ve meşru güçtür.
- **Meclis:** Üç büyük güçten "yasama" gücünü kullanan, seçilmiş insanlardan oluşan, demokratik devletlerde halk tarafından seçilen organdır.
- **Hükûmet:** Devlette eksiksiz bir çalışma yapılabilmesi için üç büyük güç (yasama, yürütme, yargı) içinde "yürütme" gücünü kullanan organdır.
- **Seçim:** Halkın mecliste kendi düşüncelerini savunması için kendileriyle benzer siyasi düşüncedeki insanları seçerek kendilerine vekil tayin etmek amacıyla gerçekleştirdikleri oy verme işlemidir.
- **Siyasi Parti:** Meclis içerisinde birbirleriyle benzer siyasi düşüncedeki insanların oluşturdukları, belli bir programa dayalı ve hükûmet kurarak programlarını uygulamayı amaçlayan gruplardır.
- **Meşruiyet:** Yasaya uygunluk, geçerlilik, yasallık.
- **Birey:** Bir toplumu oluşturan ve toplumun üyesi olan; öte yandan kendisini başkalarından ayıran, kendisine özgü bir kimliği olan her tek toplumsal insandır.
- **Eşitlik:** Toplumdaki bütün bireylerin haklar bakımından aynı statüye sahip olduğuna işaret eder. Bu kavramın hukuki, siyasi, sosyal ve ekonomik yönleri vardır.
- **Sivil toplum:** Devlet otoritesi ve kurumları dışında kendini yönlendirebilen, hak ve özgürlüklerini savunabilen özgür ve özerk vatandaşlardan oluşan toplumdur.
- **Özgürlük:** Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu veya her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumudur.
- **Adalet:** Yasalarda sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması.
- **Hak:** Kişiye çıkarlarını korumak, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hukuk düzeninin tanıdığı irade gücü veya hukuksal güçtür.
- **Egemenlik:** Bir toprak parçası ya da mekân üzerindeki kural koyma gücü ve hukuk yaratma kudretidir. Aynı zamanda bir devletin ülkesi ve uyrukları üzerindeki yetkilerinin tümünü ifade eder.

6.6.2. SİYASAL YÖNETİM ŞEKİLLERİ

Konuya Hazırlanalım

Aşağıda, günümüzde farklı siyasal yönetim şekillerine sahip ülkelerin siyasal temsilcilerini gösteren görseller bulunmaktadır. Bunlardan ilki sultanlıkla yönetilen Brunei, ikincisi dinî kurallarla yönetilen İran, sonuncusu da parlamenter sistemle yönetilen İzlanda'dır. Bu üç ülkenin sahip olduğu yönetim şekillerinin birbirinden hangi bakımlardan farklı olması beklenir? Değerlendiriniz.

Brunei Sultanı Hassanal Bolkiah

İran'ın dinî lideri Ayetullah Ali Hamaney

İzlanda Parlamentosu

Gerek siyasal yetkililerin, gerek siyasal topluluğu oluşturan tüm bireylerin etkileşimlerini düzenleyen yazılı ve yazısız kural, norm, ilkelerden oluşan sisteme siyasal yönetim şekli denir. Tarihte gözlenmiş başlıca siyasal yönetim şekilleri olan monarşi, oligarşi, aristokrasi, teokrasi ve demokrasinin temel özellikleri aşağıda açıklanmıştır.

A. Monarşi

Monarşi, devlet başkanlarının soya dayalı olarak belirlendiği devlet şeklidir. Krallıklar ve imparatorluklar bu devlet şekline örnek olarak verilebilir. Monarşi, sanayi öncesi toplumlarda sıklıkla gözlenen bir yönetim biçimidir. Monarşilerde gücü elinde bulunduran kişi ölene, kendi isteğiyle ayrılana ya da isyan yoluyla tahttan indirilene kadar devletin başında kalır. Monarşinin iki biçiminden biri olan mutlak monarşi, devletin başında bulunan kişinin tek belirleyici güç olduğu, kanun koyma ve kaldırma yetkisine sahip olduğu devlet biçimiyken meşruti monarşi, devlet başkanının güç ve yetkisinin hukukla, meclisle sınırlandığı devlet biçimidir.

B. Oligarşi

Oligarşi, sadece belirli bir zümrenin bir ülkeyi yönetmesiyle ortaya çıkan yönetim biçimidir. Yunanca oligo (az) ve arkhein (yönetmek) kelimelerinin birleşmesiyle oluşturulmuş bir terimdir.

Genelde yönetimdeki grup askerî, siyasi veya maddi olarak ülkenin önde gelen gruplarından biridir. Bazı siyaset bilimciler, yönetim şekli ne olursa olsun her devletin yönetiminde mutlaka bir oligarşi olduğunu belirtirler.

Uyarı

Günümüzde Avrupa'da da monarşik devletler bulunmaktadır. Hollanda, İngiltere, İspanya, Norveç, Danimarka, İsveç gibi ülkelerde devletin başında soya dayalı olarak başa geçmiş kral ya da kraliçe bulunmaktadır. Bu ülkelerde devlet biçimi monarşi olsa da yönetim biçimi demokrasidir.

C. Aristokrasi

Aristokrasi, sadece soylulardan oluşan bir zümrenin egemenliğine dayanan yönetim şeklidir. Aristokrasiler aslında zamanla güçlerini kaybeden monarşilerden doğmuştur. Kral ya da imparatorların yönetim zafiyeti yaşadığı monarşilerde asiller sınıfı bu zafiyetten faydalanarak iktidara ortak olmuşlardır. Monarşilerde olduğu gibi aristokrasilerde de kan bağı önemlidir. Asalet (soyluluk) babadan oğula veraset yoluyla intikal eder ve iktidar belli asalet ölçütlerine göre kullanılır. Tarihsel akış içinde kültürel, toplumsal ve ekonomik nedenlerle asillerden olmayan halk tabakaları siyasi ve medeni haklar elde ettikçe aristokratik düşünceler de her geçen gün zayıflamıştır. Günümüz siyasal dünyasına demokratik fikirler hâkim olduğundan günümüz devletlerinde aristokratik bir yapı görülmemektedir.

Ç. Teokrasi

Teokrasi, dinî otorite organlarının siyasi otorite organları yerine devlet idaresini elde tuttuğu devlet biçimidir. Diğer bir ifadeyle "devlet işlerinden, yönetim ile görevli din adamları sınıfının sorumlu olduğu ve devlet işlerinin dinî temellere dayandırıldığı sistem" olarak tanımlanabilir. Din kurallarının hâkim olduğu sistem olan teokraside hukuk kuralları dinî kurallara göre oluşturulur. Teokrasi ile yönetilen ülkelerde toplumsal yapıyı oluşturan kurumların tamamı dinî kurallara göre düzenlenir. Günümüzde Vatikan, Suudi Arabistan ve İran teokratik yönetim biçimine örnektir.

D. Demokrasi

Demokrasi, ulus devletlerin ortaya çıkmasının ardından dünyada yaygın biçimde benimsenen bir yönetim biçimidir. Bu yönetim biçimi halkın kendisini yönetecek kişileri seçimler yoluyla belirleyip iktidara getirmesini içerir. Günümüzdeki demokrasi modeli temsilî demokrasidir. Belirli aralıklarla yapılan adil seçimler, örgütlenme özgürlüğü, katılım özgürlüğü, ifade özgürlüğü, temel hakların anayasal güvenceye alınması demokratik bir yönetim için hayati öneme sahiptir (Görsel 6.19).

Demokrasi kavramı; hukuken iktidar olma yetkisinin halkın elinde bulunması, halk tarafından hükûmet edilmesi ya da halkın kendini yönetecekleri kendi iradesince seçmesi anlamına gelir. Demokrasinin en önemli özelliği seçimlerin serbestliğidir. Yoksa seçime diğer sistemlerde de rastlanılmaktadır. Bir düzenin demokratik sayılabilmesi serbest ve hür seçimin yanında üç şartı daha gerektirir. Bunlardan ilki; idare ve iktidarda var olan yetkilerin kişilere değil kurumlara ait; mevkiler ve bunların verdiği sorumluluğun kanunlar ve objektif kurallarla belirlenmiş olmasıdır. İkincisi; vatandaşların "siyasal parti" ve "baskı grupları" kurabilme hakkını elinde bulundurmasıdır. Diğer bir deyişle ortada bir tek parti ve onun adayları var ise demokrasi söz konusu değildir. Üçüncüsü ise kitle haberleşme araçlarının hürriyetlerinin sağlanmış olmasıdır. Seçmenler oy verirken hür basın kanalıyla ülke sorunlarından haberdar olabilmelidirler.

Görsel 6.19: *Türk halkı 15 Temmuz darbe teşebbüsünde hedef alınan demokrasiye ve millî iradeye sahip çıkmıştır.*

Bilgi Notu

Okullarımızda "Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi" 2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmaktadır. Projenin amacı "cumhuriyetimizin demokrasi ile güçlendirilmesi, öğrencilerimizde yerleşik bir demokrasi kültürünün oluşturulması, çoğulculuk bilincinin geliştirilmesi, kendi kültürünü özümsemiş, millî ve manevi değerlere bağlı, evrensel değerleri benimseyen nesillerin yetiştirilmesi; öğrencilere seçme, seçilme ve oy kullanma kültürünün kazandırılması; katılımcı olma, iletişim kurabilme, demokratik liderliği benimseyebilme ve kamuoyu oluşturabilme becerilerinin kazandırılması" olarak ifade edilmektedir. Proje TBMM ve MEB tarafından ortaklaşa yürütülmektedir.

6.6.3. DEMOKRATİK YÖNETİMİN BİÇİMLERİ

Bir yönetim sistemi olarak demokrasinin üç temel biçimi vardır. Bunlar; doğrudan demokrasi, temsilî demokrasi ve katılımcı demokrasidir. Demokrasinin bu üç biçimini aşağıda açıklayalım.

A. Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokrasi, halkın egemenliğini bizzat ve doğrudan doğruya kullandığı demokrasi türüdür. Doğrudan demokrasi, halkın halk tarafından yönetilmesini öngörmektedir. Dolayısıyla doğrudan demokrasi sistemi, demokrasinin anlamına en yakın olan hâlidir. Siyasi kararların yurttaşların oy çokluğu ile doğrudan doğruya şehir halkı tarafından alındığı yönetim şekline doğrudan demokrasi denir (Görsel 6.20). Bu sistemin ilk örnekleri Antik Çağ site toplumlarında gözlemlenmektedir.

Görsel 6.20: *İsviçre'nin Glarus Kantonu, doğrudan demokrasinin uygulandığı nadir bölgelerden biridir.*

B. Temsilî Demokrasi

Temsilî demokrasi, demokratik ülkelerde milletin egemenlik hakkını doğrudan değil de seçtiği temsilciler aracılığıyla kullandığı bir demokrasi uygulamasıdır. Temsilî demokraside halkın seçtiği temsilciler, meclis ya da genel anlamıyla parlamento olarak adlandırılan yerde toplanır ve halk adına kararlar alır (Görsel 6.21). Bu temsilcilere milletvekili ya da parlamenter denir. Milletvekilleri belirli sayıda ve belirli bir süre için seçilirler.

Görsel 6.21: *Pek çok demokratik ülkede temsilî demokrasi uygulanmaktadır.*

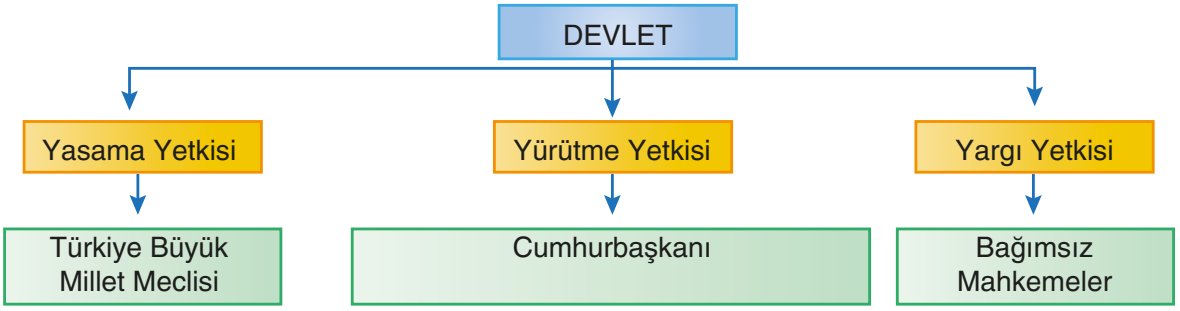
C. Katılımcı Demokrasi

Temsilî demokrasi günümüz toplumlarında hâkim olan demokratik yönetim biçimi olmakla birlikte, gelişmiş ülke yönetimlerinde, halkın karar alma süreçlerine daha fazla katılımını ifade eden "katılımcı demokrasi" uygulamaları yaygınlaşmaktadır. Örneğin bir ülkede cumhurbaşkanını halkın seçip seçmemesine yönelik referandumun yapılması, bir şehirde termik santral yapılıp yapılmamasının o yöre halkına sorulması, bir üniversitede yapılacak kültür merkezinin proje seçiminin öğrencilerin ve personelin oylarıyla belirlenmesi gibi uygulamalar katılımcı demokrasiye örnek olarak verilebilir (Görsel 6.22).

Görsel 6.22: *Katılımcı demokraside halkın yönetime, seçimlerin dışında, daha yoğun katkısı söz konusudur.*

6.6.4. DEMOKRASİ VE KUVVETLER AYRILIĞI

Şema 6.1: *Devlette kuvvetler ayrılığı*

Bir devletin demokratik olması için siyasi partiler, serbest seçimler, katılım, çoğulculuk, hukukun üstünlüğü, sivil toplum, sosyal adalet, hak, özgürlük vb. kurum, ilke ve kavramların yanı sıra "kuvvetler ayrılığı ilkesi"ni de içermesi gerekir. Kuvvetler ayrılığı, devlet organları olan yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirinden ayrılmış olduğu bir devlet yönetim modelidir (Şema 6.1). Devletin her biri birbirinden ayrı ve bağımsız güçlerdeki kol ve sorumluluk alanlarına ayrıldığı ve böylece her bir güç ve kolun bir diğeri ile güç ve sorumluluk alanları bakımından bir çatışma yaşamadığı bu model, ilk olarak Antik Yunan ve Roma'da geliştirildi. Kuvvetler ayrılığı sistemi; yasama, yürütme ve yargı olarak tanımlanan kuvvetlerin değişik yollardan göreve gelen ve aralarında fren ve denge mekanizması bulunan farklı organlara verilmesidir. Yürütme, kanunlar çerçevesinde ülkenin yönetilmesi anlamına gelmektedir. Yasama kural koymak; genel, sürekli, objektif, kişisel olmayan işlemler yapabilmektir. Yargı, bireylerin ve kurumların davranışlarının hukuka uygunluğunu denetleyen aynı zamanda uyuşmazlıklarının çözüme kavuşturulmasını amaçlayan mahkemeler düzenidir. Yargıçların bağımsızlığı, yargıçların yasama ve yürütme organlarına bağlı olmadan anayasaya ve hukuka uygun olarak vicdani kanılarına göre hüküm vermelerini amaçlar.

6.6.5. ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ VE ÖNEMİ

Konuya Hazırlanalım

1. Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal sisteminin, kurulduğu dönemin diğer siyasal sistemlerinden farklarının neler olduğunu değerlendiriniz.
2. Atatürkçü düşünce sisteminin temel özelliklerinin neler olduğunu belirtiniz.

A. Atatürkçü Düşünce Sisteminde Vatandaşlık, Hak ve Sorumluluk

Türk milleti, cumhuriyet yönetimi sayesinde pek çok yeni haklar elde etmiştir. Cumhuriyetle elde edilen haklar, vatandaşların devlete ve birbirlerine karşı sorumluluklarını da belirlemiştir. Atatürk insan hak ve sorumluluklarını şöyle açıklamıştır: "Bir insanın hakkı, diğer bir insan için görev olur ve yine bir insanın görevi de diğer insanın hakkı demektir. 'Hak', 'yetki' dediğimiz zaman hemen aynı şeyleri anladığımız gibi 'görev', 'zorunluluk', 'yükümlülük', 'ödev' ve 'borç' da birbirinden ayrılmayan şeylerdir. Anlıyoruz ki hakkın bulunduğu yerde görev ve görevin bulunduğu yerde hak vardır. İnsanlar, toplumsal yaşamda haklardan ve görevlerden örülmüş bir ağ içinde düşünülebilir."

Atatürk'ün sözlerinde vurguladığı gibi hakların, sorumlulukların bilincinde olma vatandaşlık bilincine varmayla ilişkilidir. İnsan ait olduğu topluma faydalı hizmetler üretebildiği ölçüde vatandaşlık bilincine erişmiş demektir. Vatandaş olma bilincinde olan insanlar, sorumluluklarının farkındadırlar. Bu gerçeği Atatürk şu şekilde ifade etmiştir: "En iyi bireyler; kendinden çok, bağlı olduğu toplumu düşünen, onun varlığının ve mutluluğunun korunmasına yaşamını veren insanlardır."

B. Atatürkçü Düşünce Sisteminin Önemi ve Özgünlüğü

Atatürkçü düşünce sistemi, Türk toplumunun geleneklerine uygun yaşama kuralları olarak bu toplumun ihtiyaçlarından doğmuş ilkeler bütünü olduğu kadar, yine ona has bir temel düzenin de ifadesi olup millî demokratik ve akılcı bir özelliğe sahiptir. Onun için, bu sistemi meydana getiren esasların yorumlanmasında tarihî olaylar, kültür ve medeniyetimiz ile toplumumuzun karakteri göz önünde bulundurulmalıdır. Esasen Atatürk de düşüncelerinin temelini "Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığımız vatan, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir milletler tarihinin binbir facia ve ıstırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir." sözleriyle ortaya koymaktadır.

Atatürkçü düşünce sisteminin bir ideoloji olup olmadığı pek çok bilim ve fikir insanı tarafından tartışılmış ve hâlen tartışılmaktadır. Ancak bu düşünce biçiminin herhangi bir doktrinle ilişkisinin olmadığı Atatürk'ün bizzat Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na söylediği "Eğer bir doktrine bağlanırsak oğlum, inkılabı dondururuz." sözleriyle ortaya konmuştur (Görsel 6.23). Buna rağmen zaman zaman Atatürk ideolojisinden bahsedilmesini, onu faşizm, sosyalizm, liberalizm vs. başka ideolojilerle bir arada düşünmek, onlarla bir saymaktan çok, kurulan yeni düzenin adlandırılmasında çekilen zorluğa bağlamak gerekir.

Görsel 6.23: *Atatürkçü düşünce sistemi durağan değil inkılapçıdır.*

6. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların cevaplarını işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi sosyal kurumun özelliklerinden biri değildir?

A) Değer yüklü olma
B) Yapılanmış ve örgütlenmiş olma
C) Süreklilik özelliği gösterme
D) Kimi toplumlarda gözlenme
E) Belli bir amacı gerçekleştirmeye yönelik olma

2. Bireylerin akrabalar arasından biriyle evlendiği; akraba olmayan, tanımadık topluluklardan biriyle evliliğin gerçekleştirilmediği evlilik biçimi aşağıdakilerden hangisiyle ifade edilir?

A) Ekzogami B) Endogami C) Monogami
D) Poligami E) Neolokal

3. Aşağıdakilerden hangisi evlilik ilişkisinin devamlılığını sağlamak için esas alınması gereken hususlardan biri değildir?

A) Duygularda istikrar B) Maddi zenginlik C)Birlikte paylaşma
D) Duygusal beraberlik E) Ortak karar alma

4. Aşağıdakilerden hangisi Türk Medeni Kanunu'nun getirdiği yeniliklerden biri değildir?

A) Resmî nikâhın zorunlu hâle getirilmesi
B) Tek eşle evliliğin zorunlu hâle getirilmesi
C) Milletvekili seçilebilme hakkının sağlanması
D) Mirasta kız ve erkek çocukların eşit pay almalarının sağlanması
E) Boşanma hakkının düzenlenmesi

5.
- Genelde toplumda birleştirici bir işleve sahip olma
- Bireylerin yaşamına bir anlam kazandırma
- Kontrol ve denetleme mekanizması işlevi görme
- Değerler hiyerarşisi oluşturma

Yukarıdaki özellikler hangi toplumsal kurumun sosyal işlevleriyle daha çok ilgilidir?

A) Din B) Aile C) Ekonomi D) Siyaset E) Eğitim

6. Bir ülkede;
- Tedavüldeki para arzının artması,
- Üretim faktörlerinin fiyatlarındaki artışların fazla olması,
- Ülkedeki toplam harcamaların toplam gelirlerden daha fazla olması

aşağıdaki ekonomik süreçlerden hangisine neden olur?

A) Deflasyon B) Enflasyon C) Devalüasyon
D) Revalüasyon E) Resesyon

7. Emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişim (organizasyon) gibi üretim faktörlerinin millî gelirden aldığı paylar hangi ekonomik süreçle ifade edilir?

A) Üretim B) Tüketim C) Büyüme
D) Yenilik E) Bölüşüm

8. Kapitalist ekonomik sistemde;

I. Piyasa sistemine dayanma,
II. Bireyselliğin esas alınması,
III. Üretim araçlarında kamusal mülkiyetin esas olması,
IV. Sistemin eşitliği sağlama güdüsüne göre işlemesi

özelliklerinden hangisi görülür?

A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) III ve IV E) I, II ve III

9. Devlet başkanlarının soya dayalı olarak belirlendiği krallıklarda ve imparatorluklarda geçerli olan, gücü elinde bulunduran kişinin ölene kadar ülkeyi yönettiği yönetim şekli aşağıdakilerden hangisidir?

A) Oligarşi B) Aristokrasi C) Teokrasi
D) Monarşi E) Demokrasi

10. Dinî otoritenin siyasi otorite organları yerine devlet idaresini elde tuttuğu devlet biçimi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Demokrasi B) Monarşi C) Teokrasi
D) Oligarşi E) Aristokrasi

B. Aşağıdaki ifadeler doğru ise ifadenin başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. ☐ Bir kadınla bir erkeğin evliliği yani tek eşli evlilik poligami kavramıyla, bir erkeğin ya da kadının çok eşliliği ise monogami kavramıyla ifade edilir.

2. ☐ 1928 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Anayasa'nın 2. maddesinden Devlet'in dininin İslam olduğu ifadesi çıkarılmıştır.

3. ☐ Laiklik, Anayasa'ya "Türkiye Cumhuriyeti Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve İnkılapçıdır." ifadesiyle 1937 yılında girmiştir.

4. ☐ Ekonomide, tüketici arzularının tatminini ve faydayı esas alarak mal ve hizmetlerin yaratılması, var olanların artırılması tüketim kavramıyla ifade edilir.

5. ☐ Ekonominin temel koordinasyonunun merkezî yönetim tarafından yerine getirildiği, üretim araçları üzerinde kamusal mülkiyetin olduğu, üretim faktörü olarak emeğe öncelik tanıyan ekonomik sistem kapitalist sistemdir.

C. Aşağıdaki ifadeleri tabloda verilen kavramlardan uygun olanı ile tamamlayınız.

geniş	tek ebeveynli	sosyal kurum
medeni	çekirdek	monogami

1. Karı koca ve evli olmayan çocuklardan meydana gelen aile tipi …….. aile olarak adlandırılır.

2. Bireylerin ve grupların temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmış, süreklilik kazanmış, eşgüdümlenmiş, oldukça onaylanmış ve yaygın sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısı" …… kavramıyla ifade edilir.

3. Çok sayıda küçük, çekirdek ailenin aynı çatı altında oturmasıyla oluşan aile tipi …….. ailedir.

4. Boşanma sonrası ailenin tek ebeveynli duruma dönüştüğü ve çocuğun ebeveynlerinden biriyle beraber yaşadığı aile tipi …….. ailedir.

5. Cumhuriyet tarihinde Türk kadınlarının ekonomik, sosyal ve hukuksal alanlarda erkeklerle eşit haklara sahip olması …… Kanun düzenlemeleri sayesinde elde edilmiştir.

Ç. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Toplumsal yaşam ve sosyalleşme açısından ailenin önemi nedir? Açıklayınız.

2. Atatürk'ün kadın haklarına verdiği önemi açıklayınız.

3. Eğitimin toplumsal yaşamdaki önemi nedir? Açıklayınız.

4. Atatürk'ün eğitim konusundaki fikirleri nelerdir?

5. Dinin toplumsal yaşamdaki önemi nedir? Açıklayınız.

6. Atatürkçü düşünce sisteminde laiklik anlayışının özellikleri nelerdir?

7. Ekonominin toplumsal yaşamdaki önemi nedir? Açıklayınız.

8. Atatürk'ün ekonomik sistemlerle ilgili görüşleri nelerdir?

9. Atatürkçü düşünce sisteminde vatandaşlık, hak ve sorumluluk kavramlarının ilişkisi nedir? Açıklayınız.

D. Öz Değerlendirme

6. Ünite sonunda neleri, ne kadar öğrendiğinizi aşağıdaki ölçütlerden size en uygun olanları işaretleyerek değerlendiriniz.

ÖLÇÜTLER	Evet	Kısmen	Hayır
Toplumsal kurum kavramını açıklayarak toplumsal kurumların işlevlerini analiz edebilirim.			
Aile kurumunun toplumsal hayattaki önemini ve aile ile ilgili temel kavramları açıklayabilirim.			
Eğitim kurumunun toplumsal hayattaki önemini ve eğitim ile ilgili temel kavramları açıklayabilirim.			
Din kurumunun toplumsal hayattaki önemini ve din ile ilgili temel kavramları açıklayabilirim.			
Ekonomi kurumunun toplumsal hayattaki önemini ve ekonomi ile ilgili temel kavramları açıklayabilirim.			
Siyaset kurumunun toplumsal hayattaki önemini ve siyaset ile ilgili temel kavramları açıklayabilirim.			

Değerlendirme sonunda "Kısmen" veya "Hayır" olarak işaretlediğiniz ölçütlerin ilgili olduğu kavramları tekrar gözden geçirmelisiniz.

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE

Dönütlü Etkinlik-1

1. Birincil grupların özellikleri: 1, 4, 5, 7, 8, 11, 12, 14

2. İkincil grupların özellikleri: 2, 3, 6, 9, 10, 13, 15, 16

Dönütlü Etkinlik-2

	Temel Eseri	Temel Kavramları	Temel Çalışma Konusu
Comte	Pozitif Felsefe Dersleri	pozitivizm, toplumsal yasalar	sosyolojinin pozitivist temellerini oluşturmak
Durkheim	İntihar	kolektif bilinç, mekanik dayanışma, organik dayanışma, anomi	toplumsal düzensizliği açıklamak
Marx	Kapital	üretim güçleri, sınıf çatışması	kapitalist sistemin işleyişini açıklamak
Weber	Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu	bürokrasi, kapitalizm	modern çağın işleyişini açıklamak

Ünite Değerlendirme Soruları

A.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
C	C	A	B	E	C	A	C	B	A	E	C	E

B.

1	2	3	4	5
D	Y	D	Y	D

C. 1. tampon kurum 2. sosyal grup 3. sosyoloji
4. toplumsal olay 5. toplumsal olgu

2. ÜNİTE

Dönütlü Etkinlik

Verilmiş statüler: 1, 3, 6, 8, 9, 13, 14

Kazanılmış statüler: 2, 4, 5, 7, 10, 11, 12, 15, 16

Ünite Değerlendirme Soruları

A.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
E	C	A	B	D	A	B	E	D	C

B.

1	2	3	4	5
D	D	Y	D	Y

C. 1. sosyal statü 2. doğuştan gelen / verilmiş statü
3. rol pekişmesi 4. sosyal norm

3. ÜNİTE

Dönütlü Etkinlik-1

1. Köy: 1, 4, 6, 8, 9, 14
2. Kent: 2, 3, 7, 10, 12, 13, 16
3. Metropol: 2, 3, 5, 7, 10, 11, 12, 13, 15, 16

Dönütlü Etkinlik-2

1. İş birliği 2. Mübadele 3. Rekabet 4. Çatışma
5. Uyarlama 6. Uyum 7. Benzeştirme

Ünite Değerlendirme Soruları

A.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
A	D	C	B	E	D	B	D	E	A	E	D

B.

1	2	3	4	5	6	7	8
Y	D	D	Y	Y	D	D	Y

C. 1. metropol 2. millet ya da ulus 3. rekabet
4. benzeştirme 5. yarı kapalı tabakalaşma 6. açık tabakalaşma

4.ÜNİTE

Dönütlü Etkinlik

1. Geleneksel Toplumlar: 2, 3, 4, 7, 9, 11, 13, 14, 15
2. Modern Toplumlar: 1, 3, 5, 6, 8, 10, 12, 16

Ünite Değerlendirme Soruları

A.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D	A	C	E	B	D	E	A	C	B

B.

1	2	3	4	5	6
Y	D	Y	D	Y	D

C. 1. kültürel yozlaşma 2. kültürel gecikme 3. küreselleşme
4. ekonomik 5. sosyal çözülme

5. ÜNİTE

Ünite Değerlendirme Soruları

A.

1	2	3	4	5
A	D	B	C	E

B.

1	2	3	4
Y	D	D	Y

C.1. bilişsel 2. örf 3. baskın 4. kültürleşme

6. ÜNİTE

Ünite Değerlendirme Soruları

A.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D	B	B	C	A	B	E	A	D	C

B.

1	2	3	4	5
Y	D	D	Y	Y

C. 1. çekirdek 2. sosyal kurum 3. geniş
4. tek ebeveynli 5. medeni

SOSYOLOJİ DERSİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ

(ÖĞRETİM YILI SONU)

Adı ve soyadı : .....

Sınıfı : .....

Açıklama: Aşağıda bu yıl içinde almış olduğunuz sosyoloji dersine ilişkin tutumlarınızı belirlemeye yönelik cümleler ve karşılarında seçenekler verilmiştir. Dikkatlice okuduktan sonra kendinize uygun seçeneği işaretleyiniz.

ÖLÇÜTLER	Hiç katılmıyorum.	Katılmıyorum.	Kararsızım.	Katılıyorum.	Tamamen katılıyorum.
1. Sosyoloji dersinde birey ile toplum arasındaki etkileşimi fark ettim.					
2. Sosyoloji dersi kültürel değerlerimi özümsememe katkı sağladı.					
3. Arkadaşlarımla sosyoloji dersi konularını tartışmaktan zevk alırım.					
4. Sosyoloji dersi için ayrılan zamanın fazla olmasını isterim.					
5. Sosyoloji dersinde toplumsal kurumların neler olduğunu öğrendim.					
6. Sosyoloji dersi benim için gereksizdir.					
7. Sosyoloji dersi konularını severim.					
8. Sosyoloji dersinde zaman akıcı geçer.					
9. Sosyoloji dersi sınavından çekinirim.					
10. Sosyoloji dersi sayesinde toplumun yapısını, gelişimini ve değişimini fark ettim.					

Puanlama Anahtarı		
Seçenek	**Olumlu İfade Puanı**	**Olumsuz İfade Puanı**
Kesinlikle katılmıyorum.	1	5
Katılmıyorum.	2	4
Kararsızım.	3	3
Katılıyorum.	4	2
Tamamen katılıyorum.	5	1

SÖZLÜK

– A –

Aborjin: Avustralya kıtası yerlileri.

akademik: 1. Akademi ile ilgili. 2. Bilimsel niteliği olan.

akıl yürütme: 1. Verilerden sonuç çıkarmak. 2. Çıkarımlar yapmayı içeren düşünme.

anayasa: Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasa, kanunuesasi.

anomi: İlk olarak sosyolojinin kurucularından Emile Durkheim tarafından kullanılan anomi teriminin kelime anlamı normsuzluk ya da kuralsızlıktır. Durkheim'a göre anomi hızlı toplumsal değişme dönemlerinde, geleneksel normların işlemediğinde veya ortadan kalktığında ortaya çıkar.

anormal davranış: Belirli doğal ve toplumsal ortamlarda dıştan ve içten gelen belirli şiddet ve süredeki uyaranlara, insanın alışılagelenin dışında hatalı, kurala uymayan, uygunsuz cevap vermesi, tepki göstermesi.

arz: 1. Sunma 2. Piyasaya mal sürülmesi, sunu.

azınlık: Bir toplumda çoğunluğun dışında kalan, ayrı etnolojik ve kültürel özelliklerle birbirine bağlı bireylerden oluşan bütünlük.

– B –

burjuvazi: Kapitalist üretim düzeninde üretim araçlarını ellerinde bulunduranlarla çıkarları bunlara bağlı olanların oluşturduğu toplumsal sınıf.

bürokrasi: Karar vermede akılcılık, ilişkilerde kuralcılık, görevlerde belirlilik, otoritede merkezîlik esaslarına dayanan örgüt.

– C –

cemaat: Resmî ilişkilerin olmadığı, ortak iradeye göre hareket edilen ve "biz" duygusunun hâkim olduğu küçük toplumsal grup, topluluk.

cemiyet: Yazılı kanunlar ve resmî ilişkilerin olduğu, bireysel iradeye göre hareket edilen ve "ben" duygusunun hâkim olduğu büyük topluluk, toplum.

– D –

değer: Bir toplum, bir toplumsal grup, bir insan için önem taşıyan nesne ve olay. Nesne ve olayların bir toplum, bir toplumsal grup ya da bir insan bakımından taşıdığı önemi belirleyen niteliği.

determinizm: Her olayın bir nedeni bulunduğunu, hiçbir şeyin nedensiz olamayacağını, aynı koşullar altında aynı nedenin aynı sonucu doğuracağını dile getiren ilke, nedensellik.

devrim: Belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik, inkılap.

– E –

ebeveyn: Anne ve baba.

emek: İnsanın bilinçli olarak belli bir amaca ulaşmak için giriştiği hem doğal ve toplumsal çerçevesini hem de kendisini değiştiren çalışma süreci.

etnik grup: İçinde bulundukları daha büyük bir sosyal ve kültürel sistemde, sahip oldukları bir özellikler kümesi (soy, inanç, dil gibi) nedeniyle farklılaşan toplumsal gruplardır.

– F –

federal devlet: Devletin yasal egemenliğinin bölgelere göre değiştiği ancak tüm bölgeler için geçerli merkezî yasaların da olduğu devlet.

feodalite: Toprak köleliğine dayalı toprak beyliği düzeni. Derebeylik.

G

gerçeklik: İnsan bilincinden bağımsız olarak var olanlar. Varlığın bir özelliği başka bir deyişle var oluş tarzı.

girişim: Ekonomik mal veya hizmet üretimi için üretim faktörlerinin bir araya getirilerek ekonomik fırsatların yeni değerlere dönüştürüldüğü organizasyonu oluşturma iradesi.

– H –

heterojen: Birbirine çok fazla benzer özellikler taşımayan, ayrışık.

hidromekanik: Suyun hareketini inceleyen bilim dalı.

hiyerarşi: Toplumsal örgütlerde iktidarın ve görevlerin kademelendirilmesini, ast-üst ilişkilerine göre düzenlenmesi.

hizmet: Belirli birtakım insan ihtiyaçlarını karşılamasına rağmen, mal gibi elle tutulup gözle görülmeyen, insana fayda sağlayan faaliyetler.

hukuk: Bireylerin birbirleriyle ve toplum ile olan ilişkilerini düzenleyen ve devlet gücünün desteğindeki yaptırımlarla uyulması zorunlu duruma getirilen kurallar bütünü.

hukuk devleti: İnsan haklarına saygı gösteren, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her eylem ve işlemi hukuka uygun olan, her anlamda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayıp yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleri ve Anayasa'nın bulunduğunun bilincinde olan devlet.

– I, İ –

ırkçılık: İnsanların toplumsal özelliklerini kalıtımsal, ırksal özelliklerine indirgeyerek bir ırkın başka ırklara üstün olduğunu öne süren öğreti.

ibadet: Bir dinin buyruklarını yerine getirme.

ideoloji: Siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, ahlaki, estetik düşünceler bütünü.

istatistik: Belirli bir amaç için veri toplama, tablo ve grafiklerle özetleme, sonuçları yorumlama, sonuçların güven derecelerini açıklama.

iş bölümü: Herhangi bir işin, üretimsel etkinliğin yapılması için insanların, grupların, kurumların vb. iş bölüşmesi.

işlev: 1. Görev. 2. Fonksiyon. 3. Bir şeyin oluşumunda araç olması planlanan eylem.

işlevselcilik: Modern sosyolojideki işlevselci yaklaşım. Biyolojik sistem gibi toplumsal sistemin de hayatta kalabilmesi için sistemi oluşturan ögelerin işlevlerini yerine getirmelerinin ve ögelerin uyumunun önemini vurgular. İşlevselcilik toplumu birbiri ile bağlantılı parçalardan oluşan bir sistem olarak ele alır.

– K –

kavram: Herhangi bir tür nesne ya da belli bir tür olayın ortak özelliklerinin bir ad altında toplanması.

kentleşme: Sanayileşme ve ekonomik gelişmeye paralel olarak kent sayısının artması ve büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde değişikliklere yol açan toplumsal süreç.

kolektif bilinç: İlk olarak Emile Durkheim tarafından kullanılan ve onun sosyolojik yaklaşımının köşe taşlarından biri olan; insanda, bireye ait olan ruhsal hayatın olaylarını aşan ve toplumsal grubun ortak düşünce, istek ve heyecanlarını temsil eden ortak bir bilinci ifade eden kavram.

küreselleşme: 1980'li yıllarda başlayan, kitle iletişim araçlarının, teknolojinin gelişmesine bağlı olarak 1990'lardan sonra hızlanan; özellikle siyasi, kültürel, teknolojik ve ekonomik alanlarda bireyler, toplumlar ve ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması durumu.

– M –

makroekonomi: Ekonomi biliminin toplam tüketim, toplam tasarruf, toplam yatırım, toplam gelir ve istihdam gibi toplam büyüklüklerini inceleyen ve bunlarla ilgili çözümleme ve çıkarımlar yapan alt dalı.

mezhep: Toplumsal değişme sonucu bir dinde ortaya çıkan farklı görüş ve yorum ayrılıklarına dayalı kollardan her biri.

mikroteknoloji devrimi: Akıllı telefonların, bilgisayarların ve İnternet teknolojisi gibi başka pek çok teknolojik gelişmenin insan hayatında etkili olmasını sağlayan, son 20-30 yılda hızla gelişen teknolojik gelişmeler.

monografi: Aile, köy gibi küçük grupların ya da bir örnek olayın tüm değişkenleriyle derinlemesine bir şekilde incelenmesi.

– N –

nanoteknoloji: Atom veya molekül temelinde küçük parçacıkların bir araya getirilerek farklı işlevler görebilen madde veya malzemenin üretilmesi için geliştirilen teknoloji.

normal davranış: Belirli doğal ve toplumsal ortamlarda, dıştan ve içten gelen belirli şiddet ve süredeki uyaranlara insanın alışılagelen, düzgün, doğru, kurala uygun biçimde cevap vermesi, tepki göstermesi.

nüfus bileşimi: Nüfusun yaşa, cinsiyete, eğitim durumuna, sınıfsal konuma göre oransal dağılımı.

nüfus hareketliliği: Bir toplumda nüfusun tümünün ya da bir kısmının ekonomik, siyasal, kültürel ve coğrafi nedenlerle bir yerden bir yere göç etmesi.

– Ö –

öngörü: Bilim, teknoloji, ekonomi, çevre ve toplum geleceği ile ilgili uzun dönemli beklentilerin dikkate alınması ile ülkeye gelecekte en fazla ekonomik, çevresel ve sosyal yararlar sağlayacak stratejik kararların alınabilmesi için yapılan sistematik çalışmalar bütünü.

ön yargı: Bireyde başka bireylere, toplumsal gruplara, normlara karşı sevgi ya da düşmanlık duygusu uyanmasına yol açan, koşullanmış bir duygusal tutumu yansıtan genelleme.

örüntü: Değişik toplumlarda görülen davranış biçimlerini, bunların temel özelliklerini yansıtacak bir model meydana getirmek amacıyla oluşturulan davranış kalıpları.

– P –

parlamento: Halkın oyu ile seçilen ve yasanın gücünü kullanan milletvekillerinin oluşturduğu meclis.

patent: 1. Buluş belgesi 2. Bir durum veya bir işi yalnızca kendi yetkisi altında görme.

pozitivizm: Genel anlamıyla bilimsel araştırmaları gözlenebilir olgulara dayandıran, metafizik açıklamaları teorik bakımdan imkânsız gören, deneye dayanmayan soru veya sorunların bilimsel olarak incelenemeyeceğini benimseyen felsefi akım. Özel olarak sosyolojinin kurucularından Auguste Comte'un (Ogüst Komt) yaklaşımı.

– S –

sermaye: Üretimin adedini ve kalitesini artıran üretim araçları ve ham maddeler.

– T –

talep: 1. Alıcıların bir malı isteme derecesi. 2. İstem.

toplumsal yığın: Aynı mekânı paylaşmalarına karşın aralarında karşılıklı ilişkiler bulunmayan insan toplulukları.

tutum: Belli nesnelere, olaylara, kişilere karşı belli biçimde davranmaya neden olan toplumsal olarak kazanılmış eğilim.

– Ü –

üniter devlet: Devletin egemenlik hakkını kullandığı tüm sınırlar içinde aynı yasaların geçerli olduğu tek devlet yapısı.

– Y –

yabancılaşma: İnsanın çevresinden, işinden, emeğinin ürününden ya da benliğinden uzaklaşma ya da ayrılma duygusunu dile getiren kavram.

yaptırım: Hukuk, ahlak gibi kurumların buyruklarının yerine getirilmesini sağlayan güç, müeyyide.

KAYNAKÇA

Akan, V. (2014). Birey ve toplum, İ. Sezal (Ed.), *Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Beta.

Aksoy, N. D. ve Arslantaş, H. A. (2010). Ulus, ulusçuluk ve ulus-devlet. *Tübar, sayı 28*.

Akyılmaz, G. (2004). Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıf - reaya ayrımı. *Gazi* Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, *Cilt 8, Sayı 1*.

Alav, O. (2001). *Yerel kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşumuna etkisi: Isparta örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Altan, H. Z. (2008). Bir sürgünlük biçimi: metropol yaşamı. *İstanbul* Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, cilt 34, sayı 1.

Arslan, M. (2005). Ziya Gökalp'te kültür ve uygarlık anlayışı. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, *Cilt 3, sayı 10*.

Avrupa Konseyi. (2008). *K*ültürlerarası diyalog için beyaz kitap. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.

Aydın, M. (2014). *Kurumlar sosyolojisi*. İstanbul: Açılım.

Ayın, F. (1998). Atatürk ve milliyetçilik. *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, *sayı 42*.

Aysan, M. (1986). Atatürk'ün ekonomik görüşü: devletçilik. *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, *sayı 6*.

Bayındır Uluskan, S. (2010). *Atatürk'ün sosyal ve kültürel politikaları*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Bilton, T. (2009). *Sosyoloji*. (K. İnal, Çev.) Ankara: Siyasal.

Bostancı, N. (2014). Toplum ve kültür, İ. Sezal (Ed.), *Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Beta.

Bozkurt, V. (2015). *Değişen dünyada sosyoloji*. Bursa: Ekin.

Coşkun, S., Özgenç N. ve Güneş S. (2015). 'Sosyal performansın ölçümünde yeni yöntem, sosyal gelişme endeksi ve Türkiye'nin görünümü', *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *sayı 34.*

Çavdarcı, M. (2002). *T*ürkiye'de *sosyal değerlerin* aşınması ve kültür sömürgeciliği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Çelebi, A. (2014). Toplum ve siyaset, İ. Sezal (ed.), *Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Beta.

Çelebi, N. (1991). Metedolojik sorunlara bir bakış. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *sayı 2*.

Çelikcan, P. (1997). Türk sinemasında sınıf atlama sorunu. İ*stanbul* Ü*niversitesi* İ*letişim Fakültesi Dergisi*, *sayı 6*.

Çınar, R. ve Çubukcu, İ. (2009). Tüketim toplumunun şekillenmesi ve tüketici davranışları: karşılaştırmalı bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *sayı 13*.

Çiftçi, O. (1991). Çocuğun sosyalleşmesinde ailenin rolü. *Aile ve Toplum Dergisi*, *cilt 1, sayı 2*.

Çoban Esen, A., Güney, N. ve Doğan, T. (2010). Öğretmen adaylarının kültürel farklılıklara yönelik bakış açılarının çeşitli demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, *cilt 10, sayı 1*.

Doğan, A. (2005). Demokrasi ve ekonomik gelişme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, sayı 25*.

Dönmezer, S. (1988). Atatürk inkılapları ve sosyal değişme teorileri. *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, *sayı 15.*

Ergun, D. (1974). *100 soruda sosyoloji nedir?.* İstanbul: Gerçek.

Erkal, M. (2004). *Sosyoloji*. İstanbul: Der.

Erkal, M. (2008). Sosyal gelişme ve sivil toplum gerçeği. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, *sayı 38*.

Erkenekli, M. (2013). 'Toplumsal kültür araştırmaları için değer merkezli bütünleşik bir kültür modeli önerisi', *Savunma Bilimleri Dergisi, cilt 12, sayı 1*.

Erkun, S. ('1990). 'Atatürk'ün ülkü ve ilkeleri arasındaki bütünlük ve uyum', *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, *sayı 18.*

Fıchter, J. (2015). *Sosyoloji nedir?. (* N. Çelebi, Çev.) Ankara: Anı.

Fığlalı, E. R. (2012). *Atatürk'ün din ve laiklik anlayışı*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.

Gıddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları.* (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Gıddens, A. (2012). *Sosyoloji, C. Güzel (Ed.).* İstanbul: Kırmızı.

Gönencan, Z. (1986). Atatürk ve sosyal güvenlik. *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, *sayı 19*.

Gözgü, F. ve Mutioğlu, H. (2012). Toplumun değişen yüzü: bilgi toplumu ve bilişim kültürü. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, cilt 1, sayı 1*.

Gözübüyük, Ş. (2002). *A*çıklamalı *T*ürk anayasaları. Ankara: Turhan.

Güvenç, B. (1985). *K*ültür konusu ve sorunlarımız. İstanbul: Remzi.

Güvenç, B. (1997). *K*ültürün *abc'si*. İstanbul: YKY.

Güzel, M. (2006). Küreselleşme, internet ve gençlik kültürü. *Küresel İletişim Dergisi*, *sayı 1.*

Hazır, M. (2015). Toplumsal çözülme üzerine bir deneme', *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *sayı 27.*

Kalaycıoğlu, S. (2014). Toplumsal tabakalaşma, İ. Sezal (Ed.), *Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Beta.

Kaynar, R. (1986). Atatürk ve millî birlik. *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, *sayı 7*.

Koca, E., Koç, F. ve Vural, T. (2015). *K*ültürlerarası etkileşimde giyim kuşam. Ankara: *Tuba*.

Kongar, E. (2004). *Toplumsal değişme*. İstanbul: Remzi.

Kongar, E. (2014). *T*ürk toplumbilimcileri. İstanbul: Remzi.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2009). *Ortaöğretim sosyoloji dersi öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Meder, M. (2001). Bilgi toplumu ve toplumsal değişim. *Pamukkale* Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, *sayı 9.*

Özer, İ. (2014). Toplumsal gelişme/değişme*, İ. Sezal (Ed.), Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Beta.

Özkalp, E. (2014). *Sosyolojiye giriş*. Bursa: Ekin.

Özpolat, A. (2014). Ailede demokratik sosyalleşme. *Aile Ve Toplum Dergisi, cilt 5, sayı 20*.

Öztürk, N. (2010). Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü. Çalışma *ve Toplum Dergisi*, *sayı 1.*

Senemoğlu, N. (2001). Atatürk ve eğitim. *E*ğitim *D*ünyası *Dergisi, Sayı 1.*

Sezal, İ. (2014). Neden sosyoloji?, İ. Sezal (Ed.), *Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Beta.

Sezal, İ. (2014). Toplum ve aile, İ. Sezal (Ed.), *Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Beta.

Solmaz, B. (2011). *Toplumsal değişme olgusu çerçevesinde modernleşme kuramlarına yöneltilen eleştiriler. Birey ve Toplum Dergisi*, *cilt 1, sayı 2*.

Sökmen, A. (2014). S*osyal gelişme endeksi T*ürkiye için ne ifade ediyor*?. İstanbul: TEPAV*.

Suğur, N. (2008). Eğitim ve toplumsal hareketlilik, A. Boyacı *(Ed.), E*ğitim sosyolojisi ve felsefesi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Tezcan, M. (1970). Sosyolojik yönden köy, *Amme* İdaresi Dergisi, *sayı 3*.

Tezcan, M. (1984). *Sosyal ve kültürel değişme.* Ankara: Ankara Üniversitesi.

Topal, A. (2004). Kavramsal olarak kent nedir ve Türkiye'de kent neresidir?. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *cilt 6, sayı 1.*

Tümerdem, Y. (1986). Atatürk ve çağdaş Türk kadını. *Atatürk Araştırmaları Dergis*i, *sayı 7.*

Tünay, M. (1986). Atatürk'ün halkçılık ilkesi ve çalışma hayatı. *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, *sayı 5.*

Türkdoğan, O. (1996). *Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme.* İstanbul: Birleşik.

Türk Dil Kurumu. (2006). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınevi.

Uslu, Ş. (2004). Laiklik - din ilişkisi. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *sayı 16*.

Wallace, R. ve Wolf, A. (2012). *Çağdaş sosyoloji kuramları.* (L. Elbruz ve M. R. Ayas, Çev.) Ankara: Doğu-Batı.

Yıldırım, M. (2009). *Yaygın E*ğitim ve *Halk E*ğitimi *Merkezleri.* Ankara: Gazi.

Zencirkıran, M. (2015). *Sosyoloji*. Bursa: Dora.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

Atakul, Ö. *Modernlik ve Modernleşme*. Erişim: 05.08.2018.
http://80.251.40.59/education.ankara.edu.tr/aksoy/ere/oatakul.doc

Baştürk Akça, E. *Küreselleşme üzerine bir tartışma: kültürel emperyalizm ve kültürel küreselleşme tezleri. Erişim: 06.08.2018.*
http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/854/kuresellesme_uzerine_bir_tartisma_kulturel_emperyalizm_ve_kulturel_kuresellesme_tezleri

https://www.bilgiustam.com/popler-kultur-nedir-sosyal-hayattaki-rol-nasildir/ Erişim:04.05.2019

https://www.bogaziciedu.com/kultur-soku-nasil-atlatilir/ Erişim:08.05.2019

Erdoğan, İ. *Modernleşmenin Kültürü. Erişim: 07.08.2018.*
http://www.irfanerdogan.com/modernlsm/11modernculture.htm

https://islamansiklopedisi.org.tr/laiklik Erişim:04.05.2019

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. Türkiye'nin Müzeleri. Erişim: 21.10.2018
http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/27176,yenilenen.pdf?0

Kültür ve Turizm Bakanlığı. *Erişim: 05.03.2020*
https://aregem.ktb.gov.tr/TR-46095/somut-olmayan-kulturel-miras.html
MEB. *Kadının Türk Toplumundaki Yeri*. Erişim: 07.08.2018.
http://www.meb.gov.tr/belirligunler/10kasim/inkilaplari/toplumsal/kadin_haklari.htm
Önder, Ö. *Tutumlar*. Erişim: 15.07.2018. https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=5510
Sarısoy, İ. *Ekonomide Temel Kavramlar.* Erişim: 09.08.2018.
http://yenidunyadergisi.com/ekonomideki-temel-kavramlar-2/
https://tuketici.ticaret.gov.tr/yayinlar/bilincli-tuketici-tuketici-bilinci Erişim: 04.05.2019
Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri. Erişim: 10.09.2018.
http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri
Yayla, A. *Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi Ders Notları*. Erişim: 17.07.2018.
http://web.itu.edu.tr/~yayla/tkm.pdf
Yıldırım, Ö. *Sosyolojiye Giriş Ders Notlar. Erişim: 01.06.2018.*
http://www.felsefe.gen.tr/sosyoloji.asp
Yolcu, M.A. "Folklor Araştırmalarında Kültürel Rölativist Tutumların Eleştirisi" *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11 (21) , 48-52. *Erişim: 05.03.2020.*
https://dergipark.org.tr/tr/pub/mahder/issue/36252/408675
Kaynar, Reşat. Atatürk ve Millî Birlik. Erişim: 05.02.2020
https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Re%c5%9fat-KAYNAR-Atat%c3%bcrk-ve-Mill%c3%ae-Birlik1.pdf *05.03.2020.*
https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Sulhi-DÖNMEZLER-Atatürk-İnkılâpları-ve-Sosyal-Değişme-Teorileri.pdf *05.03.2020.*
http://webofscience.blogcu.com/nano-teknoloji-nedir-nerelerde-kullanilir/4161246 *Erişim: 05.03.2020.*
https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/mikroakiskan-cip-teknolojisi-sagliktan-gidaya-her-alanda-hayatimizda *Erişim: 05.03.2020.*
https://bilimfili.com/genetik-muhendisligi-nedir/ *Erişim: 05.03.2020.*
http://yasadikca.com/erken-cocukluk-egitiminde-farkliliklara-saygi-projesi-hayata-gecyor-586 *Erişim: 05.03.2020.*
http://kanalkultur.blogspot.com/2013/12/heybemden-masallar.html *Erişim: 05.03.2020.*
https://www.tika.gov.tr/tr/haber/ortak_tarihin_izinde_karabag_kulturel_etkilesim_projesi_devam_ediyor-6056 *Erişim: 05.03.2020.*
http://muzikdersinotlari.blogspot.com/2014/01/turk-besleri.html *Erişim: 05.03.2020*

Basından:

Sayfa 47. *https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/duzce/kadina-yonelik-siddet-ile-mucadele-egitimi-verildi-12745404 Erişim: 05.03.2020.*

Sayfa 75. https://www.girisimhaber.com/post/2016/03/23/Bir-Cicekle-Bir-Koyun-Kaderi-Nasil-Tersine-Doner.aspx *Erişim: 05.03.2020.*

Sayfa 76. *1.* https://www.gercekbizde.com/yerel/koy-kadinlari-olmazi-basardi-h12861.html *Erişim: 05.03.2020.*
2. https://www.yeniasir.com.tr/sarmasik/2012/09/30/ciktim-belen-kahvesine. *Erişim: 05.03.2020.*
3. https://www.memurlar.net/haber/66494/hizli-tren-nisanda-yolda-ankara-dan-eskisehir-1-saat.html *Erişim: 05.03.2020.*
4. https://www.milliyet.com.tr/cumartesi/bir-gun-iki-yabanci-geldi-ve-hayatlari-degisti-1572826. *Erişim: 05.03.2020.*

Sayfa 80. https://www.engelsizler.net/engelli-ve-yasliya-yeni-destekler-geliyor/3754/ *Erişim: 05.03.2020.*

Sayfa 81. *1.* https://www.turkishgreeknews.org/tr/sanat-yunan-ve-turk-fotograf-sanatcilarini-birlestiriyor/12451.html *Erişim: 05.03.2020.*
2. https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/gaziantepteki-suriyeli-siginmacilarin-yasami/0/14580#! *Erişim: 05.03.2020.*

Sayfa 82. http://teknosektor.com/2014/08/13/degisim-ve-yeni-teknolojiler-kentler-ve-sosyal-degisim/ *Erişim: 05.03.2020.*

Sayfa 83. https://tr.euronews.com/2016/05/24/brezilya-amazon-ormanlarinda-yasayan-kawahiva-kabilesi-topraklarini *Erişim: 05.03.2020.*

Sayfa 84. *1.* https://www.milliyet.com.tr/gundem/gencler-goc-etti-530-yillik-koy-haritadan-silinecek-1780803. *Erişim: 05.03.2020.*
2. https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/corum/cilek-bir-koyun-kaderini-degistirdi-10841353. *Erişim: 05.03.2020.*

Sayfa 96. https://www.mynet.com/gumushanede-560-cocuk-ve-genc-seyyah-bizim-iller-hareketlilik-projesi-ile-gezecek-180100760146

Sayfa 100. *https://www.haberler.com/acipayam-anadolu-ogretmen-lisesi-turkceye-sahip-4678455-haberi/ Erişim: 05.03.2020.*

Sayfa 126. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/isvicrede-islam-medeniyetleri-musesi-acildi/580048 *Erişim: 05.03.2020.*

Not: Kaynakça hazırlama ve yazımı APA Stili 6.0 sürüme göre gerçekleştirilmiştir.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Sayfa 13	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/asian-people-across-crosswalk-497180185?src=OHpT7W8O-8e7s0taLqe2cNA-1-1
Sayfa 14	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/istanbul-may-07-taksim-istiklal-street-251157358
	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/346917212?size=huge_jpg
Sayfa 15	https://www.cevapsepeti.com/doktor-yasli-hasta/
	http://ltw.s3.amazonaws.com/email/images/20120921_puzzle.png
Sayfa 18	http://7deniz.net/resimler/c3ce64bc0b40.jpg
	http://www.tvf.org.tr/wp-content/uploads/2019/05/WinningposeTurkey-1200x715.jpg
Sayfa 19	http://smaercetin.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/13/02/268365/resimler/2019_02/k_05095905_DXAN7611.jpg
	https://www.sondakika.com/haber/haber-kan-testi-ile-damar-tikanikligi-tespiti-icin-umut-6783315/
Sayfa 21	https://elmadag.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_10/22170028_IMG_5290.jpg
Sayfa 22	http://theoldmotor.com/?p=154610
Sayfa 23	https://www.sosyalbilimler.org/wp-content/uploads/2018/12/acques-louis-david.jpg
	http://www.farodiroma.it/vandea-il-genocidio-dimenticato-dei-cristiani-nel-secolo-dei-lumi/
Sayfa 24	https://libcom.org/library/fragile-prosperity-fragile-social-peace-collective-action-notes
	http://www.bilgibulucu.com/filozof/auguste-comte/
Sayfa 25	https://sociologysound.wordpress.com/famous-sociologist/emile-durkheim/
	https://www.deutschland.de/en/topic/knowledge/200-years-of-karl-marx-seven-facts
	https://www.thoughtco.com/max-weber-3026495
Sayfa 28	https://i0.wp.com/www.nkfu.com/wp-content/uploads/2015/09/ziya-gokalp.jpg?w=350&ssl=1
Sayfa 29	http://www.boyutpedia.com/1447/63475/prens-sabahattin
	http://www.tuba.gov.tr/en/members/deceased-members
Sayfa 33	https://www.shutterstock.com/image-photo/reflection-shadow-man-walking-city-pedestrian-596548010
Sayfa 34	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/645906682?size=huge_jpg
Sayfa 35	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/family-bike-trip-sunny-spring-park-453349672
	http://www.ogretmenlerhaber.com/images/haberler/2016/07/meb_lise_sinif_mevcudunu_dusurdu_h2213_6827c.jpg
	https://i.on5yirmi5.com/image/2013/11/27/376997.jpg
	http://imgz.star.com.tr/imgsdisk/2014/08/18/18082014230856405407l_2.jpg
Sayfa 37	http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/24/01/707240/resimler/2015_06/15085834_img_6420.jpg
	http://alz.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/Adora_154.jpg
Sayfa 38	http://i.sabah.com.tr/sbh/2017/08/04/sizi-taklit-eden-biri-var-1501833186454.jpg
	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/teenage-students-library-reading-books-70747498
Sayfa 39	http://www.kadinvekadin.net/resimler/diger/calisanlar_icin_ramazan_tavsiyeleri_2.jpg
	www.esenler.bel.tr/Files/Haberler/2016/MART/dedetorunyazlilaragirladi/IMG_2957_1_960.JPG
Sayfa 40	https://s3-ap-southeast-1.amazonaws.com/images.humanresourcesonline.net/wp-content/uploads/2015/07/Jerene-July-working-mother-shutterstock.jpg
Sayfa 41	https://www.shutterstock.com/tr/image-illustration/concept-image-representing-networking-this-3d-21538729
Sayfa 42	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/happy-family-together-paint-381564919
	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/1248983284?size=huge_jpg
Sayfa 43	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/759380218?size=huge_jpg
	https://static.daktilo.com/sites/71/uploads/2015/05/27/1278_1.jpg
Sayfa 44	http://www.30nisan.com/resimler/2018-5/23/1527534304465.jpg
	https://cdn.iha.com.tr/Contents/store/img/776000/777789.jpg
	http://kureciio.meb.k12.tr/
	https://gaiadergi.com/wp-content/uploads/2014/12/Koç-Üniversiteliler-çocuk-ve-gençlere-çevre-bilinci-kazandırıyor.jpeg

Sayfa 45	https://img.haberler.com/haber/286/sdu-den-kural-ihlali-yapan-surucuyu-yakalayac-7999286_x_o.jpg
	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/school-kids-raising-hand-classroom-652060711
	https://img.fanatik.com.tr/img/78/740x418/5b0eb0e566a97c43510d998e
	https://cdntr1.img.sputniknews.com/images/102869/01/1028690126.jpg
Sayfa 46	https://www.loupiote.com/photos_m/hippie-girls-making-dreadlocks-hair-11197319603.jpg
	https://bianet.org/bianet/spor/130030-futbolda-siddetin-nedenleri-ve-olasi-cozum-yollar%C4%B1
Sayfa 47	https://gaiadergi.com/wp-content/uploads/2015/02/Kadına-Şiddete-Hayır.jpg
Sayfa 48	http://images.huffingtonpost.com/2016-01-19-1453218206-9341429-Martin_Luther_King_Jr__Montgomery_arrest_1958.jpg
	https://cdn.theatlantic.com/assets/media/img/photo/2015/01/remembering-martin-luther-king-jr-in-photos/m01_103937534_10/main_1500.jpg?1421763626
Sayfa 49	https://www.dunyabulteni.net/images/resize/100/656x400/haberler/haber/2016/03/15/mevsimlik.jpg
	http://2.bp.blogspot.com/-mBt5U07iS24/VmxAApSL0hI/AAAAAAAAAGE/y2-Q5-HNYIQ/s1600/okull.jpg
Sayfa 53	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/istanbul-turkey-june-18-taksim-istiklal-82929577
Sayfa 54	http://demirkoyataturkio.meb.k12.tr/tema/icerikler/yeni-egitim-ogretim-yilinda-yeni-okulumuza-tasin-dik_1486099.html
	http://www.memurlar.net/haber/418349/
	http://i.memurhaber.com/2/590/370/application/static/data/611x395_lise_504af20a0f305.jpg?v=99999
	https://img-s2.onedio.com/id-544b7eccd18160db02450eab/rev-0/w-635/listing/f-jpg-webp/s-8058657e4b49f5a893a1e9c940a6d7be1c174b68.webp
	http://www.doguturk.com/images/upload/image/telekomson.jpg
Sayfa 55	Yayınevi arşivi
Sayfa 56	https://www.delinetciler.org/showthread.php?t=131346
	https://emlakkulisi.com/denizli-buyuksehir-belediyesi-22-adet-arsa-satiyor/458344
Sayfa 57	http://www.yapi.com.tr/haberler/en-ucuz-metropol-istanbul-oldu_134017.html
Sayfa 58	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/istanbul-turkey-07-august-2016-people-464961785
Sayfa 59	https://www.shutterstock.com/blog/darrel-rees-on-how-to-create-powerful-collages
Sayfa 61	http://www.adilmedya.com/en-yoksul-ile-en-zengin-arasindaki-fark-azalmis/
	https://dergi.aljazeera.com.tr/2014/12/01/sokaklardan-kulelere
Sayfa 65	https://akademikperspektif.com/2011/07/10/resimlerle-osmanli-donemi-istanbulunda-hayat/
Sayfa 67	https://www.imdb.com/title/tt0201368/mediaviewer/rm1994459648
	https://im.haberturk.com/2016/05/21/ver1463787948/1242569_cf64cf4a9ada1f2e76c12a71d4ec5af4.jpg
Sayfa 73	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/437494030?size=huge_jpg
Sayfa 74	https://onedio.com/haber/26-fotografla-karsilastirmali-olarak-istanbul-un-dunu-bugunu-383593
	https://www.flickr.com/photos/saltonline/28524803611
	http://karahoyukoo.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/20/02/745350/fotograf_galerisi_567935.html
	http://www.eba.gov.tr/video/izle/37904bb59a13e354141d68b786ca47be8c162ba53a001
Sayfa 75	http://www.girisimhaber.com/post/2016/03/23/Bir-Cicekle-Bir-Koyun-Kaderi-Nasil-Tersine-Doner.aspx
Sayfa 76	http://www.star.com.tr/guncel/dilek-ogretmenin-azmi-bir-koyu-degistirdi-haber-1006993/
	http://www.sehiralem.com/Mugla/Mugla_Merkez/Gezilecek_Yerler/289/Mugla-Belen-Kahvesi.html
	https://www.memurlar.net/haber/425454/
	http://www.egeninsesi.com/system/news/images/000/025/242/main/25242.jpg
Sayfa 77	https://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotoDirectLink-g297966-d575898-i114578184-Ozkaymak_Marina_Hotel-Kemer_Turkish_Mediterranean_Coast.html
Sayfa 78	http://galeri3.arkitera.com/var/albums/Haber-02/2017/07/04/kocaeli/kocaelisanayi%20copy.jpg.jpeg
	http://www.sozcu.com.tr/egitim/ataturkun-egitimle-ilgili-sozleri.html
Sayfa 79	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/notebook-globe-270760424
	http://www.teknoalem.org/3-boyutlu-yazicilar-nasil-calisir-3-boyutlu-yazici-nedir.html
Sayfa 80	https://static.karar.com/img/682x350/18-06/24/311a6b9f-ef7c-4c84-a8eb-ff69746c1e24.jpg

Sayfa 81	https://www.turkishgreeknews.org/tr/sanat-yunan-ve-turk-fotograf-sanatcilarini-birlestiriyor/12451.html
	http://www.milliyet.com.tr/afad-11-milyar-dolar-harcadik-gundem-2269701/
Sayfa 82	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/144527150?size=huge_jpg
	https://www.ourboox.com/books/drama-ders-plani-cok-kulturluluk/
Sayfa 83	http://www.hercocuk.org/index.php?klupgoster&id=313
Sayfa 84	http://www.milliyet.com.tr/gencler-goc-etti-530-yillik-koy/gundem/detay/1780803/default.htm
	http://www.milliyet.com.tr/cilek-bir-koyun-kaderini-degistirdi-corum-yerelfotogaleri-9912011/
Sayfa 85	https://www.memurlar.net/haber/628588/nanoteknoloji-arastirma-merkezi-kuruluyor.html
	https://www.majalahsains.com/ibm-hasilkan-cip-komputer-berkuasa-tinggi-di-dunia/
	https://www.emaze.com/@ACOLWCRT/Biology-EE-copy1
Sayfa 87	https://natsibiski.wordpress.com/
Sayfa 88	http://www.sehrivangazetesi.com/haber-40-yIldIr-karasabanla-tarla-suruyor-30517.html
	https://gulelyapi.com/haberler/modern-tarim-yontemlerini-kullaniyoruz
Sayfa 89	https://www.chinakingho.com/en_second/index.aspx?nodeid=280
	https://www.akademikparadigma.com/baskanlik-sistemi-ile-parlamenter-sistem-arasindaki-fark/
Sayfa 90	https://www.cso.gov.tr/medya.html
Sayfa 91	https://www.shutterstock.com/tr/image-vector/abstract-scheme-social-media-network-114505066
	https://www.flickr.com/photos/worldbank/41669869481
Sayfa 92	https://dhokhn94.wordpress.com/2012/12/11/globalization-weakens-local-cultures/
	http://2.bp.blogspot.com/-_wfkPoic0fE/UXGs6b-07aI/AAAAAAAAJiE/tQ2QjpTzx94/s1600/earth_irradiated_1.jpg
	http://www.opto-core.com/mt-content/uploads/2015/11/home-international-img1-large.jpg
Sayfa 93	https://www.insidermonkey.com/blog/16-most-developed-countries-in-the-world-348095/
	https://www.citymetric.com/politics/private-takeover-public-space-will-indias-smart-cities-experiment-really-help-tackle
Sayfa 95	https://img-s2.onedio.com/id-5b000eed7a15198c3ed6c0f1/rev-0/w-635/f-jpg-webp/s-4338dce0ea31f3f52561fbb5d906308a19d49fd7.webp
	http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/ataturk-cumhuriyeti-bes-yilda-kurdu-40708677
Sayfa 96	http://yurthaber.mynet.com/gumushane-haberleri/gumushanede-560-cocuk-ve-genc-seyyah-bizim-iller-hareketlilik-projesi-ile-gezecek-760146
	http://haberciniz.biz/gumushanede-560-cocuk-ve-genc-seyyah-bizim-iller-hareketlilik-projesi-ile-gezecek-1931462h.htm
Sayfa 97	https://www.internethaber.com/koyluden-ornek-imece-calismasi-268757h.htm
	http://ihsanselatinarasio.meb.k12.tr/icerikler/yaslilara-saygi-haftasi_1747675.html
	https://indigodergisi.com/2015/10/futbolda-ayrimciliga-dur/
	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/istanbul-may-19-commemoration-ataturk-youth-107351159
Sayfa 98	https://www.johnhembree.com/2014/08/14/the-difference-between-the-rich-and-the-poor/
	https://www.cnnturk.com/turkiye/insan-haklari-penceresinden-multecilik
Sayfa 100	https://www.sondakika.com/haber/haber-acipayam-anadolu-ogretmen-lisesi-turkceye-sahip-4678455/
Sayfa 101	https://issuu.com/unicefmk/docs/unicef_-_rabotni_zadaci_tur
	http://www.kedv.org.tr/test/product/farkliliklarasaygi/
Sayfa 105	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/goreme-town-on-sunset-cappadocia-central-456865723
Sayfa 106	http://www.haber06.com.tr/wp-content/uploads/seymen.jpg
	http://www.selcuk.edu.tr/duyuru.aspx?h=2486
	https://www.shutterstock.com/image-photo/grandfather-reading-story-his-grandchild-45340885
	http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/kapadokyaya-gitmek-icin-10-neden-40616794
	https://alasayvan.net/cografya/340941-cografyada-monokultur-ne-anlama-gelir.html
	http://www.gozlemgazetesi.com/HaberDetay/256/135188/egenin-geleneksel-peynirleri-sut-bayraminda-boy-gosterecek.html#.V1Yo61WLTIU

Sayfa 107	http://haberciniz.biz/ev-ekonomisine-bez-bebekli-destek-2386770h.htm
	https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/turkiyede-gorulmesi-gereken-50-yer%2cnQz60xe96kO3yEVnFLPr1Q
	https://www.gundemavrasya.com/turkıyede-osetya-kultur-gunleri-buyuk-ılgı-gordu-3952h.htm
Sayfa 108	http://www.edirnemuzesi.gov.tr/TR,104556/ataturk-ve-muzecilik.html
	https://ataturktoday.com/AtaturkGunlugu/AralikDecember/5.htm
Sayfa 109	https://flickr.com/photos/131986175@N03/1717493440249
	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/257937392?size=huge_jpg
	https://www.turkeyhomes.com/img/content/eski_bayramlar_11.jpg
Sayfa 110	http://www.fidnayturizm.com/admin/resimler/1/1366391.jpg
	http://www.bizimgazete.bg/k%C3%BClt%C3%BCr-ve-sanat/k%C4%B1na-yakma-gelene%C4%9Fi#.W4Ax2-gz-bIU
	https://www.bilgigo.com/sahmeran-efsanesi-nedir/
	http://www.haberself.com/h/37725/
	https://galeri.uludagsozluk.com/g/arabaya-dantel-%C3%B6rt%C3%BC-%C3%B6rtmek/
Sayfa 112	http://yenikutahya.com/wp-content/uploads/2016/07/bayramlaşma.jpg
	https://www.olay.com.tr/d/news/74016.jpg
	https://www.sondakika.com/haber/haber-erdemli-de-geleneksel-asure-etkinligi-5357388/
	https://www.teknogundem.net/haber/ramasan-bayraminin-dinimizdeki-onemi-en-iyi-ramazan-bayrami-mesajlari-135634.html
Sayfa 113	https://www.arhu.umd.edu/news/10-ways-experience-arabic-culture-around-washington-dc
	http://www.sinanayyildiz.com/usrfiles/medya/E1UWUNV9Y1RL361XNU.jpeg
	https://media.mehrnews.com/d/2017/08/11/4/2540473.jpg
	https://i.kinja-img.com/gawker-media/image/upload/s--vDHOG8qb--/wbg9oivyv7mvrxrvxejj.jpg
Sayfa 114	http://thbmer.gazi.edu.tr/posts/view/title/heybemden-masallar-151598?siteUri=thbmer
Sayfa 115	https://resimbiterken.wordpress.com/2014/06/22/guernica/
	http://www.milliyet.com.tr/sami-yetik-kendi-rekorunu-kirdi-gundem-2042963/
Sayfa 116	https://www.acibadem.com.tr/Hayat/Bilgi/teknoloji-bagimliliginin-cocuklarda-yol-actigi-4-hastalik
	https://yenisafak.feo.doracdn.com/resize/47uQufiZbmsgHk3H/720/0/resim/upload/2017/01/02/07/52/96727170dxs.jpg
	https://www.shutterstock.com/tr/image-illustration/internet-shopping-ecommerce-package-delivery-concept-506790466
Sayfa 117	https://hilmitoksoylarortaokulu.meb.k12.tr
	https://www.futbolarena.com/imagesYUK/201903/b/turkiyede_hangi_ilde_en_cok_taraftar_var_belli_olduwh.jpg
Sayfa 118	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/1214438443?size=huge_jpg
	http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/magazin/metin-akpinar-gecenlerde-filmi-izliyorum-yasayan-bir-ben-kalmisim-40730935
Sayfa 119	https://edu.glogster.com/glog/fast-food-nation/20gwqgtooim
	https://thumbs.vol.at/?url=https://www.vol.at/2014/05/ReadingOlderKids.jpg&w=1024&h=768&crop=1
Sayfa 120	https://i.superhaber.tv/storage/files/images/2020/02/23/2-bMAc.jpg
	https://player.slideplayer.biz.tr/12/3657641/data/images/img10.jpg
Sayfa 121	https://m.bianet.org/bianet/yasam/190119-halkin-sanatcisi-kalan-bir-saz-sairi-neset-ertas
	http://www.sanatciorganizasyonu.com/sanatcilar/show-tiyatro-ve-dans/9/show-tiyatro-ve-dans-gruplari/7/hayali-metin-ozlen/896/
Sayfa 122	https://www.sibelakincifethiye.com/ebru-sanat305.html
	https://i.ytimg.com/vi/sHsHIaRUWbM/maxresdefault.jpg
Sayfa 123	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/790686883?src=0z-zPkP8hgcKjvSiyAe8vw-1-1&size=huge_jpg
	https://telegraph.co.uk/news/2016/04/16/coachella-valley-music-and-arts-festival-2016-in-pictures/
Sayfa 124	http://www.theworldofchinese.com/wp-content/uploads/2012/07/watertwon-wedding-inpost.jpg

Sayfa 125	https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/madde/20/ibn-sina-1.jpg
	https://i.tmgrup.com.tr/fikriyat//album/2018/10/20/tarihteki-ilk-saatler-nasil-calisiyordu-1540030022930.jpg
	https://www.mimarsinan.gen.tr/wp-content/uploads/2011/04/mimar-sinan.jpg
Sayfa 126	https://www.pekbilgili.com/wp-content/uploads/2013/03/beytul-hikme-nedir.jpg
	https://i.arkeolojikhaber.com/images/2016/21/1801.jpg
Sayfa 129	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/1079769221?src=HXrAUNsUKCpVBkCQ1kW5qg-2-9&size=vector_eps
Sayfa 130	https://www.sciencenews.org/sites/default/files/main/articles/bb_B3RHMA.jpg
	http://www.yeniisfikirleri.net/wp-content/uploads/2017/12/calisanlar-is-1.jpg
Sayfa 131	http://littlearabia.weebly.com/arabic-culture.html
	http://www.egitimveotesi.com/ufiles/fotograf/tn/0c5c4991-e1fe-4539-a744-8746451419b5.jpg
	https://www.makaleler.com/fotomakaleler/budizm-in-kutsal-kitaplari-ve-mezhepleri-hakkinda-2155-kucuk.jpg
	http://ugandajournalistsresourcecentre.com/wp-content/uploads/2015/04/Women-and-land-2.jpg
	https://f1.blick.ch/img/news/crop2182488/9584677243-chorizontal-w1200-h630/Blick-ins-belgische-Parlament-Symbolbild-.jpg
Sayfa 132	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/happy-family-home-655170580
Sayfa 133	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/150225281?size=huge_jpg
Sayfa 134	http://www.egeninsesi.com/haber/41209-ikiz_kardeslerin_18_gun_arayla_annelik_sevinci
Sayfa 135	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/hands-rings-72735805
Sayfa 137	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/348608222?size=huge_jpg
	https://library.ndsu.edu/grhc/foods/recipe/images/roots_soup3.jpg
	https://www.japanpolicyforum.jp/imgs/DJweb_18_cal_01-itadaki-masu-330x247.png
	https://images.thestar.com/fquGC355DSABP3-dI7nfmmqW4OM=/1086x691/smart/filters:cb(2700061000)/
Sayfa 138	http://pbs.twimg.com/media/Djsz0gMX0AYYf_j.jpg
Sayfa 139	https://bilimvegelecek.com.tr/wp-content/uploads/2018/06/atasozleri-1.jpg
	http://www.haber7.com/saglik/haber/2328091-turk-aileleri-hakkinda-sasirtan-arastirma
Sayfa 140	http://www.derszamani.net/nene-hatunun-hayati-kisa.html
	http://www.biyografya.com/biyografi/10516
Sayfa 141	https://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/hem-cinslerimden-cok-zarar-gordum-382850
Sayfa 142	https://www.ogretmenlersitesi.com/normal-tekli-egitimde-okul-cikis-saati-kac-olmali/42748/
	http://suleymanpasailkokulu.meb.k12.tr/icerikler/suleymanpasa-ilkokulu-2-sinif-ogrenci-ve-ogretmenlerinin-toplum-hizmeti_1098469.html
Sayfa 143	http://2100.turkiyemix.com/Images/Thumbs/PhotoGallery/587-3-adimda-agac-nasil-dikilir-650x0.jpeg
	https://www.sabah.com.tr/guney/2016/02/29/yukumluler-okulda-oyun-alanlari-cizdi
Sayfa 144	https://isteataturk.com/Kronolojik/Tarih/1931/2/15/Ataturk-Dortyol-gezisinde-Afet-Inanla-bir-cocugu-severken-Hatay-15021931/1
Sayfa 145	http://www.turkishmusicportal.org/composer.php?id=162&lang2=tr
	http://www.parafrekans.com/wp-content/uploads/2018/01/ahmet_adnan_saygun.jpg
	http://www.ulvicemalerkin.com/diskografi_tum.htm
Sayfa 146	http://hasanferitanlar.kimdirkimdir.com/
	http://www.ansiklopedi.biz/wp-content/uploads/2013/03/Necil-Kaz%C4%B1m-Akses-Kimdir.jpg
	http://www.worldreligionnews.com/hinduism-news
	https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/594868853?size=huge_jpg
	http://arkeofili.com/wp-content/uploads/2016/02/western-wall-jerusalem-israel-20-e1455057909129-768x533.jpg
Sayfa 147	http://www.hediyemkuranolsun.com/wp-content/uploads/2016/06/20160618_194958.jpg
Sayfa 148	https://www.hassa.com/tr/proje/betuyab-dinler-bahcesi-camii
Sayfa 149	http://blog.milliyet.com.tr/ataturk-un-islam-dinine-yaptigi-hizmetler/Blog/?BlogNo=353594

Sayfa 150	http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/522085/Laiklik_anayasaya_ne_zaman__nasil_girdi_.html
	http://disktekstil.org/tag/kadin-isci
	https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/salinas-california-usa-june-19-2015-314231495
	https://www.sondakika.com/haber/haber-maden-iscileri-en-cok-7-5-saat-calisacak-9966258/
Sayfa 152	http://2.bp.blogspot.com/-hBmM_nxbaek/VhfdHLPsJ6I/AAAAAAAAAHc/lxd-NIs_zZ4/s1600/inflation_3.jpg
	https://www.haberler.com/bitkisel-uretim-bir-onceki-yila-gore-artti-8000913-haberi/
	http://www.ekolojikpazar.org/category/acilis
	https://www.sgkrehberi.com/haber/66862/isci-avans-istediginde-isveren-vermek-zorunda-mi.html
Sayfa 153	http://www.haber7.com/guncel/haber/1193036-turkiyenin-tarimsal-bilgi-sistemi-olusturulacak
	http://endustrimuhendisligim.com/ducati-motolarinin-uretimi
Sayfa 154	https://www.pakistantoday.com.pk/2015/03/24/across-this-great-divide-gap-between-rich-and-poor-widens-in-sindh/
	https://img.webme.com/pic/i/isacotur/65-yas-ego.jpg
	https://i0.wp.com/es.panampost.com/wp-content/uploads/salario-minimo-1.jpg?w=950&ssl=1
Sayfa 155	http://serbestkalemler.com/tuketim-toplumu-ve-cokus/
	https://www.trekearth.com/gallery/Europe/Germany/West/Baden-Wurttemberg/Offenburg/photo1129606.htm
Sayfa 156	http://4.bp.blogspot.com/-2LncKAQEHus/VCDKAsVYFGI/AAAAAAAAOow/-t2PZoySXsE/s1600/media-consumption.jpg
Sayfa 157	https://gunlukbakis.com/ataturk-sumerbank-nazilli-basma-fabrikasinin-acilisinda-9-ekim-1937/
	https://www.newstr.net/bursa-merinos-fabrikasi/
Sayfa 158	http://www.ilimvemedeniyet.com/tbmm-ne-ise-yarar-gorev-ve-yetkileri.html
	https://www.politikyol.com/ingiltere-parlamentosu-brexiti-onayladi/
	https://www.yeniakit.com.tr/haber/pakistandan-duygulandiran-kardeslik-mesaji-199499.html
	http://www.npc.gov.cn/englishnpc/news/attachement/jpg/site141/20120311/00238bfc14db10c6a6ae09.jpg
Sayfa 160	https://khamerlogue.wordpress.com/2010/06/17/brunei-sultan-divorces-wife/
	https://www.aksam.com.tr/dunya/iran-lideri-ali-hamaney-abdnin-teror-orgutu-deasi-afganistana-tasidigini-one-surdu/haber-703310
	http://m.bianet.org/bianet/dunya/131918-izlanda-nin-online-anayasasi
Sayfa 161	https://cdnuploads.aa.com.tr/uploads/Contents/2017/07/16/thumbs_b_c_ae021cbe830eb40761057e-66200b9f43.jpg
Sayfa 162	https://www.swissinfo.ch/eng/glarus_no-e-vote-counting-at-open-air-assembly/42427778
	http://www.alfinanciero.com.mx/mundo/parlamento-espanol-aprueba-ley-que-permite-abdicacion-de-ju-an-carlos.html
	http://haberciniz.biz/katilimci-demokrasi-ornegi-balikesir-724212h.htm
Sayfa 164	Yayınevi arşivi

Görsellere erişim 04.03.2020 tarihinde gerçekleşmiştir.

NOTLARIM

TÜRKİYE SİYASİ HARİTASI

